

Ius Canon. 597.

ODOT
EGG
IVR
BR
ER
BR

CASPARIS ZIEGLERI, ICTI,
CONSILIARII ELECTOR. SAXON. ET FACVLT. IVRID.
IN ACAD. VITEMBERG. ORDINARIU,

DE

NOTE
ECCLESIAE

EIVSQVE

IVRIBVS

ET

PRIVILEGIIS

TRACTATVS CANONICVS

VITEMBERGAE,
APVD CHRIST. THEOPHIL. LVDOVICVM,
M DCC XVII.

CONSILII PUBLICI...
IN ACAD. VITENBERG. ORDINARI

DOTTE

EGRE...

IVRIBVS

REX...
MDCCLXIII

VIRO
CONSULTISSIMO

DN. DANIELI vom Gampe/

J. V. LICENTIATO ET REIP. HAMBURGENSIS
SENATORI, CIVI OPTIMO ET DE EGREGIO
PUBLICO MERITISSIMO,

s. D.

Vir amplissimus Dn. HADRIANVS STEGERVS, in inclytâ Lipsiâ Ædilitiæ dignitatis Senator, multis & veteribus causis necessitudinis mihi conjunctus, cùm adultâ superioris anni æstate Dresdæ me forte fortuna convenisset, fecit, ut te non immemorem putarem mei. Salutem enim mihi verbis tuis nunciavit, simulque exposuit, honorificam te mei fecisse mentionem, & cupidinem animo incessisse tuo invivendi me in meo domicilio, quamprimum ex itinere Vindobonensi, quod tunc in Reip. patriæ causa susceperas, redeundi viam potestas data esset. Ea res magnâ me affecit non modo lætitiâ, sed etiam quodâmodo gloriâ, quæ utraque in me desiderium accendit videndi te, olim contubernalem familiarissimum, nunc Virum Reip. suæ valde utilem & percharum. Videbar jam mihi legere ex vultu tuo pristinæ familiaritatis notas, & no-

):(2

va

va inde colligere virtutum documenta. Sed paucis
abhinc diebus relatum est mihi, rationem tuam esse com-
mutatam, teque restitutum patriæ tuæ, & frustra à me
nunc expectari adventum tuum. Sic igitur videndi te
spem omnem, quam per integrum semestre spacium ca-
lidissimis votis alui, uno momento abjicere oportuit.
Ne tamen infimul abjecisse me putes gratam tui memo-
riam, quam ego perpetuam sanctè colui, en tibi exigu-
um ejus monumentum, quod publicæ nunc luci expo-
no, ut quæ mea tecum jam olim intercesserit, & adhuc
manet amicitia, quanti te faciam, semperque fecerim,
quanti me à te fieri intellexerim, non mihi tantum ipse
testis sim, sed publicè etiam id notum fiat, ut proinde
de confirmatione nostræ amicitiae pluribus verbis haud
opus sit. Ego ut mea in te omnia summa necessitudinis
officia constent, omnem movebo lapidem. Tu velim
communia olim nostra studia multum tecum recordere,
quæ cum tibi liceat, mihi nefas sit oblivisci, quandocun-
que in memoriam recident, non puto id insuave futu-
rum. Vale, & ita rem gere, atque Remp. tuam rege
porrò, ut & tu per eam illustris fias, & illa per te illustrata
dicatur. Dab. Vitembergæ Kal. Mart. clō Ioc LXXVI.

CASPAR ZIEGLERVS, D.

BENEVOLO LECTORI
S.

AB eo tempore, quo in iudicium Ecclesiasticum auctoritate Serenissimi Principis Electoris, ut causas controversas cum aliis dijudicarem, cooptatus fui, multa & inextricabilis sæpè propter dotales, uti vocantur vulgò, exorta fuit quæstio, rusticis non ab jurisdictione tantùm seculari, sed & quibusvis oneribus, quæ in infinitum hodiè adaugentur, liberos se & immunes profitentibus, Dominis verò terrarum & nobilibus hæc eis privilegia ἀποτόμως negantibus, & à præsumptâ suâ jurisdictione nequicquam remittentibus. In hisce fluctibus, & cùm rudis adhuc est litis materia, plerumque evenit, ut possessionis comodo excidant rustici, Dominis, qui potestate & imperio instructi sunt, non ex jure manum confertum, neque per vim festucariam, sed verâ atque solidâ vi haud rarò agentibus. Quo fit plerumque, ut ubi ad iudicem ventum est, malè secum propter possessionem libertatis sibi interversam agi, serò tandem persentiscant agricolæ miselli, quibus ne quidem ex petitorio iudicio spes aliqua residua esse potest, quod deperdita ubique hodiè sint instrumenta, ex quibus

):(3

de

de origine suâ & fundatorum intentione certiores reddi-
queant. Sic igitur cum reliquis ruricolis paria facere, eadem-
que servitia atque onera nullo discrimine habito subire tan-
dem coguntur, adhuc deteriorem in hoc suam conditionem
quiritantes, quod ultra communia ista servitia, Ecclesiæ et-
iam & Parocho intervire oporteat. In his talibus contro-
versis, quia in primis ad Ecclesiam, cujus interest, rem suam
salvam habere, judici respiciendum est, illa autem per im-
peritos, & ad stivam natos, & propter inopiam sine Advo-
cato plerumque comparentes agricolas jura sua defendere
solet, fatendum est, omnem cognitionem multis esse ob-
structam difficultatibus, eamque esse & in ipsis rebus obscu-
ritatem & in judiciis nostris infirmitatem, ut non sine causâ
& doctissimi & in praxi versatissimi invenire se posse, quod
cuperent, plerumque diffisi sint. Et ex hoc factum arbi-
tror, quod inter Jctos nostros nemo sit, qui materiam hanc
ex professo tractare, aut summa saltem capita leviter attin-
gere conatus fuerit. Hæc me cum sæpè momordisset, &
anxium tenuisset cura, quod judici omnium supremo ali-
quando ratio reddenda sit, si quid per meam culpam aut
ignorantiam, uti vocant, vincibilem, detrimenti passa fu-
isset ejus Ecclesia, putavi ego, facturum me operæ precium,
& de totâ Rep. Ecclesiasticâ optimè meriturum, sicubi va-
cuum hunc locum occuparem, & in dotalium conditionem
paulo diligentius inquirerem. Ut verò eo feliciùs institu-
tum procederet, ipsam totam de dote Ecclesiasticâ mate-
riam, singulasque ejus proprietates & affectiones, accura-
riori disquisitioni subicere oportuit. Sed enim serò tandem
animad-

animadverti, plus laboris atque industriæ ad hoc studii genus
requiri, quam à me sperari potuerit. Nec diffiteor, ad ipsum
etiam initium stuporem mihi haud frustra incussum fuisse,
quandoquidem, quæ necessaria ad hanc rem videbantur, ple-
raque omnia me deficiebant. Et si porrò dicendum, quid
mihi de totâ hâc scriptione nunc videatur, fateor, penè ni-
hil me profecisse, & dubia adhuc in principali negotio mi-
himet ipsi subinde recurrere haud pauca. Nec pudet igitur
Caji Lucilii de suis libris iudicium præsentis meo tractatui
applicare, quem dicere solitum ferunt, ea, quæ scriberet, ne-
que ab indoctissimis, neque à doctissimis legi velle; quod
alteri nihil intelligerent, alteri plus fortasse, quam ipse. Po-
tuisset verò tota tractatio firmioribus fundamentis inniti, &
fulcris sustentari haud paulo validioribus, si in Ecclesiis no-
stris instrumenta, quibus Dotalium conditio descripta fuit,
invenire licuisset. Sed cum deperdita ea sint pleraque o-
mnia, sive per incuriam & culpam ipsorum dotalium, sive
per bellicas direptiones & incendia, sive etiam per nobilium
quorundam suppressiones, nihil nobis reliquum est, nisi ut
vestigia legamus in tantâ obscuritate penè extincta & pa-
rum conspicua. Accedit, quod in his locis præsidia ad
istiusmodi tractationem necessaria nos deficiant universa, &
bibliopolia nostra nullum talem apparatus contineant, qui
studio isti sufficere queat. Sunt enim plerique nostrorum
hominum libri tantum de nomine mihi noti, & multi ne
sic quidem. Volui tamen intelligeres, Benevole Lector, si
parum in his literis præstamus, non tam ignaviâ nostrâ id
fieri aut socordiâ, quàm quod instrumenta non sint ad ma-
num.

num. Ex jure Ecclesiastico controversias eas decidi debe-
re, nemo forte erit, qui negaturus sit. Illud autem ex cor-
pore Juris Canonici peti & disci oportere, plerorumque &
tantum non omnium Ictorum est sententia. Alii tamen
etsi multa præclara & utilia in eo contineri non inficien-
tur, sed quia aliqua in desuetudinem abiisse vident, aliqua
diplomatibus Pontificum venalibus ferè subverti solere a-
nimadvertunt, inanem prorsus in eo esse laborem con-
tendunt, quorum judicium & auctoritatem se prorsus non
contemnere ait Franciscus Duarenus. In memoriam re-
dit, quod de istâ compilatione Henticus Cornelius Agrip-
pa aliquando scripsit: *Jus Canonicam, inquit, sive Ponti-
ficium plerisque sanctissimum videri posset, tam ingeniosè a-
varitiæ suæ præcepta & rapiendi formulas specie pietatis ad-
umbrat: cum tamen paucissima in eo statuuntur, ad pieta-
tem, religionem ac DEI cultum, sacramentorumque ritus spe-
ctantia, taceo, quod nonnulla DEI verbo contraria aut repu-
gnantia. --- --- Ex horum præterea canonibus & decretis di-
dicimus, Christi patrimonium esse regna, castra, donationes,
fundationes, allodia, opes, ac possessiones, & Sacerdotum
Christi Ecclesieque primatum esse imperium & regnum, &
gladium Christi esse jurisdictionem ac potestatem temporalem,
& petram Ecclesie fundamentum esse personam pontificis, e-
piscopos esse Ecclesie non ministros modo, sed capita, & bona
Ecclesie esse non modo doctrinam Evangelicam, ardorem fidei,
contemptum mundi, sed vectigalia, decimas, oblationes, colle-
ctas, purpuram, mitras, aurum, argentum, gemmas, præ-
dia, pecunias, &c. Ex tali farragine, ut quis seligat ea,
quæ*

quæ ad disciplinam Ecclesiasticam in puriore Ecclesiâ ob-
servatam aut recipiendam faciunt, & ut separet, quæ per
πλεονεξίαν, ἀλαζονείαν, superstitionem & ἐθελοθρησκείαν
constituta & introducta sunt, haud paulo majorem exi-
git laborem, quàm in concinnandis illis ipsius olim fuit
Gratiani, & reliquorum Compilatorum. Quod si verò
interpretes juris Canonici hodiernos consulere velis, hanc
accipies responsionem, bona dum Ecclesiis traduntur,
(quibus annumerari suo modo possunt coloni & dotales,
præsertim si glebæ addicti fuerint,) eo ipso eximi à domi-
nio & potestate Laicorum, & ex speciali jure sub dominio
Christi Domini constitui per omnimodam proprieta-
tem. Quibus positis, nihil amplius reliquum in illis erit
dominis prioribus, nullique omninò potestati seculari,
quantacunque ea fuerit: & ipsum etiam supremum Princi-
pis imperium prorsus excludetur. Et frustra proinde erit,
disquirere, utrum nobilibus vel jurisdicção competat in e-
jusmodi homines, vel potestas ad servitia cogendi, vel jus
aliquod aliud, uti conquiri hodiè undiquaque & affectari
talia solent. Quandoquidem autem, uti ex ipsâ tractatio-
ne patebit, jam olim inter eos, qui familiam Ecclesiæ con-
stituerunt, maxima fuit differentia, atque ea sine dubio in
nostris etiam dotalibus ex voluntate instituentium olim ra-
dices egit, non sanè de omnibus promiscuè & simpliciter
asserere licebit omnimodam exemptionem à potestate se-
culari. Sed quia de discrimine isto nihil ferè superest, &
ubique nunc deficiunt foundationum instrumenta, ex qui-
bus

);(:(

bus

-h-

bus conditio eorundem dignosci possit, periculosè errat, qui subdicere eos jurisdictioni suæ ideò velit, quod exemptionem illi docere nequeant. Et tamen subdubito ego, utrum in foro externo factum tale improbari prorsus debeat, & utrum ad jurisdictionem, quam Vasallus universalem feudi titulo accepit, sustinendam injustè agat, qui non alios, quàm quos novit revera tales, pro exemptis habere velit. Conscientiam verò rectæ voluntatis qui magis amat, quique plus DEO quam facultatibus suis confidit, rectiùs meo iudicio faciet, si juri suo, quod habere se probabiliter putat, prorsus renunciaret, nec litem Ecclesiæ moveat. Exiguum sæpè est, quod in disquisitionem venit, & vix tanti, ut iudicia fatigari debeant. Et est tamen ea hodiè quorundam temeritas, atque pervicacia, ut alterum tantum vel centies ex substantiâ suâ perdere malint, quàm Ecclesiæ vel tantillum sponte suâ cedere.

*O curvæ in terras animæ & coelestium
inanes!*

Illis ego uti meliorem adprecor mentem: ita ut ab omni procul absint infortunio, tragicumque nullum unquam experiantur malum, simul exopro. Negari enim nequit, plurimos Christi panem confidenter devorare, sed malè concoquere, ac verè sed serò nimis experiri, devotas execrationes, quæ donationum instrumentis ut plurimum additæ

ditæ

ditæ fuerunt, gravi effectu non carere. Nec profectò vana est illa apud vulgum recepta opinio, quâ putat, magno perituros malo, quicumque à bonis Ecclesiasticis suas non abstinent manûs. Sunt enim ista talia veluti aquilarum pennæ, quæ aliarum avium plumis junctæ adurere easdem & consumere dicuntur. Et sicuti una exigua ignis scintilla immane incendium excitare, & maxima ædificia, opulentissimaque prædia, destruere potest: ita exigua talis bonorum Ecclesiasticorum portio injustè ablata aut retenta amplissimas opes, & quicquid à parentibus genium suum defraudantibus magnâ cum sollicitudine congestum fuit, intra exiguum sæpè temporis spacium exedit & consumit. Quod si vel maximè in judicio superior quis fuerit, & sententiâ Ecclesiam vicerit, non tamen propterea sibi de justitiâ causæ suæ blandiri debet. Talis enim sententia veram justitiæ demonstrationem non facit, uti nec eadem illa propterea absolutè & simpliciter justa dici potest: quùm & ipsa non nisi opinio sit, nec aliud efficiat, quàm ut ex alterutrius litigantium latere consistat. Et quotusquisque est, qui ignorat, in alio superiori tribunali revocari sæpè sententiam inferioris, atqve alio prorsus modo de causâ judicari: sæpè etiam pejorem eam pronunciari; sæpe ab utroque errorem non unum committi, idqve non imbecillitati tantùm humanæ, sed malitiæ etiam quandoque judicantium adscribendum esse. Et quis igitur, qui ista non ignorat, in sententiâ judiciali conscientiam suam firmare velit? Laudanda hîc mihi est doctrina Sigismundi Scacciæ,

):():(2

JCti

JCti Romani, in universis Auditoriis celeberrimi, qui in tract. de commerciis §. 1. q. 7. part. 2. ampl. 19. n. 83. hanc facit declarationem, detinere rem alienam scienter sine consensu Domini etiam illum, qui in judicio superior existit, etiamsi, inquit, dominus rei egerit in judicio & succubuerit, quia illa succumbentia non inducit consensum, nec tollit obligationem restituendi in foro conscientiae. Licet enim sententia judicis sit rite & rectè lata ex dispositione legis, tamen in foro conscientiae poterit esse injusta. Et hoc scilicet est, quod dicunt Doctores, multum differre inter se forum poli sive conscientiae internum, & forum soli sive externum. Quin si ipsos etiam Civilis juris Doctores consulamus, quibus res judicata ex nigro album, ex non ente ens, ex non filio filium, ex non jure jus facere dicitur, rectè ab illis docetur, sententiam non esse modum tollendae obligationis, nec dominium per eandem cuiquam acquiri vel adimi, hancque unicam judici datam fuisse potestatem, ut ex animi sui sententiâ pronunciet & declaret, rem illius esse aut non esse, vel reum non debere; hanc verò pronunciationem non invertere rei veritatem, sed haberi tantùm pro veritate boni publici causâ, ne lites in infinitum crescant, & ut salva sit rerum judicatarum autoritas. Et quomodo igitur in tali sententiâ acquiescere poterit conscientia, praesertim dubia & opinioni suae parum confisa?

Postquam ego ista omnia probè mecum pensiculavi, & plurimas mihi vias, quibus eundum fuerat, obstructas animad-

animadverti , cœpi primùm dubitare , numquid præstare
hïc liceret subsidiis omnibus destituto , & num initium fa-
cere deberem ejus rei, de cujus successu mihi incerta erant
omnia. Deinde cum propiùs & attentius ea, quæ ad manûs
mihi erant, evolverem, parum abfuit, quin ab instituto
prorsus desisterem, omnemque abjicerem ejus rei curam.
Sed vicit tamen pertinacia, & sic tandem cepi laborem,
similis illi, qui reperto scalmò in litore, navem ædificare
conatus est. Quid & quantum præstiterim, Tuo nunc
judicio submitto, Lector benevole; sed ita, ut in benignio-
rem partem interpretari velis, si quid minùs placuerit. Non
sunt ad vivum resecanda omnia, aut exigenda ad filum,
ubi facultas non respondet aut eventus voluntati. Cùm
non datur ad prima pervenire, in secundis & tertiis, vel
etiam in quartis consistere non usque quaque est dedecori.
Et tu perinde ignoscentiâ opus habes, si homo es.

Ad Magnificum ZIEGLERUM

suum, de Dote Ecclesiae

commentantem,

FRID. RAPPOLT, SS. THEOL. D.

ET PROF. PUBL. ACADEMIAE LIPS.

h. t. RECTOR.

Q*uae scita in Orbis Eruditi commoda*
DE DOTE sanctae publicae ECCLESIAE,
Qua dona dote tanta munerabitur,
Docto labori quae rependet premia?
Laudi obligatus nempe perpetuum tuae,
Qua leta utriusque fama se insinuat polo,
Non aestimandas, non recensendas brevi,
Curta ista mutans seculorum firmate,
ZIEGLERE, dotes praedicabit Ingeni.

Sylla-

Syllabus eorum, quæ hic
tractantur.

CAPUT I.

De vocabulo Ecclesie & ejus usu. pag. 1.

CAP. II.

*Initio nascentis Ecclesie templa Christianis nulla fuisse.
pag. 7.*

CAP. III.

*Ignotam fuisse primis Christianis dotationem Ecclesiarum.
pag. 24.*

CAP. IV.

*De sententiâ Canonistarum, necessario Ecclesias dotari
debere statuentium. pag. 29.*

CAP. V.

*Necessitatem dotandi non ad Ecclesias tantum, sed Ora-
toria etiam, & singula altaria productam atque extensam esse.
pag. 48.*

CAP. VI.

Cui incumbat onus dotandi Ecclesias. pag. 64.

CAP. VII.

*De quantitate dotis, & quæ dicatur esse dos sufficiens,
sive congrua. pag. 72.*

CAP. VIII.

CAP. VIII.

In quibus rebus constitui debeat dos Ecclesiae? pag. 100.

CAP. IX.

*De familia Ecclesiastica, servis, colonis, inquilinis, hospiti-
tibus, casatis, libertis, & hodiernis Dotalibus. pag. 131.*

CAP. X.

De forma & modo constituendi dotem Ecclesiae. pag. 172.

CAP. XI.

De fine dotis Ecclesiasticae. pag. 194.

CAP. XII.

De privilegiis dotis Ecclesiasticae. pag. 224.

CAP. XIII.

*Ut infirmata & adempta fuerint dotis Ecclesiasticae pri-
vilegia, deque fraudibus circa ea commissis. pag. 265.*

AUXILIANTE DEO!

CAPUT I.

De

Vocabulo Ecclesiae & ejus usu.

SUMMARIA.

Ecclēsia origo, acceptio & significatio, n. 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8.

Ecclesia quomodo differat à synagoga? n. 2.

Isidorus quando vixerit? n. 5.

Barbaries linguarum & obscuritas sermonis sequiorum temporum tangitur, num. 6.

Quò significatu accipiatur Ecclesia in præsentī dissertatione? eod.

Abbo quis fuerit, quando vixerit & mortuus sit? n. 7.

De Donationibus Ecclesiarum & reservatione altarium in iis, n. 8. & 9.

Altare quid fuerit? n. 9.

Ecclēsia ἀπὸ τῆς ἐκκα-
λεῖν, ab evocando dicta,
cœtum, & concionem,
sive congregationem
evocatam significat,
propriè quidem quamlibet hominum
quacunque de causâ convocatorum,
preslius tamen & strictius accepto
vocabulo in Rep. Christianâ istum
solummodò denotat cœtum, qui re-
ligionis causâ & propter cultum di-
vinum congregatus est. Apud Græ-
cos veteres istud vocabulum sæpe-
numerò cœtum civilem in comitiis
aut curiis convocatum significat, uti
id ex Aristophanis Acharnanensibus,

Thucydidis & aliorum scriptis disce-
re licet. Quo in sensu optimè distin-
guit Suidas inter ἐκκλησίαν νόμιμον,
& ἐκκλησίαν σύγκλητον, legitimam
& eam, quæ repenti coit. Νόμιμος,
inquit, λέγεται ἐκκλησία ἡ κυρία καὶ
ὠρισμένη τρίς τῆς μηνός, σύγκλητος
δὲ ἡ ἐξαίφνης γενομένη διὰ τι κατε-
πείγον. *Legitima dicebatur fixa sta-
taq; concio, qua ter in mense habeba-
tur: convocata autem & indicta con-
cio, quæ repenti, urgente quâdam de
causâ, fiebat.* Et huc pertinet, quod
dicitur *Actor. XIX, 31.* de Ecclesiâ
συγκεχυμένη, it. vers. 38. de Ecclesiâ
ἐννόμος, & vers. 39. de Ecclesiâ dimif-
sa.

B

sa.

sa. Et ne quis putet, piorum tantum aut honestorum atque proborum hominum congregationem per vocabulum istud indigitari, ex Scripturae versione Græcâ τῶν ἐβδομήκοντα ad oculus patet, etiam malignantium cœtui nomen istud tribui, dum ita reddunt & explicant *Psal. XXVI, 5. Ἐμίσησα ἐκκλησίαν πονηρομένων, odium malignantium, sive congregationem maleficorum*, uti habent verba Junii & Tremellii. Quomodo in terminis adhuc fortioribus Ecclesiam Diaboli dixit Tertull. *de spectac. c. 25.* vid. Joh. Selden. *de Synedr. Hebr. lib. 1. cap. 9.*

II. Differre Ecclesiam à Synagogâ, asserit Franc. à Victoria *relect. 1. sect. 1. n. 1. 2. 3.* quod Ecclesia convocationem, synagoga congregationem denotet. Non malè, si vim vocabulorum spectes. Potior tamen differentia ex usu sumenda est, quod synagoga ad populum Judaicum, Ecclesia ad Christianum plerumque referatur. Nec tamen assentiendum est Catechismo Tridentino, quando in *expositione Symboli* ad verba *CREDO ECCLESIAM* ita commentatur, populum sub lege nomine Synagogæ fuisse appellatum, quod pecudum more, quibus magis congregari convenit, terrena & caduca tantum bona spectaret. Videmus enim & Synagogæ & Ecclesiæ nomen eidem populo Judaico attributum, *Levit. IV, 13. Num. XX, 2. & 4.* in primis *Proverb. V.*

v. 14. Add. Joh. Rainold. *prelect. 7. & 11.* Et est sanè argutia illa, cui Augustinus in *enarrat. Psalmi 80.* ansam dedit, admodum frigida, quæ in Latino tantum congregationis verbo a grege deducto locum invenit, in Græco autem nullum planè fundamentum habet, uti eruditè ostendit Is. Casaubonus *ad Baron. exercitat. 16. num. 42.*

III. Ut ad vocabulum Ecclesiæ redeamus, etiam omisso gentiliū & civili usu, generalis adhuc est significatio illa, juxta quam accipitur pro collectione hominum religionis ergò ad cultum divinum congregatorum, ut proinde necesse sit ab ulteriori æquivocatione nomen istud liberari. Faciam id verbis Marsilii Patavini ex *defensor. pac. part. 2. c. 2.* in hunc modum scribentis: *Apud Latinos vocabulum hoc secundum vulgarem & famosam appellationem in unâ sui significatione importat templum seu domum, in quâ DEUS communiter a fidelibus colitur & frequentius adoratur. ----- In aliâ verò significatione importat hoc nomen Ecclesia omnes Presbyteros seu Episcopos, Diaconos & reliquos ministrantes in templo seu Ecclesiâ dictâ secundum priorem significationem. Apud modernos maxime importat hoc nomen Ecclesia ministros illos Presbyteros seu Episcopos, atq; Diaconos, qui ministrant & presunt in metropolitana seu principali omnium Ecclesiarum, quemadmodum hoc Ecclesia*

Ro-

Romanæ Urbis dudum obtinuit, cuius ministri & præfidentes sunt Papa Romanus & Cardinales ipsius, qui jam ex usu quodam obtinuerunt dici Ecclesia, & Ecclesiam aliquid egisse, aut recepisse, cum iidem aliquid egerint aut receperint, vel aliter qualiter ordinaverint. Rursum secundum aliam significationem dicitur hoc nomen Ecclesia & omnium verisimè & propriissimè secundum primam impositionem huius nominis seu intentionem primorum imponentium, licet non ita famosè secundum modernum usum & de universitate fidelium credentium & invocantium nomen Christi, & de huius universitatis partibus omnibus in quæcunq; communitate etiam domesticâ. Et hæc fuit impositio prima huius dictionis & consuetus usus ejus apud Apostolos & in Ecclesiâ primitiva & c. Hæc Marsilius circa annum MCCCXXIV. Vir in tenebris admodum perspicax, cuius proinde memoriam & scripta damnavit Johannes XXII. referente Ludovico Molinâ de just. & jur. tom. 2. disp. 31. n. 3. & in indicem expurgatorium iniqui retulerunt Censores. Summa verborum adductorum hæc est, accipi vocabulum Ecclesiæ 1. pro templo, 2. pro ministerio Ecclesiastico quocunq; 3. pro ministerio Ecclesiæ metropolitanæ, 4. pro Papâ & Cardinalibus, utpote præside & ministris Ecclesiæ Romanæ, 5. pro communitate fidelium sive universali, sive particulari, etiam domesticâ. Ac-

cessit his significatio sexta, quâ Ecclesia significat Papæ dominatum, & in rebus tum temporalibus, tum spiritualibus principatum, uti prolixè explicat Johannes Rainoldus in colloq. cum Harro cap. 7. sect. 6. adeò ut Ecclesiæ nomine etiam in fidei dogmatibus apud Pontificios intelligatur hodiè solus & unicus Papa Romanus. Conf. Petr. Svav. in histor. Concil. Trid. lib. 7. p. m. 688.

IV. Ultima hæc acceptio planè ἀλογος est, ut vel ipsum nudum Ecclesiæ vocabulum, quod aggregatum aliquod significat, ostendit. Adversatur etiam tam naturæ Ecclesiæ, quàm instituto & scopo Christi, si uni individuo titulus & officium Ecclesiæ tribuatur, Matth. XVIII, 17. ubi Ecclesia distinctum constituit iudicium, quoad pluralitatem personarum judicantium, à iudicio unius vel duorum vel trium. Quinta acceptio vulgaris est, & in Scripturâ frequens, cum cæteris particulares omnes sint partes homogeneæ Ecclesiæ universalis, ut adeò etiam habeant commune nomen. Vid. Matth. XVI, 18. Eph. I, 22. 23. Coloss. IV, 15, 16. Quarta significatio tolerari posset, si Romana Ecclesia juxta se admitteret sorores sive Ecclesias alias pari secum gradu, nec ipsa primatum & tyrannidem in reliquas omnes affectaret. Tertiarior est, nec aliàs fortè usitata, nisi inter Episcopos & Presbyteros unius provincie. Nec secunda prorsus rejici-

enda est, dum ne excludatur populus, & ex eo Ecclesiam constitui non negetur. Sic enim partem nomine totius venire nihil vetat. Et sic namque Tertullianus *de exhort. castitat. c. 7.* postquam fecisset mentionem ordinis Ecclesiastici, quo nomine sacerdotes intellectos voluit, subjungit: *Sed ubi tres, Ecclesia est, licet Laici.* Nec incongruè igitur Salvianus Episcopus Massiliensis *lib. 7. de gubern. DEI* plebem Ecclesiasticam dixit, ne soli illi, qui ordinis Ecclesiastici esse dicuntur, Ecclesiam constituere censerentur. Prima admodum usitata hodiè & vulgaris est, nec tamen æquè antiqua atque Christianorum nomen & religio, aut eorum conventus.

V. Sanè usurpaverat in hoc significato istud vocabulum Eusebius Pelusiotarum Antistes, sed acriter reprehenditur propterea ab Isidoro, distinguente inter *ἐκκλησίαν* & *ἐκκλησιαστήριον*. *Ut enim aliud est sacrificium, inquit, aliud altare, aliud thymiamatis locus θυμιατήριον, aliud thymiamata, aliud βουλευτήριον, senaculum, aliud senatus,* (illud enim locum, in quem cœunt, significat; hoc autem Viros eos, qui consilium ineunt, ad quos & periculum & salus pertinet) *eodem modo de templo & Ecclesia statuendum &c. lib. 2. Epist. 246.* Vixit Isidorus seculo V. circa annum CCCCXL. Atque hinc constat, minus receptam tum fuisse in Ecclesiâ Orientali istam vocabuli Ecclesiæ ac-

ceptionem. Fortè tamen in Ecclesiâ Occidentali ista significatio faciliùs admissa est, uti ostendunt verba Augustini Hipponensis Episcopi *epist. 157.* in hunc modum scribentis: *Sicut appellamus Ecclesiam Basilicam, quâ continetur, populus, qui verè appellatur Ecclesia, ut nomine Ecclesiæ, i. e. populi, qui continetur, significemus locum, qui continet: ita quod anima corporibus continentur, intelligi corpora filiorum per nominatas animas possunt.* Atque hinc utrumque significatum conjungit Amalarius Fortunatus *de Eccles. Offic. lib. 3. c. 2.* *Ecclesia, inquit, est convocatus populus per ministros Ecclesiæ ab eo, qui facit unanimes habitare in domo. Ipsa domus vocatur Ecclesia, quia Ecclesiam continet. Ipsa vocatur κυριακή, quia est Dominicalis.*

VI. Quicquid sit, non videtur nunc esse necessarium, ut de antiquo & maximè proprio vocabuli usu admodum sumus solliciti, quandoquidem ad præsentia magis nobis spectandum est tempora, quippe in quæ exundârunt consuetudines superiorum seculorum. Scilicet cum barbarismis ubique terrarum repletur linguarum indoles, & à pristinâ puritate recederent illi, qui regimen tenebant in Republ. literaria, dici non potest, quàm confuse & obscure haud rarò per verborum inflexiones & abusûs animi sensa expressa fuerint. Facta tamen inter eos quasi lex quæ-

quædam ut pro erudito non haberetur, nisi simili idiotismo adivetus hoc tantum ageret, ut non à quovis intelligeretur, atque ut dici de doctrinâ suâ posset: ταυτὶ δ' ὁ, τ' Ἰσὺ, ἔδ' αὖ Ἀπόλλων μάθοι, uti eam loquendi formulam explicat Gerardus in Aristoph. *Plut. pag. 2.* Inde non nova tantum & abstrusa vocabula ad placitum & pro arbitrio fangebantur, sed illa etiam, quæ purioris sermonis quædam veluti reliquiæ erant, in alios planè significatus sæpiusculè contorquebantur. Sic igitur etiam Ecclesiæ vocabulum inter Cononistas hunc ferè principalem significatum obtinuit, ut manufactum templum & orationis domum plerumque nunc denotet, uti apparet ex rubricâ titt: *de consecratione Ecclesiæ, de immunitate Ecclesiarum, de Ecclesiis ædificandis vel reparandis &c.* Et in hoc scilicet significato accipiendum est, quicquid posthac de dote Ecclesiarum & earum colonis à nobis dictum fuerit, quandoquidem impossibile est, ut ex historiâ superiorum seculorum quicquam certi definiatur, nisi verba, pro ut usitata tùm fuerunt, retineantur, & ex intentione proferentium explicentur.

VII. Factum verò est aliquando, ut adhuc specialius acciperetur etiam in hoc significato vocabulum Ecclesiæ, non pro integrâ domo sacris peragendis destinatâ, sed pro parte tantum ejus. Observavit id primus, ni

fallor, Petrus de Marca Archi-Episcopus Parisiensis *in not. ad Concil. Claromont. can. 7.* ex verbis Abbonis Floriacensis, qui in hunc modum loquitur: *Certè, carissimi Principes, nec catholicè vivimus, nec catholicè loquimur, quando illam Ecclesiam dico esse meam, ille alteram dicit esse suam, ac veluti quædam jumenta, comparati jumentis insipientibus, utrasque aliquando venales proponimus, propositasque ab aliis emere non formidamus. Est etiam alius error gravissimus, quo fertur altare esse Episcopi, & Ecclesiam alteri cujuslibet domini, cum ex domo consecrata & altari unum quoddam fiat, quod dicitur Ecclesia, sicut unus homo constat ex corpore & animâ. Videte æquisissimi Principes, quò nos ducit cupiditas, dum refrigescit charitas &c.* Vixit Abbo S. Benedicti ad Ligerim in diocesi Aurelianensi abbas circa annum M. occisus enim fertur à Vasconibus 15. Novembr. ann. MIV. & ex ejus seculi historiâ petenda est adductorum verborum interpretatio.

VIII. Inoleverat scilicet istâ ætate, ut & fundi & villæ & ipsæ denique Ecclesiæ in beneficium Laicis hominibus conferrentur, non quidem ut templa manufacta possiderent illi, ad quid enim possessio talis conducere? sed ut oblationes, decimas, aliosque redditus Ecclesiis concessos perciperent. Et hinc intelligi possunt tabulæ antiquæ, quibus soliti fuerunt isto tempore Duces & Comites

integras Ecclesias Monasteriis conferre, ut scil. hâc ratione, quod injustè à se possideri opinabantur, cultui divino redderent. Sic enim Hugo, Dux Francorum, & alter Hugo, Dux Burgundionum, nec non & Letaldus Comes Ecclesiam in suburbio Matisconensi Monasterio Cluniacensi donarunt, uti habetur apud Martin, *Martier in Biblioth. Cluniacens. p. 275. & 277.* Sic etiam Amedeus Comes Ecclesiam S. Mauritii in pago Maltacena sitam eidem monasterio donat, *pag. 412.* Et sic etiam Gaufridus de villa Harduini Romaniae Seneschallus, abbatiam Saphadini ab aliis fundatam Ecclesiae B. Lupi Trecentis donat apud Nic. Camuzat. *in antiq. Dioc. Tricassin. p. 313.* Talia ubiq; occurrunt plura. Qui sanè omnes Ecclesias jam fundatas & consecratas ex sententiâ Canonistarum nec possidere, nec conferre aliis potuissent, nisi id introductum fuisset vitio seculi, quod alibi discutiendum reservo. Et hæcenus quidem Laici bonorum Ecclesiasticorum possessores existebant, ut ipsas etiam Ecclesias, quæ ex redditibus tum temporis æstimabantur, possidere crederentur. Ne tamen Sacramentorum celebratio (sunt verba Petri de Marca *d. l.*) à Laicis Ecclesiarum possessoribus pendere videretur,

inducta est nova verborum distinctio, ita ut in una eademque domo pars una Ecclesia diceretur, quoad laicorum jura, & altare, quoad juris spiritualis administrationem, uti innuunt verba Abbonis Floriacensis supra allegata.

IX. Fingebatur ita tota Ecclesia in manûs Laici venisse, excepto altari, quod Episcopus aut Presbyter sibi retinebat, ne ex directione aut nutu Laici administratio sacrorum suscipienda esset. Erat enim altare præcipua Ecclesiae pars, quippe in quo vota populi & membra Christi portantur, quo DEUS omnipotens invocatur, quo postulatus descendit Spiritus S. unde à multis pignus salutis æternæ, & tutela fidei, & spes resurrectionis accipitur, uti id cum aliis pluribus Encomiis describit Optatus Milevitanus *lib. 6. advers. Parmen. in pr.* Et solenne tunc temporis erat, res donatas Ecclesiae vel traditas, aut saltem earum instrumenta altari imponere, uti id ostendit Hieron. Bignonius *ad Marculsi form. lib. 1. cap. 1.* Reservato igitur altari, satis sibi prospectum credebant Sacerdotes, quandoquidem ex oblationibus, quæ in illis fieri solebant, tantum accipiebant, quantum sustentationi suæ sufficere opinabantur.

CAPUT II.

Initio nascentis Ecclesiæ templa
Christianis nulla fuisse.

SUMMARIUM.

- H**omonymia vocabuli Ecclesiæ recapitulatio, n. 1.
 Num verba Pauli 1. Cor. XI. v. 18. & 20. explicanda sint de loco, sive templo? n. 1. & 2.
 Pontificios omnem ecclesiasticum apparatus sacraq; omnia arcessere solere ex Apostolorum ætate & usu, n. 1.
 Loca, in quibus olim Christiani congregati sunt, fuisse privata, n. 2, 4.
 Commendatio Congregationum in unum, n. 3.
 Ubiq; locorum & iam nocturnis, quàm diurnis temporibus Christianos primos sacra sua peregrisse propter persecutiones, n. 4, 12.
 De templo S. Iohannis Evangelistæ, Vitæ Apostolorum & aliis fabulosis, n. 5.
 Hida quanta terræ portio dicatur? eod.
 Josephus, ex Arimathea civitate oriundus, num venerit in Angliam, atq; ibi Christum crucifixum predicaverit? eod.
 Quò tempore Basilicæ extrui cœperint? n. 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14.
 Edes, in quibus convenerunt olim Christiani, non fuisse Basilicas, n. 7, 8.
 Abominationi fuisse Christianis templa gentilium, n. 10.
 Templorum appellatione gentilium templa venisse, & templorum cultum pro cultu gentilitio usurpatum esse, eod.
 Limitatio & explicatio horum verborum, n. 11.
 Qualiter variârit Christianorum fortuna & conditio circa conventus ipsorum & pietatis religionisq; sue exercitia, n. 12.
 Per ipsum seculum tertium Christianorum religionem identidem abscondi & occultari oportuisse, n. 13.
 Christianorum in latebras atq; loca abdita receptionem usq; ad tempora Constantini Magni durasse, huncq; illis templa edificari non tantum permisisse, sed publicis etiam sumptibus extrui edictò præcepisse, n. 14.
 Episcopos post hæc mox animos sumpsisse & plurimas in Ecclesia turbas dedisse, eod.
 Differentia Ecclesiæ, Basilicæ & Oratorii, n. 15, 26.
 Item Memoriarum, Basilicarum & Oratoriorum, r. 16.

Num

- Num & quod discrimen fuerit in Oratoriis? n. 17, 18, 20, 22, 23, 24.
 Cur prohibitum fuerit administrare in Oratoriis Eucharistiam & sacram coenam, nisi accederet auctoritas Episcopi & adhiberentur Clerici? n. 19.
 Synodus Sexta in Trullo habita cur quini sexta dicatur? eod.
 Etiam templi partem oratorium dictum fuisse, n. 20.
 Distinctio oratorii à sacratio, eod.
 It. Oratoriorum publicorum & privatorum, eod. junctis n. 22, 23.
 Publicorum Oratoriorum finis & requisita, n. 21, 22.
 Diœcesis acceptio pro Oratorio, eod.
 Ejus significatus communis, remissivè, eod.
 Num oratoria certis reatibus dotata, & in quibus Clerici instituti sunt, privata sint, & à Laicis revocari possint, nisi Episcopi auctoritas & consensus intervenerit? n. 22.
 Cause piæ prerogativa, eod.
 Oratoriorum hætenus narratorum species tertia, n. 23, 24.
 Parochialem Ecclesiam esse posse sine baptisterio, neq; parochialem Ecclesiam semper intelligi, ubi habetur fons baptismalis, n. 24.
 Cardinales olim qui fuerint & unde dicti? eod.
 Unde fit, quod Oratorium publicum adhuc distingvatur ab Ecclesia parochiali & ab ea nihilominus dependeat? n. 25.
 Parochialis Ecclesie prerogativa præ Oratoriis, eod.
 Quæ dicatur parochia? & quæ Monachia? eod.
 Num sit differentia inter Ecclesiam & Oratoria ratione monachorum & clericorum? n. 26.
 Oratoria seculo nono argumentum præbuisse, in quæ graviter insurgerent Ecclesie Patres, n. 27.

Ostendimus, vocabulum Ecclesiæ sub initia Christiani nominis, locum sacris destinatum non denotasse, sed ipsam potius concionem, conventum, cœtum & congregationem fidelium & sacra peragentium. Nec adeò assentiri possum illis, qui dum legunt verba Pauli 1. Cor. XI, vers. 18. habitâ collatione cum vers. 20. statuunt, ἐκκλησίαν illic significare domum, totius cœtus Christiani communem, ad conventus ibidem celebrandos comparatam. Atque hinc conficiunt porro, habuisse Christianos jam apostolicis temporibus publicas ædes, in quibus cultui divino vacarent, quæque proinde non humani aut privati juris, sed divini essent. De pontificiis id asserentibus, quales sunt Cardinalis Baronius, Card.

Card. Bellarminus, Cornelius à Lapide, aliique plures, mirum non est, quippe qui solenne hoc habent, ut ex Apostolorum ætate & usu omnem Ecclesiasticum apparatus sacraque omnia arcessant. Magis mirum est, defendere istud etiam Nicolaum Fullerum *lib. 2. miscell. cap. 9.* virum in antiquitate & politione literaturâ versatissimum, quem propterea non insubidè reprehendit Gisbertus Voëtius *polit. Eccles. part. 1. lib. 4. tr. 4. sect. 2. c. 4. qu. 8.*

II. Sanè nihil obstat, quò minùs Pauli verba non de loco, sed de cœtu fidelium explicentur, præsertim si consideretur, publicâ sacrorum celebratione tum temporis Christianos per vim exclusos conventuque omni interdictos, & hinc latebras quærere coactos fuisse. Loca ergò, in quibus Ecclesia congregabatur, privata erant, quanquam & in Synagogis Judæorum quandoque convenirent, quas tamen pro Ecclesiis sive templis habitas, nequaquam admittent adversarii. Nec evincit, quòd Paulus *d. 1. domum DEI Ecclesiam* appellat, eamque opponit privatis domibus, in quibus edere liceret. Domus enim, uti notat Andreas Rivetus *in Cathol. Orthodox. tr. 2. qu. 27.* etiam accipitur pro ejus habitatoribus, & pro familiâ privatâ, quæ optimè opponitur publico cœtui Ecclesiastico. Quanquam igitur demus, agi isthic de loco sacris destinato, nunquam ta-

men inde conficiet quisquam, locum illum publicum & juris divini fuisse.

III. Cæterùm commendata semper fuit jam inde à primis Christianæ religionis principiis in unum congregatio. Sic enim ipsi Apostoli *ὁμοθυμαδὸν* precati sunt, *Act. IV, 24.* Ex solenni namque & publicâ divinorum beneficiorum commemoratione plurimum animi ad agendas DEO gratias & precandum ejus misericordiam vehementiùs accenduntur. Communibus precibus fraterna charitas augetur, & multorum consentientium oratio apud DEUM gratior est & acceptior. Eleganter Tertullianus *in apolog. cap. 39.* *Coimus in cætum & congregationem, ut ad DEUM quasi manu factâ precationibus ambiamus orantes. Hæc vis DEO grata est.* Atque hinc Magnesianos admonet Ignatius Martyr *in Epist. ad eos scriptâ: Neq; operam detis,* inquit, *ut aliquid vobis seorsim rationi videatur consentaneum; sed in unum convenientibus, una sit oratio, una deprecatio, una mens, una spes in charitate, in gaudio inculpato.* --- Πάντες ἅν, ὡς εἰς ἓνα ναὸν συντρέχετε θεῷ, ὡς ἐπὶ ἓν θυσιαστήριον, omnes itaq; velut in unum templum Dei concurrite, velut ad unum altare, velut ad unum Jesum Christum, ab uno patre exeuntem, & in unum existentem & revertentem. Et Photius Patriarcha Constantinopolitanus *epist. 1.* quæ est ad Michaellem Bulgariæ

riæ principem: *Ed* (scil. in templis) *populus convenire in cætus assuescat, in eum finem, ut communibus votis non vñ, DEVM propitium facientes, & communiter doxologiam ei offerentes, ita magis cum in communem concordiam coalescant, & communem referunt cum salutem tum etiam alias utilitates.*

IV. Hæc fuit praxis Christianorum à primis, ut dixi, initiis ad hæc usque tempora continuata. Ubi autem locorum convenirent, nihil interesse arbitrati sunt, si quidem illis propter persecutiones non liceret esse & sacra facere in locis semper iisdem. Unde non in ædibus tantum privatis, sed in hortis etiam, in cœmeteriis, in cryptis sacra sua parabant, & noctu sæpè atque in conventibus antelucanis, uti id pluribus notant Christophorus Justellus *in not. ad Cod. Can. Eccles. univers. can. 113. p. m. 200.* Petr. Molineus *de altarib. c. 11.* Euseb. *l. 9. hist. Eccles. c. 10.* In omnibus illis locis Ecclesia fuit, sed temporalis, nec propterea loca illa, si quæ in privatorum dominio erant, commercio hominum eximebantur, aut publici & divini juris fiebant. Quicquid hinc dixerit Baronius, strenuè sibi resistentem habet Davidem Blondellum *in apol. pro sent. Hieron. de Episc. & presbyt. pag. 219. seqq.*

V. Fabulæ sunt, quæ de templo S. Johannis Evangelistæ, antequam abiret è vivis, constructo refert Abdi-

as Babylonius. *Vitas Apostolorum*, quæ sub nomine ejus circumferuntur, fabulis similiore esse, quàm veræ narrationi, agnoscit Bellarminus *de Script. Eccles.* à Baronio etiam rejiculis annumerantur, & manifestæ arguuntur imposturæ, *anno XLIV, n. 44. & ann. LI, n. 35.* nec judicant aliter prudentiores alii, quos refert Anton. Rivetus *Critic. sacri lib. 1. c. 6.* Nec minùs fabulosum est, quod ex Ferreoli Locrii compilationibus refert Theophilus Raynaudus Jesuita *lib. de coron. aur. supr. mir. Pontif. p. 24.* Petrum, Jacobum & Johannem Dei paræ etiamnum in terris degenti templa construxisse. Qui ista talia con-gesserunt, laudant nobis Evodios, nescio quos Petri discipulos, & in sede Antiochenâ successores, Abdias, Prochoros, Hippolytos, Melitones, multarum narrationum promos condos, quas mirabili silentio involutas antiquitas ignoravit. Et sunt pleræque horum hominum narrationes gerræ germanæ, rationi repugnantes communi, in DEVM injuriæ & pietatem. Richardus Montacutius *in præfat. ad Exercitat.*

VI. Eodem refero, quæ de Glastoniensis Ecclesiæ antiquitate referunt Britannici Scriptores apud Jacobum Usserium Archiepiscopum Armachanum *de Eccles. Britann. primord. cap. 2.* Josephum scilicet ex Arimathæâ civitate oriundum, qui Christi corpus sepeliverat, sive casu,

Iu, siue confilio, ita volente DEO, cum non parvo comitatu in Britanniam venisse, illic Evangelium prædicasse, & postquam possessionem duodecim hidarum (dicitur hida tanta terræ portio, quanta uno aratro colitur) à Rege Arvirago dono accepisset, suggerente Gabriele Archangelo Ecclesiam in honorem sanctæ DEI genitricis Mariæ construxisse, anno post passionem Domini XXXI. Quæ relatio etsi suspecta valde sit, ad eam tamen in Synodis generalibus, quando de Britannici Regni dignitate cum Gallis & Hispanis habita est controversia, subinde provocare soliti sunt Anglicanæ gentis Oratores. Factumque id imprimis in Concilio Basileensi ann. MCCCXXXIV. uti refert Ulserius *d. l.* ubi ipse provinciam in se suscipit, diluendi ea, quæ in isto Concilio ab Alphonso Garfiâ de Sanctâ Mariâ Compostellana & Segobienfis Ecclesiarum Decano objecta fuerant. Nec verò repugno, Josephum cum aliquot sociis in Angliam venisse, atque inibi Christum crucifixum prædicasse, quod & ipsum acerrimè defendit Franciscus Godwinus *de convers. Britann. ad Christi. in. relig. c. 2.* ea tamen, quæ de consecratione Ecclesiæ referuntur, fidem vix faciunt, ne quidem Godwino, qui pluribus circumstantiis consecrationem istam ex elogio quodam antiquo in æs inciso recenset. Et pro supposititiis habentur Johan-

ni Seldeno *de Synedr. libr. 3. cap. 15. num. 4.*

VII. Quo verò tempore Basilicæ illæ, uti vocantur, extrui cœperint, difficile erit definire. David Blondellus *in apol. de Episc. & presbyt.* ante annum Christi CCXX. nulla ejus rei dicit apparere vestigia. Nicolaus Vedelius *ad Ignatii epist. ad Magnes. exercit. 4.* tribus primis seculis nulla omnino Christianis fuisse templa statuit. Et certè multa ei nascetur hæc de re dubitatio, qui, quæ Tertullianus, Arnobius, Minutius Felix & Origenes seculo tertio scripserunt, attentius legerit. Apud Minutium Felicem *in Octavio*, cum objecisset Cæcilius gentilis: *cur nullas aras habent Christiani, templa nulla, nulla nota simulacra?* hunc in modum respondet Octavius: *Putatis autem nos occultare, quod colimus, si delubra & aras non habemus? quod enim simulacrum DEO fingam, cum, si rectè existimes, sit Dei homo ipse simulacrum? templum, quod ei extruam, cum totus hic mundus ejus opere fabricatus eum capere non possit? & cum homo laxius maneam, intra unam ediculam vim tantæ majestatis includam? nonne melius in nostrâ dedicandus est mente? in nostro imo consecrandus est pectore?* &c. Non opponit Octavius templis Basilicas aut Ecclesias suas, sed mentem & intima pectoris viscera, monstrare autem illas & urgere magno cum emolumento potuisset, si

quidem tales tūm temporis Christiani habuissent, maximè postquam Cæcilius nullos à Christianis fieri conventūs & solennia publica objecisset: Cur etenim, inquit ille, occultare & abscondere, quicquid illud colunt, magnoperè nituntur: cum honesta semper publico gaudeant, scelera secreta sint? cur nullas aras habent, templa nulla, nulla nota simulacra? nunquam palam loqui, nunquam liberè congregari sustinent, nisi illud, quod colunt & interpretantur, aut puniendum est, aut pudendum? &c. Quæ verba faciunt, ut probare nequeam, quæ ad istum locum commentatur Johannes à Wower, dum ait: Christiani non habebant templa dedicata, & consecrata ritu ethnico, suas tamen basilicas, seu, ut ipsi appellant, κωριακὰ habuisse, satis constat, eaq; frequentasse, nisi quatenus persecutione impedirentur. Enimverò in ædibus quibusdam convenisse, & cultui divino vacasse, non negaverim, sed in illis liberè congregari & palam loqui non audebant; tantum abest, ut ædes istæ pro Basilicis haberi potuerint.

VIII. Similia leguntur apud Arnobium *advers. gent. lib. 6. in pr. Consvestis*, inquit, *crimen nobis maximum impietatis affingere, quòd neq; ædes sacras venerationis ad officia construamus, non deorum alicujus simulacrum constituamus aut formam, non altaria fabricemus, ----- quæ quidem nos cessamus non ideò vel ex ædificare vel*

facere, tanquam impias geramus & scelerosas mentes, aut aliquem sumperimus temerarià in deos desperatione contemptum; sed quod eos arbitramur & credimus (si modò dii certi sunt & nominis hujus eminentià præditi) honorum hæc genera aut risui habere, si rideant, aut indignè perpeti, si motibus exasperentur irarum. --- Numquid enim delubris aut templorum eum constructionibus honoramus? --- Etenim plena dementia est, necessitatibus tuis potiora metiri, & quæ tibi sunt usui, datoribus diis dare, & honorem istum non contumeliam ducere. Templa igitur quærimus in deorum quos usus, aut in rei cuius necessitatem aut dicitis esse constructa, aut esse rursus ædificanda censetis? --- Templa enim hæc quid sunt? si humanam infirmitatem roges, nescio quid inane, atq; amplum, si deorum potentiam metiaris, successus quidem parvi, atq; (ut verius eloquar) genus angustissimum cavernarum paupertini cordis excogitatione suspensum. --- Satis igitur, ut opinor, ostendimus, templa diis immortalibus aut inaniter esse constructa, aut contra decus, & potentiam creditam contumeliosis opinionibus fabricata &c. Summa totius disputationis, quæ prolixior est, in has resolvitur theses, templa nuper esse excogitata, quæ æternis competere non possunt: tales cultūs displicere, nec convenire divinitati: summam esse injuriam, deos habitaculis ad-

ad-

adstrictos esse, denique Deum ubique presentem esse, neque in templis quaerendum. Fateor, plerasque has positiones ab Arnobio ad hominem disputari, & adversarios gentiles ad absurdum ducere, negari tamen interim nequit, nullam talis structurae ab eo mentionem fieri, quae Basilicae nomine insigniri posset. Et quis verò credat, Christianos eo ipso tempore, quo in perpetuas latebras se recipiebant, & quo semper latebant, uti loquitur Tertull. *apolog. c. 7.* aedibus publicis Ethnicorum oculos ferire voluisse? quis credat, cogitasse illos tum temporis de aedificiis publicis, quorum alius nullus praeterquam sacer usus esset? imò verò alias, praeterquam eas, quae privatorum usibus inserviebant, neque aliam formam aedificatas aedes sacris suis adhibuisse, non est verisimile. Solennes tamen in illis conventus habitos, & loca ipsa, quantum fieri potuit, semper eadem frequentata, aliquando etiam aliis usibus exempta profusuisse, nolim negare, non quidem per dedicationes & consecrationes solenniter factas, sed ipso facto, & per abstinentiam.

IX. Consimili modo Origenes Adamantius *adversus Celsum* iisdem planè argumentis Christianis insultantem disputans, *lib. 7.* his verbis Celsi objectionem profert: *Post haec Celsus & aras, & simulacra & delubra nos ait defugere, quò minus fundentur:*

quandoquidem invisibilis nostra huius & inexplicabilis communionis fides & charitatis factionem esse existimat. Atque illis mox ita respondet: *Cum nihil interea videat, nobis quidem pro aris & delubris, justorum esse mentem, à quâ haud dubiè emittuntur suavissimi incensi odores, vota inquam & preces ex conscientia puriore.* Christianos, ait porrò, non admittere simulacra, quae fabricorum opera preparantur ut DEO dedicanda, sed quae à verbo Dei dedolata formataque fuerint in nobis; scilicet virtutes, seu imitamenta primogeniti totius Creaturae. Et de templis in specie: *Quod si templa templis conferenda sunt, (vestra scilicet nostris, quae vobis nulla apparent) discant Celsi sequaces, nos minime fugere dedicationes templorum, quae convenient cum simulacris & aris jam dictis; cavere tamen, ne omnis vita largitori templa struamus, inanimata & mortua.* Opponit eodem modo, quo Minutius Felix, templa materialia & inanimata, spiritualibus & animatis, atque illa Christianis non esse fatetur, haec verò ipsorum propria esse masculè defendit. Si Origenes, Arnobius, Minutius Felix, aliique, quibus istud Gentilium argumentum discutere animus fuit, (quod optime notat Jo. Seldenus *de Synedr. lib. 3. c. 15. n. 5.*) aliter, atque ostensum est, de templis qualibuscunque, quae tunc in usu esse potuerunt, cogitarunt, atque Christianis talia fuisse

cognitum habuerunt, potuissent utique facili negotio Gentilium illam calumniam crebro circa templa ingestam diluere, respondendo: Templa quidem etiam nos habemus, sed vero Numini & ritu nostro dedicata, nec adeo est, quod nobis obijciatis, templa nos averfari & omnino nulla habere. Verum nihil ejusmodi ab eorum quoquam regeritur, sed gentilium templis simpliciter piorum mentes opponuntur, atque ex illis templa Christianorum construuntur, responderetur. Diserte Origenes: *πρὸς τὰς ἐγκαλήσασα ἡμῖν ἐπεὶ μὴ νομίζομεν δεῖν σέβειν τὸ θεῖον παρ' ἀναίσθητοις ναοῖς ἀντιπαλαυβάνομεν τὰς κατ' ἡμᾶς ναοὺς. Iis, qui nobis obijciunt, quod deitatem in sensu carentibus templis colere non oportere putemus, templa vicissim, quae penes nos sunt, ostentamus, nimirum iustorum mentes, DEOque dicata corpora.*

X. Et haec veteris Ecclesiae Doctorum verba tam clara atque perspicua sunt, ut dubitem, num in alium sensum intorqueri possint ex eo, quod regerunt nonnulli, & quod Johannes à Wovern in supra adductis verbis subinnuit, abstinuisse tunc temporis Christianos non à templis tantum & fanis Ethnicorum, sed ab ipso etiam templi nomine, & sic optimè negatum fuisse à Patribus secundi & tertii seculi, Christianos templa habere. Enimvero abominationi fuisse

Christianis templa Gentilium, extra controversiam est, & vel ex unico Tertulliani *de spectac. cap. 13.* liquet, ubi inter alia ait: *Nec minus templa, quam monumenta despuimus.* Et propterea hoc quoque apud Minutium Felicem in *Octav.* criminationis argumentum adversus Christianos intorquetur à Cæcilio: *Templa ut busta despiciunt.* Negari insuper nequit, τῆς ἐκκλησίας οἶκον & locum, in quo Christiani veteres cultus divini gratia conveniebant, ante seculum quartum vix unquam templi nomine insignitum fuisse, uti observat Dav. Blondell. *de Episcop. & presb. sect. 3. pag. 254 seq.* adeo ut apud Græcos τὸ ἱερὸν & ἐκκλησία sibi invicem quandoque opponerentur, uti id constat ex Chronico Alexandrino sub Olympiad. CC LXXXIX. Ὁ θεοδόσιος τὸ ἱερὸν Ἡλιοπόλεως ἐποίησεν ἐκκλησίαν χριστιανῶν, Templum Heliopolitanicum fecit Ecclesiam Christianorum, pariter modo & templum Damasci. Imò vero seculo adhuc IV. templorum appellatione, gentilium templa veniebant, & templorum cultus pro cultu gentilitio usurpabatur, uti ex *l. 112. C. Theodos. de decur. l. 3. 4. 8. 16. 19. Cod. Theod. de pagan. Sacr. & templ. it. ex l. 2. & 3. de apostat.* optimè observat Jacobus Gothofredus *ad l. 1. Cod. Th. de fid. cathol.*

XI. At verò restrictionem hanc ad nudam vocabuli significationem vix patiuntur verba Doctorum superius

ruius

rius adducta, & profectò in meras æquivocationes desinerent responsiones in hoc sensu acceptæ. Crimen objectum non de templis, sed de ædibus sacris ad venerationis officia constructis accipit Arnobius, & tales non habuisse, sed earum constructionem fugisse, templorum materialium constructionibus Decum nec honorasse hætenus, nec colendum putasse Christianos, prolixè respondet. De ædibus sacris, quas non habere Christianos objecerant gentiles, respondere debuit Arnobius, non de templis tantum, in sensu gentilium acceptis, cum id in aperto esset, talia templa Christianis nulla esse. Et idcirco in genere concepta fuit gentilium calumnia atque criminatio, tam impios esse Christianos, ut neque instar templi aut ædis consecratæ locum ullum haberent, ubi liberè congregarentur, & palam loqui auderent, licet alias sodalitiarum conventuumque loca pro ratione & conditione temporis illis non desissent. Coire enim Christianos non ignorabant gentiles, sed hoc improbabant, quòd id clam facerent, neque in ædibus publicis specialiter in eam rem consecratis aut dedicatis, quòdque adeò convenirent, uti Cæcilius loquitur, nocturnis congregationibus, & impiâ coitione. Atque id etiam Plinius Trajano Imperatori significat, dum ait: *Affirmabant* (Christiani) *summam culpæ suæ, quod essent*

soliti stato die ante lucem convenire, eorumque Christo quasi DEO dicere secum invicem. Uti ergò Gentiles sua habebant templa, Marti, Junoni, Veneri, Apollini, Herculi, Summano consecrata; ita putabant etiam Christianos tales ædes sacras DEO suo qualicumque ritu dedicatas habere debere, & nō haberent, summam interpretabantur impietatem.

XII. Sed enim necesse non est, ut prolixiores nunc simus in indagando tempore, quò primùm inter Christianos ædificari cœperint ædificia publica, quæ seculis insequentibus Basilicæ & templa dicta fuerunt. Tutissimum est statuere cum Andrea Riveto in *Cathol. Orthod. tr. 2. q. 27.* Veteres ab initio in privatis ædibus usque aliis sæpenumerò aliisque, & plerumque noctu convenisse, cum interdum hoc ipsis non liceret, & publicis congregationibus tum & ædibus profus interdicerentur; DEO verò ipsis majorem libertatem concedente, quod identidem per conniventiam Imperatorum contingebat, certa eos non unis vicibus in eam rem destinasse loca, usque usos fuisse tamdiu, quoad nulla adversus eosdem flagraret persecutio; Intentatâ hæc, in cryptas & speluncas se contulisse, & in latebras tales, quæ explorati vix poterant, se recepisse. Nec ausim tamen affirmare, loca illa destinata, speciali ritu, ut nunc mos est, consecrata fuisse, quamquam id non negem, potuisse cum pre-

precibus & voto, ut in istiusmodi ædibus continuare devotionem & pietatem liceret, initium fieri, & factum aliquando fuisse. Sed nec ubique idem divini cultus successus haberi potuit, dilatata præsertim & in omnes terræ angulos propagata Christianorum secta, ferocius scilicet alibi & severius, alibi remissius agentibus & mandata Principum exequentibus magistratibus, Principibus denique ipsis aut conniventibus, aut crudeliter Ecclesiam persecventibus, ut proinde dubium non sit, facilius in Britannia, quam Romæ, & Romæ facilius à Trajano aut M. Aurelio, quam à Diocletiano aut Maximino impetrari potuisse veræ religionis exercitium. Conf. Sam. Petit. *diatrib. de edict. Imp. in grat. Christian. propos.* Accomodatè Sozomenus *lib. 1. c. 6.* cum Ecclesiæ in aliis Orbis partibus persecutionum fluctibus jactarentur, solus Constantius, Constantini pater, permisit Christianis potestatem liberè suam religionem excolendi.

XIII. Quare, quod Eusebius ait, *lib. 8. hist. Eccl. c. 1.* ingentem Ecclesiarum numerum in singulis urbibus fuisse, atque hinc factum, ut priscis ædificiis, τοῖς παλαιαῖς οἰκοδομήμασιν jam non contenti, in singulis urbibus spaciosas ab ipsis fundamentis exstruerent Ecclesias: id ad exorientis Ecclesiæ primordia referendum non est, sed ad tempora Diocletiani

imperio propinqua, quibus scil. auctò Christianorum numero & conniventibus quibusdam Imperatoribus liberiùs agere cœpit eorum professio, ut tamen adhuc metus esset, ne recrudescerentibus persecutionibus, quæ subinde iterabantur, loca illa desere, & fisco relinquere oporteret, ut adeò dubitem, utrùm ante seculi tertii initium templi alicujus ædificati exemplum produci queat, cum per ipsum seculum tertium, quo in altum magis magisque nitebatur Christianorum religio, identidem abscondi eam & occultari oportuerit. Conf. Dav. Blondell. *apol. de Episc. & presbyt. sect. 3. p. m. 232.*

XIV. Duravit illa Christianorum in latebras atque loca abdita receptio usque ad tempora Constantini Magni, quibus Religio Christiana antea fugata ubique & ejecta in ipsam nunc Imperatoris aulam recepta, & per totum Orbem propagata fuit. Ocium ille & quietem Ecclesiæ fecit, & libertatem Christianis restituit, tanto cum successu, ut non tuta tantum ea professio, sed & honorata esset, mundo velut intrusò in Ecclesiam. Atque ille templa ubique terrarum Christianis ædificari non permisit tantum, sed publicis etiam sumptibus extrui edicto præcepit, uti refert Eusebius *de vit. Constantin. lib. 2. c. 44.* sive quisquis autor est istorum librorum, de quo adhuc lis est inter Doctores, uti videre licet apud Jacob.

cob. Gothofred. *dissert. in Philostorg. lib. 7. c. 3.* & Joh. Georg. Dorlech. *ad Concil. Nicen. sect. 1. §. 2.* Adstipulatur inter paganos Eunapius *lib. de vit. philosoph.* dum sic ait: *Constantinus Imp. dominabatur, qui fana toto orbe celebratissima evertibat, & Christianorum aedificia extruebat.* Et tunc sine dubio augustissima templa ubique locorum certatim extructa fuerunt, adeo ut à Francisco Balduino *lib. 1. de Leg. Constant.* reprehendantur Episcopi, quod tam liberalem principem & in hoc genere profusorem non modo non admonuerint, quem modum fervare oporteret, sed etiam immodicam eam in re profusionem laudaverint. Ego tamen illis propterea non succenseo, quanquam negari nequeat, post exoptatissima ista halcyonia, mox animos sumpsisse Episcopos, & plurimas in Ecclesia dedisse turbas.

XV. Illud obiter noto, distingvi à Canonistis Ecclesiam à Basilicâ. Basilicam scilicet appellant majorem Ecclesiam, antequam consecratur; post consecrationem demum volunt dici Ecclesiam. *Gloss. in c. 1. X. de relig. domib.* Sæpè tamen promiscuè ista vocabula usurpari observat Abbas Panormitan. *ibid.* Vid. Dav. Blondell. *de Episc. & presbyt. sect. 3. pag. 226. & 248.* Ab his rursus alia dicunt esse Oratoria, quippe quæ intra privatos parietes extruantur, & esse sacella causâ pietatis & orationis ædificata.

Sanè vocabulum Oratorii optimè congruere videtur primis Ecclesiæ seculis, quibus, uti ostendi, nulla adhuc ejusmodi habuerunt templa perpetuo cultui divino destinata. Atque sic etiam apud Græcos dicebatur *εὐκτήριον*, & *εὐκτήριον οἶκος*, domus orationis, Origen. *homil. 2. in Exod.* Euseb. *de vit. Constant. lib. 3. c. 1. & passim*, it. *προσευκτήριον* sive oratorium, Euseb. *lib. 10. c. 4.* Sed invaluit tamen, ut non nisi privato cultui destinata ædificia hoc nomine insignirentur.

XVI. Sollicitus insuper est Samuel Petitus *lib. 3. obs. 8.* ut, quæ inter Memorias, Basilicas & Oratoria differentia fuerit, ex antiquis monumentis explicet. Memorias martyrum excitatas dicit in locis, ubi origo alicujus habitationis, vel possessionis vel passionis fidelissimâ origine tradita fuit, non tantum, ubi corpora aut aliquæ reliquæ essent, uti id colligit ex Codice Canonum Eccles. African. *can. 83.* Ab his Martyrum memoriis distingvenda ait esse dominica sive Ecclesias, quanquam etiam in his duobus aliqua diversitas à nonnullis statuatur. Dominica autem eo maxime à martyriis differre putat, quod ad consecrationem sive dedicationem Dominicorum nihil opus fuerit illatione reliquiarum alicujus sancti sive Martyris. Memorias ergo consecrari non potuisse consequitur sine reliquiis. Atque sic statuere videtur Petitus, memorias

D

rias

rias illas, de quibus *dict. Can. 83.* agitur, non fuisse omnes consecratas. Dilertè enim dicit in fine cap. in dedicandis martyrum memoriis opus fuisse, τῆ τῶν ἀγίων λειψάνων καταθέσεις, reliquiarum factarum illatione. Oratoria denique dicit Ἀπὸ τῶν Ἀντιμνησίων dedicata fuisse.

XVII. Fuisse tamen etiam in his aliquod discrimen, atque id ex usu sive exercitio pietatis, quod ibi peragitur, petendum esse, ostendit *Novell. Justin. 58.* Aliqua enim solius orationis causâ habebantur, aliqua autem etiam eum in finem, ut ibi Eucharistia & sacra coena administraretur. Prima indistinctè admittit Justinianus; secunda non admittit, nisi accesserit auctoritas Episcopi, & adhibeantur Clerici. Verba digna sunt, quæ hic legantur: *Omnes, inquit, interdiciamus magne hujus civitatis habitatoribus, magis autem etiam totius nostræ ditionis, in domibus suis habere quasdam quasi orationum domos, & in his sacra celebrare mysteria: & hinc fieri quædam catholica & apostolica traditioni extranea. Sed si quidem domos ita simpliciter aliqui habere putant oportere in sacris suis, orationis videlicet solius gratia, & nullo celebrando penitus horum, quæ sacri sunt mysterii, hoc eis permittimus. Invidia enim nulla est, si volunt circa hæc habere habitacula quædam, & in eis tanquam in sacris orare, aliis autem omnibus abstinere: nisi tamen in eis volue-*

rint aliquos invitare Clericos, hic quidem sanctissima majoris Ecclesie, & sub eâ sanctissimarum domuum, voluntate ac probatione sanctissimi Archi-Episcopi ad hoc deputatos: in provinciâ verò DEO amabilium Episcoporum. --- Sciant enim & ipsi domuum domini, quia si non hæc custodierint, ipsi quidem sub imperiali sient motu: domus autem, in quibus aliquid tale agitur, & publica sient, & sub sacratissimum nostrum ararium deducuntur &c.

XVIII. Idem prorsus ab eodem Imperatore, sed sub aliâ poenâ prohibitum legitur *Novell. 131. c. 8.* *Si quis in suâ domo aut in suburbano Ecclesiasticum ministerium ministrare præsumpserit, aut aliis celebrare concesserit sine Clericis sanctissimo locorum Episcopo subjacentibus: jubemus hanc domum aut suburbanum, aut prædium, ubi tale aliquid delinquitur, loci illius sanctissimæ Ecclesie vindicari per DEO amabilem Episcopum & Oeconomum ejus, & civilem judicem locorum. Si verò nesciente locorum domino ejus Curatores, aut conductores, aut emphyteuta contrarium aliquod exerceri permiserint: dominum quidem loci nullum præjudicium aut dispendium sustinere; eos autem, qui hoc fecerint, aut fieri permiserint, ex provinciâ, ubi hoc commissum est, expelli, rebus eorum loci illius sanctissimæ Ecclesie vindicandis. In priore Novellâ Justinianus domum vindicat*

cat

cat fisco, in posteriore verò Ecclesiæ illius loci, ut adeò quoad sanctionem videatur Imperator per posteriorem constitutionem derogare priori, & majorem Ecclesiæ quàm fisci sui habuisse rationem, uti commentatur Conradus Rittershusius in *Novell. part. 1. c. 4.*

XIX. Rationem prohibitionis ex disidiis Christianorum, quæ tùm flagraverint, petit Cujacius ad *Novell. 58.* Sed Justinianus nihil hujus meminit, verùm idem prorsus priscis legibus sancitum profitetur, nec addit, ipsas illas etiam occasione similis disidii promulgatas fuisse. Aliam rationem reddit Leo Imperator *novell. 4.* his verbis: *Atq; hoc quidem, ut statuerent, religionis conservandæ causâ in mentem illis venisse videtur, quò videlicet, (ut conjicere est) dum nonnulli sacerdotii pretextu lethale defectiois malum tegunt, usu non veniat, uti qui profanati sacrificii participes fuerint, longè magis contaminentur, quàm expientur &c.* Et *novell. 15.* explicatiùs mentem suam exponit hunc in modum: *Nam hæc tam stricte sacrum synodi decretum constituisse quidem mihi videtur, propter eos, qui, quanquam sacerdotii nomen gerant, profani tamen sunt, & quos ad lavacrum adducunt, pollutos reddunt; qui, ut apparet, domos ejusdem opinionis hominum subeuntes, non rem divinam faciunt, sed cum iis, qui conveniunt, inauspicati aliquid moliuntur &c.*

Constitutum id esse dicit Leo in Synodo Sextâ, quæ aliàs *Quinisexta* dicitur, & Constantinopoli in Trullo palatii Cæsarei loco habita fuit, ideò autem *Quinisexta* appellatur, quia, uti Theodorus Balsamo ad *prefat. ejus synodi* ait, supplevit id, quod quintæ & sextæ synodis defuit. *Ejus Synodi canon. 31.* ita habet: *Clericos, qui in oratoriis, quæ sunt intra domos, ministrant vel baptizant, hoc illius loci Episcopi sententiâ facere decernimus. Qui hoc sic non servaverit, deponatur.* Et *canon 59.* *In Oratorio privato, quod domi est, nullatenus baptismus peragatur, sed qui digni habebuntur hujus purissimi luminis, ad Catholicas Ecclesias accedant, & hoc illic munere perfruantur &c.* Primus Canon adducitur à Gratiano *c. clericos. 32. de consecrat. dist. 1.* ubi alium antiquiorem præmittit ex concilio Aurelianiensi his verbis: *Unicuiq; fidelium in domo suâ oratorium licet habere, & ibi orare, missis autem ibi celebrare non licet.*

XX. Nec tamen oratoriorum mentione semper intelliguntur illa, quæ quis domi suæ construxit. Imò etiam templi partem Oratorium dictum fuisse, patet ex *l. 4. Cod. Theod. de his, qui ad Eccles. conf.* ubi sic edicit Theodosius Imp. *Pateant summa DEI templa timentibus. Nec sola altaria & oratorium templi circumjectum, qui Ecclesias quadripartito intrinsecus parietum septu concludit, ad*

tuitionem confugientium sancimus esse proposita &c. Ipsius scil. templi, uti enucleat ibi Jacobus Gothofredus, duæ partes hic memorantur, *Ἱερασιον* sive sacrarium, ubi altare erat, & *Ὀρχησιον* sive Oratorium. In hoc stabat populus: in illo Clerus. Et non malè etiam extra hanc templorum faciem, duo alia Oratoriorum genera facit Nicolaus le Maître *de bon. Eccles. lib. 2. c. 5.* privata scil. & publica. Sed aliter tamen ea nobis sunt explicanda. Privata namque sunt, quæ solius orationis gratiâ habentur, & in quibus nulla celebratio fit eorum, quæ sacri sunt mysterii, uti loquitur Justinianus *d. Novell. 58.* Quamquam enim in his etiam Sacramenta aliquando administrari fortè soleant, id tamen non fit ex destinatione & intentione ædificantium primâ, sed in casu emergente & ex consensu Episcopi specialiter, atque toties, quoties opus est requisito. Et quia talia oratoria non ad publicas synaxes & Sacramentorum administrationem principaliter extracta erant, non opus erat, ut Sacerdos aliquis cardinalis sive proprius & isti quasi affixus constitueretur; sed satis erat, si interdum ex matrice Ecclesiâ, adventitii accederent Sacerdotes, incerti & vagi, prout quis certis occasionibus ab Episcopo missus & pro illâ vice datus fuisset. Publica autem plerumque in agro aut villis habebantur, illis scil. quæ à parochialibus

Ecclesiis longius erant remotæ. Et ni fallor, oratoria talia à parochialibus Ecclesiis distinguebantur, neque earum nomine veniebant, etsi in utrisque idem perageretur officium Ecclesiasticum, ut tamen parochiali interim Ecclesiæ suus servaretur honos, à quâ ista Oratoria veluti dependebant. Sic enim intelligo, quod constitutum fuit in Concilio Agathensi *can. 21.* qui apud Barth. Caranzam est *decimus quartus*, relatus Gratiano *c. 33. de consecrat. dist. 1.* *Si quis etiam extra parochias, in quibus legitimus est, ordinariusq; conventus, oratorium habere voluerit reliquis festivitibus, usibi missam audiat, propter fatigationem familie, justâ ordinatione permitimus. Pascha verò, Natali Domini, Epiphania, adscensione Domini, Pentecoste, & natali sancti Johannis Baptistæ, & si qui maximi dies in festivitibus habentur, non nisi in civitatibus aut in parochiis audiant &c.*

XXI. Talia ergò oratoria eum in finem ab initio destinata erant, ut in iis præter orationes & preces etiam alia sacra peragerentur, & eucharistia administraretur, solis exceptis diebus festis majoribus, quibus Parochialis Ecclesia, cui oratoria illa veluti inserta erant, frequentari debuit. Conf. Augustin. Barbosa *de jur. Eccl. l. 2. c. 8. n. 6.* Atque idcirco istiusmodi oratoria publica non admittebantur prius, quam de salario Clericis dando, aliisque rebus necessariis cautum esset:

esset: Huc enim pertinet, quod statutum legitur in Concilio Aurelianensi IV. *can. 21. Si quis in agro suo aut habet, aut postulat habere diacensin,* (sive oratorium, uti patet ex inscriptione hujus canonis, aliàs enim hoc vocabulum latiore habet significatum, uti notant Jacobus Sirmundus ad Apollinar. Sidon. *p. m. 102.* Christoph. Justell. *ad Cod. Can. Eccles. African. can. 56. p. 65.*) *primùm & terras ei disponat sufficienter, & Clericos, qui ibidem sua officia implerent, ut sacratis locis reverentia condigna tribuatur.* Et in concilio Cabilonensi *can. 14. Statuimus, ut Episcopis cura & potestas sit, tam de ordinatione Clericorum, quam de facultatibus collatis oratoriis, quæ per villas sunt, qualiter ad ipsa oratoria & officium divinum possit impleri, & sacralibamina consecrari.*

XXII. Quod autem Antonius Begenus & Franciscus Pinfonius *de benef. Eccles. tit. de fundat. Eccles. §. 1. n. 11. & seqq.* statuunt, oratoria talia, etsi certis redditibus dotata, & Clerici in illis instituti fuerint, adhuc privata esse, nisi Episcopi auctoritas & consensus intervenerit, & per consequens beneficiis ea adscribenda non esse, atque in illis licere Laicis propriâ auctoritate clericos instituere & posse ea quâncunqve revocari à fundatoribus, subdubito, utrum ista doctrina & superiorum Seculorum placitis & moribus ho-

diernæ Ecclesiæ Pontificiæ satis conveniat. Enimverò noluit Justinianus in Oratoriis sacramenta administrari ex propriâ Laicorum auctoritate, sed auctoritatem Episcopi accedere voluit. Et laudat Cardinalis Baronius *in paranesi ad Remp. Venetam* Imperatores Carolum & Ludovicum, quod agnoverint, se absq; Episcopi licentia domi suæ oratorii constituendi potestatem non habere, referente Nicolao Rodriguez Ferosin. *ad c. 10. X. de Constitut. n. 2.* Sed & illum verum est, Oratorium tali modo adornatum, ut in illo sacra administrantur, rectè causis piis adnumerari. At quod semel causæ piæ deputatum est ab homine Laico, id revocari ab eo haud quaquam potest, quia scilicet ex principiis Canonistarum causa pia non subiacet dispositioni Laicorum, neque illi ab his adimi quicquam potest. Vid. Andr. Tiraquell. *de privil. piæ causæ, privil. 159.*

XXIII. Vidimus hæcenus Oratoria, quæ merè privata & solius orationis gratiâ à patrefamilias & ejus familiâ frequentata, nec tamen ab Episcopo consecrata fuerunt. Vidimus etiam ea, quæ publica quidem cum essent, & sacram Eucharistiam administrandi potestate pollerent, majoribus tamen festis diebus, sacris abstinere oportuit. Inter hæc videtur adhuc species tertia fuisse, eorum scilicet quæ consecra-

ta quidem ab Episcopo fuerunt, in cæteris autem cum primâ specie prorsus convenerunt. Sic enim ad Fortunatum Episcopum Neapolitanum scribit Gregorius Magnus *l. 8. Epist. 3. Fraternalitati vestra esse non putamus incognitum, quia Romanus clarissima memoria Vir per ultima sua voluntatis arbitrium in domo juris sui Ecclesiam, quæ in civitate vestra sita est, adificari deputavit. Et quia DEO miserante defuncti voscitur voluntas impleta, sanctitas vestra illic ingravanter accedat, & si nullum ibidem corpus constat humatum, locum ipsum in honorem sanctorum Hermetis, Sebastiani, atq; Cyriaci, nec non & Pancratii solenniter studeat absq; missis publicis cum veneratione debita consecrare, ita ut in eodem loco baptisterium nunquam construatur, nec presbyterum constituas cardinalem. Sed quoties missas ibi degentes monachi fieri voluerint, à dilectione vestra presbyterum noverint postulandum, quatenus nihil tale à quolibet alio sacerdote ullatenus præsumatur.*

XXIV. De Oratorio constructo hic sermonem esse, patet ex simili Epistolâ, quam totidem penè verbis ad Episcopum Ariminensem idem scripsit Gregorius *lib. 2. Epist. 9.* etsi Ecclesiam appellet in verbis adductis. Et totus contextus ostendit, non de Ecclesiâ, sed Oratorio accipiendam esse istam consecrationem. Ait, absq; missis publicis conse-

crationem fieri debere, quod in Ecclesiâ parochiali secus observatur. Ait, baptisterium construi non debere, quod quidem etiam in parochialibus Ecclesiis omnibus non semper extractum fuit, cum nihilominus talis esse queat sine baptisterio, Aug. Barbosa *de jur. Eccles. lib. 2. c. 1. n. 26.* & vice versâ neque parochialis Ecclesia semper intelligitur, ubi habetur fons baptismalis, notante Joh. Azor. *Instit. moral. part. 3. lib. 1. c. 35.* Sed hic tamen parochialis Ecclesia intelligi ideo non potest, quia ne quidem presbyter in eâ ordinari debuit. Ait enim, *nec presbyterum constituas cardinalem*, h. e. uti ipse Gregorius alibi explicat, presbyterum proprium, *l. 2. Epist. 24.* in Ecclesiâ illâ incardinatum, *epist. 25.* & ministerio ejus affixum. Illo enim seculo & prioribus ab omni ævo, Romæ nominatim, Cardinales nihil aliud fuere, quàm parœciarum Curiones, ita dicti, quod parœciæ præcipuam curam gererent. Fuit ergo aliquando Oratorium consecratum, idque propterea sacris locis annumerari oportuit, etsi nullus ei specialis deputatus fuisset presbyter.

Quòd si talis presbyter Cardinalis in oratorio constitutus fuerit, uti fieri jubet idem Gregorius *l. 10. ind. 5. ep. 12.* videtur id notissimos Oratorii terminos egressum & Ecclesiæ nomen assumere.

XXV. Cæ-

XXV. Cæterum, quod dixi, Oratorium publicum adhuc distingui ab Ecclesiâ parochiali & ab eâ nihilominus dependere, id videtur necessitatis causâ primitus introductum, propter distantiam villæ, in quâ ædificabatur oratorium, ab Ecclesiâ parochiali, ad quam ista villa pertinebat, ut scilicet quæ in villâ esset familia, sua haberet sacra, neque ei semper opus esset, ad Ecclesiam parochialem longis itineribus contendere. Parochiali igitur isti Ecclesiæ hoc reservabatur $\kappa\upsilon\epsilon\textcircled{\text{C}}$, quod festis diebus majoribus ad eam ire oportebat, omisissis interim sacris Oratorii. Oratoria autem illa pro parochialibus Ecclesiis haberi ideò non poterant, quia ea demum dicitur parochia, quæ ad minus ex decem familiis constat, Francisc. Callet. ad Fulv. Pacian. *de probat. lib. 2. c. 31. lit. a.* quales vix inveniuntur in unicâ villâ, præsertim remotiore. Apud Græcos tamen invenio parœcias unius domûs vel villæ angustiis conclusas, quæ propterea Monœciæ dicebantur. Sic enim Photius, ubi de tricennali possessione & præscriptione, quâ regiones parochiis acquiruntur, agit, jus istud ad parochias pertinere ait, non illas tantum, quæ *μονοικία* dicuntur, sed alias etiam, quas *ἐγχωρίαι* appellat. Ergò *μονοικία* dicuntur villæ, unam tantum domum habentes, & quibus propterea Ecclesiam in sensu famo-

sore ædificare non permittebatur, sed Oratorium tantum, ne familiæ sacra deessent.

XXVI. Non est silentiò hinc prætereundum, quod notat Cujacius *ad c. 2. X. de condit. adpos.* monachos non habere, aut non habuisse olim Ecclesiam, sed Oratoria, & idcirco in Constitutionibus Justiniani, quod sæpè legitur separari Ecclesias ab Oratoriis, ita accipi oportere, ut Ecclesiæ referantur ad Clericos, Oratoria ad monachos. Id verò num perpetuum sit, equidem subdubito. Sanè in ipsâ illâ, quam pro suâ sententiâ adducit Cujacius, Novella 123. c. 18. de *ἐγκτηρίω* seu Oratorio agit Justinianus, & statuit, quâ ratione Clerici ad istud ordinari debeant, & mox in eodem capite addit, debere Clericos *ταῖς ἰδίαις ἐκκλησίαις* & *ἑαμένειν*, in suis Ecclesiis permanere, ubi Ecclesiam appellare videtur, quod antea Oratorium dixit.

XXVII. Illud denique observo, oratoria seculo nono argumentum præbuisse, in quæ graviter insurgerent Ecclesiæ patres. Statuerat jam seculo IV. Concilium Laodicense, *can. 58.* non licere in domibus oblationes celebrari ab Episcopis vel presbyteris. Sed id postea mutatum fuerat. Et scribit Paulus Warnefridus, Luitbrandum Longobardorum Regem primum sibi in palatio suo sacerdotes constituisse, *lib. 6. c. 58.* ubi sic ait: *Luitbrandus intra*

tra

era suam quoque palatium oraculum Domini Salvatoris adificavit, & quod nulli alii Reges habuerant, sacerdotes & clericos instituit, qui ei quotidie divina officia decantarent. Exemplum hoc cum sequerentur alii, & hinc fieret, ut proceres & palatini rarius basilicas inviserent, indignè id ferentes Episcopi in Conciliis ca-

nonem Laodicenum urgebant, & Imperatores atque principes, ut cappellas Palatinas abrogarent, obnixè petebant. Legi possunt, quæ in hanc rem multà cum παρρησία disserunt Patres in Concilio Parisiensi imperante Ludovico Pio anno DCCCXXIX. congregati lib. 1. cap. 48.

CAPUT III.

Ignotam fuisse primis Christianis dotationem Ecclesiarum.

SUMMARIA.

Primitivam Ecclesiam nullam omninò habuisse dotem? n. 1, 6, 7, 8.

Per collectas Ministros Ecclesie, egenosq; & pauperes sustentatos fuisse, & quomodo illa collecta facta sint? n. 2. junctò n. 5, 6.

Collectas illas oblationes esse vocatas, eòd.

Verba Justini Martyris & Tertulliani de collationibus, n. 3.

In quos pecunia ita collecta versa fuerit, & quando hoc cæperit? n. 4.

Uberior ostensio faciei primitivæ Ecclesie ratione reddituum & paupertatis, num. 6.

Non pradia, sed pretia ex venditis istis redacta distributa esse, eòd. & n. 8.

Num ex Urbani I. epistola probari possit, Ecclesias habuisse pradia? n. 7.

Censura jam citata epistola, eòd.

Urbanus I. quando vixerit? eòd.

Alexandri Severi elogium, eòd.

Iterata opinio & assertio, Ecclesiam olim nulla habuisse pradia certò ritu dedicata sive consecrata, aut usibus privatis prorsus exempta. n. 8.

Sufficienter ostendimus *cap. antecedente*, nulla Christianis primitivæ Ecclesie fuisse templa, neque loca adeò fixa, & cultui divino ita destinata, ut omni commercio humano perpetuo exempta crederentur.

tur. Nec profecto permisissent tunc temporis magistratus pagani talem exemptionem, quin fisco potius vindicassent, quicquid ita à Christianis destinatum & consecratum fuisset. Hactenus igitur vanus erit & inanis labor, si quis inter initia ista inquirere velit, quatenus dotata tunc fuerint Ecclesiæ. Quod enim non est, nullas habere poterit qualitates, nulla accidentia, nulla adjuncta. Et hoc fatentur patres in concilio Coloniensi congregati, longè aliam esse Ecclesiæ faciem, postquam dotata fuit, ab eâ, quæ primitus fuit. Sic enim ajunt *part. 1. c. 2. Quoniam verò primitivæ Ecclesiæ facies, quod ad institutionem ministrorum attinet, paulatim immutata fuit, nimirum dotatis templis, sacerdotibusq; ac certis stipendiis ministrantibus constitutis, visum subinde sanctis patribus, &c.* Primitiva ergò Ecclesia nullam omninò habuit dotem, nec quisquam tunc fuit, qui prædia & fundos ita ei addiceret, ut radicatos & perpetuos in illis haberet redditus.

II. Quandoquidem autem non ministri tantum Ecclesiæ, & qui in sacris toto vitæ suæ tempore occupati erant, sed plurimi etiam egeni & pauperes in eâ extabant, qui sibi met ipsis victum & amictum comparare non poterant, toti Ecclesiæ h. e. universo cœtui, incumbebat, ut quâ ratione illis universis & singulis subvenire commodè possent, in-

ter se dispicerent. Placuit autem modus ille, qui ferè naturalis est, ut per collectas & quandam contributionem voluntariam necessitati illorum succurrerent. Itaque primis illis temporibus fideles Laici diebus dominicis & festivis rarò sine donis & muneribus accedebant, & quantum quisque volebat, tantum in commune conferebat, nec pecuniam tantum, sed panem etiam, vinum, aliaque, quæ esui erant, imò & res mobiles alias, ut haberent scil. unde viduis, pupillis, cæterisque, qui indigerent, dispensarent. Collectas illas oblationes vocabant, & ex illis particulæ primitus sumebantur, ut elementa essent Eucharistiæ administrandæ, quanquam id neget Gabriel Albaspinæus *lib. 1. Observ. 5.* refutatus à Dorscheo *exercitat. ad Concil. Nicen. sect. 2. n. 22.* Nos istud suo loco relinquimus, & hoc tantum agimus, ut ostendamus, in primitivâ Ecclesiâ nihil tale fuisse, quod doti nunc requisitæ æquiparari posset.

III. De collationibus sic loquitur Justinus Martyr. *apol. 2. οἱ εὐποροῦντες δὲ καὶ βεβλόμενοι καὶ προαίρεσιν ἑκάστου τὴν ἑαυτοῦ ὁ βέβληται διδάσσει, καὶ τὰ συλλεγόμενα ὧδε τῷ προεσῶτι ἀποτίθεται: Qui autem per facultates possunt & volunt, pro arbitrio quisq; suo, quod lubet, conferunt, & quæ collecta fuerunt, apud præpositum sive antistitem deponunt.* Non quidem, ut ibi perpetuò ma-

E

neant,

neant, sed ut distribuantur deinceps, prout cuique opus fuerit. Pari modo Tertullianus *apolog. c. 39. Etiam, inquit, si quod arca genus est, non de oneraria summâ quasi redempta religionis congregatur. Modicam unusquisque stipem mensurâ die vel cum velit, & si modo velit, & si modo possit, apponit. Nam nemo compellitur, sed sponte confert. Hec quasi deposita pietatis sunt &c.* Audiverant Gentiles, habere Christianos arcam communem, in eâque non exiguas facultates, ab invitis quandoque extortas. Id diluit atque refutat Tertullianus, exiguum esse asserens, quod colligitur, & ex liberali animo id conferri, idque in pietatis usum deponi, ac veluti Ecclesiæ sanctius ararium esse.

IV. Audiamus Tertullianum porro, in quos usus pecunia ita collecta versa fuerit: *Inde, inquit, non epulis, nec potaculis, nec ingratis voratrinis dispensatur, sed egenis alendis, humanis, & pueris ac puellis re ac parentibus destitutis, jamque domesticis senibus. item naufragis, & si qui in metallis, & si qui in insulis, vel in custodiis duntaxat ex causa Dei sectæ alumni confessionis suæ sunt. &c.* Hic scilicet finis erat depositionis & gazophylacii, ut subvenirent viduis, orbis, egenis, senibus, captivis aliisque misericordiâ dignis. Id verò non Tertulliani demum ævo, sed ipsis Apostolis adhuc viventibus in-

ter musteos adhuc Christianos receptum fuerat. Quotquot enim erant possessores agrorum aut domorum vendentes adferebant precia eorum, quæ vendita fuerant. Et deponebant ad pedes Apostolorum; distribuebatur autem hoc singulis, prout cuique opus erat, uti legitur *Actor. IV, 34.*

V. Habuisse verò etiam ministros Ecclesiæ inservientes ex oblationibus istis sua alimenta, non probabile tantum est, sed etiam haud obscure innuere videtur Apostolus *1. Cor. IX, 13. 14. Nescitis, quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt, edunt, qui altari deserviunt, cum altari participant. Ita & Dominus ordinavit iis, qui Evangelium annunciant, de Evangelio vivere.* In quæ verba ita commentatur Prosper Aquitanus *de vit. contempl. l. 2. c. 14. Quid est aliud de Evangelio vivere, nisi laborantem inde, ubi laborat, necessaria vita percipere?* Inter canones, qui vulgò Apostolici dicuntur, & Clementi Romano, sed perperam, adscribuntur, autor, quisquis est, esse autem perantiquum, uno consensu fatentur omnes, suâ ætate idem adhuc observatum fuisse testatur *can. 41.* his verbis: *Præcipimus, ut in potestate suâ Episcopus Ecclesiæ res habeat. Si enim animæ hominum preciosa illi sunt credita, multò magis oportet eum curam pecu-*

pecuniarum gerere, ita ut potestate e-
jus indigentibus omnia dispensentur
per presbyteros & Diaconos, & cum
timore omniq; sollicitudine ministren-
tur. Ex iis autem, quibus indiget, si ta-
men indiget, ad suas necessitates &
ad peregrinorum fratrum usus, ipse
percipiat, ut nihil possit eis omnino de-
esse. Lex enim Dei precipit, ut qui al-
tari deserviunt, de altari pascantur:
quia nec miles stipendiis propriis con-
tra hostes arma sustulit. Idem ferè re-
petitum in Concilio Antiocheno *can. ult.*
quos utrosque canones Decreto inse-
ruit Gratianus *c. ex his. & seq. 12. q. 1.*
Et hæc praxis circa oblationes fidelium
observata fuit etiam, postquam inte-
gra prædia in perpetuum Ecclesiæ
patrimonium addicta & ab Ecclesia-
sticis personis retenta fuerunt.

VI. Tales erant primitivæ Ecce-
lesiæ redditus, tales obventiones, non
fixæ illæ aut statæ, sed temporariæ,
& nunc plurimæ, nunc pauciores,
prout vel numeris Christianorum
auctior vel tenuior erat, vel faculta-
tes eorum patiebantur. Nondum
tamen aut simulacris aut templis res
divina constabat. Frugi religio &
pauperes ritus & nullæ Basilicæ cer-
tantes cœlo, sed temeraria de cœpi-
te altaria & vasa adhuc samia, &
DEUS ipse ubiq; ut verba Tertul-
liani *apol. c. 25.* non nihil immutata
huc traham. Quin ipsi quoque Chri-
stiani ex paupertate quasi professio-
nem faciebant, neque pudebat eos

hoc nomine perstringi à Gentilibus.
Ecce, inquit Cæcilius apud Minut.
Felic. in *Octav. pars vestrum & ma-
jor & melior, ut dicitis, egetis, algetis,
ope, re, fame laboratis, & DEUS pa-
titur?* &c. Sed optimè respondet
Octavius: *Quod pleriq; pauperes di-
cimur, non est infamia nostra, sed glo-
ria. -- -- innocentiam magis cupi-
mus, magis patientiam flagitamus:
malumus nos bonos esse, quàm prodi-
gos, &c.* In tantâ paupertate oppidè
rari erant, qui integra prædia in usûs
Ecclesiæ dare poterant, & si dabant,
non retinebantur ista, quippe quòd
confiscationis periculo subessent, sed
ab ipsis dominis vendebantur, &
precium inde redactum eò, quem ex-
posui, modò distribuebatur. ut adeò
difficile sit statuere, Ecclesiam primi-
tivam sua habuisse prædia, ex quibus
certos annuos redditus perceperit, quæ-
que in dotem data dici queant.

VII. Nec moveor, quod ex Urba-
ni I. Epistolâ ad omnes Episcopos re-
fert Gratianus *c. attendendum. 17. q. 4.*
his verbis: *Attendendum est omni-
bus, ne prædia a sibus secretorum cœle-
stium dedicata, à quibusdam irruenti-
bus vexentur. quod si quis fecerit, post
debita ultionis acrimoniam (quæ erga
sacrilegos jure premenda est) perpetuâ
damnetur infamiâ & carceri trada-
tur, aut exilio perpetua deportationis
servetur.* Fateor, hæc verba maxi-
mam habere vim probandi, Urbani
jam ætate, quæ incidit in annuam
E 2 Chri-

Christi CCXXVII. certa addicta Ecclesiis fuisse bona immobilia, eaque Laicorum potestatibus ita exempta fuisse, ut pro sacrilego haberetur, quisquis in ea involaret, & sibi inde aliquid contingeret, si quidem de genuina ejus Epistolæ autoritate certi essemus. Sed enim certi jam sumus, eruditè id docente Davide Blondello in *Pseudo Isidor. pag. 270.* istam Epistolam non esse Urbani, sed ab Impostore confictam, & variis vulgatæ versionis, Prosperi, Gregorii, Eusebii Gallicani, concilii Parisiensis & Theodosiani Codicis sententiis consutam, ac tandem errante calculo alieni temporis notâ impudenter consignatam. Faciamus tamen, scripsisse ita Urbanum, nihil omninò ista sententia obstabit, quò minus in thesi nostrâ perseveremus. Vixit enim Urbanus, uti dixi, seculo tertio, & sic remotior jam fuit ab ætate Apostolorum, & post eos institutæ Ecclesiæ. Atqui jam supra dixi, sub Imperatoribus adhuc gentilibus magis minùsque securos fuisse Christianos, prout quisque illorum magis aut minùs in crudelitatem aut pietatem propensus fuit. Imperator ætate Urbani fuit Alexander Severus, Princeps adèò leni ac mansueto ingenio, ut ejus imperium ἀναίματον appellatum sit. Atque is non Christianos tantum esse passus est, sed ipse etiam in Larario suo Christum coluit, uti scribit Lampridius, scriptor Ethnicus, *num. 22.* Quid mirum ergò, ha-

buisse Christianos tum temporis loca certa cultui divino destinata, habuisse etiam prædia, ex quibus alimenta caperent, qui vel Ecclesiæ infervirent, vel paupertate premerentur. Et ne dubites, Christianos eò tempore laxius egisse & publicitus cultui divino vacasse, refert porro Lampridius, cum Christiani quendam locum, qui publicus fuerat, occupassent, contra popinarii dicerent, sibi eum deberi, rescripsisse Alexandrū, melius esse, ut quomodocunq; illic Deus colatur, quàm ut popinariis dedatur.

VIII. Sed nec perpetua tamen Christianis illa fuerunt halcyonia, quandoquidem post Alexandri obitum inter Successores plurimi extiterunt cruenti & crudelissimi Ecclesiæ persecutores, qui quæ divino cultui reservata erant loca, & quæcunq; illi communiter possidebant, fisco addixerunt. Idq; patet imprimis ex constitutione Constantini & Licinii, quæ extat apud Eusebium *lib. 10. hist. Eccles. c. 5.* ubi Imperatores restitui jubent Christianis, quicquid eis ablatum est. Verba ex Henrici Valesii versione ita habent: *Hoc autem amplius in gratiam Christianorum decernimus, ut loca ipsorum, in quibus antehac convenire consueverant, de quibus in literis prius ad devotionem tuam datis alia erat forma superiori tempore constituta, si qui aut à fisco nostro, aut ab alio quopiam ea emisse visi fuerint, ipsis Christianis absque ulla pecunia et sine repetitione ulla su-*
per-

per adjecti precii, incunctanter ac sine
 ulla ambage restituant, & si qui ea-
 dem loca dono acceperint, ut ea protin-
 us Christianis reddant. Et quo-
 niam iidem Christiani non solum ea
 loca, in quibus convenire solebant, sed
 etiam alia possedisse noscuntur, quæ
 non privatim ad singulos ipsorum, sed
 ad jus corporis pertinerent, hæc omni-
 a post legem à nobis memoratam abs-
 que ullâ dubitatione iisdem Christianis,
 h. e. cuilibet corpori & conventiculo
 ipsorum, restitui jubebis & c. Quæ
 verba illustrant sententiam, quam
 supra proposui, fuisse scilicet Christia-
 nis eo tempore, quo gentiles adhuc
 rerum potiti sunt, identidem certa lo-
 ca sacris suis destinata; sed ea tamen
 propter confiscationis periculum an-
 te seculum tertium ita occultata arbi-
 tror, ubi præsertim persecutiones
 ingravescabant, ut difficile esset gen-
 tilibus de iis quid exploratum habe-

re; quin puto, habitata plerumque
 fuisse ab hominibus privatis, ut ædi-
 um privatorum speciem retinerent,
 & hoc minus gentilibus proderentur.
 Dedicata autem sive consecrata
 certo ritu fuisse, nusquam lego, nec
 exempta ea prorsus usibus privatis
 arbitror, imò admodum verisimile
 est, translata sæpiusculè sacra ex uno
 loco in alium fuisse, & priorem hinc
 locum in pristinam conditionem
 rediisse. Ipso verò seculo tertio li-
 berius quandoque egisse Christianos,
 & specialia in eam rem extruisse
 ædificia, sed cum periculo everfio-
 nis, & ingravescente persecutione
 ad pristinas latebras sese recepisse.
 Quocirca, ut de donatione istius-
 modi locorum solliciti simus, ante-
 quam publica Ecclesiæ pax parta
 fuisset, deficientibus præsertim hi-
 storiarum monumentis, nulla ratio
 suadet.

CAPUT IV.

De

Sententiâ Canonistarum, neces- sariò Ecclesias dotari debere, sta- tuentium.

SUMMARIA.

Canonistarum applicatio vocabuli dotis ad Ecclesias & dotandarum earum venditæ necessitas allegatur & examinatur, n. 1.
 Inter protasin & apadosin æqualem debere esse respectum, eod.

E 3

Eccle-

Ecclesiam in Scripturis Sponsam Christi dici, ut in Ps. XLV. epithalamium spiritualium nuptiarum à Christo cum Ecclesia contracta haberi; & Canticum Canticorum totum agere de amore Christi erga Ecclesiam; quæ sit ratio comparationis, remissive, & quod fundamentum? n. 2.

Pontificem Rom. Episcopis etiam nomen sponsi Ecclesie competere velle; & quæ ex ratione? cum annexa refutatione, n. 3.

Ecclesiam quamvis particularem in universali comprehendere, eod.

Verba Euaristi Pontificis ex epist. 2. de conjugio Episcoporum cum Ecclesia, eod.

Judicium de epistola adducta, n. 5.

(& n. 4.

Inter presbyterum etiam & Ecclesiam matrimonium iniuri statui, eod.

Injurious esse in Sponsum Christum, quotquot alios ei adjungunt sponso, licet subordinatos, n. 6.

Episcopum jungi Ecclesie non ut sponsum, sed ut paranympum, vel potius ut ministrum, eod.

Verba Bernhardi in hanc rem, eod.

Conjugium inter Episcopum & Ecclesiam quod fingitur, esse adulterium, eod.

Ecclesiam non habere duo capita, nec duos sponso, eod.

In consecratione Episcopi non tam fidem conjugalem, quam custodiam Ecclesie exigi ab eo, n. 7.

Andrea du Saussey & Bellarmini differentia inter sponso Ecclesie, eod.

Ex commento conjugii inter Episcopum aut presbyterum & Ecclesiam esse dotis inventum, n. 8.

De fine dotis constituenda, n. 9.

Uusus dotis precipuus in matrimonio carnali, eod.

Omnibus oneribus ferendis sufficere debere dotem, eamque semper statam & fixam, neque attendi hic oblationes fidelium; & cur hoc? eod.

An ita necessaria sit dotis constitutio, ut matrimonium sine ea consistere omnino nequeat, & si potest, utrum diversum quid circa matrimonium spirituale statui oporteat. n. 10. 18.

Dotem non esse de substantia nuptiarum, nec ejus dationem juris naturalis, aut absolute necessitatis, sed juris magis positivi aut recepticii, probatur per exempla, eod.

Dotis privilegia, remissive, eod.

Origo dotium, n. 11, 12.

Non eandem, quæ femina, esse rationem Ecclesie, neque ideo dotem illi constituendam, ut pro eum inveniatur, probatur verbis Augustini, & exemplo Pauliniani, ad sacerdotium & presbyteratum coacti. n. 13. juncto n. 14.

Verba

Verba Leonis Imperatoris hanc in rem, n. 14.

Ad dotem magis respici, quàm ad ipsam Ecclesiam, n. 15. 16.

De beneficio ecclesiastico recentiorum Canonistarum, n. 16. ubi Duareni verba recitantur.

Annaei Roberti inveciva in insanum beneficiorum ecclesiasticorum aucupium, num. 17.

Ecclesiam Christianam consistere posse sine dote, & quâ ratione? n. 18. 30.

Apud Græcos stipendia fixa fuisse, quæ per singulas domos collecta sint, insuperque obventiones alias incertas, n. 19.

Luminaria tam necessaria non esse, ut sine illis Ecclesia consistere nequeat, n. 20, 30. junctò n. 31.

In adiphoris recipiendis vel abrogandis quid observandum sit? n. 20.

De Luminum festo Judæorum, & de miraculo quodam, quod in eo contigisse volunt, n. 21, 22.

Mandatum DEI de alendis lucernis septem in tabernaculo perpetuò ardentibus, n. 22.

Num inde Pontificii lampadum & cereorum usum ad cultum divinum necessarium in Ecclesia probare possint? eòd.

Mortuas & mortiferas ceremonias Judæorum agnoscere Scholasticos, eòd.

In quo differant leges ceremoniales à judicialibus secundum Thomam Aquinatem? cum limitatione Didaci Covarruvia, eòd.

Leges ceremoniales non amplius necessitatem obligandi habere, nisi noviter à Principe Christiano promulgata fuerint; Et quâ ratione tum obligent? eòd.

Potestas vovobetur penes Principem, eòd.

Frustrà hodiè ex Veteri Testamento peti argumenta, quibus ceremonia in nostris Ecclesiis usitata confirmetur, ut necessitas earum stabilietur, eòd.

Cereos ardentem etiam apud gentiles sacris adhibitos fuisse, n. 23.

Gentiles duces habuisse Ecclesiam, quæ luminaria interdum sacris primùm adhibuerit, probatur testimonio & confessione Pontificiorum, utpote 1. Guilielmi Durandi, n. 24. 2. Baronii, item remissivè Job. Bapt. Casalii, n. 25.

Observationes Baronii plurimum cum paganismo conformitatum in Ecclesia, num. 25.

Epicrisis super rituum gentilitiorum receptione & immutatione, in precedentibus memoratâ, n. 26.

Quan-

Quanta similitudo cultus pontificii & Gentilium reperitur, ex confessione Ludovici Vivis; Et quod discrimen sit inter ritus Christianorum & Gentilium; si in aliquibus eorum externis convenerint. eod.

Occasio diurni cereorum usus, n. 27.

Cir Lampas Imperatori Constantinopolitano praefertur, etiam tum, quando in Oratorium adscendit? eod.

Non aliunde, nisi ex libertate Christiana primitus receptum fuisse usum cereorum in sacris, n. 28.

Verba Canonis 34. Concilii Eliberini s. Eliberitani in hanc rem. eod.

De superstitione, in quam degeneravit ceremonia utendorum cereorum, apud Pontificios, n. 29.

Conclusio & illatio ex haecenus dictis: non esse necessarium, ut dos constitutur Ecclesiae, n. 30. junctio n. 31.

Matrimonium, quod est inter maritum & uxorem, non desinere, ut maxime dos uxoris perita aut consumpta fuerit, eod.

Obventionum Clericorum extra dotis fructus diversitas & largitas, eod.

Oblationes etiam fidelium ad comparationem luminarium & ad reparationem Ecclesiae ipsius insumptas fuisse. n. 31.

Dotem Ecclesiae constituendam esse, una omnium Canonistarum vox est, communis omnium assertio. Nec tamen vocabulum ut usurpatum velint, commodè explicant. Nuptiis id proprium esse, & secundum analogiam etiam hic applicari, apud omnes est in confessio, sed ista analogia in quo consistat, non satis perspicuè traditur. Institutionem Ecclesiarum spiritualis matrimonii instar se habere, & corporali matrimonio propius accedere, scribunt Antonius Bengueus & Franciscus Binsionius *de benefic. tit. de fundat. Eccles. part. 2. n. 2.* Atque hinc uti jure civili nullum habebatur sine dote conjugium legitimum, ita in jure Cano-

nico nullam indotatam constitui debere Ecclesiam. At verò, uti primum illud falsum esse apparet ex *l. 20. Cod. de donat. ante nupt.* quid de secundo sentiendum sit, si in nudis istis similitudinis terminis subsistendum sit, nemo non videt, cum inter protasin & apodosin æqualis debeat esse respectus.

II. Principale negotium hoc erit, ut inquiramus, quis Ecclesiae maritus aut sponsus dici debeat, cui scil. dotem istam constitui oporteat. Ecclesia equidem, non illa, quæ ex lapidibus & cæmentis constat, sed quæ ex fidelium unione & consortio coagmentatur, etiam in Scripturis dicitur Sponsa, sed Christi Salvatoris sui, *Esa. LXI. vers. 10. Johann. III. v. 29.*

Apo-

Apocal. XXII, 17. Et huc referri potest totus *Psalms XLV.* in quo epithalamium habetur spiritualium nuptiarum à Christo cum Ecclesiâ contractarum, quod à prævis explicationibus eruditè vindicavit Dn. D. Calovius *adversus Grotium.* Pertinet huc etiam Canticum Canticorum, quod totum agit de amore Christi erga Ecclesiam, uti idem docet Dn. Calovius *ibid.* Rationem comparationis eleganter exponit B. Gerhard. *Loc. de Eccles. §. 18.* Fundamentum potissimum est infinitus amor, quem erga Ecclesiam suam sub alio schemate exprimere noluit Deus misericors, quam sub schemate amoris, qui est inter sponsum & sponsam, quod is ipse sc. omnium intensissimus & ardentissimus habeatur.

III. Quid verò hinc Pontifex Romanus? Is, cum non nesciat, Christum unicum esse sponsum Ecclesiæ suæ, vult tamen idem hoc nomen etiam Episcopis competere, non aliâ ex ratione, quam quod illi sint Christi vicarii. Sic enim ait Euaristus Pontifex *epist. 2.* Scimus namq; sicut & à Patribus accepimus, Christum esse caput, cuius & membra sumus; ipse enim est sponsus & Ecclesia sponsa, cuius filii nos sumus, & ideo unum patrem habemus, Deum in cælis. Sacerdotes verò vice Christi legatione funguntur in Ecclesiâ. Et sicut ei sua conjuncta est sponsa, id est Ecclesia: sic Episcopis junguntur Ecclesia, unicuiq; pro portione suâ. Sensus, ni fallor, hic est: Sicut Christus sponsam

habet Ecclesiam universalem: ita Episcopus quisq; sponsam habet Ecclesiam aliquam particularem. At verò uti Ecclesia quævis particularis in universali comprehenditur: ita fieri nequit, ut non habeat eundem sponsum, quem habet Ecclesia universalis. Et quæ est ergò hæc pontificis invasio? quæ adulterantis paranymphi attentatio? & quæ impudici amoris adustio?

IV. Pergit Euaristus: Et sicut Vir non debet negligere uxorem suam, sed diligere & castè custodire & amare atq; prudenter regere, sic Episcopus, & multò magis, custodire & amare, atq; prudenter debet regere Ecclesiam. Et velut uxor, quæ sub manu est Viri, obedire debet Viro suo, eumq; diligere & amare, ita potius etiam Ecclesia Episcopo suo in omnibus obedire, eumq; diligere & amare, ut animam suam debet, qui a illud fiet carnaliter, istud spiritualiter. Et sicut Vir non debet adulterare uxorem suam, id est, ut illam dimittat, ad quam sacratus est, absq; inevitabili necessitate, aut Apostolicâ vel regulari mutatione, & alteri se ambitus causâ conjungat. Et sicut Uxori non licet dimittere Virum suum, ut alteri se, vivente eo, matrimonio societ, aut eum adulteret, licet fornicatus sit Vir ejus, sed juxta Apostolum aut Viro suo reconciliari debet, aut manere innupta: ita Ecclesiæ non licet dimittere Episcopum suum, aut ab eo se segregare, ut alterum vivente eo accipiat, sed aut ipsum habeat, aut

F

innu-

innupta maneat, id est, alterum Episcopum, suo vivente, non accipiat, ne fornicationis aut adulterii crimen incurrat. Nam si adulterata fuerit, id est, si alteri se Episcopo junxerit, aut super se alterum Episcopum adduxerit, aut esse fecerit, vel desideraverit, per acerrimam poenitentiam aut suo reconcilietur Episcopo, aut innupta permaneat &c.

V. Non ignoro, supposititiam esse istam Euaristi Epistolam, & auctoritate destitui, probari tamen omnia ista à Pontificiis certum est, & ad ipsam hujus Epistolæ auctoritatem provocat Gratianus *c. sicut. 7. qv. 1.* Nec infreqvens est apud Canonistas hæc comparatio, quam prolixè extendit & explicat Innocentius III. *c. 2. X. de transl. Episcop.* Et ne quis inter solum Episcopum & Ecclesiam matrimonium tale contrahi putet, idem illud etiam inter presbyterum & Ecclesiam iniri communiter statuunt, ut eadem ratione, quâ Episcopus, etiam presbyter vinculo conjugali innexus intelligatur. Quò pertinent verba concilii Rhemensis adducta à Gratiano *c. sicut. 21. q. 2.* quæ sic habent: *Sicut in unaquaque Ecclesiâ unus presbyter debet esse; ita ipsa, quæ sponsa vel uxor ejus dicitur, non potest dividi inter plures presbyteros, sed unum tantummodò habebit sacerdotem, qui eam castè & sincerè regat. Unde interdiciamus, ut nullus presumat, Ecclesiam inter duos vel plures*

dividere: quia Ecclesia Christi Uxor & sponsa debet esse, non scortum &c. Hæc igitur ratione unaquæque Ecclesia tres habebit sponsores aut maritos, CHRISTUM, Episcopum & presbyterum.

VI. At verò injuriæ sunt in sponsum Christum, quotquot alios ei adjungunt sponsores, licet subordinatos. Episcopus, qui administrationem & curam Ecclesiæ suscipit, jungitur ei, non ut sponsus, sed ut paranymphus, imò verò ne sic quidem propriè, sed potius ut minister, 2. *Cor. IV, 5.* *Si amicus sponsi es, inquit Bernhardus epist. 237. ne dixeris dilectam ejus principem meam, sed principem, nihil tuum in eâ vindicans, nisi quod pro eâ, si oportuerit, etiam animam dare debes.* Totum ergò istud conjugium spirituale, quod inter Episcopum & Ecclesiam fingitur, non minùs adulterium est, quàm si servus Domini uxorem adamaverit, ei que se junxerit. Digna sunt, quæ hic legantur verba auctoris libelli *de squa loribus Romane curiæ*, qui editus est Basil. A. 1551. cum operibus Petri de Alliac. *Si contingat, inquit, aliquando Papam per officium suum honorari vel laudari, dicitur pro laude suâ anatomasticè (sive ex adulatione, s. ex donatione hominum hoc fiat) quòd sit sponsus, dominus & caput Ecclesiæ. Recogitet ergò, quòd hoc non potest esse propriè loquendo verum. Ecclesia enim non habet duo capita, nec duos sponsores, sed unicum, & hoc est*

est Christus, & non Vicarius suus, (cum hoc verò sic dici non competit) quem Christus constituit potius custodem Sponsæ suæ, quam sponsum.

VII. Et observandum hic, in consecratione Episcopi multò castius rem agi, nec tam fidem conjugalem, quam custodiam Ecclesiæ exigere ab Episcopo. Sic enim Episcopum compellat consecrator Pontifex: *Accipe annulum, fidei scilicet signaculum, quatenus Sponsam DEI, sanctam videlicet Ecclesiam, intemerata fide ornatus illibatè custodias.* Multum autem differunt Sponsus, & custos Sponsæ, qui Sponso operam suam & ministerium præstat, nec ipsius Sponsi vices obit, nisi in solâ defensione & custodiâ. Add. Andr. de Sauslay in *panopl. Episcop. l. 3. cap. 8.* ubi cum Cardinale Bellarmino differentiam facit inter Sponso Ecclesiæ, sed talem, quæ in manifestam definit æquivocationem, & alterum hoc nomine minùs digne compellari ostendit. *Sponsi nomen, inquit, universalis Ecclesiæ respectu & Christo, & Pape vindicatur, tamen hoc cum discrimine, quod Christus ita sit proprio jure Ecclesiæ Sponsus, ut ipse solus eam suo fecundet spiritu, & ejus solius semine, quod est verbum DEI, nascantur filii, qui Christi ipsius proprii sunt. At verò Pontifex Sponsus dicitur, quia cooperatur extrinsecus, in generatione filiorum, tanquam præcipuus Verbi & Sacramentorum mi-*

nister, Ecclesiæ, Occumenicus Rector & Custos &c. Minister qui est, & qui cooperatur extrinsecus in generatione filiorum, Sponsus non est, nec nomine Sponsi venit, sed in nudo ministerio subsistit & permanet.

VIII. Commentum tamen istud conjugii inter Episcopum aut presbyterum & Ecclesiam fecit, ut de dote cogitaretur, quæ Sponsam gratam faceret Sponso suo. Imò verò, ut rectius dicam, prius cogitatum fuisse videtur de dote, materialiter sumpto vocabulo, quam de nuptiis. Et ut eò facilius opes acquireret Ecclesia, comminisci oportuit, conjugium aliquod spirituale, simile carnali, inter Episcopum & Ecclesiam contrahi, nec ergò indotatam esse debere hanc ejus Sponsam. Dicerem, conjugium istud non tam ad Ecclesiam, ut coetus est, pertinere, quam ad templum materiale, in quo ista congregatur, si id admitteret comparatio superius ex Euaristi epistolâ adducta. Planè ad ædificium pertinet, quod ajunt, Ecclesiæ extruccionem inchoari non debere, nisi prius dos congrua & sufficiens ei constituta fuerit. Quod idem etiam de consecratione accipiendum. Atque in hoc sensu unicus maneret Sponsus Christus, neque tum violare diceretur servus jura & dignitatem domini sui. At his non contenti Episcopi, si non

pari & eodem, saltem non dissimili amore ab illâ ipsâ, quæ Christi Sponsa est, Ecclesiâ amari volunt.

IX. Videamus, in quem finem constitui dos Ecclesiæ debeat. Canonistæ, ut conjugii rationem, quam inierunt semel, porro observent, finem prorsus eundem statuunt dotis Ecclesiasticæ, qui est de jure civili in matrimonio carnali. Nempe dotis hic præcipuus usus est, ut fructus ejus cedant lucro mariti propter onera matrimonii, quæ ille ferre tenetur, *l. 7. ff. de jur. dot. l. 20. C. eod. c. 10. X. de usur.* Hæc eadem ratione dicit Petrus Gregorius *de benefic. c. 15.* etiam Ecclesiæ constituendam esse dotem, quæ sufficiat oneribus ferendis. Onera illa esse multiplicia, referri eò luminaria, sacrum ministerium, custodiam incorruptionis Ecclesiæ, servientium alimenta, & quicquid denique expensarum vel in hospitalitate exercendâ, vel in visitationibus, & reliquo officio suo facere oporteat Episcopum. His omnibus sufficere debere dotem, neque consecrari Ecclesiam debere prius, quàm illa sufficienter constituta fuerit. Neque attendi hic debere oblationes fidelium, quippe quæ incertæ sint, & dotis sufficientis qualitatem habere nequeant, & oportere adeò dotem semper statam & fixam esse, quæ fructus ferre & perpetuos ex se redditus subministrare possit.

X. Verum enimverò, quia ita placet, quæ de conjugio carnali disposita inveniuntur, ad conjugium hoc spirituale applicare, videamus, an ita necessaria sit dotis constitutio, ut matrimonium sine eâ consistere omninò nequeat, & si potest, utrum diversum quid circa matrimonium spirituale statui oporteat. Principio sciendum est, dotem non esse de substantiâ nuptiarum, nec ejus dationem juris naturalis, quandoquidem constat, apud quamplurimas gentes, etiam eas, quæ maximè moratæ semper visæ fuerunt, aut nullam omninò, aut valdè parvam legibus concessam fuisse dotem, quâ de re videri poterit Franciscus Connanus *Comment. lib. 8. c. 8. n. 3.* Apud alias dotem afferebat non uxor marito, sed ordine inverso maritus uxori, uti de Wisigothis constat ex ipsorum legibus *lib. 3. tit. 1. n. 4.* de Alamannis, *tit. 56.* de Longobardis, *lib. 2. tit. 4.* ut hinc pateat, juris magis positivi aut receptitii esse dotis constitutionem, quàm absolutæ necessitatis. Add. Hieron. Bignon. *ad Marculli form. lib. 2. p. 561.* Ipsi Romani, qui Reipublicæ interesse credebant, mulieres dotes salvas habere, *l. 2. ff. de jur. dot.* quippe tam multa, tam varia, tamque singularia in favorem dotis excogitarunt & promulgarunt privilegia, quæ in ordinem digessit, & longâ serie recenset Anton.

ton.

ton. Gubert. Constan. *de matrimon. p. m. 166. seqq.* non crediderunt tamen, sine dote nuptias consistere non posse, uti ex Justiniani constitutionibus patet in *l. ult. C. de donat. ante nupt. l. 11. pr. C. de repud.*

XI. Sanè videtur dotis constituendæ ratio exinde originem sumpsisse, quòd contemptim haberi mulierem indotatam doceret experientia, quòdque amor mariti extinguvi putaretur, si pro oneribus matrimonii ferendis nihil quicquam ei concederetur levaminis. Stephan. Guazz. *de civil. convers. lib. 3.* Ut ergò huic malo obviam iretur, tacitâ consuetudine sensim inductus fuit dotis dandæ ritus & conditio, ex quâ deinceps mulieris interesse cœpit, ut inciperet esse dotata, *l. 71. §. 3. ff. de condit. & demonstr.* Quia itaque successu temporis nemo quisquam indotatam ducere facile volebat, dotatas autem esse fœminas ad sobolem procreandam, replendamque liberis civitatem, maxime erat necessarium, *l. 1. ff. sol. matr.* subveniebat Lex & consuetudinem introductam approbabat, constituerebatque, ut cogi quandoque possent ad dotem constituendam personæ illæ, quæ ad pietatis officia obligatæ erant, uti de patre legitur in *l. 19. ff. de R. N. l. 6. ff. de collat. l. 7. C. de dot. promiss.*

XII. Ad eundem modum originem dotium describit Joachimus

Hopperus *de verâ jurispr. lib. 10. tit. 2.* his verbis: *Cum nonnullis legum Conditioribus placuit indotatas esse uxores, ut non census, sed morum, & generis & formæ ratio habeatur, jus civile Romanorum sic est compositum, ut ad communes hominum mores respiciat, iisq; leges quàm aptissimas accommodet. Et ideo, ut tum quidem ad legitimas nuptias masculi invitentur, ad civitatem legitimâ prole replendam ne deficiat, quæ ratio naturalis est & civilis, tum vero fœminæ rei familiari tantò diligentius studeant, dum rem suam etiam conservant, quæ est ratio œconomica: placuit, non solum dotes permitti, sed & favorabiles haberi: scribitque Paulus J. C. in *Reip. interesse, muliers dotes salvas habere, propter quas nubere possunt.* Similia habet Vaconius à Vacuna *lib. 1. declarat. 21. n. 14.* Franciscus de Amaya *lib. 2. observat. c. 4.**

XIII. Num eadem sit ratio Ecclesiæ, & num ideo dos illi constituenda sit, ut procum inveniat, viderint Canonistæ. Mihi certè id non videtur. Neque id visum primis Ecclesiæ Doctoribus, inter quos plurimi non ad presbyteratum tantum, sed in ipsam etiam cathedram Episcopalem inviti & repugnantes evecti sunt. Multi, ait Augustinus *epist. 204. ut Episcopatum suscipiant, tenentur inviti, perducuntur, includuntur, custodiuntur, patiuntur tanta, quæ nolunt, donec eis adsit voluntas*

F 3 susci-

suscipiendi operis boni. Memorabile est exemplum Pauliniani, quem planè invitum Epiphanius ordinavit, uti testatur ipse in *epistolâ ad Johannem Hierosolymitanum*, quæ legitur apud Hieronymum *epist. 60.* his verbis: *Cùm celebraretur collecta in ecclesiâ villa, quæ est juxta monasterium nostrum, ignorantem eum, & nullum penitus habentem suspicionem per multos diaconos apprehendi iussimus, & teneris ejus, ne fortè liberari se cupiens, adjuraret nos per nomen Christi: & primum diaconum ordinavimus, proponentes ei timorem Dei & compellentes ut ministraret. Valde quippe obnitebatur, indignum se esse contestans. Vix ergò compulimus eum, & persuadere potuimus testimoniis Scripturarum & propositione mandatorum Dei. Et cùm ministraret in sanctis sacrificiis, rursus eum ingenti difficultate tento ore ejus, ordinavimus presbyterum: & iisdem verbis, quibus antea suseramus, impulimus, ut sederet in ordine presbyterii.* Talia exempla plura refert Claudius Espencæus *digress. lib. 3. cap. 4. §. seq.*

XIV. Nulla in rationibus ab Epiphanio adductis fit mentio dotis, quæ tamen hodiè in animis Sacerdotum maximam habere solet vim persuasivam. Ad mandata divina & testimonia Scripturarum provocarunt, ut pertinaciam ejus frangerent, non ad reditûs & pro-

ventûs optimos. Et floruit sanè diu in Ecclesiâ talis integritas, ut non crederentur digni, qui avaritiâ tenti aut inescati ministerium Ecclesiasticum affectarent. Elegans in hanc rem est Constitutio Leonis Imperatoris in *l. 31. C. de Episc. & Cler.* ex quâ ista nunc subijcio verba: *Cesset altaribus imminere profanus ardor avaritiæ, & a sacris adytis repellatur piaculare flagitium. Itaq; castus & humilis nostris temporibus eligatur Episcopus, ut, quocumq; locorum pervenerit, omnia vitæ propriæ integritate purificet. non precio nec precibus ordinetur antistes. tantum ab ambitu debet esse sepositus, ut quærat cogendus, rogatus recedat, invitatus effugiat. Sola illi suffragetur necessitas excusandi. profectò enim indignus est sacerdotio, nisi fuerit ordinatus invitus.* &c. Tales cum esse debeant ministri Ecclesiæ, statui nequit, dotis Ecclesiasticæ eundem esse finem, qui est dotis matrimonii carnalis, ut scilicet, invitentur proci ad matrimonium contrahendum, & ut eò faciliùs Ecclesia inveniat conditionem nubendi.

XV. Sed enim dote Ecclesiæ semel constitutâ idem ferè contigit circa matrimonium spirituale, quod in matrimonio carnali evenire solet, ut scilicet, ad dotem magis respiciatur, quam ad ipsam Ecclesiam. Nubere hodie volentes ante omnia volunt scire quantitatem dotis

dotis pro vestibus & jocalibus emendis, nec volunt carnem sine sapore, inquit Joh. de Nevizan. *Sylv. nupt. lib. 4. n. 115.* Ita qui officium Ecclesiasticum ambiunt, non ipsum propter se expetunt, sed magis annexos redditus, & hos quidem principaliter. *Inducta enim turpissima & perniciosissima proprietate.* (verba sunt Marci Antonii de Dominis *lib. 9. de Rep. Eccles. c. 3. n. 11.* ubi de dote Ecclesiarum agit) quod erat accessorium & connexum sacro officio, factum est precipuum. Et hoc ipsum jam precipue queritur, posthabito ferè officio. Ita ut beneficium bonum à minus bono discernat non Ecclesiasticus ordo, aut munus & officium, sed temporalis vastus, copia aut inopia, & ad hæc beneficia, h. e. commoda & utilitates opum & pecunia conservanda & augenda, nunc ferè proceres Ecclesiastici omnes corporis & animi vires expromunt. &c.

XVI. Recentioribus scilicet temporibus Canonistæ, ut beneficium, quod ita termino artis vocabant, rem sacram facerent, ex officio sacro, & ejus redditu, constarunt unum quid, sed ex partibus planè heterogeneis, & hoc conflatum vocarunt beneficium Ecclesiasticum. Atque hinc planè aliud loquendi genus exortum est. Nam ita hoc argumentum apud veteres tractatum offendimus, ut ministerii ferè mentio fiat, (loquor cum Francisco Duareno *ex lib. 2. de sacr.*

Eccles. minister. c. 3.) non proventus aut stipendii alicujus. At postquam bonos non onus affectari cepit, & vastus est habita ratio magis, quàm muneris atque officii, unà cum moribus hominum mutata est loquendi ratio. Ut exempli gratia: solebant ita disputare antiquiores, ut quærerent, quis Ecclesie ministrum ordinare, & quis ordinari deberet. Recentiorum verò quæstiones hæc sunt vulgo usitate, quis beneficium conferre, cui conferri possit. &c. Quod igitur primarium ac precipuum merito habebatur quondam, id nunc accessionis cujusdam locum vix obtinet, quæ in re tanta est indignitas, ut eam dissimulare nemo bonus possit. Hactenus Duareno.

XVII. Temperare mihi nequeo, quin simul addam hinc elegantem Annæi Roberti Jcti Clarissimi invektivam ejusdem argumenti, quæ *lib. 1. rer. judicatar. c. 7.* perditissimos seculi mores & insanum beneficiorum Ecclesiasticorum aucupium graviter & verbis conquisitis perstringit. Atque sic ille: *Prelatura & sacerdotia & quæ nunc vocamus, beneficia, olim martyria erant, quin & primis Ecclesie temporibus ordinarii beneficiorum proventus & annui dignitatum Ecclesiasticarum redditus non alii fuerunt, quàm persecutiones, flagella, fidicula, cruces, supplicia, membrorum lacerationes. At nunc Ecclesie prelati cælestes illos proventus*

tus

tus abnuunt, & pro tormentis, cruce
& culeo, delicati martyres, magno Ec-
clesiasticorum beneficiorum redditu su-
perbiunt, & pingvi fructuum abun-
dantiâ saginantur. --- --- Sacerdo-
tia & praelatura, dum viguit incor-
rupta Ecclesie antiquitas, nec annuos,
nec statos redditus habebant. Unde
conueniens videbatur, ut plebs Chri-
stiana Sacerdotes suos in unaquaque
Ecclesiâ alere teneretur. Magnam &
solicitam adhiberi operam hoc seculo
videmus ab iis, qui fructuum & redi-
tuum occasione beneficia venantur.
--- --- Vane sunt & superflue sunt
hoc tempore illa canonum constitutio-
nes, quibus sub gravi penâ interdici-
tur, ne quis ad sacerdotia sacros or-
dines aut dignitates Ecclesiasticas in-
uitus promoveatur. Neq; enim cor-
vos aut ceteras aves, quæ laceratione
corporum aluntur, tam rapido volatu
ad cadavera per aerem ferri videmus,
quam egrotante Clerico, beneficii opi-
mi possessore, corvos beneficiarios
cernimus aut ad extorquendam à lan-
guente resignationem & spolia ad-
huc spiranti detrahenda, aut despera-
tâ resignationem ad Regis aulam, cu-
riamve Romanam incredibili celeri-
tate advolare.

XVIII. Ego sanè necessitatem
illam, quam doti constituendæ asse-
runt Canonistæ, nullibi tantam re-
perio, ut diversum asserere non li-
ceat. Uti enim Ecclesia Christia-
na consistere potest sine templis &

ædificiis consecratis: sic etiam con-
sistere poterit sine dote. Et templa
ipsa cur dotem præcisè & necessariò
habere debeant, nulla sufficiens red-
ditur ratio. Præcipua est, ut ali-
menta habeant ministri, qui sacris
inserviunt. Atqui hæc illis aliun-
de obvenire possunt, & comparata
eis fuerunt olim ex collationibus
& oblationibus fidelium. Et fa-
tentur Antonius Bengueus & Fran-
ciscus Pinsfonius *de benefic. Eccles.*
tit. de dot. constit. §. 2. in fin. in Lu-
teriâ Parisiorum parochiales inveni-
ri Ecclesias, aliàs indotatas, recto-
resque ipsos ex solis oblationibus &
retributionibus spiritualibus, admi-
nistrationis gratia illatis, alimenta
sibi quærere, eaque abundantius sub-
ministrari. Dicis, incertos esse hos
reditus, neque Clericos inde sibi
promittere posse, fore, ut suffici-
entes sint & perpetui. At de tali
incertitudine nullibi legimus, con-
questos fuisse Clericos Ecclesie pri-
mitivæ, neque ipsos Apostolos. Po-
terit verò etiam hic defectus, si quis
aliquando se exerat, ex fisco aut æ-
rario publico, quando Christianus
est magistratus, suppleri. Et ho-
diè in benè constitutis Rebuspubl.
certa ministris Ecclesie apud nos
constituta sunt salaria, quæ ex pu-
blicâ pecuniâ illis exsolvantur, ut
adeò absolutè necessarium non sit,
Ecclesie ædificandæ dotem certam
dari oportere.

XIX. Apud

XIX. Apud Græcos stipendia quædam fixa erant, quæ per singulas domos colligebantur. Sic enim legitur in bullâ aurea, quam edidit Isacius Comnenus Imperator, & extat in jure Græco Rom. lib. 2. *Nomine*, inquit, *Canonici à Vico habente triginta fumaria, nummus aureus unus exigatur, argentei duo, aries unus, hordei modii sex, vini mensura sex, farina modii sex, tringinta gallinae. Ab eo verò, qui fumaria viginti habet, dimidium aurei, argentum æquivalens duobus argenteis, agnus mediæ ætatis unus, hordei modii quatuor, vini mensuræ quatuor, gallinæ viginti. A vico denique decem habente fumaria, quinque argentei, agnus unus, hordei modii duo, gallinæ decem, quemadmodum & in veterum exactorum sigillis scriptum est.* &c. Et hæc fixa erant Stipendia, quæ è variis nummorum, frugum & animalium generibus constabant. Habuerunt verò Clerici isti insuper obventiones alias, ex variis ministerii officiis quotidiè oblatas, sed incertas eas, & mutabiles, quas excutere & investigare nunc nihil attinet. Progredimur ad alteram necessitatis speciem, quam dotis constituendæ causam faciunt Canonistæ, ut habeat scilicet Ecclesia, unde luminaria sibi comparare queat. Ut enim unaquævis Ecclesia ministris suis diversimodè prospicere solet, ita universos istos modos describere velle, plus laboris, quàm

industriæ erit. Et si vel maximè studium nostrum in eâ re ponere animus esset, parum tamen id faceret ad propositum.

XX. Quod luminaria attinet, videntur & ipsa tam necessaria non esse, ut sine illis Ecclesia consistere nequeat. Et fatetur Nicolaus Serarius de *Sacr. Eccl. procesf. l. 1. c. 6. n. 6.* faces & cereos in processionibus necessitatis causâ non adhiberi, sed esse hoc honoris quoddam genus, quod exhiberi aliquando solitum fuit illis, quibus obviam processum fuit, ut dignè exciperentur. Et lib. 2. cap. 3. non aliam cereorum in sacris adhibitorum reddit rationem, quàm quòd Ecclesia ritum istum vel in priscis Hebræis imitata sit, vel in gentilibus expiaverit, atque ad honorem & gloriam Dei traduxerit. Positò hoc, non alia erit eorum necessitas, quàm rerum aliarum omnium, quæ inter adiaphora referuntur, talia scilicet quæ libertati humanæ secundum se tota subjecta sunt, quanquam non sit negandum, etiam in his vel recipiendis vel abrogandis prudentiæ Ecclesiasticæ & charitatis Christianæ leges maximè observandas esse, ut scilicet omnia fiant *εὐχρημένως καὶ χεῖρα τὰ ξίω*, 1. Cor. XIV, 40. & ad ædificationem, non ad destructionem, 2. Cor. XIII, 10. Optimè Augustinus epist. 118. *Quod neq; contra fidem, neq; contra bonos mores injungitur, indifferenter est habendum, & pro eorum, inter quos vivitur, societate servandum est.*

G

XXI. Sa-

XXI. Sanè de Judæis constat, speciale eos festum per integrum octiduum celebrasse, quod festum Lumium vocarunt. *Tanta letitia*, inquit Josephus *antiqv. Jud. lib. 2. c. 11. ob reductos ritus patrios et priscam religionem occupavit gentis ejus animos, maximè, quòd ea felicitas ex insperato obtigerat, ut lex lata sit ad posteros, quæ juberet quotannis hoc festum reparati cum ceremoniis templi per octo dies celebrari, & ex eo tempore mos hic apud nostros obtinuit: vocamusque hanc festivitatem luminum, opinor ideò, quòd ex insperato nobis illuxerit tanta felicitas.* &c. Sed alia fortè ejus nominis ratio, quæ ex facularum accensarum copiâ in istis diebus usitatâ petenda erit. Scimus, ait Josephus Scaliger *de emend. temp. lib. 5.* per illos dies octo tantum lucernarum ab illis accendi, ut nusquam alias plus. Itaque inde appellatio τῶν Φάτων καὶ τῆς λυχνολίας. Originem ex Talmudicis Scriptoribus hanc refert Johannes Seldenus *de Synedr. lib. 3. c. 13. n. 9.* fuisse in templo Judæorum decem candelabra, atque in illis lucernas perpetuò ardentès oleo puro subinde conservatas fuisse: Antiochum verò, ut sacram sepellecibilem reliquam, ita & oleum, quantum nactus est, sacrum aut abstulisse, destruxisse aut polluisse, ut cum repurgaretur jam templum, supellectilisque illius

pars quælibet diligentius excuteretur, unicum tantum olei sacri vasculum seu Lenticula, sigillo munita Pontificis maximi, intacta reperia fuerit. Illam autem adeò exiguam fuisse, ut nec diei unci lucernis per se sufficeret: nihilominus, ne oleum deesset lucernis purum, adeò per octo illos encaniorum dies, jugiter ita, ex miraculo crevisse oleum illud ac continenter repletum esse, ut satis inserviret lucernis in templo dierum illorum octo, atque in miraculi illius memoriam in festo Encaniorum tot lumina perpetuo dein fuisse in templo. Et post testimonia in hanc rem adducta ex iisdem Talmudicis refert porrò, accensionem fieri oportuisse solennem, ad ostium domus cujusque, & ubi plures in unâ domo habitarent, secundum eorum tam foeminarum, quam virorum numerum; quin etiam nocte primâ pro quolibet unicum lumen, secundâ pro quolibet duo, & sic deinceps, ut tandem octo pro unoquoque inhabitante nocte octavâ seu ultimâ lucerent.

XXII. Miraculum istud utrum vere contigerit, cum ipsi inter se adhuc disceptent Hebræi, non est, ut solliciti simus; de eo tamen consentiunt Magistri, lucernas in magnâ copiâ semper per istud octiduum accensas fuisse. Jusserat verò antiquissimis temporibus ipse Deus, ut

ut

ut in tabernaculo testimonii candelabrum poneretur ex auro purissimo, & in eo septem lucernæ perpetuo ardentes oleo puro alerentur, *Exod. XXV, 31. cap. XXVII, 20. Levitic. XXIV, 1.* Atque id exemplum perpetuo in ore habent Pontificii, ut lampadum & cereorum usum ad cultum divinum necessarium in Ecclesiâ probent. Sed enim ex ritibus Mosaicis parum præsidii peti potest, dum non mortuas tantum, sed mortiferas etiam ceremonias eas agnoscunt Scholastici. Et in hoc scil. differre leges ceremoniales Mosaicas à judicialibus, scribit Thomas Aqu. *lib. 2. q. 104. art. 3.* quòd judicialia auctoritate Principis repeti queant in Rep. & novâ νομοθεσία promulgari, ceremonialia autem sub statu Evangelico repeti sine crimine nequeant. Quod ipsum tamen limitat Didacus Covarruvias *1. resol. c. 17. n. 1.* & restringit ad istas ceremonias, quæ præcipuè significarunt Christi adventum, reliquas verò, quæ ad devotionem & ornatum cultûs divini magis pertinent, à Christianæ Reip. Rectoribus optimo jure statui posse contendit. Quicquid hujus sit, id tamen inde sequitur, ceremoniales istas leges nullam amplius necessitatem obligandi habere, nisi noviter à Principe Christiano promulgatæ fuerint. Tum verò non obligant amplius, ut Mosaicæ & in V. T. præscriptæ, sed

ut Christianæ, & ex potestate νομοθετικῆ, quæ est penes principem, provenientes. Atque hinc conficio porro, frustra hodiè ex V. T. peti argumenta, quibus ceremoniæ in nostris Ecclesiis usitatæ confirmantur, ut necessitas earum stabiliatur.

XXIII. Cereos verò ardentes etiam apud gentiles sacris adhibitos fuisse, vel unicum probat Lici-
nii exemplum apud Euseb. *de vit. Constant. lib. 2. c. 5.* Et videtur apud eos quandoque æmulatio quædam fuisse, quis maximam facem accenderet, quod Græci dicebant δάδα ἰσάνας. Unde apud Scriptores sæpè δαδρχεῖν τὰ μυστήρια. Fuerunt & alia λαμπαδρχίας certamina variæ Athenis, ut præter Platonem, Pausaniam in Atticis, & Suidam Scholasticus Aristophanis docet in Ranis. Conf. Casaubon. *in Theophrasti charact. lib. c. 3.*

XXIV. Hos duces habuisse Ecclesiam, quæ luminaria interdium sacris primùm adhibuit, non dissimulant Pontificii, sed aperto ore confitentur. Sic enim scribit Guilielmus Durandus Episcopus Mimatensis *Rational. lib. 7. c. 7. Romani de quinto in quintum annum in Kalend. Febr. ad honorem Februe matris Martis, qui, ut putabant, erat deus belli, illustrabant Urbem totâ nocte cum cereis & facibus accensis, ut filius ejus eis victoriam de hostibus concederet: cuius matrem tam solenniter honora-*

bant, quod festum à Burbale dicebatur. Ipsi autem in mense Februario sacrificabant Februo, i. e. Plutoni, cum ceteris diis infernalibus pro animabus prædecessorum suorum, ut propitiarentur ipsorum, eis solennes hostias offerentes, & totâ nocte eorum laudibus cum cereis & facibus accensis vacantes. Mulieres quoque Romanorum his diebus festum luminum exercebant. Gentiles namque pro eo, quod dicitur Pluto deus infernalis, concupiscens Proserpinam speciosissimam, eam in principio hujus mensis rapuit, deamque fecit, quam Ceres ejus mater & parentes facibus accensis per sylvas de nocte in Æthna monte Sicilia multo tempore quaesierunt, prout poetarum fabule fingunt; idcirco & ipsæ in principio mensis Februarii in memoriam hujus rei de nocte Urbem lustrabant. Hos igitur lustrandi mores, Sergius Papa mutans in melius statuit festum purificationis, in memoriam matris Domini in eodem mense; & tunc processiones fieri, ut plebs universa portans cereos ardentes in manibus per ecclesias procederet in memoriam caelestis regni, quando omnes electi luculentibus bonorum actuum lampadibus obviam sponso veniant.

XXV. Consimilia leguntur apud Baronium in *Martyrol.* ad 2 Febr. Addit, inquit, huic solennitati Sergius Papa (ut habet ordo Romanus) litanias sic institutas, ut exeunte Clero cum populo ab Ecclesia S. Hadriani proce-

deret cum cereis ad talem usum benedictis ad Basilicam S. Mariae Majoris. Et post pauca: Porro ante Christi adventum, cereorum in singulos distributio fieri consuevit à gentilibus in Saturnalibus, quæ agebantur mense Decembri, ut tradit Macrobius lib. 1. Saturn. Putamus (sicut & de multis aliis contigit) usum illum superstitionis gentilium, sacris ritibus expiatum, ac Sacrosanctum redditum, in DEI Ecclesiam esse laudabiliter introductum. &c. Idem Baronius annal. tom. 1. ad annum ccccxxxix. n. 88. cum paganismis conformitatem non unam in Ecclesiâ observat, dum ait: Vigiliis anniversarias habes apud Svetonium in Vespas. c. 7. lustralem aquam, aspersionem sepulchrorum apud Juvenal. sat. 6. & alios: lumina in iisdem parare, apud Sveton. in Octavio c. 98. lucernam accendere, cereos in populo distribuere apud Senecam l. 14. epist. 15. & Macrobius in Saturn. Et tom. 2. ad ann. CC. n. 5. sic rursus ait Baronius: Consulto postea introductum videtur, ut quæ erant gentilitiae superstitionis officia, eadem veri Dei cultu sanctificata, in vere religionis cultum impenderentur. Conf. Joh. Bapt. Casalius de vet. sacr. Christ. ritib. c. 42. f. 188.

XXVI. Utrum ista rituum receptio & immutatio in meliorem sensum atque devotionem excusari queat, nolo nunc prolixius discutere. Numinis divini gravis hæc est admonitio, Deut. XII, 29. Quando disperdiderit Domi-

Dominus ante faciem gentes, ad quas ingredieris possidendas, cave, ne imiteris eas, postquam te fuerint introeunte subversa, & requiras ceremonias earum, dicens: Sicut coluerunt gentes illa deos suos, ita & ego colam. Non facies similiter Domino Deo tuo. Quòd si jam collatio instituatur, tanta utiq; reperietur similitudo cultûs divini, qui olim fuit in delubris gentilium, & qui nunc ad statuas in pontificiorum templis conspicitur, ut Ludovicus Vives fateatur, non posse discrimen aliquod ostendi, nisi quòd nomina tantùm & titulos mutarint. Et potuerunt quidem Christiani & gentiles quandoq; in externis quibusdam ritibus, & quoad externam speciem in oculos incurrentem, convenire; sed factum id non animo ad æmulationem aut imitationem composito atq; destinato, neque eum in finem aut cum eâ intentione, ut convenirent, verùm ex accidente, & dum utriq; quod sibi seorsim placuit, observari voluerunt, hi quidem cum superstitione, illi verò ex conscientia liberâ & sine *κακογνώσια*, atq; cum hac conditione, ut mutare id quandocunq; liceret, sicubi offendiculum aliquod inde metuendum fuerit.

XXVII. Videtur verò usus cereorum diurnis occasionem cepisse ex nocturnis Christianorum conventibus, quippe quibus necessario candelas arduas adhibere oportuit. Illi

verò deinceps, cum liberiore aurâ frui contigisset, in memoriam prioris calamitatis, & cultûs divini in cryptis antea & locis sæpè subterraneis frequentati, usum istum candelarum retinuerunt, tum ad externum ornatum, & ut eò splendidiora redderentur sacra, tum in signum lætitiæ, tum denique ad commendationem & memoriam illustris fidei Martyrum, cujus gloriâ & celebritate velut lumina in Ecclesiâ fulgebant. *Accendantur luminaria*, inquit B. Hieronymus *adversus Vigilantium*, non utiq; ad fugandas tenebras, sed ad signum lætitiæ demonstrandum. Credo ego etiam ex dicto CHRISTI, quod extat *Matth. V, 16.* aliquod candelis accensis sumptum fuisse patrocinium, dum ait: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in caelis est.* Ex hoc enim dicto rationem reddit Georgius Codinus Curopalata *de offic. Constantinop. n. 37.* cur Imperatori Constantinopolitano lampas præferatur, etiam tum, quando in oratorium adscendit, ad quem locum videri possunt, quæ notant Jacobus Gretserus & Jacobus Goarus.

XXVIII. Non verò ex instituto aliquo Apostolico, aut lege divinâ, sed ex privilegio libertatis Christianæ primitus receptus fuit ille cereorum in sacris usus, nec etiam ab Ecclesiâ sub necessitatis quâdam lege

tam peremptoriè sancitus fuit, aut sanciri potuit, quin eum liceret negligere aut abrogare prorsus, siquidem offendiculo esse compertum fuerit. Et hanc Christianorum libertatem luculenter probat statutum, quod in Concilio Eliberino sive Eliberitano circa tempora Constantii & Galerii, uti volunt nonnulli, *can. 34.* his verbis sancitum est: *Cereos per diem placuit in cœmeterio non incendi: inquietandi enim spiritus Sanctorum non sunt. Qui hæc non observaverunt, arceantur ab Ecclesie communione.* In quo canone explicando mirè se torquent Interpretes Pontificii, uti videre licet apud Franciscum Longum à Coriolano *in not. ad eund.* & Gabr. Albaspinæ. *ibid.* Mirum, non responderi ab iisdem, quod respondet ad *Canonem 36.* ejusdem concilii Cardinalis Baronius *ad ann. 57. n. 119. & 122.* *Anne potuit vel debuit decem & novam Episcoporum conventus in orbis angulo congregatus aliud statuissè, quàm ubiq; locorum universalis profiteretur Ecclesia? --- --- Ecquàm tandem fidem meretur tam paucorum Episcoporum canon, quem totius catholica Ecclesie usus contrarius continuo abolevit, imò antequàm nasceretur, extinxit? Verùm illi patres istos. de fide suspectos reddere nolunt, quin potius commodam, sed in varias formas desinentem quærunt interpretationem, quam prolixius hic examinare nihil nunc attinet. Suffi-*

ciat nobis ex canone illo ostendisse, tempore concilii Eliberitani talem, qualis hodiè fingitur, non fuisse creditam cereorum necessitatem.

XXIX. Quod verò aliis ceremoniis pluribus contigit, id etiam huic evenisse sequioribus temporibus compertum fuit, degenerasse scilicet eam in extremam superstitionem. Sensim enim huic ritui adhæsit opinio religiosæ cujusdam necessitatis, quasi impium esset, & irreligiosum, sine cereis cultum divinum administrare. Accessit deinde superstitiosa consecratio cereorum aut benedictio. Non enim contenti sunt Romano-Catholici communibus cereis, sed sacerdotales consecratos & exorcisatos requirunt, eisq; tribuunt vim supernaturales effectus efficiendi pariter & significandi. Atq; dehinc illa quoque invaluit superstitio, quam inter articulos fidei numerant Romano-Catholici, ut pro parte cultus haberetur, Sanctos accensis cereis honorare. Quæ omnia quantum ab origine primigeniâ abierint, quibusq; abusibus rem per se indifferentem contaminaverint, prudentiores omnes agnoscunt.

XXX. Quæ dicta hæcenus sunt, hoc saltem evincunt, nullam tantam cereorum in Ecclesiâ esse necessitatem, ut vel sine illis Ecclesia consistere non possit, vel cultus divinus formâ suâ essentiali destituatur, si illi non adhibeantur. Nec ergò statuere lice-

licebit, necessarium esse, ut Ecclesiæ dos constituatur, ideo, quod cultus divinus sine luminaribus peragi nequeat. Poterit verò etiam constituta jam olim dos per diuturnam belli calamitatem ita imminuta esse, ut coreis comparandis non sufficiat amplius, num intermitti propterea debet cultus divinus? & num propterea Ecclesia minus digna erit, ut ab Episcopo aut presbytero illi ministerium debitum impertiatur? aut num propterea solutum dicamus, quod inter eos fingitur, matrimonium? At verò non desinit tale, quod est inter maritum & uxorem, ut maximè dos uxoris perdita aut consumpta fuerit. Habent insuper Clerici adhuc alias obventiones, quas ex fructibus dotis non percipiunt, sed quæ planè separatim constituunt lucrum, ut sunt canonicæ portiones, mortuaria, funeralia, oblationes, decimæ, cathedraticum, synodaticum, & si qua ejus nominis sunt alia, ex quibus, cum & ipsa intuitu Ecclesiæ acquirantur, luminaria sibi comparare possunt, si quidem sacra absque his fieri omninò non posse, persuasum habeant. Ista enim obventiones sæpè tam largas esse, ut argumentum præbeant *αιχρονσεδιας*, patet ex *c. si quis. 8. de consecr. dist. 1.* ubi prohibetur consecrari Ecclesia, quæ non pro devotione fidei, sed pro quæ-

stu cupiditatis ædificata est, ut quicquid ex oblatione populi colligitur, inter ædificantem & clericos divideretur.

XXXI. Et oblationes fidelium ad comparisonem luminarium, tum etiam ad reparationem ipsius Ecclesiæ insumptas fuisse, manifestè patet ex *canone 2. concilii Bracarensis II.* cuius hæc sunt verba: *Placuit, ut nullus Episcoporum per dioceses suas ambulans præter honorem cathedræ suæ, i.e. duos solidos, aliquid per Ecclesias tollat: neq; tertiam partem ex quacumq; oblatione populi in Ecclesiis parochialibus requirat; sed illa tertia pro luminariis Ecclesiæ vel recuperatione (legendum, ut arbitror: reparatione) servetur, & singulis annis Episcopo inde ratio fiat. Nam si tertiam partem illam Episcopus tollat, lumen & facta testis abstulit Ecclesiæ &c.* Verba hæc nonnihil immutata refert Gratianus *c. placuit. 10. q. 3.* Quod si dotis tam necessaria est exactio, ut luminaria inde comparari queant, non sanè stringeret argumentum concilii, Episcopum nihil debere ex oblationibus participare, ne luminibus carere deberet Ecclesia, quippe quibus carere ideò non potest, quia dotem adhuc eum in finem constitutam salvam habet. Habitum autem est concilium memoratum A. Christi
D LXXII.

CAP.

CAPUT V.

Necessitatem dotandi non ad Ecclesias tantum, sed Oratoria etiam, & singula in illis altaria productam atque extensam esse.

SUMMARIA.

Ministris Ecclesie salaria aliunde constitui posse, nec necesse esse, & præterea parum civile videri, adificatori injungere onus hoc dotandi, n. 1. Per adificationem Ecclesie fieri patronum. eod.

Patronum quomodo comparent Canonista cum patre, ut evincatur dotandæ Ecclesie necessitas? cum adjecta responsione in contrarium. eod.

Antiquissimam tamen doctrinam esse, non debere ab Episcopo Ecclesiam aliquam consecrari, nisi sufficiens ei dos antea constituta fuerit, deducitur
1. ex Jure Canonico, n. 2.

2. ex Jure Civili, n. 3.

Ratio, cur liberalitas hoc casu, quæ ab initio fuit, deinceps in legem & necessitatem iverit. eod. & n. 4.

Consilium illis, qui doti constituenda non suffecerunt, ab imperatore Justiniano datum, n. 4.

Num ante Justiniani tempora lex aliqua de dotanda Ecclesia extiterit? n. 5.

Canonibus Conciliorum etiam, & capitulis Karoli Magni, item Ludovici Pii dotem Ecclesie necessariam factam esse, n. 6, 7. & 8.

Dotationis necessitatem etiam ad Oratoria (quorum distinctio repetitur) esse productam, n. 9.

Item ad altaria, n. 10.

Altarium numerus antiquitus & hodierno tempore quis? n. 10. junctio n. 12.

Quo tempore multiplicari cæperint altaria, & quæ ejus multiplicationis ratio fuerit? n. 11.

Quando Concilium Antisiodorense habitum fuerit? eod.

Georgii Calixti interpretatio altarium de memoriis martyrum, ex Thuano, cujus verba subnexa. n. 12.

NUM

Num missæ celebratæ fuerint in altaribus à Thuanò descriptis? eòd.

Solenne hoc fuisse Christianis, ut persecutionem tempore in cœmeteriis sacra sua haberent. eòd.

Canon decimus quartus Concilii Carthaginensis quinti, & c. placuit, de consecrat. dist. 1. n. 13.

Genotaphia quid fuerint? eòd.

Gregorii Epistola de altaribus, n. 14, 15.

Sine reliquiis non potuisse jam olim fieri consecrationem altarium, n. 15. & seq. Job. Baptiste Casalii opinio de altaribus, n. 16.

Brandeorum dispensatio vice reliquiarum; & quid fuerit Brandeum? eòd.

Multitudinis altarium abolitio, n. 17. & 18.

De dotationibus, redditibus & obventionibus altarium, n. 19.

Recitatio instrumenti cujusdam donationis altari Sancti Wenceslai in templo omnium Sanctorum Wittebergensi factæ, eòd.

Altaria sæpè ab integris opificum societatibus atq; collegiis fundata fuisse, exemplò oppidi Hertzbergensis docetur, n. 20.

*Talia altaria alicubi *Lehn* dici; Et quid per vocabulum *Lehn* significetur? eòd. Eum, qui construit altare cum consensu Episcopi, acquirere Jus patronatus in istud altare, secundum Canonistas, eòd.*

Instrumenti cujusdam huc facientis recensio, n. 21.

(n. 22, 23.

Instrumenta & Diplomata alia duo Ecclesiam Wittebergensem concernentia,

DOtis constitutionem non adeò necessariam esse, ut sine eà cultus divinus subsistere non possit, dixi capite antecedente. Nec tamen proinde nego, utile id esse atq; Ecclesiæ maximè proficuum, si fiat, ut scil. ministri, qui illi inserviunt, certa habeant & stata salaria, sed quæ tamen etiam aliunde constitui possunt, & necesse non sit onus hoc dotandi injungere ædificatori. Quin videtur hoc parum civile, ut ab eo, qui ædificavit Ecclesiam, & suis sumptibus eam in esse produxit, etiam ista exigantur, quæ alendis ejus ministris, aliisque, quæ ad sacra pertinent, sufficiunt. Sed incidit hîc alia comparatio, quam faciunt Canonistæ. Per ædificationem enim patronum Ecclesiæ fieri, communis omnium est sententia. Patronum autem dici volunt ad similitudinem patris. Sicut enim pater filium, ita patronus Ecclesiam ducit à non eò, ad esse, uti loquitur Cæsar Lambertin. *de jur. part. lib. 3. qv. pr. art. 1. n. 14.* Porrò igitur, sicut pater tenetur alere filium: Sic etiam patronus tenebitur alere Ecclesiam, ejusque ministros. At profecto, quæ ex jure naturæ resultant,

H

tant,

tant, præcepta, non habent eandem obligandi vim, si per modum comparationis applicentur illis rebus, quæ ex institutione hominum veniunt. Quod si porrò inferas: Pater tenetur dotare filiam, Ergo sic etiam ædificator Ecclesiam, respondebo, disparatem esse statum, neque matrimonium statui debere, ubi nullum est, prout *cap. anteced.* exposui.

II. Nihilominus tamen antiqua hæc est doctrina, & fortassè illicò post ætatem Constantini Magni recepta, non debere ab Episcopo Ecclesiam aliquam consecrari, nisi sufficiens ei antea dos constituta fuerit. Antiquissimum, quod eà de re extat in jure Canonico documentum, videtur esse fragmentum Epistolæ Gelasii Papæ, qui vixit circa annum CCCXCII. & refertur à Gratiano *c. pia mentis. 16. quæst. 7.* his verbis: *Pia mentis amplectenda devotio est, quâ se Julius nobis in re Julianâ sui juris fund. esse perhibet Ecclesiam, quam in honorem S. Viti confessoris ejus nomine cupit consecrari. Hanc igitur, frater charissime, si ad tuam diæcesin pertinere non ambigis, ex more convenit dedicari, collata prius donatione solenni, quam ministris Ecclesiæ destinasse præfati muneris testatur oblator, sciturus sine dubio præter processione aditum, qui omni Christiano debetur, nihil ibidem se proprii juris habiturum.* Præcedere vult

Gelasius donationem atque eam quidem solennem, antequam Ecclesia consecratur; quod argumentum est, ex lege quâdam aut constitutione saltem Ecclesiasticâ id fieri oportuisse.

III. Adulto jam ferè seculo sexto, anno scil. DXXXVIII. edidit Justinianus Imperator Novellam constitutionem 67. in cujus *cap. 2.* hunc in modum loquitur: *Deinde sancimus, non aliter quæpiam Ecclesiam ex novo ædificare, priusquam loquatur ad Deo amabilem Episcopum, & definiat mensuram, quam deputat & ad luminaria & ad sacrum ministerium & ad incorrumpenda domus custodiam, & observantium alimenta, & si sufficienter habere videtur, faciat prius donationem eorum, quæ futura sunt deputari, & ita domus ædificetur &c.* Quod liberalitatis ab initio fuisse videtur, ut qui ædificaret Ecclesiam, ei etiam conservandæ certa destinaret subsidia, id deinceps lege injunctum & necessitatis factum est, ne scil. quod contigisse refert Justinianus in *præf. d. novell.* in nudis ædificiis constitutæ Ecclesiæ aut destruantur, aut omninò sacro ministerio defraudentur.

IV. Et, nî fallor, ipsa hæc Justiniani novella abundè exponit rationem & causam impulsivam, quare dotari debeat Ecclesia noviter ædificata. Nimirum erant tùm temporis

ris

ris haud pauci, qui ex ædificatione Ecclesiarum gloriolam captabant, atque ita nominis celebritatem affectabant, non attendentes, plures jam numero ubique extare Ecclesias, quam plebi capiendæ opus esset. Quo factum, ut, cum nemo esset, qui oblationes in Ecclesiis noviter ædificatis faceret, & jam distinctæ ubique locorum essent parochiæ, plebesque certis Ecclesiis assignatæ, istæ, quæ noviter ædificatæ erant, facile deinceps ruinam sui minarentur, nisi eis conservandis certi fuissent destinati redditus. Et ut isti hominum, qui doti constituendæ non sufficiebant, cupiditati quodammodo velificaretur Imperator, hoc eis consilium dat, *d. cap. 2.* ut Ecclesias antiquas ruinæ periculo subjacentes & jam antè dotatas reædificent, atque hæc ratione nominis sui memoriam sine ulterioribus impensis posteritati commendent. *Si autem, inquit, non sufficiat quidem aliquis ad hoc, nomen forte desiderans, quo & ipse fabricator Ecclesie vocetur, & vult aliquid tale facere, (multa enim & in hac regi. civitate, & in provinciis Ecclesia sunt, in quibus competenti quidem administratur modo, periculum verò ruinae patiuntur per vetustatem, aut etiam parva constituta sunt & inordinata secundum desiderium eorum, qui in eis deputati sunt) licebit ei unam talium Ecclesiam accipienti*

hanc ædificare, & hinc voluntate DEO amabilis orthodoxorum Episcopi res agenda est. Sic enim poterit & sacra domus fabricator vocari, & nihil de suo superexpendere: deputatis jam circa hoc expensis oblati ab eis, qui etiam prius has expendebant.

V. Utrum verò ante Justiniani tempora talis aliqua lex extiterit, non perinde liquet. Parum abest, quin credam, consuetudine tantum, aut ex præscripto Episcoporum ita observatum fuisse, ut dos constitueretur. Movet me Novella Justiniani tertia *in præfat.* ubi Imperator ad mores hominum totum hoc negotium retulisse videtur, dum ait: *Investigantes igitur illud undique, invenimus, quoniam singuli horum, qui sanctissimas Ecclesias ædificaverunt in hac felicissimâ civitate, non pro edificio solummodo cogitaverunt, sed etiam, ut expensas sufficientes darent à se factis venerabilibus donibus, & determinarent, quantos quidem competens esset presbyteros per unamquamque Ecclesiam, quantosque diaconos masculos atque fæminas, & quantos subdiaconos & rursus cantores atque Lectores & Ostiarios constitui. & super hac etiam Oratorii expensas desinierunt, & redditus proprios dederunt sufficientes iis, quæ à se constituta sunt &c.* Non provocat Justinia-

nus ad legem aliquam anterioris cujusdam principis, uti in ejusmodi rebus facere alias solitus est, sed invenire se ita observatum dicit, neque immutat quicquam, nisi quod in sequentibus numerum Clericorum contrahendum esse, præscribit.

VI. Postquam verò deinceps lege publicâ dos Ecclesiæ necessaria facta esset, secuti sunt ex conciliis in eandem rem Canones quàm plurimi, quibus inhibetur consecratio, nisi de dote antea constitutum fuerit. In Concilio Aurelianensi IV. quod anno CHRISTI DXLV. habitum est, hæc leguntur verba *canon. 33.* *Si quis in agro suo aut habet, aut postulat habere diocesim, primum & terras ei deputet sufficienter, & Clericos, qui ibidem sua officia impleant, ut sacratis locis reverentia condigna tribuatur.* Ex alio Concilio Aurelianensi Gratianus *cap. 7. de consecrat. dist. 1.* hanc nobis refert sententiam: *Nemo Ecclesiam aedificet, antequam Episcopus civitatis veniat & ibidem crucem figat, publicè atrium designet: & antè præsinat, qui aedificare vult, quæ ad luminaria & ad custodiam & ad stipendia custodum sufficiunt: & ostensâ donatione sic domum aedificet: & postquam consecrata fuerit, atrium ejusdem Ecclesiæ sanctâ aquâ conspergat.* Eadem hæc verba inter capitula Ka-

roli Magni & Ludovici Pii inveniuntur *lib. 5. tit. 29.* & hæc ratione legis publicæ formam acceperunt.

VII. Pari modo Lotharii Imperatoris temporibus anno DCCCLV. Valentini in Galliis Concilium coactum præsidibus Remigio Lugdunensi, Egilmaro Viennensi, Rodlando Arelatensi Archi-Episcopis talem edidit canonem *cap. 9.* *Sed & ipsi seculares & fideles Laici, si condere voluerint basilicas in prædiis suis, sicut edictum piissimorum Augustorum continet, unicam colonicam vestitam cum tribus mancipiis, dotationis gratiâ, eis conferant: moxq; Episcoporum juri & sanctæ matri Ecclesiæ eandem basilicam submittant, aliter verò nos earum consecrationem sciant non impleturos &c.* Edictum illud, cujus hic fit mentio, extat inter capitula Karoli Magni *lib. 1. c. 91.* & refertur in vitâ Ludovici Pii apud Aimoin. *continuat. lib. 5. c. 10.* Quid autem sit colonica vestita, explicabimus infra, quando de materia dotis agendum erit.

VIII. In Concilio Wormatiensi *can. 3.* tali modo decretum legimus: *Unusquisq; Episcopus meminerit, ut non prius dedicerit Ecclesiam, nisi antea dotem Basilicæ, & obsequium ipsius per donationem chartule confirmatum accipiat; Nam non levis est ista temeritas, si sine luminaribus, vel sine*

sub-

substantiali sustentatione eorum, qui ibidem seruituri sunt, tanquam domus privata consecratur Ecclesia. Hæc eadem verba ex concilio Bracarenfi II. quod anno DLXXII. celebratum fuit, petita sunt, à quo prorsus idem statutum est *can. 5.* Talia adduci possent plura, si opus esset. Quod si insuper decretales Pontificum Epistolas in testimonium vocare liceret, dies nos deficeret, si quidem singula annotare oporteret. Nobis hinc plura addere nec lubet, nec vacat.

IX. Quod de Ecclesiis diximus, idem illud etiam ad Oratoria fuit productum, ut & illis dos certa assignaretur. Sed hinc repetenda est distinctio Oratoriorum, quam supra *cap. 2.* proposui. Ut enim Oratoriis merè privatis dos constitueretur, nulla invadere potuit ratio. Ædificabantur illa solius orationis & precum gratiâ, quas in ædiculis istis majore cum devotione effundi posse arbitrabantur. Mystera alia nulla peragebantur, aut si qua talia peragi quis vellet, requirendus erat singulis vicibus consensus Episcopi. Atque idcirco, quod de dotatione Oratoriorum aliquando legitur, id vel de ipsis Ecclesiis accipiendum est, vel de tali specie Oratoriorum, quæ merè privata non erant, nec solius orationis gratiâ habebantur.

X. Eadem dotandi necessitas

etiam ad altaria extensa fuit. Et quidem unicum tantum erat antiquitus in unâquâque Ecclesiâ altare, cum nec pluribus opus esse crederetur. *Σεμνὸν, καὶ μέγα καὶ μονογενὲς Θυσιαστήριον* in templo Tyriorum fuisse refert autor Panegyrici Paulino Tyriorum Episcopo dicti apud Euseb. *lib. 10. cap. 4.* augustum magnumque & unicum altare. Sed augeri deinceps numerus eorum cœpit, & nunc in tantam excrevit copiam, ut hodiè, quot columnis sustentantur basilicæ, tot adposita ferè numerare liceat altaria. Vingtiquinque altaria, quæ in Ecclesiâ majore Cluniacensi extant, quæque singula specialiter alicui Sancto dedicata & consecrata sunt, ordine recenset Franciscus de Rivo *in Chron. Cluniacens.* Ulmenses templum parochiale ingentibus impensis excitatum unâ & quinquaginta aris elegantissimè decorasse refert Caspar Bruschius apud Hospinian. *de orig. templ. lib. 1. c. 6.* Et in templo Antverpiensi septuaginta altaria visa fuisse, ex historiâ superioris seculi cognitum habemus. Vid. Ern. Eremund. *in bistor. Belg. tumult. p. m. 204.*

XI. Quo tempore ita multiplicari cœperint altaria, & quæ ejus multiplicationis fuerit ratio, non satis constat. Credo ego ex multitudine missarum, quæ uno die haberi solebant, numerum istum primum

mum exortum fuisse. Constitutum scilicet fuerat in Concilio Antisiodorensi *can. 10.* hunc in modum: *Non licet super uno altario in uno die duas missas dicere: nec in altario, ubi Episcopus missas dixerit, presbyter in illa die missas dicat.* Non prohibet canon plures unam in uno die dicere missas, sed prohibet dicere plures in uno altari, quod argumentum facit, jam eo tempore missas uno die plures celebratas fuisse. Habitum autem est Concilium Antisiodorensis sub Gregorio I. anno Domini DXC, uti vult Franciscus Longus à Coriolano, & Severinus Binius, sive sub Papa Theodato, qui alias Deusdedit dicitur, circa annum DCXV, uti putat Bartholomeus Caranza.

XII. Nec igitur mirum, tempore Gregorii I. quem Magnum alias dicere solent, Palladium Episcopum Sanctionis, tredecim altaria in una Ecclesia à se constructa collocasse, uti patet ex dicti Gregorii *lib. 5. indict. 14. epist. 50.* Quod enim putat Georgius Calixtus, Vir cetero quidem in historia Ecclesiastica versatissimus, *de missis solitar. n. 18.* per altaria ista memorias martyrum intelligi oportere, eamque in rem adducit verba Jacobi Augusti Thuani, tum & Canonem I. Concilii Carthaginensis quinti, vereor, ut eam interpretationem ferre queant literæ Gregorii. Idque ut clarius pateat, singulorum verba recensabo. Thuanus *lib. 2. commentar. de vit. à suâ.*

cum retulisset, quâ ratione Augustam Ausciorum Novempopuloniæ olim caput pervenisset, & quæ ibi observasset, inter alia sic ait: *Hic & lustratum S. Orentii templum, in quo & parvicia est, id infimæ vetustatis paulum à ruinâ abest, quamvis optimis vestigalibus dotatum cœnobium, quod ad Cluniacensem metropolim pertinet, in eoque juvit spectare altaria, hinc inde in templo posita, quæ sunt sepulchra martyrum, ad quæ Christiani cœtus olim celebrari solebant, non mensæ, ut sunt nostræ, specie placida jacentia, sed dorsi gibbo assurgentia, cum notâ labari inscriptione, quæ duabus literis Græcis Christi nomen refert. quod purioris antiquitatis seculum procul dubio arguit.* Ut in his statuamus, missas celebratas fuisse, non admittit forma, quam describit Thuanus, celebratos tamen ad ea Christianorum cœtus non videtur improbabile, quandoquidem solenne hoc fuit Christianis, ut persecutionum tempore in cœmeteriis sacra sua haberent. Vid. Dav. Blondell. *in apol. de Episc. & presbyt. Sect. 3. p. m. 243.*

XIII. Canon decimus quartus Concilii Carthaginensis quinti, uti eum recenset Christophorus Justellus *in Cod. Can. Eccles. African. sub num. 83.* ita habet integer: *Item placuit, ut altaria, quæ passim per agros & per vias, tanquam memoria martyrum condita probantur, ab episcopis, qui locis si dem præsumunt, si fieri potest, ever-*

evertantur: si autem hoc per tumultus populares non finitur, plebes tamen admoneantur, ne illa loca frequentent, ut qui rectè sapiant, nullà ibi superstitione divinèti teneantur, & omninò nulla memoria martyrum probabiliter acceptetur, nisi ubi corpus aut aliqua reliquia sunt, aut origo alicujus habitationis vel possessionis vel passionis fidelissima origine traditur. Nam quæ per somnia & per inanes quasi revelationes quorumlibet hominum ubicunq; constituuntur altaria, omnimodò improbentur. Refert eà eodem contextu Gratianus *c. placuit. de consecrat. dist. 1.* & loquitur Canon de Cenotaphiis, quæ honorarios tumulos appellat Svetonius, quæque non ipsa defunctorum cadavera continebant, sed famam tantùm & nomen, ut in eo loco, in quo corpus non poterat, memoria & laudes demortui ostenderentur.

XIV. Gregorii verò epistola *d. l.* ita se habet: *Veniens lator presentium Leuparicus presbyter vester insinuavit nobis; fraternitatem vestram Ecclesiam in honorem B. Petri & Pauli Apostolorum, nec non Laurentii atque Pancratii martyrum construxisse, atque illic tredicim altaria collocasse, ex quibus quatuor nec dum dedicata comperimus remansisse, ob hoc, quod supra scriptorum sanctorum reliquias illic collocare Deo annuente disponitis. Et quia reliquias Sanctorum Petri & Pauli, nec non*

Laurentii atque Pancratii martyrum cum veneratione prabimus, hortamur, ut eas cum reverentia suscipere & collocare auxiliante Domino debeatis: provisuri ante omnia, ut servientibus ibidem non debeant alimontiarum deesse suffragia.

XV. Non agit de cenotaphiis Gregorius, nec de tumulis, cadavera defunctorum continentibus, sed de altaribus in memoriam martyrum extructis & solenni dedicatione consecrandis, quorum novem jam dedicata fuerant, quatuor autem reliqua dedicari ideò non poterant, quia destituebantur reliquiis, sine quibus nulla jam eo tempore fieri poterat consecratio. Ut igitur consecratio procederet, mittit Gregorius Sanctorum istorum reliquias sub altaribus recondendas, & jubet simul, ut Palladius dotem istis altaribus constituat, ne desint ministrantibus alimenta. Agit igitur de veris altaribus ministerio sacro destinatis, & quidem in Ecclesià à Palladio noviter extructà.

XVI. Eandem tamen cum Calixto tenet sententiam Joh. Bapt. Casalius *de veter. Sacr. Christian. ritib. c. 33.* plura in unà Ecclesià altaria tot sepulchra martyrum denotasse, quod, ubicunq; martyr esset conditus, illic altare erigi consueverit. Quod quidem aliquando & alicubi factum non negem; factum verò id sem-

semper & ubiqve, non ausim asserere. Quamquam neque hoc diffitear, non fuisse sequioribus temporibus consecratum aliquod altare, quod non contineret reliquias alicujus Sancti. Vid. quæ dixi ad Lancelotti institut. jur. Canon. Et notat idem Casalius *in notabilib. p. 414.* in loco Ecclesiæ, qvi Confessio dictus fuit, antiquitus brandea adponi solita, & vice ipsarum reliquiarum inter pios fideles dispensata fuisse. Brandeum autem dicebatur velamen, quod admoveri solitum erat sanctis martyrum corporibus, Baron. *in martyrolog. sub XV. Jun. p. 369. & lib. 1. annal. p. 467. & l. 8. p. 84. & lib. 9. p. 299.* aut etiam, quo consecratum corpus Domini involvebatur. Vid. Sigebert. Gemblacensis *ad ann. CCCCXLI.*

XVII. Multitudo hæc altarium promiscuè deinceps & ubiqve in Ecclesiis Occidentalibus recepta, inutilis tandem & onerosa visa fuit Ecclesiasticis Viris. In appendice primâ ad librum quartum capitularium Karoli Magni per Ansegisum Archi-Episcopum Senonensem collectorum *sub n. 7.* hæc legitur *ἰπι-γραφή:* De Ecclesiis sine honore manentibus, absq; officii & luminaribus: & de his, qui decimas sumunt & de Ecclesiis non curant: & de altariis, ut non superflua sint in Ecclesiâ. Capitulum ipsum amplius non ex-

tat. Videtur tamen, uti ex inscriptione patet, non omnis numerus altarium prohibitus, sed tantum, ne sit superfluus, ut non plura altaria in Ecclesiis erigantur, quàm quæ necessaria sunt pro missarum celebratione: ita ut nullum sit, in quos ordinariè per singulos dies sacrificium non offeratur, uti commentatur Ludovicus Bail. *in addit. ad Summ. Concil. Coriolani pag. 11.* Sic & superiori seculo in concilio Aquensi provinciali anno MDLXXXV. celebrato *tit. de altari,* hunc in modum statutum legitur: *Id in primis propositum habeat Episcopus, nimiam altarium frequentiam esse vitandam, ac ne illa, ut usu evenire solet, ornamentis necessariis, quo plura sunt, eò facilius destituta remaneant.*

XVIII. Cæterum de multitudine altarium, ut hoc obiter addam, placet omnino, quod scribit Marcus Antonius de Dominis *de Rep. Eccles. lib. 5. c. 6. n. 248.* dum ait: *Nullam pariter invenio memoriam, tot missas privatas fuisse unâ die in eodem templo, imò & simul, ac eodem tempore in pluribus ejusdem templi altaribus celebratas: sed propter populi communicaturi frequentiam, bis & ter in unico & eodem altari successivè missam celebratam, sive ab eodem, sive à diversis ministris. --- Altarium verò multitudo in eadem Eccle-*

Ecclesiâ est manifestum schismatis signum: & quia altare Christum representat, & Christus unicus est, ideo unicum altare in singularum Ecclesiarum consecrationibus consecrari solitum invenio. &c.

XIX. Quotquot verò altaria in Ecclesiâ aliquâ exstructa fuerunt, singula ea si non specialiter, saltem in genere cum integrâ Ecclesiâ, & eo liberaliùs quidem, quò plura ea fuerunt, dotari oportuit. Et compelli debere constructorem altaris, ut congruam ei assignet dotem, tradit Julianus Vivianus *de jur. patron. lib. 2. cap. 4. n. 27.* Sed & singula plerumque speciales suos redditus & obventiones hodiè habent, quas ex donationibus fidelium Rectores illorum percipiunt. Plurima talium donationum instrumenta in veterum chartis reperire licet, sed quæ hîc colligere & prolixè recensere non est, ut à nobis exigatur. Unicum tantum, quod obvium nobis & quasi in visceribus nostri Athenæi natum est, adscribere libet, & quo abunde, qualis superiorum seculorum vel devotio vel superstitio fuerit, constare queat. Atque id continet sive donationem, sive ejus argumentum, quod Wenceslaus Elector Saxonie fecit altari Sancti Wenceslai Martyris in templo omnium Sanctorum, quod hîc Wittebergæ est, his verbis:

In nomine Sanctæ & individue Trinitatis feliciter, Amen. WENCESLAUS Dei gratiâ An- garia, Westphalia, Saxonie & Lü- neburgensis Dux, Comes Palati- nus Saxonie, Comes Brenensis, ac Sacri Romani Imperii Archimar- schallus: notum facimus tenore presentium universis & singulis Christi fidelibus, tam presentibus, quàm futuris.

Expedit debitis obsequiis rationabiles creaturas suam cognoscere Creatorem, est eis, quibus cultus divinus & animarum salus augeatur, dignum favorem impendere ac personarum Ecclesiasticarum studio, vacantium pie vite indemnitatibus, salubriter providere. Hinc est, quod nos ob memoria celebris inclitorum progenitorum nostrorum remissionem peccaminum, ac nostræ & successorum nostrorum animarum felix remedium, animo deliberato, ex certâ scientiâ, non per errorem aut improvidè, sed maturo super eo habito consilio, ob reverentiam & honorem DEI omnipotentis, suæq; matris Virginis intermerate, ad altare S. Wenceslai Martyris, pro primâ missâ Capellæ omnium Sanctorum in Wittenberg incorporavimus, appropriavimus, incorporamus, appropriamus perpetuè per presentes, unam curram, cum duobus mansis, in Villa Kli- zene

"zene omni & pleno jure; item in
 "villa Berkzan super quinque mansis
 "etiam mediam, sexagenas precisio-
 "rum grossorum, item in villa Gomo-
 "law unum chorum siliginis; in villa
 "Bitegast, novem modios siliginis,
 "novem modios tritici, decem & octo
 "modios avena. in villa Dornau me-
 "diam sexagenam precisorum grosso-
 "rum super uno manso. in villa Wer-
 "begk super quatuor mansis duos
 "choros avena; item super desertâ
 "marchiâ Vitleisen propè oppidum
 "Nymik unum chorum hordei cum
 "tribus solidis denariorum, item in
 "villa Wartenberg super medium
 "mansum mediam sexagenam preci-
 "sorum grossorum. De quibus bo-
 "nis prefatis dicti altaris Rector pro
 "tempore existens Dominis Capella
 "prefata tres sexagenas precisorum
 "grossorum cum decem grossis latis,
 "annis singulis ministrabit. Dantes
 "proprietas eorundem plenariè
 "Ecclesiasticæ libertati: cedentes li-
 "berè pro nobis & heredibus nostris
 "omnibus & singulis feudis & juri-
 "bus, quæ nobis in dictis bonis hac-
 "tenus competebant, seu quomodo-
 "libet competere possint in futurum.
 "Jure tamen superioritatis, tuitionis
 "& domini nobis & successoribus
 "nostris in eisdem specialiter reser-
 "vatis. Proviso verò, quod Rector
 "dicti altaris, qui pro tempore fue-
 "rit, nostra, progenitorum & suc-
 "cessorum nostrorum sedulam & per-

rennem habeat memoriam anima-
 rum; harum quibus sigillum no-
 strum appensum est, testimonio lite-
 ratum. Datum Wittemberg anno
 Domini millesimo trecentesimo se-
 ptuagesimo quinto, ipso die beati
 Gregorii Episcopi.

XX. Talia donationum instru-
 menta inter antiquos hujus provinciæ
 scripturas reperiuntur plura. Atque
 ista altaria sæpè ab integris opificum
 societatibus atque Collegiis fundata
 fuisse, oppidum Hertzbergense in vi-
 ciniâ attestari poterit, in cujus rationi-
 bus Ecclesiasticis reperiuntur consi-
 gnati redditus ex altari sutorum, ex al-
 tari pellionum, & sic porro. Ita etiam
 in antiquis Ecclesiæ Wittebergensis do-
 cumentis fundata leguntur altaria di-
 versorum Collegiorum: der Elens-
 den Altar / der Tuchmacher Altar /
 der eiff tausend Ritter Altar: der
 Schuster Altar / der Fuhrleute Al-
 tar / &c. Talia altaria alicubi dicuntur
 Lehn. In matriculâ enim Consisto-
 rii Ecclesiastici Wittebergensis, de
 anno MDLV. in recensione reddituum
 Ecclesiæ Belzigensis inter alia hæc
 habentur verba: Dem Spital zum
 heil. Geist haben drey Altar oder
 Lehn gehört / jeder Altar hat ge-
 wisses Einkommen an Gelde und
 Getreidich. Credo ego per voca-
 bulum istud Lehn significari jus patro-
 natûs Xenodochio super ista altaria
 competens. Tale namque jus pa-
 tronatûs Germanis quandoque dici

Pfarrs

Pfarr-Lehn oder Geistlich Lehn /
notat Sigm. Finckelthaus *de jure pa-*
tron. cap. 1. num. 14. & eum, qui
construit altare cum consensu Epi-
scopi, acquirere jus patronatus in
istud altare, communis est Canoni-
starum sententia. Vid. Roch. de
Curte *de jur. patr. tit. de construct.*
Eccles. n. 9. Paulus de Citadinis
part. 3. caus. 1. n. 84.

XXI. Facit huc instrumentum,
quod anno MCCC. confectum re-
fert Martinus Crusius *annal. Svecic.*
l. 3. p. 3. Quia piam est, &
DEO præ aliis humanis actibus
acceptum, cultum divinum divini-
tatis augmentare: idcirco ego Got-
fridus de Nissen, Canonicus mayo-
ris Ecclesie Augustensis & Rector
Ecclesie in Weissenhorn, volens
prospicere salutem propriam & salutem
animarum progenitorum meorum,
de consensu & auctoritate venera-
bilis Patris Wulfhardi Episcopi
Augustensis & Capituli ejusdem,
& Alberti Comitis de Marstetten
dicti de Nissen mei fratris patroni
Ecclesie parochialis prædictæ, con-
struxi duo altaria in Ecclesia meâ
jam dictâ, & eadem dotavi quinq;
curiis. --- Et vult, ut prædictus fra-
ter suus & ejus successores habeant
jus presentandi ad illam præbendam
personam idoneam, quæ sit actu Sa-
cerdos, et resideat ibidem, ac celebret,
sive dicat missam cotidie summo
manè in illis altaribus. &c.

XXII. Addamus ex nostris his
provinciis, & ex ipsis hujus Urbis
Wittebergensis monumentis exem-
plum aliud, idque valde illustre.
Wir Rudolff von Gottes
gnaden zu Sachsen und Lün-
neburg Herzog/ Pfalzgraffe
zu Sachsen / Graffe zu Breh-
na / Burggraffe zu Magde-
burg / des heiligen Römischen
Reichs Erbs Marschall / und
Churfürst / Bekennen und
thun kund offentlich mit die-
sem Brieffe allen denen/die ihn
sehen oder hören lesen/das vor
uns gekommen seyn Er Ni-
klas Pfluckaff unser lieber an-
dächtiger und darzu die ganze
Brüderschafft der Schützen
zu Wittenberg unsere lieben
getreuen/ und haben uns ein-
rechtiglichen angericht / wie
das sie dem allmächtigen Gott
unserm HErrn seiner gebene-
derten Muttern Maryn Ma-
rien czu eren und würdigkei-
ten / und den heiligen dreyen
Königen/Sanct Sebastiano
dem heiligen Merterer czu lo-
be/ und allen seligen selen czu
troste einen neuen Altar / der
in der Pfarrkirchen czu Wit-
tenberg gelegen ist / von neues
uffstiff:

uffstifften / und mit rechten
 Renthen / gülden und zuge-
 hörung vermachen wollen /
 und haben uns demüthigli-
 chen gebeten / daß wir unsern
 willen und fullborth (Voll-
 wort) darzu geben wollen.
 Und wann wir nu in derselbi-
 gen Brüderschafft und gesell-
 schafft seyn / und die vorstehen
 verwesen und handhaben
 helffen / und auch daß wir je
 von einflusse und anweisung
 unsers Schöpfers und HERRN
 darzu geneiget sollen seyn / daß
 wir je die ehre und das lob des
 ehgenanten unsers HERRN
 und seiner Heiligen nach un-
 sern Vermögen je mehr und
 nicht krenken noch schwächen
 sollen / nach dem daß her uns
 mildiglichen alle güte von sei-
 nen Göttlichen gnade / alle
 täglichen erzeiget / und uff daß /
 daß solche göttliche Dinge
 vollführt und vollzogen wer-
 den / So haben wir der ehge-
 nanten Brüderschafft ver-
 nünfftigliche Beche angese-
 hen / und haben darumb mit
 wohlbedachten Muthe / rech-
 ter wissen / zu solcher Stiff-
 tung und machung des ehge-
 nanten Altars unsern willen /
 wissen und fullborth gegeben /
 und geben darzu unsern willē /
 wissen und fullborth in craffe
 dies Brieffs / also daß die ehge-
 nanten Schützen der Brüder-
 schafft einen Priester / der zu
 den Priesterlichen Orden ge-
 weiht und geordnet ist / zu
 demselbigen Altar setzen und
 geben mögen / in solcher weise
 und masse / als hier nachge-
 schrieben steht / der denselben
 Altar mit Massen verwesen
 und belesen soll / mit nahmen /
 daß der uff denselben altar al-
 le Wochen gleich fünff messen
 lesen und bestellen soll / zu
 messen allen gläubigen see-
 len / die von dieser Welt geschie-
 den seyn zu Trost / und drey
 messen GOTT unsern HERRN
 und seinen Heiligen zu lobe /
 worzu er von GOTT unsern
 HERRN die Gnade hat zuhal-
 ten / also daß dieselben messen
 fürbaß mehr auch nicht abe-
 gehn noch fallen sollen / in kei-
 ner weise. Und sintemahl
 daß der ehgenante Er Niklas
 Pflukauff mit guter andacht
 eslichen Handreichung und
 Hülffe zu demselbigen Altar
 gethan

gethan

gethan hat/ So habē wir Ihm mit der Brüderschaft der ehgenanten Schützē einträchtiglichen zugegeben und gegünst. Zugeben und gönnen Ihm in Crafft dieß Brieues also/ daß er die erste Lehn über denselbigen Altar haben und thun soll/ und darnach wenn derselbe Altar von todes wegen des ehgenanten Er Pflukafes ledig und loß wird/ So sollē un mögen die Brüderschaft d Schützē/ die nur seyn/ und hernachmahls kömen/ einen Bederberman/ der darzu geschickt und geordnet ist/ sämblichen kiesen und erwehlen/ und sollen denselbigen Uns/ unsern Erben/ Nachkommen Herzogen zu Sachsen entworten/ und denselbigen den wollen wir/ adder unsere Nachkömen den ehgenanten Altar leihen und ohne gefehrde reichen/ und Brieff darüber geben/ als gewöhnlich ist. Doch also/ daß derselbe Altar bey allen seinen Ehren/ Würden und Wesen bleiben soll/ daß die Messen uff denselben Altar zu halten/ als vorgeschrieben ist mit nicht abge-

hen soll in keiner Weiß. sondern wenn und wie dicke darnach in künfftigē Zeiten der ehgenante Altar ledig und loß wird/ So behalten wir uns/ unsern Erben und Nachkommen Herzogen zu Sachsen die Lehn desselbigen Altars darüber also lauterlichen. Doch daß wir/ unsere Erben und Nachkommen Herzogen zu Sachsen fürbaß mehr den ehgenanten Altar verleihen und reichē wollē und mögen/ wie oft und dick dieß noth seyn und also kommen wird/ ausgeschlossen alle werde. Doch so setzen wir und wollen/ daß der Verweser/ dem der Altar zu zeiten also geliehen wird/ unser/ unser Eltern Vorfahren und Nachkommen Herzogen zu Sachsen/ und auch die in der selbigen Brüderschaft seyn und zu künfftigen Zeiten darinne kommen werden/ ihrer seelen in seinen messen und gebeten stetiglich haben/ und unsern Herrn Gott mit Fleiß vor sie bitten soll. Wir sein auch mit ehgenanten Brüderschaft eins worden/ also/ wenn und uff welche Zeit jemand

mands aus der Brüderschafft vom todes wegen abgehert/den selben oder dieselben Brüderschafft erbarlichen mit vigilien und mit messen begehrt als gewöhnlich ist / und darzu so sollen kommen alle und iegliche / die in derselbigē Brüderschafft seyn / nehmlich wer gemelt ist / das der darzu kommē oder sein weib / von ihrer beyder wegen dabey habe also daß ihrer einer je dabey kommen soll / und solle die Bezehung erbarliche thun. Welcher aber also nicht entkommet ohne ehafftige noth / derselbe oder dieselbigen sollen verfallen und geben sechs Witt. n. bergische pfennige. Dieselben pfennige solle die Brüderschafft zu der ehre unsers HERRN GOTTES und seiner Heiligen / genzlichen fehren und wenden ohne gevehrde. Mit uhrkund dieß Briefs versiegelt mit unsern anhängenden insiegel. Geben zu Wittenberg nach Christi Geburt vierzehen hundert jahr / darnach in dem zwölfften jahre / dienstages nechst vor unsers HERRN Leidnamis Tage.

XXIII. Cū in hoc genere diplomatum versetur, addam adhuc aliud eandem Ecclesiam Wittebergensem concernens, cū in eo plurima habeantur, quæ ad illustrationem totius hujus materiæ haud parum faciunt. Istud autem sic se habet:

In Nomine DOMINI,

*Amen. Wenceslaus DEI gratia An-
garia, Westfalia, Saxonia & Lune-
burg Dux, Comes Palatinus Saxo-
nia, Comes Brenensis, Burggravius,
in Magdeburg, ac sacri Rom. Imperii,
Archimareschallus ad perpetuam
rei memoriam. Licet multa sollici-
tudines ex officio Ducalis nostri do-
minii nobis incumbant, ad ea ta-
men merito curam nostram conver-
timus, quæ culius divini concernunt,
augmentum, nobisq; ac progenitori-
bus nostris in remedium proficiunt
salutare. Hinc est, quod nos de ex-
presso beneplacito & consensu illu-
stris Principis ac Domini, Domini,
Alberti Ducis Saxonia & Lune-
burg Patruis nostri dilecti ad reve-
rentiam & honorem DEI omnipo-
tentis, ejusq; matris Virginis inte-
merata, animo deliberato ex certâ
scientia, non per errorem aut im-
providē, sed maturo habito consilio
ob felicitis memoriæ progenitorum
nostrorum Ducum Saxonia, remis-
sionem peccatorum ac aeternæ retri-
butionis intuitu altari Beatae Virgi-
nis Sanctorum Johannis & Mat-
thei*

"beii Apostolorum & Evangelista-
 rum & Johannis Baptista præcurso-
 ris Domini constructo & fundato in
 "capellâ novâ sancti corporis Chri-
 "sti & ejus sanguinis preciosi consti-
 "tuta in cæmeterio parochialis Eccle-
 "siae Wittenberg pro sustentatione
 "congruâ Rectoris perpetui seu mini-
 "stri, qui est vel pro tempore fuerit
 "pro primâ missâ ejusdem altaris
 "deputatus, appropriavimus, applica-
 "vimusque & tenore presentium in-
 "perpetuum appropriamus & appli-
 "camus bona, census, redditus ac pro-
 "ventus annuos infrâ scriptos. Pri-
 "mò in villa Bitegast super curiâ
 "Rudeman senioris de uno manso
 "quatuor modios tritici, quatuor
 "modios siliginis & octo modios ave-
 "nae. Super curia Rudeman junioris
 "de altero medio manso sex modios
 "tritici &c. (Sequitur longa e-
 "numeratio rerum donatarum, &
 "post eam iste porrò verborum con-
 "textus:) Eo signanter proviso,
 "quod Rector altaris suprâ dicti, qui
 "est vel pro tempore fuerit pro pri-
 "mâ missâ deputatus unam in cantan-
 "do servabit hebdomadam, Rector
 "verò altaris ejusdem secunda missa
 "deputatus aliam tenebit in cantan-
 "do septimanam, & sic alternatim
 "vices suas compleant, juxta teno-
 "rem, qui sequitur, prout etiam in
 "litteris nostris super secundâ missâ
 "ejusdem altaris editis lucidè conti-
 "netur. Ita videlicet, quòd Rector,
 "altaris saepe dicti pro primâ missâ,
 "deputatus singulis quintis feriis se-
 "ptimanae se tangente unam missam,
 "in honorem corporis Christi, & die-
 "bus sabbatis aliam missam de beatâ
 "Virgine intra primam & summam,
 "missas in dictâ parochiali Ecclesiâ,
 "decantandum perpetuis futuris tem-
 "poribus solemniter debeat decanta-
 "re, nisi fortè Rector secunda missa,
 "seu minister loco sui libens ac spon-
 "te voluerit celebrare, reliquis verò,
 "diebus cujuslibet septimanae dicti,
 "altaris Rector tempore suprâ dicto,
 "prout sibi DEUS inspiraverit, &
 "devotionem habuerit, sine tamen,
 "præjudicio plebani in Wittenberg,
 "missam legere sit adstrictus. Su-
 "per quo conscientiam ejus oneramus,
 "Nec idem Rector altaris suprâ di-
 "cti qui est, vel pro tempore fuerit,
 "pro primâ missâ deputatus alium,
 "loco sui pro hujusmodi suo officio,
 "salubriter peragendum deputare,
 "possit. Sed apud dictum altare,
 "continuam debeat facere residen-
 "tiam personalem. Debet etiam,
 "se plebani dicta parochialis Ecclesie,
 "qui est vel pro tempore fuerit vo-
 "luntati & beneplacito cum diligen-
 "tiâ conformare. Volumus etiam,
 "& decernimus per presentes, quod,
 "dicti redditus, census, fructus & pro-
 "ventus exnunciantè a perpetuò gau-
 "dere debeant plenariè Ecclesiasticâ,
 "liberâ

libertate, cedentes liberè pro no-
 bis, heredibus & successoribus no-
 stris in perpetuum omnium juri &
 dominio, quod nobis dictis heredi-
 bus & successoribus nostris in bonis
 & censibus hujusmodi hactenus com-
 petebat, seu competere posset in-
 futurum, ---- salvo tamen
 superioritatis ac tuitionis dominio,
 nec non supremo iudicio in villis &
 earum hominibus, quod nobis
 heredibus & successoribus nostris
 predictis reservamus expressè. Jus
 verò patronatus seu presentandi
 ad dictum altare seu ad primam
 missam ejusdem quotiens vacare
 contigerit ad honorabilem Johan-
 nem de Beliz plebanum in Witten-
 berg devotum nostrum dilectum,
 nec non Conradum Vinitoris civem
 ibidem quoad vixerint ambos in-
 solidum volumus pertinere, post
 mortem autem amborum idem jus
 patronatus seu presentandi ad nos
 heredes & successores nostros libe-
 rè devolvatur. Insuper addicimus,
 quod si altari hujusmodi bona equi-
 valentia unquam futuris tempori-
 bus applicare seu appropriare velle-
 mus loco illorum, ex tunc bona cen-
 sus, redditus & proventus predicti
 ad nos, heredes & successores nostros,
 liberè revertentur. Etiam omnia,
 & singula offertoria, quæ in sæpè di-
 cta capella oblata fuerint pro pleba-
 no dicta parochialis Ecclesie Witten-
 berg, quæ est vel pro tempore fue-
 rit perpetuò reservamus, his quæ in
 cerea seu cereis offerri contingat,
 duntaxat exceptis, quæ ad lumina-
 ria inibi conservanda volumus ju-
 giter pertinere. Volumus etiam &
 expressè addicimus, quod Rector al-
 taris sæpè dicti nostri nec non proge-
 nitorum nostrorum tam in oratio-
 nibus quàm in missis jugem facere,
 debent memoriam in nostrum & i-
 psorum remedium salutare. Harum,
 quibus sigillum nostrum authenticum,
 appensum est testimonio literarum.
 Datum Wittenberg anno Domini,
 millesimo trecentesimo septuagesimo,
 septimo ipso die sancti Bonifacii pa-
 pæ & martyris.

CAPUT VI.

Cui incumbat onus dotandi Ecclesias.

SUMMARIA.

A quo dotatio Ecclesie fieri debeat & possit? n. 1, 2, 3, 4, 6, 7, 9, 11, 12, 13, 14.
 Jus patronatus acquiri vel fundacione, vel adificacione, vel dotacione. n. 2.

Dotis

Dotis constitutionem precedere debere consecrationem, imò ipsam adificationem, n. 3.

Num dotatio ista intelligenda sit cum effectu, aut sufficiat cautio? eòd.

Dotis constitutionem ante adificationem omissam, fieri debere ante consecrationem, neq; desisti posse à semel captà adificatione; & quomodo capisse quis opus intelligatur? n. 4.

Quomodo compellatur detrectans perficere captum opus? n. 5.

De favore Ecclesie & civitatis, & earundem equiparatione quo ad privilegia, item de Actionis, quæ adversus recusantem perficere captum opus datur, qualitate, eòd.

Constitutionem dotis ante consecrationem omissam fieri oportere post eam, n. 6.

Gradus obligationis in dotationis negotio qui sint? eòd.

Num etiam heredes adificantis obligentur ad constituendam dotem? n. 7.

Comparatio dotis Ecclesie post consecrationem constitutæ cum dote, quæ datur in matrimonio carnali; & differentia inter has dotes, n. 8.

Num & unde dotari debeat Ecclesia, si is, qui consecrari eam fecit, aut heredes ejus, constituenda doti non sufficiant? n. 9.

De consuetudine nonnullarum gentium, quæ eorum, qui construxerunt Ecclesiam, dotare verò eam aut nequeunt, aut nolunt, arma & insignia deiciuntur, & sepulchra de loco constituto tolluntur, n. 10.

Statuarum detractionem, nominis expunctionem, insignium dejectionem & memoriae extinctionem injuriam esse, si pœna non sit, eòd.

De necessitate dotandæ Ecclesie parochianis aliquando imposita & incumbente, n. 11, 12, 13.

Nostrarum provinciarum in reficiendis aut restaurandis templis, item in constituendis pastorum & ministrorum Ecclesie salariis observantia, num. 12, 13.

Num, qui Ecclesiam semel congruè dotavit, dote istâ casu extinctâ & deperditâ, dotare denuò teneatur? n. 13.

Parochianos ex eo, quòd sufficientes pastori suo redditus semel constituerint, a collationibus immunes non esse, si redditus illi casu defecerint & deperditi fuerint, eod.

Minorem non posse sine Magistratus decreto dotem constituere Ecclesie, n. 14.

Causa pia subtilitatem legum respuit, eòd.

Minorum personas & bona, donec ad perfectam aetatem pervenerint, defendi & servari, Juris naturalis esse, eòd.

Postquam, uti in antecedentibus exposui, non intelligeretur esse Ecclesia, quæ non consecrata esset, consecrari autem non potuerit, nec debuerit, nisi de dote ei provisum fuisset, *c. 8. X. de consecrat. Eccles.* disquiri deinceps cœpit de causâ efficiente, & cui officium dotandi incumbat. Atque id quidem ab initio, dum de ædificandâ Ecclesiâ deliberatur, liberum unicuique est, dotem constituere, nec præcisè necessum est; ut ipse solus, qui ædificat, dotem assignet. Potest vel ipse, qui ædificat, solus, potest etiam cum aliis, potest aliquis tertius solus, aut cum aliis dotem dare, neque ad hæc, ut Ecclesia dotata sit, quicquam interest, à quo dos constituatur, nisi quòd jus patronatûs, quod inde nascitur, diversimodè interdum se habeat, quod prolixè exponere nostri nunc non est instituti.

II. Regulariter tamen ad ædificatorem hoc officium spectat, quippe qui eâ intentione ædificare præsumitur, ut in Ecclesiâ ædificatâ perpetuò habeatur cultus divinus, qui haberi perpetuò non potest, nisi de conservatione ejus prospectum fuerit. Atque sic intelligendus est canon Concilii Aurelianensis allegatus Gratiano *c. 8. de consecrat. dist. 1.* & quod ipse Justinianus lege publicâ constituit in *Novell. 67. cap. 2.* Nec enim tenetur ædificans ad dotem constituendam, si quis fuerit alius, qui

sponte id munus in se suscipit, cum, uti notum est, foundationis titulo alius, alius ædificationis, & denique alius donationis titulo jus patronatûs consequi valeat, qui ipsi tamen tituli omnes plerumque in uno subjecto concurrere solent. Nec tamen curiosè sollicitus esse debet Episcopus consecraturus, nec opus habet, ut tum prolixè inquiret, utrùm fortè quis alius præstò sit, qui dotem promittere velit, eum scilicet in finem, ut, qui ædificat, hoc onere liberetur; quandoquidem sufficit, ab ipso constructore ut exigatur dos congrua, atque is vel ipse constituere eam tum debet, vel sistere alium, qui hoc in se suscipiat.

III. Ex eodem Aurelianensis Concilii Canone, tum & novellâ Justiniani patet, dotis constitutionem præcedere debere consecrationem, imò ipsam etiam ædificationem. Sic enim se habent verba Canonis: *Nemo Ecclesiam ædificet, antequam Episcopus civitatis veniat, & ibidem crucem figat: publicè atrium designet: & antè præstinet, quæ ædificare vult, quæ ad luminaria & ad custodiam & ad stipendia custodum sufficiunt: & ostensâ donatione sic demum ædificet.* Et Justiniani: *Deinde non aliter quæmpiam Ecclesiam ex novo ædificare sancimus, priusquam loquatur ad Deo amabilem Episcopum, & definiat mensuram, quam deputat, & ad luminaria, & ad sacrum ministerium, & ad incorrumpenda domûs custodi-*

studiam, & observantium alimenta. & si sufficienter habere videtur, faciat prius donationem eorum, quos futura sunt deputari: & ita domus ædificetur &c. Præcedere debere dotationem, ubique dicitur, & tùm demum ædificari posse Ecclesiam. Atque hanc dotationem cum effectu intelligi debere, rectè notat Julianus Vivianus de jur. patron. l. 2. c. 4. n. 15. Canonikæ tamen sufficere putant cautionem, quæ se construens vel construere volens se obligat ad tradendum ipsam dotem. Rochus de Curte de jur. patr. ad verb. & dotavit. n. 13. Paulus de Citadinis part. 3. caus. 2. n. 29 seq. idè scil. quia ille, qui ædificat ante constitutionem congruæ dotis, propterea non immunis fit, nec ab hoc onere liberatur, quin potius magis magisque obligatur, ut cogi deinceps possit ad hoc onus subeundum. Quod si vel maximè, qui ædificavit, facultates eas amplius non habeat, ut congrua inde Ecclesiæ dos constitui queat, nullum tamen ex hoc Ecclesia sentiet damnum, quippe quæ deinceps ab ipso Episcopo, qui ædificare permisit, dotari debet, uti mox dicam.

IV. Sic igitur jus est, ut ædificari Ecclesia nequeat sine consensu Episcopi, c. quicumq. 16. q. 1. c. quidam. 18. q. 2. Nov. 131. c. 7. Episcopus autem consentire non debeat, nisi dos prius constituta fuerit, d. c. nemo. 7. de consecr. dist. 1. d. nov. 67. c. 2. Quod si verò ante ædificationem dotis constitutio fue-

rit omissa, oportebit eam ante consecrationem fieri, c. piamentis. 16. q. 7. c. placuit. 1. q. 2. Et tùm scil. multò arctius obligatur ædificans, neq; in ipso potestate amplius est dotis constitutio, & nec propterea desistere quidem potest à semel ceptà ædificatione. Si semel ceperit aut novam ædificare Basilicam, inquit Justinianus nov. 131. c. 7. aut veterem renovare: modis omnibus compellatur à beatissimo locorum Episcopo, & Oeconomis ejus & civili iudice, eam explere, & si is distulerit, hoc moriente, heredes ejus opus inchoatum adimpleant. Applicari scil. hinc solent ea, quæ de pollicitationibus in Digestis constituta leguntur. Cogi enim debet etiam ille, qui promisit, ut ceptum opus perficiat, l. 3. ff. de pollicitat. Ceptisse autem sic accipimus, si fundamenta jecit, vel locum purgavit; sed & si locus illi petenti destinatus est, magis est, ut ceptisse videatur: Item si apparatus sive impensam in publico poluit. Sed si non ipse ceptit, sed cum certam pecuniam promisisset ad opus Ecclesiæ, contemplatione pecuniæ ceptit opus facere: tenebitur quasi cepto opere &c. l. 1. §. 3. & 4. ff. de pollicitat. Non minùs enim, quæ ita constituta sunt, ad Ecclesiam, quam ad Remp. pertinere videntur.

V. Et sic igitur, si quis detrectet perficere opus ceptum, idem illud locum obtinebit, quod de pollicitationibus in civitatem factis Divi Fra-

tres Flavio Celso rescripserunt in *l. 8. ff. de pollic. actores sc. constitutos*, qui legitime pro Ecclesia agere possint, nomine publico adire adversus eum iudices posse, qui cum primum potuerint, cognoscent, & si opus perfici ab eo debere constituerint, obedire eum ob hanc causam jubebunt, aut prohibebunt distrahi sua bona. Idem scilicet & fortasse haud paulo major est favor Ecclesiae, qui est civitas, & quae de civitate constituta sunt, ad Ecclesiam optime applicari solent, *l. 23. C. de SS. Eccles.* & plerumque inter Doctores Respublica & Ecclesia quoad privilegia aequiparantur. Actio autem illa, quae adversus recusantem datur, utrum sit actio in factum, quasi ex contractu, uti vult Sig. Finckelthaus *de jur. patron. c. 4. n. 55.* an quae alia & cognitio extraordinaria, uti non male statuit Justus Meyerus in *Colleg. Argentorat. tit. de pollicitat. nostrae* nunc non est inspectionis.

VI. Quod si consecrata fuerit Ecclesia nulla adhuc dote constituta, constituenda erit illa etiam post consecrationem, *c. 8. X. de consec. Eccles.* & quidem a constructore, si praesto non fuerit alius, qui onus istud in se suscipiat, quia tum ille ad hoc fortius, uti loquitur Pontifex, tanquam ex debito jam tenetur. Dantur scilicet in hoc negotio obligationis quidam gradus. Antequam quis aedificet, & antequam promiserit quicquam, dum secum adhuc deliberat, nulla subest ob-

ligatio. Si promiserit deinceps, ex promissione illa tenebitur. Quod si coeperit aedificare, & si absolverit aedificium, & si consecrari id fecerit, fortior ubique evadit obligatio, quae necessitatem dotandi parit, in omnibus casibus aedificatori incumbentem, a qua nec liberari poterit ipse, nec heredes ejus, nisi alius aliquis locum ejus quasi subintret, & obligationem istam in se recipiat.

VII. Heredes enim aedificantis non minus obligantur ad constitutionem dotis, atque ipse, si adhuc viveret, aedificator. Benignior tamen hoc casu fuit Imperator Leo, *novell. 14.* familiae herciscundae iudicium admittens, & causae pie certam tantum portionem pro ratione circumstantiarum majorem aut minorem assignans. Sic enim ait: *Si testamentum conditum est, quae in illo Ecclesiae assignata sunt, ea illi cedant. Si vero antequam de rebus suis statueret, evectus fuerit, tum si ad tres numero liberi supersunt, quadrantem bonorum involabit monasterium: Sin ultra ternarium numerum sobolis multitudo procedet, liberis connumerabitur monasterium, & deducto aere alieno, ex universa substantia, quantum ipsorum quisque, capiet. Quod si defunctus sine liberis decesserit, parentes autem superstites habeat, rebus bifariam divisit, una pars parentibus, altera monasterio applicabitur. At si neque parentes, neque liberos habeat, & cognati*
ad

ad hereditatem prodeant, ipsi quidem, quotcumque fuerint, trientem inter se distribuunt, bes vero Ecclesie accedat. Verum enim vero, si aut per oblivionem aut aliam quampiam causam in contrariam laudabili legitimoque proposito testamentum sententiam conceptum sit, ut ejus loci antistes DEI amantissimus, quantum ad Ecclesie eorumque, qui in illa assessuri sunt, sustentationem suffecerit, vendicat, de reliquis vero legum prescriptio, & testamentum dijudicent.

VIII. Quod autem etiam post consecrationem dos constitui debeat, in eo similem esse volunt doti, quæ dari solet in matrimonio carnali. Quemadmodum enim dos ista etiam constante matrimonio constitui potest, l. 20. C. de donat. ante nupt. ita ajunt, etiam post consecrationem dotem Ecclesiasticam rectè constitui. Anton. Bengueus & Franciscus Pinson. de benefic. tit. de fundat. Eccles. part. 2. n. 4. Sed est tamen adhuc ingens inter has dotes differentia. Dotem propter nuptias fieri, & sine nuptiis nullam dotem intelligi, sine dote autem nuptias posse celebrari, scribit Justinianus in d. l. 20. At sine dote non posse contrahi matrimonium inter Episcopum aut presbyterum & Ecclesiam scribunt Canonistæ. Sed & hoc animadvertendum est, per consecrationem Ecclesie non illico contractum censerit matrimonium,

quandoquidem consecratio fieri potest antè quàm quisquam ordinetur, qui curam ejus Ecclesie habeat. Verum de hoc matrimonio spirituali quid sentiendum sit, jam supra exposui, quæ proinde hic repetere necessum non est.

IX. Porro, si is, qui consecrari fecit Ecclesiam, aut heredes ejus, constituendæ doti non sufficiunt, subsidiaria actio datur adversus ipsum Episcopum, qui eam consecravit. Glosf. in c. nemo. 7. de consecrat. dist. 1. Bengueus & Pinson. d. l. n. 6. Paul. Piafec. in prax. episc. part. 1. c. 5. n. 2. Augustin. Barbol. de offic. & potest. Episc. part. 3. alleg. 64. n. 2. ut dotem congruam constituat, ad exemplum scilicet ordinatorum sine titulo, quos vel alere tenetur, vel de beneficio eis providere, c. 4. X. de prebend. c. 16. eod. Quod tamen tùm demum locum habere volunt, quando Episcopus eam potest dotare ex bonis vel propriis, vel Ecclesie suæ, sine ejus læsione, Petr. Gregor. de benefic. c. 15. n. 3. Potest enim aliquando Ecclesia tantum habere in facultatibus suis, ut ex illis subvenire possit alteri. Sed hoc fortè non admittetur priùs, quàm excussæ fuerint facultates tùm ædificatoris, tùm deinde ipsius Episcopi.

X. Moribus receptum est apud nonnullas gentes, ut, sicubi, qui construxerunt Ecclesiam, dotare eam aut nequeant, aut nolint, arma eo-

rum & insignia deiciantur, & sepulchra de loco constituto tollantur. Didacus Spino à Caceres in *specul. testam. glosf. 4. princ. n. 34.* Id verò iniquius videtur, quàm ut excusari queat. Plus enim videtur contulisse ille, qui Ecclesiam primùm extruxit, quique substantiam ei dedit, quàm qui alimenta tantùm suppeditat. Nec minus igitur ille, quàm iste meretur, ut ejus memoria conservetur, & ad posteritatem propagetur. Poenæ genus est, & si talis non est, inter injurias refertur, si cujus statuæ detrahantur, nomen expungatur, insignia deiciantur, & memoria extingvatur. Et qui verò promeruisse infamiæ hanc notam dicamus eum, qui dum impensas in structuram Ecclesiæ fecit oppidò liberaliter, in dotatione ejus deinde deficit? Aut certe, si poenæ nomine insigniendum id facinus non est, injuriam committet, quisquis istud patraverit. Distincti sunt actus, ædificatio & dotatio, & uterque suâ laude coruscat, quâ privari neuter omninò seorsim debet.

XI. Addendum verò etiam hoc est, parochianis aliquando impostum fuisse hoc onus dotandi Ecclesiam. Idque observo constitutum in certo casu fuisse apud Longobardos, in quorum legibus *lib. 3. tit. 1. n. 46.* hæc habentur verba: *De Ecclesiis emendandis volumus, ut ita obser-*

vetur, ut in capitulari nostro continetur, quod ad Olonam fecimus: & si in uno loco plures Ecclesiæ sint, quàm necesse sit, destruantur. Quod si forte in alio loco Ecclesia sit constructa, quæ tamen necessaria sit, & nihil dotis habuerit, volumus ut secundum justitiam Domini ac genitoris nostri annus mansus cum XII, bunuariis de terra arabili detur, & mancipia duo a liberis hominibus, quæ in eadem Ecclesia officium audire debent, ut sacerdotes ibi possint esse, & divinus cultus fieri: quod si hoc populus facere noluerit, destruat. Hoc scilicet est, quod supra dixi, in immensum aliquando auctum fuisse numerum Ecclesiarum, nec eas tamen ita dotatas semper aut redditibus instructas fuisse, ut inde sartæ tectæ conservari potuerint. Cùm igitur plurimæ earum ruinam minarentur, hoc imprimis attendi voluit Karolus M. sive quisquis Legis istius Longobardicæ auctor fuit, utrum illis carere possit Universitas, in cujus finibus illæ sitæ fuerint, an minùs. Priori casu destrui eas jubet; posteriori verò ab universitate reparari vult; aut si populus id facere noluerit, similiter destruendas esse statuit.

XII. Ultimum hoc extra *vouros* terminos vagari videtur. cur enim destrui debeat, quod necessarium est, & quo carere non potest universitas? & quamobrem id liberæ

liberæ relinqvendam sit populi voluntati, quod necessarium est? Potius igitur est, ut statuamus, debere hoc casu cogi plebem, ut de suis facultatibus redditus certos constituat, quibus divinus cultus instrui & conservari queat. Cæs. Lambertin. *de jur. patron. quest. 7. pr. art. 2. n. 8.* Atque sic in nostris his provinciis observatur, ut in reficiendis aut restaurandis templis primùm excutiatur ærarium Ecclesiasticum; id verò si sufficiens non fuerit, coguntur parœciani ex propriis suis facultatibus collationes aut contributiones facere, ut ex illis ædificia reperentur. Atque idem etiam observatur in constituendis salariis pastorum & ministrorum Ecclesiæ, quibus ex bonis parœcianorum quandoque subveniri oportet. Videri poterunt Carpzovius *in Jp. Consistor. lib. 2. def. 338. 339. & lib. 1. def. 99.* Finkelthaus *de jur. patron. cap. 4. n. 86.*

XIII. Et hi quidem obligantur toties, quoties vel inventarium, uti vocant, sine culpâ pastoris fuerit imminutum aut deperditum, aut Ecclesia reparatione indigeat, neque ærarii sacri tantæ facultates sint, quæ impensis faciendis sufficere queant. Etsi enim, qui Ecclesiam semel congruè dotavit, dote illâ casu extinctâ & deperditâ, dotare de novo non teneatur, *arg. l. 2. §. 7. ff. de administr. rer. ad civit. pert.* quan-

quam hîc diversum statuisse videatur Karolus Imp. *lib. 6. capit. num. 69.* parochiani tamen ex eo, quòd sufficientes pastori suo redditus semel constituerint, a collationibus immunes non fiunt, si redditus illi casu defecerint & deperditi fuerint. Dignus est enim operarius alimento suo suâque mercede. Quis unquam verò stipendiis suis militat? quis plantat vineam & de fructu ejus non edit? *1. Cor. IX, 7.* Et igitur justum est, ut parochiani pro ratione suarum facultatum & patrimonii ad salaria contribuant, prout in aliis contributionibus civilibus fieri solet, quibus meritò præferendæ sunt Ecclesiasticæ propter curam animarum, quam gerere debent Ecclesiæ ministri.

XIV. Unicum istud restat, ut videamus, utrum minor dotem Ecclesiæ sine decreto Magistratûs constituere queat? Et non posse verius videtur, cum expressè dicatur *in l. ult. C. si maj. fact. al. fact. sin. decret. rat. hab.* donationes à minoribus nec cum decreto celebrari posse, tantum abest, ut sine decreto facere eas liceat. Dotationem autem hoc casu speciem donationis esse, nemo fortè ambiget, quandoquidem ex merâ liberalitate ea provenit. Sicut igitur propter matrimonium carnale non licet dotem dare, nisi ex decreto magistratûs, *l. 26. C. de administrat.*

strat. tut. ita etiam non licebit in matrimonio hoc, quod Canonistæ efformant, spirituali. Nec facit, quod hic agatur de causâ piâ, quæ legum subtilitatem respuit, quodque dotatio talis sit actus devotionis, quæ nunquam nimia esse possit. Licet enim magnus sit favor piarum causarum & Ecclesiarum; attamen quia Ecclesia & ipsa cultrix est justitiæ, neque aliquid patitur contra justitiam fieri in se vel in alterum, ut dicitur *1. F. 13.* neque hic necesse erit, diversum quid statuere, præsertim cum nulla hic juris subtilitas inveniatur, sed ex jure naturali hoc resultet axioma, minorum & personas & bona, donec ad perfectam ætatem pervenerint, defendi & servari debere. Devotio autem in profusione bonorum non consistit, neque pium hoc erit ex parte Ecclesiæ, si accipiat ea liberales erogationes ex manu adolescentis judicio nondum satis instructi.

CAPUT VII.

De quantitate dotis, & quæ dicatur esse dos sufficiens, sive congrua.

SUMMARIA.

- Q**uanta & qualis debeat esse Ecclesiæ dos? n. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 17, 18, 19, 20, 30, 32, 40, 42.
 Unde estimanda sit sufficientia dotis? n. 2.
 Onera Episcopalia quæ dicantur? eod.
 Utrum ab initio, dum constituenda est dos, exigi ea tanta debeat, ut ferre inde Ecclesiæ onera episcopalia queat? n. 3.
 Num etiam hospitalitas in constitutione dotis attendi debeat? n. 4, 5.
 Visitationum finis præcipuus qui sit? n. 5.
 Num etiam dotis constitutio ad reparationem & conservationem Ecclesiæ porrigi debeat? n. 6.
 Quomodo consuli debeat Ecclesiis collapsuris, aut ruinam minantibus, & quibus impensas in eam rem facere deceat? remissivè, eod.
 Præcipuam rationem, ex qua quantitatem dotis constituenda commensurari oportet, manere istam, quod sufficiens ea esse debeat, ut ministri Ecclesiæ destinati commode sustentari, & luminaria inde comparari queant, n. 7.
 Adiaphora, quæ longò usu recepta sunt, difficulter, & non nisi gravibus ex causis abrogari aut mutari possunt, eod.

Num

- Num etiam cereorum ratio habenda sit in constituenda dote? eòd.
- Magis sollicitam debere esse curam aedificatoris, ut habeant ministri Ecclesie, unde vivant, & ut cultus divinus ne intercidat aliquando, n. 8.
- De Missarum solitariarum frequentia & inde superstitiosa persuasio, & intentio aedificatorum sequioribus temporibus, eòd.
- De arbitrio definiendi numerum clericorum, 8, 12, 13.
- Hugonis III. Ducis Burgundia exemplum ad precedentia quadrans, n. 9.
- Missarum solitariarum refutatio & rejectio, n. 10, 11.
- De Concilio Nannctensi, n. 11.
- Cypriani descriptio Ecclesie, n. 13.
- De parochiarum vilipendio, eòd.
- Quid vel de numero Clericorum Ecclesiis proficiendo, vel de dote illis constituenda publicis doctrinis statuatur? n. 14.
- Opinionis Nicolai le Maistre, fuisse Ecclesias quaedam, quas non presbyteri, aut Diaconi, sed inferioris nominis ac gradus Clerici regerent, ejusque probationis discussio, eòd. & n. 15. 16.
- De Ecclesia Suburrana, n. 14.
- Concilium Toletanum quale fuerit, & quo tempore coactum? n. 15.
- De reliquiarum cultu & psalmodia in super requisita, si missa celebrari non potuit, n. 16.
- Concilii Epaunensis & Gregorii Magni ad presentem materiam verba, eòd.
- Ecclesiam Christianam olim non plures sibi elegisse ministros, quam quot sibi necessarios propter populum, cui inservierunt, arbitrata sit; Omnes tum Ecclesias fuisse parochiales, Clericos omnes cura animarum intendisse, beneficia ignota fuisse, & quae de compatibilitate & incompatibilitate, de residentiis, de beneficiis non curatis, de clericis regularibus & secularibus nunc disputantur, inter corruptae Ecclesie notas referri; it. gradus Ecclesiasticos primam institutione non fuisse dignitates, sed ministeria & Operarii in Evangelio qui dicti? eòd. (n. 17.
- Distinctio Ecclesiarum in cathedrales, collegiatas, conventuales & parochiales, eòd. (se, eòd.
- Officium Ecclesiasticum sequioribus temporibus ex redditibus aestimari capis.
- De dote Ecclesie cathedralis, monasterii vel Ecclesie collegiate, Ecclesie parochialis, Ecclesie simplicis, capellarum atque altarium, n. 18.
- In parochialibus Ecclesiis curam animarum maximam haberi aut haberi debere, & hunc praecipuum finem esse ministrorum Ecclesie, eòd.
- De nomine beneficii extra Ecclesias parochiales; & quantum beneficium juxta

- Martinum ab Aspilcueta satis sit cuius Clericorum? n. 19.*
- Ratiocinatio ab immensitate numeri clericorum in Ecclesiis cathedralibus ad magnitudinem constituenda dotis, eod. conf. n. 30.*
- De Lautitia clericorum, eod.*
- Plures interdum cooptatos esse clericos, quam destinati ab initio ex intentione constituentis fuerunt, indeque factum esse, ut numero crescente dos constituta amplius non sufficeret; Et quomodo istum numerum Justinianus iterum contraxerit? n. 21, 25.*
- Numerum Justinianum plerorumque clericorum probabiliter adhuc nimium fuisse, n. 22.*
- Ostiarium officium secundum Canonistas, eod.*
- Heraclii Imperatoris numerus Clericorum, n. 23.*
- Ostiarium num referantur inter clericos? eod.*
- Isidorus Hispalensis quando vixerit? eod.*
- Inter clericos Ecclesia Constantinopolitana nonnullos fuisse Officiales; Unde illi sint dicti, & quo numero ab Heraclio definiti? num item simplici aliquo beneficio verisimiliter contenti fuerint? n. 24.*
- Jacobi Gothofredi observatio de necessaria clericorum numeri & laxatione interdum & contractione; Et cui munus numeri istius definiendi commissum fuerit? Cum adjuncta Epicrisi, n. 26.*
- De necessitate & antiquitate ordinum clericorum recensitorum, quam statuunt Canonista, n. 27.*
- Quomodo isti Salvatore ipsos dictos ordines exercuisse contendant? eod.*
- Minores ordines in primitiva Apostolorum Ecclesia non fuisse, probatur auctoritate & testimonio Gratiani, eod.*
- Quo tempore reliqui ordines ceperint, remissive eod.*
- Decretum Concilii Tridentini de ordinum à Diaconatu ad Ostiariatum functionibus in usum revocandis, n. 28.*
- Epicrisi de functionibus istiusmodi, n. 29.*
- Ad splendorem quæ inventa sunt, necessitatem nullam inferre, & quæ liberè recepta sunt, aliis cedere non debere in coactionis vinculum, eod.*
- Quæ ratio fuerit, cur primitivè dicta officia distincta à se invicem, & distinctis personis commissa fuerint? eod.*
- Distinctionem isthanc personarum & munerum factam fuisse tum temporis, cum nulla adhuc factum esset distinctio prabendarum, eod.*
- Quæ fuerit vita clericorum & sustentatio ante prabendarum distinctionem? eod.*

Canonistas hodiernos immensum clericorum suorum numerum unice ad sacrificium missarum peragendum requirere, n. 30.

Repetita illatio, amplissimam in cathedralibus Ecclesiis exigi dotem, eod.

Quales sint nostratum Ecclesiarum ministri, & ad quid respiciatur in numero eorum constituendo? eod.

Faceta de numero Sacerdotum relatio Felicis Malleoli; Et quis fuerit, quoque tempore vixerit Malleolus? n. 31.

De alimentis ministrorum Ecclesie; & qualis ipsorum vita esse debeat? n. 32, 33.

Quae dos sufficiens putetur ab Autore? n. 32.

De frugalitate & abstinentia à comestationibus & ebrietate Episcopis & clericis injuncta, & luxu eorum in contrarium, in victu sc. vestitu & comitatu, n. 33.

Petri Archiepiscopi Narbonensis coercitio comitatus clericali intra certum numerum, eod.

Apud mediæ ævi Scriptores & in ejus temporis instrumentis publicis sæpius occurrere, Ecclesie in dotem datum fuisse mansum unum, quandoq. etiam alterum & plures, legeq. publicâ, ut id fieret, aliquando cautum fuisse, n. 34. conf. n. 39.

Mansus, Aera, jugerum, item acatura quid sint? n. 35.

Seculo Karolinò mansum & colonicam idem ferè denotasse & promiscuo in usu ista vocabula fuisse; aliquando tamen colonicam sub manso comprehensam esse, observatur, n. 36.

Colonicam, mansum, villam, & in Germanicis scriptis diplomatibus & instrumentis Hobam & Hobunnam pro eodem accipere debere, nec semper certam quantitatem, sed modò majorem, modò minorem agri modum continuisse, juxta observationem Hieronymi Bignonii, eod.

Carrucata s. Hida quanta sit terre portio? eod.

De triginta passibus terra, quos Honorius III. Pontifex, ad Mennam Regem scribens, cuilibet Ecclesie dari voluit, n. 37.

Mansum de terra arabili dari oportuisse, ut alimenta inde haberent clerici, eod.

Nam glossa ad c. secundam. 23. q. 8. & ad c. 1. X. de censib. mansum rectè dicit agrum, unde percipiunt frumentum & vinum ad Eucharistiam faciendam? n. 38.

Cujacii definitio mansi, & Antonii Bengelii & Francisci Piussonii sententia de significato ejus vocabuli; item ejusdem significationis de vocabulo Hida assertio Spelmanii; & Andreae Quercetani de voce colonica, eod.

Ab Voce Hida probabiliter esse Germanicum Hütte eod.

De numero mansorum majoribus Ecclesiis tributorum, n. 39, 40.

Parochialem Ecclesiam, bonis auctam, in conventualem aut collegiatam frequenter esse mutatam, n. 40.

Etsi de mensura & modo mansorum non satis constet, certum tamen cum fuisse, pro varietate locorum nihilominus variantem, n. 41.

Bunnarium, sive buunarium, aut bunuarium quid sit, & ex quot buunariis constiterit mansus Ecclesie, Capelle & Oratoriorum? eod.

Ecclesie si constituenda fuerit dos, sollicitè in id semper inquisitum esse, ut mansus integer & justa terræ portio assignaretur, & ne deinceps de integritate aliquid deficeret. n. 42.

EGimus hætenus de necessitate dotis Ecclesiasticæ, & quis eam ex mente Canonistarum constituere teneatur. Agendum nunc est de quantitate ejus, & intra quos terminos necessitas ista contineatur. Modicam enim dotem pro dote non haberi, & ne quidem cum consensu Episcopi dotem insufficientem constitui posse, neque ex tali dote jus patronatûs acquiri, constans est Canonistarum sententia. Vid. gloss. in c. quicumque. 16. q. 7. Andr. Gail. lib. 2. Obs. 88. n. 10. Thom. Trivisan. lib. 2. decis. 55. n. 25. seq. Atque idcirco, dotem debere esse congruam, sufficientem, & ex intentione dantis perpetuam, nullisque conditionibus circumscriptam, uno consensu atque unâ voce profitentur. Quæ autem ex ipsorum placitis haberi queat pro sufficiente, necesse nunc est, ut videamus, & levi penicillò delineemus.

II. Et generaliter quidem suffi-

cientiam ex eo potissimum æstimandam esse volunt, si tantum suppetat, ex quo Clerici sacro officio & custodiæ ipsius Ecclesiæ deputati commodè sustentari, & luminaria cultui divino necessaria comparari queant. c. nemo, de consecrat. dist. 1. Novell. 67. c. 2. Alii requirunt insuper tantam copiam, ut onera Episcopalia inde persolvi & hospitalitas exerceri queat, per c. 12. X. de prebend. c. 1. eod. in 6. Clement. 1. de jur. patron. Onera autem Episcopalia dicuntur, quæ vel in signum subjectionis Episcopo ex Ecclesiarum redditibus dantur, ut est cathedraticum, sive synodaticum, quod in Synodo singulis annis celebrandâ præstari consuevit, vel propter visitationem, ut est procuratio, vel propter aliam aliquam necessitatem subito occurrentem, qualis præstatio dici solet subsidium charitativum. Alii adhuc addunt, debere dotem etiam sufficere ad facta tectaque ædificia sacra tuenda. Idque

Idque requirere videtur Justinianus *dict. novell. 67. c. 2.* ubi ab ædificatore Ecclesiæ constitui simul debere dicit, quæ faciunt *πρὸς τὴν ἀδιαφθογὰν τῶν οἰκῶν συντήρησιν*, ad perpetuam ædis conservationem, sive, uti Haloander vertit, *us ades facta tecta habeatur.*

III. Et onera quidem Episcopalia denegari nequeunt, si tantæ fuerint Ecclesiæ facultates, ut ferre ea possit. Sed de hoc quæritur, utrum ab initio, dum constituenda est dos, exigi ea tanta debeat, ut ferre inde Ecclesia ejusmodi onera queat? Et quia circa procurationem constitutiones Pontificiæ rationem haberi volunt facultatum Ecclesiæ, *c. 14. X. de cens. c. 16. X. de offic. Ordin.* inde concludunt Abbas Panormitanus, & Henricus Card. Hostiensis *in c. 8. X. de consecrat. Eccles.* non esse necessarium, ut ab initio talis constituatur dos, quæ sufficere possit ad jura Episcopalia persolvenda. Quæ tamen concludendi forma non usquequaque stringit. Potest enim adhiberi ratio facultatum Ecclesiæ, ut maxime ab initio etiam ad procurationem in constitutione dotis habitus fuerit respectus, nempe ne procuratio exigatur ultra id, quod ab initio etiam in rem constitutum fuit, ne excedat quantitatem primitus destinatam. Nec enim æqualis & uniformis ab omnibus Ecclesiis debetur procuratio, sed amplior modo, modo te-

nuior, pro ratione vel visitatoris, vel facultatum Ecclesiæ. Atque hinc postquam constituisset Alexander III. & præscripsisset numerum equorum, quos secum ducere liceret prælatis visitantibus, *c. 6. X. de censib.* mox addit: *Sanè quod de prædicto numero evectionis secundum tolerantiam dictum est, in illis locis poterit observari, in quibus ampliores sunt redditus & ecclesiastica facultates. In pauperioribus autem locis tantam volumus teneri mensuram, ut ex accessu majorum minores merito non doleant se gravari. Nec sub tali indulgentiâ illi, qui paucioribus equis uti solebant, hætenus plurium sibi credant potestatem indultam.*

IV. De hospitalitate quod addunt, etiam illam in constitutione dotis attendi debere, fatentur Hostiensis & Panormitanus *d. l.* oppidò paucos reportum iri, qui Ecclesiam constructuri essent, si tanta deberet ab initio assignari dos, quæ hospitalitati exercendæ sufficeret. Commendat in Episcopo istam virtutem Paulus Apostolus *1. Tim. III, 2.* multisque aliis veterum glossematis atque exemplis illustrat Claudius Espenceus *l. 2. digress. 1.* eandemque etiam à presbyteris suis exerceri vult Hincmarus Archiepiscopus Rhemensis *in capitulis, quibus presbyterium instructum voluit*, ubi sub *num. 10.* hanc ponit legem: *Ut curam hospitem maxime pauperum atq; debiliū, orphanorum quoq; atq; pere-*

peregrinorum habeat, hocque ad prandium suum quotidie juxta possibilitatem convocet, eisque hospitium competenter tribuat. Unde & Gregorius Magnus animadverti vult in Archidiaconum Florentinum Ecclesie Anconitanæ ex tenacitate tam famosum, quod nunquam amicus domum ejus ad charitatem introisse diceretur, apud Gratian. *c. 1. dist. 85.* Sed enimverò hospitalitas illa non aliter exercenda est, nisi juxta possibilitatem, uti ait Hincmarus *d. l.* Et Episcopus ipse in Concilio Carthaginiensi IV. *can. 15.* jubetur vilem suppellestem & mensam ac victum pauperem habere, & dignitatis suæ auctoritatem fide & vitæ meritis quærere. Atque ex tali victu etiam hospitalitas exercenda est, & quidem sine delectu personarum, uti in Chrysostomi verbis monet Gratianus *c. quiescamus. 3. dist. 42.*

V. Concludunt igitur Hostiensis & Panormitanus, non debere multum severè agi contra ædificatorem, nec opus esse, ut dos detur ab initio pro hospitalitate exercendâ, vel pro juribus Episcopalibus solvendis. Ego hoc addo, majorem esse necessitatem procurationis, quæ fit propter visitationem, quàm hospitalitatis, & proinde cogi posse parochianos ad procurationem faciendam, non ita cogi posse ad collationem faciendam, ut inde exerceatur hospitalitas. Disciplina Ecclesiastica hoc exigit, ut

observentur in eâ ministrantes, qualiter se gerant, & divina officia peragant. Exigit Religio & pietas, ut facta tecta conserventur ædificia cultui divino destinata. Et hic scilicet præcipuus est finis visitationum, quas ubique locorum tam necessarias esse arbitrantur tum Ecclesie tum Reipublice præfecti, ut sine illis neque religio salva, neque subditorum fides conservari posse censeatur. Quæ ratio facit, ut quemadmodum carere non potest Ecclesia tali visitatione, sic neque carere possit sumptibus & expensis in eam faciendis. At hospitalitas ferè ex liberalitate provenit, cujus actus non ita sunt necessarii, ut sine illis Ecclesia consistere nequeat. Nec proinde cogi poterunt parochiani ad conferendas symbolas, ut ex illis hospitalitas exerceatur, nisi quatenus id exigat miseria humana, quo casu eleemosynas imperari posse, rectè statuunt Doctores, notante Franzkio *2. resol. 7.*

VI. Quod reparationem Ecclesiarum attinet, voluit quidem Justinianus *d. nov. 67.* ædificatorem ab initio tantam constituere debere dotem, ut ex portione ejus facta tecta conservari ædificia queant. Sed enim vixit Justinianus eo tempore, quo præter necessitatem in immensum auctus fuerat Ecclesiarum numerus, uti *cap. 5.* prolixius exposui, quarum plurimas ideò, quod conservari non possent, destruere oportebat. Quo
rerunt

rerum statu, cum quisque sibi inde, quod Ecclesiam ædificasset, immortalē nominis sui memoriam speraret, atque ex devotione alii, alii gloriæ cupiditate extruere Ecclesias & præter necessitatem multiplicare pergerent, durioribus conditionibus ædificatores adstringi oportuit, ut scilicet ultra necessariam dotem stipendiis ministrorum sufficientem, daretur etiam id, ex quo conservari ædificia possent, ne scilicet ruinam impenderet prius, quam fama ædificatoris posteritati cognita fuisset. Extra talem casum incivile erit, ædificatorem cogere, ut dotem ideò auctiorem faciat, quò inde facta tecta servari queant ædificia. Qui verò consuli debeat Ecclesiis collapsuris aut ruinam minantibus, & quibus impensas in eam rem facere deceat, prolixè tradunt Doctores *ad tit. de Eccles. adif. vel repar.* quæ nunc excutere omnia necesse non est. In eo tamen ferè conveniunt, adigi non debere eos, qui dotem constituunt, ut reparationi aut restorationi eam sufficientem faciant.

VII. Præcipua igitur ratio, ex quâ quantitatem dotis constituendæ commensurari oportet, manet ista, quòd sufficiens ea esse debeat, ut ministri isti Ecclesiæ destinati commodè sustentari, & luminaria inde comparari queant. De luminariis aut cereis jam *cap. 4.* dixi, eorum tantam non esse necessitatem, ut carere illis Ec-

clesia nequeat. Ex quo consequitur, neque in dote constituendâ necessarium haberi debere ad illos respectum. Sed quia adiaphora, quæ longo usu recepta sunt, difficulter & non nisi gravibus ex causis abrogari aut mutari possunt, fateor, idem etiam de cereis statui debere. Sed manere tamen illi nihilominus debent, ut sunt, adiaphori, ne fiant laquei conscientiarum; & sine opinione necessitatis, sine superstitione, sine abusu liberè serventur, ita ut extrâ casum scandali possint omitti, vel Ecclesiæ ordinatione & consensu mutari vel abrogari. Quòd si igitur in civitate aliquâ, ubi cerei recepti sunt, nova ædificetur Ecclesia, nolim ego, nullam eorum in constituenda dote haberi rationem, quandoquidem satius tum fuerit, reliquis, quæ in eadem civitate sunt, etiam hanc conformem reddi, quam periculo scandali eam subicere.

VIII. Magis verò sollicita debet esse cura ædificatoris, ut habeant ministri Ecclesiæ, unde vivant, & qui finis ultimus est, ut cultus divinus ne aliquando intercidat. Atque hoc totum pendere volunt Canonistæ ex numero eorum, quos fundator voluerit Ecclesiæ inservire. Quæ tamen sententia monstri quid alere videretur ex eo, quòd seqvioribus temporibus Ecclesiæ non tam propter plebem, quam propter Clericos ædificata crederentur, neque Clerici propter populum,

pulum, sed propter seipfos ali debere putarentur. Homines enim incenserat opinio meriti, salutem æternam se consecuturos, si facerent, ut in sui nominis memoriam vel unica saltem quotannis missa celebraretur, illamque vel certiozem fore, vel facilius obtineri posse, si missæ tales numero plures cantarentur, & profusus illi bona sua in hanc rem impenderent. Missæ autem illæ frequenter admodum pro vivis & pro defunctis celebrabantur, nec populus, ut interesset, nedum ut communicaret, invitabatur aut præparabatur, & sæpissimè presbyter solus coetu & communicantibus totum peragebat officium. Invalescente enim superstitione atque errore de purgatorio, & liberandis ex eo per suffragia & iterata missarum solennia animabus, missarum solitariarum tum numerus, tum autoritas plurimùm creverat. Hæc ratione non is primario finis intendebatur, ut in devotionem populus effervesceret, aut excitaretur, sed ut benè esset illis, quorum memoria recolebatur, quique salutem sibi existiusmodi missis æternam quæsiverant. Nec proinde ad populum respiciebat amplius, qui Ecclesiam ædificabat, ut illius devotioni inserviret, sed ut suam propriam procuraret salutem, quam eò certiozem sibi persuadebat, quò plures Ecclesiæ illi destinaret missificos. Atque sic in arbitrio ædificantis aut dotem con-

stituentis poni coepit, quot adhiberi & destinari vellet sacrificos, quotque ministros alios.

IX. Hæc opinione imbutus Hugo III. Dux Burgundiæ damnatus voti, quod in itinere Hierosolymitano nuncupaverat, Ecclesiam ædificavit, illiusque ministerio decem Clericos destinavit, non in commodum & utilitatem populi, sed, ut ipse loquitur, pro remedio animæ suæ, suorumque salute. Diploma recenset Aubertus Miræus in *Donat. Belg. l. 1. cap. 70.* ex quo sequentia, quæ huc faciunt, adscribam verba: *Cùm autem rediissem, gratiâ DEI, convocatis amicis meis, & multis honestis Viris decem Clericos pro remedio animæ meæ & prædecessorum, successorumque meorum salute DEO in perpetuum servituros apud Divionem institui, quibus laudante AALIDE Uxore meâ, & Odone primogenito meo in eadem villâ in proprios usus, redditus assignavi. &c.*

X. Ad errorem istum retundendum & solitarias missas refutandas, sufficit unicum Ludovici Imperatoris capitulum, quod habetur in *addit. 2. sub num. 7.* adducere his verbis: *Visum etiam nobis fuit illud inhibendum, ut nullus presbyterorum solus missam celebrare præsumat; quia ita nec verba Domini Salvatoris, quibus mysteria corporis & sanguinis suis discipulis celebranda contradidit, nec Pauli*

Pauli documenta declarant, nec etiam in ipsis actis Apostolorum, si enucleatim legantur, ita fieri debere ullo modo invenitur. Unde conveniendus, imò interrogandus nobis videtur hujusmodi corporis & sanguinis Domini solitarius consecrator, quibus dicit, DOMINUS VOBISCUM, & à quo illi respondetur, ET CUM SPIRITU TUO? vel pro quibus supplicando Domino inter cetera, MEMENTO DOMINE ET OMNIUM CIRCUMSTANTIUM, cum nullus circumstet, dicit? Quæ consuetudo, quia Apostolica & Ecclesiastica auctoritati refragatur, & tanto mysterio quandam dehonorationem irrogare videtur, omnibus nobis in commune visum est, ut deinceps hujuscemodi usus inibi-
beat.

XI. Verba hæc, ut jacent, ipso hoc regnante Ludovico, anno DCCCXXIX. in concilio Parisiis congregato concepta fuerunt, & habentur *can. 48. lib. 3.* Simile quid in concilio Nannetensi constitutum refert Ivo Carnutensis in Decreto his verbis: *Definivit Sanctum Concilium, ut nullus presbyter presumat solus missam cantare. Cui enim dicit, Dominus vobiscum, aut, Sursum corda, aut gratias agamus Domino DEO nostro, cum nullus sit, qui respondeat? aut in canone, & omnium circumstantium &c. cum nemo adsit, aut quem invitat ad orationem, cum dicit, oremus, cum nullus sit, qui secum*

oret? Aut igitur iste penitus reticenda sunt, & non solum non erit perfectum sacrificium, verum etiam incurret, quisquis ille est, terribilem illam sententiam: Si quis tulerit de hoc, tollet Dominus partem ejus de libro vite, aut si hæc muris aut parietibus insurraverit, ridiculosum est. Quapropter illa ridiculosa superstitio maxime à monasteriis monachorum exterminanda est. Nannetense hoc Concilium quo tempore habitum fuerit, non satis constat. Et æquè ignotum est, à quo, quomodo, & quâ occasione id convocatum fuerit. Franciscus Longus à Coriolano in *summ. Concil.* id refert ad annum Christi DCCCXCVI. Jacobus Sirmondus Jesuita illud inseruit *tom. 3. concil. Gall.* sub annum Domini DCCCC. Quidquid hujus sit, ex collatione constat, nihil omninò differre sententiam hujus concilii, ab illâ, quam ex Parisiensi adduximus, & utrobique solitarias missas ut ridiculas & superstitiosas rejectas fuisse. Sed de his plura dicere nunc nihil attinet.

XII. Videtur autem circa tempora Justiniani, seculo ineunte sexto, & quantum conjicere licet, ævo adhuc anteriore arbitrium hoc, de quo diximus, definiendi numerum Clericorum patronis relictum fuisse. Sic enim ait Justinianus ipse *novell. 3.* Investigantes igitur illud undique invenimus, quoniam singuli horum, qui sanctissimas Ecclesias adifi-

M

cave-

*cavérunt in hac felicissimâ civitate, non pro edificio solum cogitavérunt, sed etiam ut expensas sufficientes darent à se factis venerabilibus domibus, & determinarent, quantos quidem competens esset presbyteros per unamquamque Ecclesiam, quantosque diaconos masculos atque feminas, & quantos subdiaconos, & rursus Cantores atque Lectores & Ostiarios constitui, & super hac etiam Oratorii expensas definierunt: & redditus proprios dederunt sufficientes iis, quæ à se constituta sunt: si quis autem adjecerit multitudinem, ne perquam amplius penitus extendi valentes, sive, uti Haloander ultima hæc verba exponit: neque multitudinem aliquam adjectam, cui exinde competens solutio fieri non possit. Arbitrium tamen istud non fuit tum temporis profus absolutum, uti hodierni id faciunt Canonistæ, sed maximam partem ex Episcopi judicio pendebat, qui arbitrabatur, quousque numerus Clericorum in quavis Ecclesiâ extendi deberet. Quod pertinere videntur verba ejusdem novellæ sequentia: *Cum vero DEO amabiles Episcopi ad aliquorum preces semper respicientes protraherent ad ordinationum multitudinem, aucta quidem est expensarum quantitas ad immensitatem multam &c.* Et cap. 1. ejusd. nov. colligit Imperator, propter auctam plebem clericorum numerum in majore Ecclesiâ Constantinopolitanâ ad antiquam figu-*

ram redigi non posse, quem tamen constringi debere, & judicavit ipse, & lege latâ ordinavit.

XIII. Totum igitur hoc, quod de numero Clericorum uni Ecclesiæ adscribendorum statuendum est, non simpliciter arbitrio ædificantis aut dotantis relinqui debet, sed considerari oportet circumstantias singulatim omnes, atque imprimis populi, cujus gratiâ Ecclesia constructa est, amplitudinem. Nec enim alium in finem erecta & extracta olim fuerunt ejusmodi ædificia, nisi ut populo in illis conventus sacros habere, & cultui divino unitâ quasi, & in commune collatâ pietate operam dare liceret. *Ecclesia*, inquit Cyprianus l. 4. ep. 9. *est plebs sacerdoti adunata, & pastori suo grex adherens.* Parochiales scilicet tum erant Ecclesiæ omnes. Qui hodiè aliquando, & tantum non plerumque, intenduntur fines, quique inter Canonistas celebres sunt, ut, quod in pastoralis dignitatis privilegium, & propter sepulturam aut etiam in monachorum gratiam & propter Canonicos aliquos, sæpe extruantur, pristinae Ecclesiæ planè ignoti fuerunt. Atque hinc factum, ut parochiales Ecclesiæ parum deinceps æstimarentur, & parochiæ ipsæ penè interciderent. Quam in rem adscribere libet querelam ab Nicolao le Maître lib. 2. de bon. Eccles. cap. 9. congestam, dum sic ait: *Non sunt instituta*

*stituta de parochiis disputatio a quæ-
relis abstinere. Nam cum omnia tem-
poris progressu in Ecclesia adoleve-
rint, Episcoporum splendor, dignitas,
monasteriorum amplitudo, numerus,
prærogativa: solaparochiarum disci-
plina ita exolevit, ut nisi mediocres
ville & pagi earum vestigia quædam
retinuissent, vix sciremus parochias
extitisse. Nam quotusquisq; est ho-
dierna die, qui in parochia missarum
solemnibus sacris interfuit? Quotus-
quisq; oblationibus DEUM placat?
Quotusquisq; monenti pastori aurem
patientem & docilem præbet? Ista om-
nia vetustatis accusantur, ingenii
famam novitatum studio omnes am-
biunt, & nisi cælum meliorem nobis
mentem immittat, periculum est, ne
sacrum Evangelii fœdus in antiqui-
tatis infamiam incurrat, & lex Chri-
stiana, ea quæ maximè est commenda-
bilis longævitate rideatur. &c.*

XIV. Quandoquidem autem
Canonistarum placita nunc nobis
investiganda sunt, eò quòd pleraque
ista originem rebus Ecclesiasticis,
prout nostra eos acceperunt tem-
pora, dederint, dispiciamus nunc
porrò, quid vel de numero Clerico-
rum Ecclesiis præficiendo, vel de
dote illis constituenda publicis do-
ctrinis statuatur. Et quidem fuisse
Ecclesias quasdam, quas non pre-
sbyteri aut Diaconi, sed inferioris
nominis ac gradus Clerici regerent,
putat Nicolaus le Maistre *d. l. cap. 8.*

idque abundè liquere dicit ex Epi-
stola 19. Gregorii Magni *lib. 2.* ubi Ec-
clesiam S. Agnetis, quæ viâ Subur-
ranâ constructa erat, commendat cu-
ræ ac ministerio Leonis cujusdam
Acolythi, cui propterea assignat pen-
siones domorum. Mihi verò id non
videtur; neque quisquam exculpero
id poterit ex dictâ Gregorii Epistola,
quæ non libro 2. sed libro 3. *indict.*
12. n. 19. habetur, quæque non de
Ecclesiâ Agnetis, sed Ecclesiâ S. Aga-
thæ verba facit. Ipsa tota Epistola
hunc in modum concepta est: **GRE-
GORIUS LEONI ACOLYTHO:** Lo-
corum Venerabilium cura vos admo-
net de eorum utilitate per omnia co-
gitare. Quia ergò Ecclesia S. Aga-
thæ sita in Suburra, quæ spelunca fu-
it aliquando pravitate hæretica, ad
catholicæ fidei culturam, Deo propi-
tante, reducta est: ideo hujus au-
thoritatis tenore commonitus, pensio-
nes omnium domorum in hac Urbe
constitutarum, quas prædictam Eccle-
siam temporibus habuisse Gothorum
constiterit, et annis singulis congrega-
re non desinas, & quantum in sartis
teftis vel luminaribus aliq; repara-
tione ejusdem Ecclesiæ necessarium
fuerit, erogare modis omnibus stude-
bis. Quicquid verò exuberare po-
tuerit, fideliter rationibus te Ecclesia-
sticis inferre precipimus. Unde
verò ex hac Epistola colligi pote-
rit, Ecclesiam istam Suburranam
non alium habuisse Rectorem, quam

M 2

Acoly-

Acolythum Leonem? an, quia ad eum exarata fuit Epistola? at verò etiam ad Diaconos & Subdiaconos sæpe numero scripsit Gregorius, nec tamen propterea Diaconos & Subdiaconos Rectores Ecclesiarum facies. Ut taceam jam, nihil omninò præceptum aut mandatum fuisse Leoni, quod innuere posset regimen aliquod, sed solam & nudam ærarii Ecclesiastici curam commissam fuisse, quæ aliàs Oeconomorum propria est. Et potuit sanè tùm Ecclesias S. Agathæ Rectore suo adhuc fuisse dustituta, quippe quam ex hæreticâ pravitate & hæreticorum manibus in integrum quasi restitutam refert Pontifex, solo fortè isto acolytho ex pristinis illius ministris superstite.

XV. Ut suæ assertionis fidem faceret Nicolaus le Maistre, aliam præmisit probationem, capitulum scil. 2. Concilii Toletani sub Recaredo Rege æra Hispanicâ DCXXXV. anno Christi DXCVII habiti, illudque proponit his verbis: *Placuit Dei sacerdotibus, ne quisquam infra suam paræciam Dei aulam inquirat, & munificus ille, qui sanctam Dei edificaverit Ecclesiam, quod ibidem pio suo herede largitus est, eodem loco presbyter secundum priorum Canonum instituta deserviens habeat. Et si presbyterum ea facultas habere non permittit, vel diaconus instituat. Certè si minor est census, ostiarius à*

Sacerdote sit electus, qui nitorem infra sinus Sanctæ Ecclesiæ faciat, qui & sanctarum reliquiarum luminaria omni subsequenti nocte accendat. Fateor, verba hæc non exiguam probandi vim habere; Sed animadvertendum I, concilium istud esse provinciale, ab sedecim Episcopis celebratum, tredecim autem tantum subscripsisse, uti videre est apud Severin. Binium tom. 2. Concil. p. 959. Deinde, coactum id fuisse eo tempore, quo in immensum jam excreverat Ecclesiarum numerus, ut impossibile esset decenti & sufficienti ministerio eas instruere. Atque hinc satius visum fuit, ex infimis ordinibus aliquem illis præficere, saltem, ut esset, qui attenderet, ne damnum illæ sentirent, & ut cultus aliquis utcunqve fieret, quàm permittere, ut, quod Karoli Magni ætate statutum dixi, illæ prorsus intercederent & destruerentur. Illum tamen præfectum à Sacerdote eligi debuisse, dicitur in canone, qui Sacerdos sine dubio ex alienâ Ecclesiâ implorandus erat, ut hinc intelligatur, priorem illam presbytero destitutam Ecclesiam, alteri isti quodammodo subiectam fieri.

XVI. Sed quæso ego, quis iste censebitur esse cultus divinus, nitorem tantum facere sive purgare pavimentum & luminaria accendere? Si nihil aliud accesserit, nego ego, hisce

hisce talibus cultum aliquem divinum terminari aut absolvi. Dicitur, propter reliquias sanctorum in istis templis asservatas luminaria accendi, atque sic pietatem & cultum declarari. Respondeo ego, tacere me nunc velle ea, quæ superstitioni isti confutandæ faciunt, quæ certè permulta sunt; & in præsentī negotio unicum id urgendum esse, nequamquam visum fuisse veteribus sufficere istum talem reliquiarum cultum, sed requisitam insuper fuisse psalmodiam saltem, si missa celebrari non posset. Sic enim legitur in Concilio Epaunensi anno Christi DIX. statutum canon 25. *Sanctorum reliquie in Oratoriis villaribus non ponantur, nisi forsitan Clericos cujuscunq; parochie vicinos esse contingat, qui sacris cineribus psallendi frequentia famulentur.* Si psallendi frequentia honorandæ sunt sanctorum reliquiarum, non sufficit institutio Ostiarii, neque accensio luminarium, & sine dubio plus insumendum tunc erit, quam stipendium aut salarium Ostiarii exegerit. Simile est, quod Gregorius Magnus, lib. 3. *indist. 12. epist. 18.* cum Mauro Abbati Ecclesiam S. Pancratii tradidisset, veluti commonitorium aliquod addit, ut ante Pancratii reliquias quotidiana celebretur liturgia. *Præ omnibus, inquit, tibi curæ sit, ut ibidem ante sacratissimum corpus Beati Pancratii quotidie opus Dei procul dubio pera-*

gatur. Hæc non aliâ adducuntur fini, quam ut superstitio superstitione confutetur, & quam parum sibi ex sequioris Ecclesiæ instituto cohæreat, manifestum fiat.

XVII. Cæterum cum in simplicitate suâ sibi adhuc placeret Ecclesia Christiana, non plures sibi, ubicunqve terrarum congregaretur, eligebat ministros, quam quot sibi necessarios propter populum, cui inservirent, arbitraretur. Omnes tûm Ecclesiæ erant parochiales, Clerici omnes curæ animarum intendebant, beneficia, de quibus hodiè tot immensa volumina prostant, planè ignota erant, & quæ de compatibilitate & incompatibilitate, de residentia & justis non residendi causis, de beneficiis non curatis, de Clericis regularibus & secularibus multo cum fastidio nunc disputantur, inter corruptæ Ecclesiæ notas meritò referuntur. Gradus Ecclesiastici primâ institutione dignitates non erant, & præminentia aut præmia aut honores, sicut à multis jam seculis, hodieque conspiciuntur, sed ministeria, onera, à D. Paulo alio nomine nuncupata opera; & qui ea obibant, à Christo Domino in Evangelio dicti operarii. Hodiè verò longè alia facta & prorsus immutata est Ecclesiæ facies, postquam scilicet ex redditibus æstimari cœpit officium Ecclesiasticum. Atque tum distingvi cœperunt Ecclesiæ in Cathedrales,

collegiatis, conventuales & parochiales, quibus omnibus & singulis quanta dos constitui debeat, curiosè deinceps apud plerosque Canonistas annotatum legitur. Vid. Rochus de Curte de jur. patron. verb. & dotavit. n. 14. Paulus de Citadinis part. 3. caus. 2. n. 11. seq. Julian. Vivian. de jur. patron. part. 1. lib. 2. cap. 4.

XVIII. Summa hæc est, Ecclesiam Cathedralem habere debere bona quadripartita, ut scilicet una pars separaretur pro alimentis Canonico- rum & reliquorum Clericorum, altera pro alimentis Episcopi & ejus familiae, tertia pro pauperibus, & quarta pro fabrica Ecclesiae: Monasterio vel Ecclesiae Collegiatae tot debere assignari redditus, quot sufficiant pro monachis vel Canonicis ac aliis ministris necessariis: Ecclesiae parochiali tantam constitui debere dotem, quanta sufficiat Rectori & uno ministro: tantam etiam debere Ecclesiae simplici, quæ curam animarum annexam non habet: & tantam etiam capellis atque altaribus proprium Rectorem habentibus. Cæterum Cathedrali Ecclesiae dos ideò opimior & haud paulò largior constitui debet, quia illa opus habet non vicariis tantum, sed & aliis ad prædicationis officium, audiendas confessiones, & injungendas pœnitentias idoneis, denique & illis, qui veluti assessores & Consiliarii sint, quique Canonici vulgò dicun-

tur. In conventuali autem & collegiata Ecclesia non pauciores tribus institui debere contendunt: & in parochiali denique admittunt, ut in dotem computentur decimæ, oblationes & aliæ casuales obventiones, ut adeò durior mihi videatur statui conditio Ecclesiae parochialis, quam reliquarum omnium, quòd casuales illæ obventiones planè incertæ sint, neque firma aliqua in illis spes figi aut conservari queat. Et in parochialibus tamen Ecclesiis cura animarum maxima habetur, certe haberi debet, qui principalis est finis ministrorum Ecclesiae, ab ipso autore Christo, & ejus Apostolis, atque horum successoribus per iteratas gentilium persecutiones intentus.

XIX. In reliquis Ecclesiis, quæ parochiales non sunt, beneficii nomen maximè vulgare est, & non tam ministerium in illis, quàm quod pro ministerio debetur, isto nomine insigniri solet. Unde in axioma hoc generale abiit, quicquid à Canonitis eà de re statuitur, debere beneficium sufficiens esse Clerico, cui id assignatur. Quantum autem satis sit cuique, largo pede metiuntur, non personam, sed qualitatem personæ respicientes, neque id reputantes satis esse Sacerdoti gregario, quod non ipsi, familiaeque è consanguineis, tribus famulis & equo alendo sufficit; quòd si nobilis fuerit, aut benè doctus,

eo plus illi largiendum contendunt. Neque est credibile, quàm largâ manu Episcopo portionem suam assignârunt, dignitatem & decorum loci ejus contemplati. Nam ad Cardinales quod attinet, Curia Romanæ sermo quotidianus Regibus eos æquiparat, unde nullus apparatus aut redditus iis nimius videtur, nisi qui Regium exsuperat. Quis verò exsuperare dicetur? cùm Reges sibi omne id, quod libet, licere putent. Et ut constet, quousque sufficientiam beneficii extendant, & intra quos terminos concludant Canonistæ, operæ pretium erit adscribere, qualiter illos determinaverit Martinus ab Azpilcueta Navarrus tom. 3. miscell. 62. n. 7. his verbis: *Ut beneficium dicatur sufficient alicui Clerico, quamlibet simplici & sano, requiritur, ut valeat ad minus tantum, quantum est necessarium ad alendum mediocriter, sive modestè se & unum ministrum & unum coquum focarium, & ad conducendam habitationem sibi necessariam. Ut autem dicatur sufficiens nobili etiam inferioris gradus & Magistro Theologiae & Doctori juris mediocris literaturæ, oportet, ut tantum valeat, quantum requiritur ad alendum se & duos ministros & unam equitaturam, & unum coquum focarium, & ad conducendam habitationem digniorem eâ, quâ eget Clericus simplex. Ad hoc autem, ut sit sufficiens nobili mediocris ordinis, puta filio vel fratri Baronum*

& Vicecomitem vel Magistro & Doctori præcellenti, debet esse tanti valoris, ut possit alere se & unum coquum & unam equitaturam, & quatuor ministros, & conducere habitationem digniorem eâ, quâ eget Clericus nobilis & literatus ordinis inferioris, &c. Et sic progreditur ad gradus altiores in proportione duplâ.

XX. Cogitet jam, quisquis immensum Clericorum in Ecclesiis Cathedralibus numerum perpenderit, quanti illis sumptus faciendi fuerint, & quantam proinde dotem tali Ecclesiæ constituere oporteat. Præter Episcopum, & Archidiaconum & archipresbyterum plurimi constituuntur alii presbyteri, diaconi, subdiaconi, acolythi, Exorcistæ, lectores, Ostiarii, psalmistæ, & plurimi insuper Canonici, quorum unusquisque suam familiam habet & suum comitatum, eumque aliquando satis amplum. Atque isti omnes ex bonis Ecclesiæ nutrirî volunt, neque parcè & tenuiter, sed lautè atque opiparè. Quin imò vitio datum aliquando fuit Episcopis, sicubi abuti redditibus Ecclesiæ nolissent. Exprobratum sibi conqueritur Gregorius Nazianzenus in oratione, quâ dimissionem petit, quòd nec mensâ lautâ & opiparâ, nec veste magnificâ sit usus, nec splendidè in publicum prodierit, nec ad eos, à quibus conveniebatur, gravitatem & fastum adhibuerit. Et notantur hinc Ammiano Marcelli-

no Episcopi Urbis Romæ, quòd darentur oblationibus matronarum, procedantque vehiculis confidentes, circumspectè vestiti, epulas curantes profusas, adeò ut eorum convivia regales superent mensas. Et ex hac ratione satis excusatos putat, si qui hujus rei cupidi ob impetrandum quod appetunt, Damasi & Ursicini exemplo, omni contentione laterum jurgari incipiant.

XXI. Contigit verò aliquando, ut, si copiosior atque liberalior constituta dos fuisset, plures deinde ex conniventia Episcoporum, qui reditus consumerent, cooptarentur clerici, quàm destinati ab initio ex intentione constituentis fuissent. Ex quo factum, ut numero Clericorum crescente dos constituta amplius non sufficeret, atque hinc non mutuum tantum contraheretur persæpè, sed ipsa etiam bona, quæ in dotem data erant, alienarentur, ne ministri, qui constituti jam essent, quorumque adeò numerus contrahi vix poterat sine scandalo, alimentis destituerentur. Fecit ea res negotium Justiniano Imperatori, ut quod ita receptum fuerat per abusum, ad pristinam formam & statum redigeret. Cumque difficile esset remove eos, qui numerum ordinarium excederent, neque id sine scandalo fieri posset, viventium quidem, qui tunc erant, neminem submoveri voluit, sed si quis eorum defunctus fuisset,

noluit quenquam in locum illius subrogari, quoad is ordo pristino suo numero restitutus fuisset. Et sic quidem in Constantinopolitanâ primùm Ecclesiâ observari voluit, cujus ex hoc capite illata dàmna pròlixè refert *Novell. 3.* & hæc deinceps subjungit verba: *Sancimus igitur, eos quidem, qui hætenus sunt in eadem sanctissimâ majore Ecclesiâ & reliquas omnes venerabiles domos & reverendissimos Clericos, & mulieres diaconissas & ostiarios manere, in quo sunt schemate (non enim quod est, minuimus, sed de futuro providentes hoc sancimus) reliquo verò tempore nulla fiat ordinatio, donec ad antiquum numerum institutum ab iis, qui sanctissimas Ecclesias edificaverunt, reverendissimorum Clericorum quantitas redigatur. ----- Quapropter sancimus non ultra sexaginta quidem presbyteros in sanctissimâ majore Ecclesiâ esse, diaconos autem masculos centum, & quadraginta feminas, subdiaconos verò nonaginta, lectores autem centum & decem, cantores viginti quinque, ita ut sit omnis numerus reverendissimorum Clericorum sanctissimæ majoris Ecclesie in quadringentis viginti quinque; & insuper certum existentibus iis, qui vocantur Ostiarii. In sanctissimâ siquidem majori Ecclesiâ hujus felicissimæ nostræ civitatis, & per tres venerabiles domos unitas ei tanta Clericorum sit multitudo: nullo quidem horum, qui nunc sunt, excludendo: licet multo pluri-*

pluri-

plurium sit numerus ab iis, qui à nobis nunc determinati sunt: nullo autem de cetero adjiciendo in unoquoque ordine in iis, qui nunc sunt: donec ad hunc numerum mensura redigatur.

XXII. Videtur tamen adhuc nimius fuisse, quem ita contraxit Justinianus, plerorumque Clericorum numerus. Ad quid enim centum ostiariis e. gr. opus fuit? etsi vel decem statuas Ecclesias alias Ecclesie Constantinopolitane unitas. Ostiarii officium esse dicunt Canonistæ, ædes sacras tueri, aperire & recludere, & omnia, quæ sunt intus & extra, custodire, fidelēs recipere & infideles atque excommunicatos expellere, librum item ei, qui prædicaturus est, aperire, & sacras vestes, atque totam Ecclesiasticam suppellectilem custodire, *can. perlectis. 1. dist. 25.* Vid. Augustinus Barbosa *jur. Eccles. lib. 1. c. 38. n. 26. seq.* & qui ejus collectanea feliciter exscripsit Nicolaus Rodriguez Fermoſinus *de Offic. & sacr. Eccles. ad c. 2. de offic. Archidiacon. quest. 2. n. 43.* Si nihil aliud Justiniani seculo expedire debuit ostiarius, præterquam ea, quæ hætenus recensui, dixerim ego, oneri magis fuisse tantum eorum numerum, quam emolumento, quò vel impedimento sit alter alteri, quò minùs dignè & ex debito peragatur ministerium, vel discordiæ & rixæ in tantâ eorum copiâ faciliùs excitari soleant.

XXIII. Post Justiniani ætatem Heraclius Imperator in Diplomate de numero definito Clericorum Magnæ Ecclesie *tom. 1. Jur. Græco Rom.* numerum istum ex parte auxit, ex parte minuit. *Religiosorum, inquit, presbyterorum catalogus ad octoginta, diaconorum verò marium ad centum quinquaginta, feminarum diaconissarum ad quadraginta, subdiaconorum septuaginta, lectorum ad centum sexaginta, cantorum ad viginti quinque, ostiariorum ad septuaginta quinque quacunq; tandem causâ redigatur.* Connumerando singulos, summa omnium, quæ inde provenit, haud paulò major est, quàm constituta olim fuit ab Justiniano. Hic enim quingentos tantùm & viginti quinque, Heraclius autem sexcentos rotundo numero esse voluit. Obiter noto, non videri Ostiarios ab Justiniano in clericorum numero habitos. In dictâ enim *novellâ 3.* cùm recensuisset numerum presbyterorum, diaconorum, & diaconissarum, subdiaconorum, Lectorum & Cantorum, eos universos in unam computat summam, his verbis: *ὡς εἶναι τὸν πάντα ἀριθμὸν τῶν εὐλαβειστῶν κληρικῶν τῆς μεγάλης ἐκκλησίας ἐν τετρακοσίοις εἰκοσιπέντε προσώποις, ita ut sit omnis numerus reverendissimorum Clericorum sanctissime majoris Ecclesie in quadringentis viginti quinque personis.* Deinde subjungit: *καὶ ἑκατὸν πρὸς τέτοις τῶν καλεσμένων πυλωρῶν, & insuper centum*

N

tum

eum existentibus iis, qui vocantur O-
starii. Ac si Ostarii tales non essent,
qui numero Clericorum contineren-
tur. Post tempora tamen Justiniani
inter Clericos recensitos atque relatos
fuisse, patet ex Isidori verbis apud
Gratianum c. clericos. dist. 21. Vixit
autem Isidorus Hispalensis circa a-
num Christi DCXXX.

XXIV. Inter Clericos istos Eccle-
siae Constantinopolitanae nonnulli fue-
runt Officiales, ita dicti, quod praeter
munus ordinarium certo insuper of-
ficio addicti essent. Illos hoc nume-
ro definiuit Heraclius Imper. d. l. ut
essent Syncelli duo, Cancellarii duode-
cim, Defensores decem, Referendarii
duodecim, Notarii quadraginta,
Sceuophylaces presbyteri quatuor,
Sceuophylaces Diaconi sex, Lectores
duo &c. Officia ista utrum satis ubi-
que convenientia fuerint Clericorum
muneri & statui, nolo nunc proli-
xius inquirere. Continuata tamen illa,
& diu servata fuisse, licet identidem
aliqua contigerit mutatio, ostendunt
ea, quae collegit Georgius Codinus
Curopalata *de offic. Cur. & Eccles.*
Constantinop. cap. 1. & quae ibi no-
tant Jacobus Gretserus & Jacobus
Goarus. Verisimile autem est, non
simplici aliquo beneficio contentos
fuisse istos officiales, sed ex officio
superaddito lucrum aliquod perce-
pisse, neque aliunde quam ex bonis
Ecclesiae destinatis.

XXV. Quod ita in Ecclesia Con-
stantinopolitanâ lege caverat Justi-
nianus, ut numerus Clericorum per
obitum aliquorum non surrogatis aut
suffectis aliis successivè immingeretur,
idem illud lege aliâ, quae extat in *No-*
vell. 6. cap. 8. in aliis Ecclesiis obser-
vatum voluit. *Competit, inquit, DEO*
amabiles patriarchas & metropolitans
hujus habere providentiam: & eos
quidem, qui hactenus sunt, sinere, in
sehemate, in quo sunt, clericos: me-
tiri verò uniuscujusque Ecclesiae vir-
tutem: & ita ipsos quoque sanctis-
simos Patriarchas sub se constitutas
Ecclesias ordinare, & metropolitans
hoc ipsum à sanctissimis patriarchis
commonitos facere, illos autem alios
omnes sub se positos Episcopos ad
mensuram hanc deducere: & stude-
re non ultra expensas facere Cleri-
corum ordinationes. Scimus enim,
quanta sanctissima Ecclesiae propter
hanc ordinationem & alterius expen-
se effusionem inopes facta sunt. Et
quia aliquas earum, vix quidem, ta-
men liberavimus: quaedam verò ad-
huc onerata jacent, ex tali relevari
angustiâ non valentes: idcirco hoc pro-
videant sanctissimi Patriarcha & me-
tropolita, & reliqui DEO amabiles
Episcopi, ut & nos, quae ab eis agun-
tur, discentes, approbemus eos, qui
nostram legem in literis postam, apud
semetipsos ostenderunt operibus ad-
impleri.

XXVI, Omittere verò & praeter-
ire

ire hic nequeo, quod observat Jacobus Gothofredus *ad l. 33. C. Theod. de Episcop. Eccles. & Cler. in fin.* ea quandoque incidisse tempora, ut numerum laxari Clericorum atque ad Clericatum invitari oportuerit, *l. 10. C. eod.* contra ea tempora & loca, ut coercere eum necesse fuerit, *l. 3. l. 6. l. 33. C. eod.* totumque id negotium, atque numeri definiendi munus Episcopis commissum fuisse, qui cuiusque vici magnitudinem vel celebritatem perspectam haberent. Neque negari poterit, per effrenem Clericorum numerum maximè lædi Rempublicam, vicissim maximè Ecclesiam, sicubi ille exiguus nimis & sufficiens non fuerit. Pro re natà igitur & augeri & minui eundem debere naturalis docet ratio, & ipsa jubet Ecclesiæ incolumitas, tum & Reipublicæ salus, quam utramque attendere quàm maximè oportet.

XXVII. Istos Clericorum ordines, quos recensuimus, in quavis Ecclesiâ, nisi parochiales fortè excipias, institui debere, volunt Canonistæ, & non ab Apostolorum tantum ætate receptos, sed à Salvatore etiam ipso exercitos contendunt, & gradatim quidem, ne quis transfultoriâ levitate ad summum adspiret apicem, omisso munere inferiori aut intermedio. Ostiarium eum fuisse dicunt, quando euentes & vendentes templo expulit: Lectorem, cum in Esaia legeret ex libro:

Exorcistam, quando demones expulit: Acoluthum, quando dixit: Ego sum lux mundi: Subdiaconum, quando discipulorum pedes lavit: Diaconum, quando distribuit Eucharistiam: Presbyterum, quando in arâ crucis se obtulit, & Eucharistiam consecravit. At verò agnoscit Gratianus *in præfat. dist. 21.* minores ordines in primitivâ Apostolorum Ecclesiâ non fuisse, his verbis: *Hanc eandem formam Apostoli secuti, in singulis civitatibus Episcopos & presbyteros ordinaverunt. Levitas autem ab Apostolis ordinatos legimus: quorum maximus fuit B. Stephanus. Subdiaconos & acoluthos procedente tempore Ecclesia sibi constituit.* Et disertè magis Urbanus Papa *can. nullus. 4. dist. 60.* apud eundem Gratianum: *Nullus in Episcopum eligatur, nisi in sacris ordinibus religiose vivens fuerit inventus. Sacros autem ordines dicimus diaconatum & presbyteratum. hos siquidem SOLOS primitivâ legitur habuisse Ecclesia.* Ut adeò lepidum sit istud de Salvatore Christo per singulos ordines ministerium suum obeunte commentum. Quo tempore autem reliqui ordines cœperint, nostrum non est, operosè nunc investigare. Videri eâ de re poterit David Blondellus *in præfat. apolog. de Episcop. & presbyt. p. 32.*

XXVIII. Nihilominus tamen decretum fuit in Concilio Tridentino, ut ordinum à Diaconatu ad Ostiaria-

tum functiones, ab Apostolorum temporibus in Ecclesiâ receptæ, & pluribus in locis intermissæ, in usum revocentur: nec ab hæreticis tanquam otiosæ traducantur, illa ministeria non nisi per constitutos in dictis ordinibus exercentur, & Prælati hujusmodi functiones curent restituendas. Ea res deinceps disputationem excitavit, prout notat Petrus Svavis in *histor. Concil. Trid. lib. 8.* neque cohærere satis inter se verba putabantur. Satis difficile enim videbatur observatu, ut nullæ in Ecclesiâ pulsari possent campanæ, aut portæ observari vel aperiri, nisi ab Ostiariis ordinatis; sed nec accendi lampades & candelæ, nisi ab acolytis munera illa manuarum exercentibus, ut ad Sacerdotium pervenire possent. Et videbatur nonnihil contradictionis habere, quod absolute decrevisset, ut illa ministeria non obirent, nisi ordinati, & postea prælati præcepissent, ut ea, quantum commodè fieri posset, restituerent. nam observato decreto absoluto, ex necessitate fieri, ut ubi ad illarum functionum exercitium personæ ordinatæ haberi nequeant, iis exercendis supersedeatur. quod si exerceri possint sine ordinibus, tametsi minùs commodè, rectius absolutum illud decretum omitti potuisse.

XXIX. Non sunt reprehendendæ istæ functiones, nisi speciales ex iis facerent ordines Canonistæ, & per-

petuam illorum in Ecclesiâ necessitatem urgerent. Antiquissima esse eorum nomina non nego, sed ex necessitate tamen absolutâ constitui eos seorsim oportuisse, & personas istis negotiis adhibitas ordinari debuisse, non videtur libertati Ecclesiasticæ satis conveniens. Et cur enim ab uno plura ejusmodi munia exerceri non potuerint? Cur ab Laico campanas pulsandi actus expediri non queat? Cur ostiarium necessario oporteat esse ordinatum? Ad splendorem quæ inventa sunt, necessitatem nullam inferunt, & quæ liberè recepta sunt, aliis cedere non debent in coactionis vinculum. Certe alia longè fuit ratio, cur primitus ista distinguerentur ab se invicem, & distinctis personis committerentur officia, quam eruditè observat Franciscus Duarenus *de sacr. Eccles. ministr. lib. 1. cap. 14.* eamque proponit his verbis: *Ut seminarium quoddam esset eorum, qui Episcopis, presbyteris & diaconis succederent, alebatur sumptu publico magnus juvenum numerus Ecclesie ministerio consecratorum, qui interim non solum instituebantur in studio literarum, sed portio aliqua etiam munerum Ecclesiasticorum ipsis committebatur, eorum nempe, quæ leviora minorisq; momenti essent, quæq; antea à diaconis obiri solebant, ut his veluti rudimentis quibusdam ad majora gravioraq; obeunda prepararentur. Ac ne qua confusio perturbatioq;*
eam

eam functionem impediret, distincta sunt, divisag, inter ipsos officia, ita ut unusquisq, suo muneri bonâ fide incumbens de alieno sollicitus non esset. In quâ distributione gradus quidam ideò constituti sunt, quod eorum munerum alia aliis digniora videbantur, nec poterat quisquam ad majus promoveri, qui in minore antea versatus non fuisset. Et hæc quidem distinctio personarum & munerum facta fuit tum temporis, cum nulla adhuc facta esset distinctio præbendarum. Clerici tum communi contubernio & mensâ utebantur, & ex communibus Ecclesiæ bonis tantum ex manu Episcopi accipiebant, quantum sustentationi necessariæ satis esset, quippe quos ad ea accipienda non habendi ducebat cupiditas, sed cogebat vivendi necessitas, uti loquitur Prosper Aquitanus de vit. contempl. lib. 2. cap. 11.

XXX. Longius digressi sumus, quàm nostra fuit intentio. Id verò inde colligitur, propter immensum Clericorum numerum, quem unicè ad sacrificium Missaticum peragendum hodierni requirunt Canonistæ, amplissimam in cathedralibus Ecclesiis exigi dotem, & tantam sæpe, ut principum facultates exsuperet, & in libidinem atque nefanda facinora pronos faciat Ecclesiæ ministros. Qui in nostris Ecclesiis altari inserviunt, non misifices sunt, sed tales, quales eos voluit, qui pri-

mitus eos instituit Salvator, h. e. Evangelii præcones & mysteriorum divinatorum dispensatores, 1. Corinth. IV. vers. 1. Proinde ex libero Ecclesiæ instituto pro ratione circumstantiarum quandoque pluribus, quandoque paucioribus ministeria conferuntur, atque in eorum numero constituendo potissimum ad numerum parochianorum, eorumque in pietate profectuum habetur respectus, quandoquidem circa informationem & catechizationem plus aliquando & operæ & temporis insumendum est in universitate minore versanti, quàm illi, qui majori cœtui præest.

XXXI. Facetum est, quod refert Felix Malleolus, Cantor aliquando Thuricensis, postea præpositus Solodurensis Decretorum Doctor in dialogo de religiosi proprietariis, quod quia ad rem præsentem facit, non pigebit hic adscribere: *Nuper, inquit, quidam terræ princeps perpendebat, & inutilium multitudinem Sacerdotum considerabat. Et igitur à Magistro quodam Parisiensi, qui quodam quodlibetum in civitate principis disputaverat, fraudulentè quærendo dicebat: O Magister, quot Sacerdotes sufficerent pro rusticis in terrâ degentibus? Et fecit hoc in illum finem, ut si diceret: centum, princeps diceret: reliquos expellamus; vel si diceret, quòd Sacerdotes non essent sufficientes, iterum diceret: ad locum*

N 3

cujus-

cujuslibet duos ordinemus. Sed sagax magister ait: Domine Princeps, nuper Parisius in quodam quodlibeto quæsit quidam Nobilis, quot caudæ vulpium una post aliam extensa de terrâ tangerent cælum. Et fuerat responsum: caudæ vulpium in longitudine sunt dissimiles; sed si tres essent longitudine sufficientes, altitudinis numerum complerent. Sic ad propositum: Sacerdotes sunt disparēs, & rustici sunt inæquales. Et pro bonis & honestis mille rusticis sufficerent duo Sacerdotes. Reperitur etiam unus solus Rusticus tam iners, insulsus & ineptus, quem decem Sacerdotes ad bonos vix reducerent gestūs, mores, ritūs ac honores. Et igitur Domine Princeps ad propositum: postquam mihi dixeritis rusticorum in singulis villis morantium mores & conditiones, dicam vobis numerum Sacerdotum, qui talibus ad regendum forent sufficientes: & Princeps quietatus. Hæc Malleolus, Vir suo seculo non ineruditus, & qui corruptos Romanæ Ecclesiæ mores non unis vicibus perstringit. Vixit autem tempore Concilii Basiliensis, cujus plurimam in scriptis suis facit mentionem.

XXXII. Constitutis ita, vel constituendis, quot necessarii visi fuerint, ministris Ecclesiæ, de alimentis prospiciendum est, non quidem ad luxum, & magnificentiam, sed ad satietatem, & quantum alendæ familiæ tenuiori sufficit. Clericorum

enim vita modesta esse debet & humilis, parca & frugalis, & ipsa tota ad exemplum composita. Episcopus inquit Hieronymus in Ep. ad Tit. cap. 1. qui imitator Apostoli esse cupit, habens victum & vestitum, his tantum debet esse contentus. Qui altari seruiert, de altari vivant. Vivant, inquit, non divites fiant. Unde & es nobis excutitur de Zonâ, & unâ tantum tunicâ induimur, nec de crassino cogitamus. Turpis lucri appetitio est plus quàm de presentibus cogitare. Nec tamen invidemus, si quis aliunde sibi, & ex ipsis etiam fidelium oblationibus, peculium aliquod comparare queat, dum ne nimium gravetur ille, qui dotem Ecclesiæ constituit, quippe quam sufficientem putamus, si necessaria inde ministri accipere queant alimenta. Ecclesia enim non reddit præmium laboranti, sed præstat tantum necessaria indigenti, ut in futuro præmium laboris sui recipiat, ut ait Prosper Aquitanus de vit. contempl. l. 2. c. 10.

XXXIII. Fuit enim verò patrum hæc quasi perpetua admonitio, ut à comestationibus & ebrietate abstinerent Episcopi & Clerici. Inter concilia Galliæ Narbonensis, quæ edidit Stephanus Baluzius, canon decimus septimus Concilii Monspeliensis ita habet: Stabilivit præterea legatus, quod --- --- multiplicitas ferculorum, quæ boni Viri sensum obtundit, & me-

Et meliora cogitare non sinit, de Clericorum mensis præcipue subtrahatur, Et duobus ferculis carniū vel piscium ad plus, præter venationes Et exenia gratis oblata, contenti, juxta verbum Jesu Christi, omnes Episcopi Et Clerici attendant, ne corda eorum crapulâ vel comessationibus aggraventur Et c. Sed leges istæ plerumque parum observatæ fuerunt; neque temperare sibi potuerunt sacerdotes, otio plerumque & inertia dediti, quò minus Ecclesiæ opibus incrementa quotidiè capientibus abuterentur, easque luxu consumerent. Quo factum, ut non victum tantum; sed vestitum etiam præscribi oportuerit, quem varium & variegatum sibi non unis vicibus sumptere Clerici: Vid. canones Concilii Monspeliensis anno 1214: habiti apud eundem Baluzium pag. 41. seq. & sic etiam comitatum, uti id factum in literis ad Concilium Biterrense invitatoriis à Petro Archiepiscopo Narbonense anno MCCCLI. relatis ab eodem Baluzio p. 91. dum ait: *Uti autem superfluitatum & pomparum inanium jaletantiam præcludamus, vobis tenore presentium inhibemus, sub virtute sanctæ obedientia injungentes, ne ultra decem equitaturas & duos saumerios sive gerulos pro vobis & vestram familiam adducatis, ----- Abbatibus vestra diocesis ex parte nostrâ nihilominus injungentes, quod ultra quinque equitaturas ad longius, & unum*

saumerium seu gerulum secum adducere non præsumat Et c.

XXXIV. Apud mediæ ævi scriptores & in ejus temporis instrumentis publicis sæpissimè occurrit, Ecclesiæ in dotem datum fuisse mansum unum, quandoque etiam alterum & plures. Imò verò, ut id fieret, lege publicâ aliquando cautum fuit. Sic enim de Karolo Magno refert Aimonius l. 5. c. 10. *Volens etiam unamquamque Ecclesiam habere proprios sumptus, ne per hujusmodi inopiam cultus negligenterur divini, inseruit prædicto edicto, ut super singulas Ecclesias mansus tribueretur unus, cum pensatione legitimâ & servo atque ancillâ.* Et in Legibus Longobardorum lib. 3. tit. 1. sub num. 46. extat hæc Lotharii Imperatoris: *De Ecclesiis emendandis volumus, ut ita observetur, ut in capitulari nostro continetur, quod ad Olonam fecimus: Et si in uno loco plures Ecclesiæ sint, quam necesse sit, destruantur. Quod si fortè in alio loco Ecclesia sit constructa, qua tamen necessaria sit, & nihil dotis habuerit, volumus, ut secundum jussionem domini ac genitoris nostri unus mansus cum XII. bunnariis de terrâ arabili detur, & mancipia duo à liberis hominibus, qui in eadem Ecclesiâ officium audire debent, ut Sacerdotes ibi possint esse, & divinus cultus fieri. Quod si hoc populus facere noluerit, destruat. Atque sic etiam Capitularia lib. 1. num. 91. referunt:*

ferunt:

ferunt: *Sancitum est, unicuique Ecclesie unus mansus integer, absq; ullo servicio attribuat* &c. Repetitur id est in Concilio Wormatiensi *cap. 50.* & legitur *c. 1. X. de censib.*

XXXV. Est autem mansus, uti Antonius Augustinus *not. ad c. 1. de censib. in collect. 1.* ex Tancredi interpretatione explicat, tanta terræ quantitas, quæ sufficiat duobus hominibus per annum, i. e. XLVII. aeraturæ. Acrarum verò fit mentio in *c. 3. X. de Eccles. adif.* & est vulgare Anglorum, idem aliquando, quod jugerum. Et jugerum secundum eundem Tancredum habet octo staria 36. tabularum ad perticam pedis Luitprandi, quæ habet 12. pedes trium semissium & trium digitorum. Sed incertum planè esse, quantam terræ portionem acra olim continuerit, notat Henricus Spelmannus *in Archaeolog. verb. Acra*, ubi per vocabulum istud Germanicorum *Ucfer* exprimi asserit. *Acra*, inquit Hostiensis *add. c. 3. vulgare est Anglicorum, & tantum valet Acra apud Anglos, quantum journalé apud nos, & quantum arpentum apud Gallos, & quantum bubulcata vel tabula apud Italos & Lombardos.* Conf. Carolus Molinæus *in consuetud. Paris. §. 11. n. 6. 7.* Quid autem sint acratuæ, ex quarum numero definitum voluit mansum Tancredus, nondum compertum habeo.

XXXVI. Id autem observo, seculo illo Karolino mansum & Coloni-

cam idem ferè denotasse, & promiscuo in usu ista vocabula fuisse. Sic enim, quod de manso in legibus allegatis legitur, per Colonicam exprimitur in Synodo Valentinâ sub Lothario Imperatore, *cap. 9. Seculares & fideles Laici, si condere voluerint basilicas in prædiis suis, sicut edictum piissimorum Augustorum continet, unam Colonicam vestitam cum tribus mancipiis donationis (al. dotis) gratia eis conferant.* Aliquando tamen colonicam sub manso comprehensam fuisse, ex S. Benigni Chronico observat Hieronymus Bignonius *ad Marculfiform. lib. 1. cap. 30.* ubi in genere notat, plerumque Colonicam, Mansum, villam, & in Germanicis scriptis diplomatibus & instrumentis Hobam & Hobunnam pro eodem accipi debere, nec semper certam quantitatem, sed modò majorem, modò minorem agri modum continuisse. Alibi in instrumentis publicis carrucatarum fit mentio. Inter antiquitates Tricasinæ dioceseos, quas edidit Nicolaus Camuzat *fol. 313.* habetur instrumentum donationis, his verbis conscriptum: *Ego Gaufridus de villa, Harduini Romanie Seneschallus abbatiam Saphadini - - datam & concessam & etiam cum duabus carrucatis terræ, quas ego prædictæ Ecclesie pro salute animæ meæ dederam, &c.* Est autem carrucata tantæ terræ portio, quæ ad unius aratri operam designatur. H. Spelmann. *voc. Carva.*

Ab

Ab Anglis Hida dicebatur, de quo vocabulo idem videri poterit Spelmanus, & Jacob Usserius *de antiq. Eccles. Britann. c. 2. p. 21.*

XXXVII. Nec verò huc pertinere videtur, quod ad Mennam Regem scribens Honorius III. Pontifex triginta passus terræ cuilibet Ecclesiæ dari voluit, nec adeò necesse fuit, ut tam sollicitus esset Innocentius Cironius in compilatione V. Decretalium, in exquirendis canonicis sanctionibus, quæ istum doti Ecclesiasticæ modum dixerint. Verba Honorii, quæ refert Cironius *cap. de jur. patron.* sic habent: *tuam Serenitatem rogamus, monemus & hortamur attentè, quatenus eum indecens modis omnibus videatur, ut Ecclesia memorata, competenti dote penitus sint expertes, ipsarum cuilibet, saltem triginta passus terræ, juxta Canonicas sanctiones, in liberam elemosynam, extra cæmeterium, à parte quâlibet earundem ad domos Clericorum faciendas; ibidem liberaliter largiaris.* Agit, nî fallor, de spacio, quod Ecclesiæ olim circum circa assignari extra muros oportuit, idque in reverentiam ejus, uti dicitur *can. definit. 17. q. 4.* Estque hæc, si rectè percipio mentem Honorii, ejus sententia, indecens esse, Ecclesias competenti dote carere, accedere verò etiam hoc, quòd ne quidem triginta passus, communiter tribui soliti, eis fuerint concessi; debere igitur

Mennam, si de dote prospicere non possit, hoc saltem cavere, ut triginta passus terræ extra cæmeterium illis assignentur, ad hoc scilicet ut domus Clericorum illis ædificentur. Exprimit finem longè alium, quàm qui est mansi aut colonicæ in dotem datæ. Mansum enim, uti supra audivimus, de terrâ arabili dari oportuit, ut alimenta inde haberent Clerici, quæ terra sæpè longiùs remota est ab Ecclesiâ; sed triginta illi passus, de quibus Honorius agit, Ecclesiæ aut cæmeterio contingui sunt, atque ideò eos dari jubet, ut Clerici domos illic extruere queant.

XXXVIII. Sed nec probari simpliciter potest explicatio glossæ *ad c. secundum. 23. q. 8. & ad c. 1. X. de censib.* mansum scilicet dici agrum, unde percipitur frumentum & vinum ad eucharistiam faciendam. Enimverò ex redditibus istius agri comparari debere vinum & frumentum, si aliunde materia Sacramenti non suppetat, dubium nulum est. Verùm in his solis constitutio dotis Ecclesiasticæ non absolvitur, sed longè major ea esse debet, quàm ut sufficiat Eucharistiæ conficiendæ. Et ex antè dictis patet, alimenta etiam ministrorum inde peti debere. Ut adeò magis placeat definitio Cujacii, quam posuit *l. F. 1.* hunc in modum: *Mansus est fundus, unde quis se & familiam suam tueri satis commodè potest, ac*
O *prater-*

Præterea vestigal sive censum domino referre, & quod veteres dixerunt hereditiam. Civilis hic mansus est aut secularis, quem definit Cujacius; Ecclesiasticus enim ab omni censu immunis est, uti infra plenius dicitur, qui tamen & ipse sufficere debet familiae alendæ, pro cuiusque instituto. Nec repugno igitur, si quis cum Antonio Bengo & Francisco Pinsonio *de benef. Eccles. tit. de dote const. §. 1. n. 31.* statuatur, mansi vocabulo comprehendendi etiam villam, & ædificia, in quibus habitare possint coloni seu villici. Et hoc idem etiam de Hidâ asserit Henr. Spelmannus *in glossar. voc. Hida.* Idque fortè Germanicum nostrum est Hütte. itemque de coloniâ Andreas Qvercetanus *ad biblioth. Cluniac. p. 30.* quod sit domuncula cum agri tanto, quantum colonus unus cum servis suis colere potest.

XXXIX. Ex legibus Karolinis sufficiebat singulis Ecclesiis unum mansum addicere, uti supra dixi. Sed hic modus ad Ecclesias fortè minores pertinuit, majoribus enim plures numero tributos fuisse & tribui oportuisse, ex veterè historiâ Ecclesiasticâ constat. Sæpè etiam liberalitas dotantis ordinarium modum excessit, & coerceri intra certam mensuram noluit. Imò verò Ecclesiæ quandoque seorsim in usus sacros, & seorsim presbytero agri assignati fuere. In diplomate Ot-

tonis I. apud Lindenbrogium *in glossario vocab. Dos Ecclesia* legitur: *Dotem quoque Ecclesia, i. e. duas hobas possessas, & beneficium presbyteri in eodem loco deservientis, i. e. unam hobam, &c.* Episcopali Ecclesiæ Bremensi septuaginta mansos collatos fuisse, patet ex diplomate Karoli, quod extat apud Krantzius *Saxon. lib. 2. c. 15.* Subsequentibus temporibus Episcopali Ecclesiæ trecentos mansos, quasi ex lege, in dotem constitutos fuisse ex Helmodi *Chron. Slavorum* colligimus. Sic enim ait *cap. 83.* *His provocatus Dux, accessit Comitem Adolphum, & habuit cum eo rationem de trecentis mansis, qui oblatis fuerant in dotem Episcopi.* Et clarius *cap. 87.* *Et subscripsit in dotem Magnopolitanæ Ecclesiæ trecentos mansos, sicut antea fecerat Radesburgensi & Aldenburgensi Ecclesiæ.*

XL. Freqventer verò etiam hoc contigit, ut parochialis Ecclesia, sicubi bonis aucta fuisset, in conventuslem aut collegiatam mutaretur. Collegiata enim dignior & honoratior à Canonistis habetur, creditumque jam à multis temporibus fuit, solenniùs & devotiùs in tali Ecclesiâ cultum peragi divinum, magisque placari DEUM, si & missa frequentius, & diurnum atque nocturnum officium perpetuò celebretur. Nec tamen in mutationem talem consentiebat Episcopus, nisi paro-

parochiali Ecclesie tantæ facultates adessent, quantæ Collegiatæ sufficerent, atque istas ante omnia explorari oportebat. Unicum addam exemplum ex diplomate Hugonis Episcopi Leodiensis relato ab Auberto Miræo in *donat. Belg. l. 1. cap. 126.* quo Ecclesia parochialis Diestemii in Brabantia in collegiatam Canonorum, conversa est. Nos, inquit, *de tam de-
voto proposito dicti nobilis congrau-
dentes, reperto per inquisitionem
autoritate nostrâ factam, quod Ec-
clesia parochialis S. Johannis Ba-
ptistæ prædicta & ejus locus honesti-
sint, & benè dispositi, quodq; in ea-
dem Ecclesia est Rector Ecclesie &
decem Capellani habentes compe-
tentiam in redditibus annuatim, de
quibus in collegio tanquam Canoni-
ci vivere benè possunt &c.* Ex quo constat, uti plures redditus, sic etiam plures mansos Ecclesie Collegiatæ, quam parochiali, & plures fortè Cathedrali, quam collegiatæ assignari oportuisse.

XLI. Et si verò de mensurâ & modo mansorum non satis constet, certum tamen eum fuisse, pro varietate locorum nihilominus variantem, dubium apud me nullum est. In capitulis visitationis, quæ ab Hincmaro Remensi congesta & magistris atque decanis presbyteris præscripta sunt, secundo loco hoc habetur, ut inquirant, *si presbyter ha-*

*beat mansum habentem bunnaria duodecim, præter cæmeterium & cor-
tem, ubi Ecclesia & domus ipsius conti-
netur, aut si habent mancipia qua-
tuor.* Quæ verba apprimè faciunt ad confirmandam explicationem verborum Honorii Pontificis supra adductorum. Est autem bunnarium, sive buunarium, aut bunuarium mensura quædam terræ, sicut jugera, & extalibus buunariis duodecim debuit constare mansus Ecclesie. Ecclesie, inquam; Capellæ enim & Oratoria fortean tot bunnaria non semper habuerunt, uti de Capella in Attolæ curte sita refert idem Hincmarus *opusc. 55. adversus Hincmarum Laudunensem cap. 1.* eam non habere, nisi de terriâ arabili bunnaria septem, nihil de vineâ, nihil de prato, vel quiddam de pascuali, sed & mancipium nullum. Et supra diximus, Capellis & oratoriis vel omninò nullam, vel aliquam, sed non æquè tantam semper, ut Ecclesiis, constitutam fuisse dotem.

XLII. Ecclesie autem si constituenda fuit dos, sollicitè in id semper inquisitum fuit, ut mansus integer & justa terræ portio assignetur, & ne deinceps de integritate ejus aliquid deficiat. Refert Helmodus *Chron. Slavon. d. cap. 83.* postquam Comes Adolphus trecentos mansos in Vagriâ in dotem Episcopi promississet, noluisse Episcopum contentum esse mensurâ ab-

Comite facta, sed ad suam propriam mensuram mansos istos exegisse. Verba ejus hæc sunt: *Et ait Comes: Eat Dominus Episcopus in Vagriam & adhibitis Viris industriis estimari faciat prædia hæc. quod defuerit de trecentis mansis, ego supplebo, quod superfuert, meum erit. Veniens ergo Episcopus vidit possessionem, & habitam inquisitione cum colonis, deprehendit prædia hæc vix centum mansos continere. Quamobrem Comes fecit mensurari terram funiculo brevi & nostratibus incognito. Præterea paludes & nemora funiculo mensus est, et ita fecit maximum agrorum numerum. Perlata ergo causa ad ducem, adjudicavit Dux Episcopo dari mensuram juxta morem terræ hujus, nec mensurandas paludes aut sylvas robustiores &c. Et hæc verba confirmant sententiam supra propositam, istis scilicet temporibus trecentos mansos Ecclesiæ Cathedrali aut Episcopali in dotem quasi ex lege constitui oportuisse, & quidem secundum mensuram tum temporis usitatam.*

CAPUT VIII.

In quibus rebus constitui debeat dos Ecclesiæ.

SUMMARIA.

Recapitulatio de mansis in dotem dari solitis, cum annexa conclusione: dotem Ecclesiæ non nisi in bonis immobilibus constitui oportuisse, n. 1, 4, 5. conf. n. 40.

Annuos redditus perpetuos, præsertim irredimibiles, quales esse oporteat in dotem Ecclesiæ constitutos, inter bona immobilia referri, eod.

Bonorum mobilium natura, conditio atque ratio quæ sit? n. 2, 40.

Præcipuam dotis Ecclesiasticæ affectionem esse perpetuitatem, eod.

Cur fideicommissa familiarum nobilium in bonis mobilibus constitui nequeant? eod.

Immobiliū duratio & perpetuitas, cum subjuncta differentia in illis ratione securitatis, eod. conf. n. 40.

In utris immobilibus dos Ecclesiæ constitui debeat? ibid.

Dotis Ecclesiasticæ, & ejus, quæ uxori in matrimonio contrahendo vel contracto constituitur, differentia ratione rerum, quæ in dotem dantur, eod.

Sine

Sine mobilibus quibusdam sacra commodè peragi non posse; qualia ista sint, num alienari possint, & quid requiratur ad illarum alienandarum libertatem? n. 3.

Verba Guilielmi Rodoani de ordine in alienatione rerum & bonorum ecclesiasticorum observando, eòd.

Mundum muliebrem non computari in dotem; & ex qua ratione? n. 4.

Num in mundi muliebris modum ad Ecclesie dotem non pertineat ornatus Ecclesiasticus, qui in vasis & vestimentis sacris consistit? eòd.

Num instrumenta rustica pradii partem faciant ita, ut necessario istud sequantur, & ab eò prorsus inseparabilia sint?

Facere partem pradii, quæ fundò aut pradio ita insunt, ut perpetuò mansura sint, eòd.

Discrimen inter dotem & donationem ac largitionem, quæ Ecclesie fit, n. 5.

Sapè utramq; in eodem comprehensam legi instrumento, eòd.

Verba Gregorii Magni ad Passivum Episcopum Firmanum, & ad Fortunatum Episcopum Neapolitanum, in hanc rem, eòd.

Diploma Gerhardi Principis, & testamentum Jacobi Presbyteri Leodiensis Dioceseos, n. 6.

Reditus, qui in Ecclesiarum usus ex donationibus cesserint, admodum varios fuisse, prout quisque donator ipse eos antea habuerit, & nihil omnino inveniri in hominum commercio, dum aliquale saltem emolumentum praestet, quod non aliquando in suo genere Ecclesiis & piis locis dicatum fuerit, n. 7, 8, 9.

Etiam reditus sapè injustè acquisitos, quorumq; titulus planè vitiosus est, sacris destinari adificiis & ministeriis; cum subjuncta discussione hujus rei & epicrisi, additòq; exemplò Constantini, Caroli Magni, & ipsorum similia, n. 9.

Extra casum, quò restitutio dominis fieri nequit, non esse putandam elemosynam, si pauperibus dispensetur, quod ex illicitis rebus acquiritur, n. 10.

Laudatio & recitatio Verborum Nicolai le Maistre circa praesens argumentum, n. 11.

Propter alimenta Clericorum varias species frumenti & leguminis donatas in antiquis monumentis legi; nec tamen frumenti appellatione legumina venire; & quæ sint utraq;? n. 12.

Lupinos, fabam, cicer, pisa, frumenta non esse, sed fruges, eòd.

Frumenta & legumina in donationibus piis probè discernenda esse, & quare? eòd.

Bladi nomen quid significet? eod.

Quando Ecclesia ceperint habere proprios agros & bona immobilia; & quomodo Constantinus ipse certam vectigalium partem fisco detractam alendis Ecclesie ministris impenderit, ac cuiq; licentiam dederit, Ecclesis testamento relinquendi, quicquid voluerit, n. 13.

Alimenta Sacerdotibus gentilium ex publico prestita fuisse, eod.

De bonorum immobilium & praediorum sacris Gentilium olim destinatorum, & sanorum conversione in Christianos usus, n. 14.

Illatio ex precedentibus: Constantinum ministros Ecclesie ex publico sic aluisse, ut tamen non veiret, Ecclesie propria esse praedia, certosq; ex iis proventus, n. 15.

Valde plerumq; miserum esse, ab avarii praefectis pendere, eod.

In lege Constantini quid significet Concilium sanctissimum & venerabile? eod.

In instrumentis ultimarum voluntatum ministerium aliquando designari, datum autem intelligi templo; & sic etiam quod civibus legatur, ipsi civitati legatum intelligi, eod.

Christianorum ministrorum ordo aut corpus quâ sequela inter collegia licita referatur à Constantino? eod.

Non valere legatum, si legatur corpori, cui coire non licet, nisi legetur singulis, eod.

Judaorum universitati quoque testamentâ nihil omninò relinquere posse, posse tamen singulis, eod.

Non minus Christianis olim, quàm Judaeis, in unum corpus coire prohibitum fuisse, eod.

Collegium non esse prohibitum, aut pro illicito habendum, cui ex testamento capere licet, eod.

Quomodo post Constantinum Julianus apostata factus sit, & beneficia Christianis à Constantino collata revocavit, atq; omnia Ecclesis ademerit? n. 16.

Restituisse res Christianorum collapsas Jovianum & Valentianum III. n. 17.

Coercitam tamen fuisse aliquando potestatem, quam in ultimis voluntatibus liberam cuiq; esse voluit Constantinus, relinquendi sc. Ecclesiis earumq; ministris bonorum suorum quodcunq; voluerit, duabus Valentiani constitutionibus probatur, n. 18.

Continentes qui dicantur? eod.

Causa impulsiva & occasio dictarum constitutionum quae fuerit? n. 19, 23.

Verba

Verba Hieronymi in turpissimum hereditarum & bona aucupantium clericorum studium & ministerium, eod.

An per leges Valentiniiani etiam Ecclesiis jus ex mulierum donatione aut ultima voluntate capiendi sit ademptum? n. 20.

Cardinalis Baronii censura istarum legum, & Jacobi Gothofredi censura hujus censura, eod.

Ecclesiis etiam aliquando jus capiendi ex testamento ademptum fuisse, & quidem in casu, quò Diaconissa testamentum condit, & Ecclesiis aliquid in eo relinquit, per constitutionem à Theodosio Magno editam, eod.

Diaconissarum ministerium, remissivè eod.

Cur de Diaconissis specialem constitutionem ediderit Theodosius, cum tamen ille, utpote vidua, sub generali suprà adductà Valentiniiani constitutione comprehensa intelligantur? n. 21.

Quæ sit ratio; cur Theodosius noluerit Ecclesiis & pauperibus quicquam ex Diaconissarum testamentis acquiri, n. 22.

Extensio constitutionis Valentiniiani ad Ecclesias ipsas, n. 23.

Sacerdotem habere, quod Ecclesie relictum est, & bona Ecclesie principaliter in usum Sacerdotum & Clericorum cedere, eod.

Mutatio legis Theodosiana ratione mobilium à Diaconissis in Ecclesiam & Ecclesiasticos per donationem inter vivos conferri permissorum, num. 24.

Legislatores solere inhibere frequentius, quod quis facit facilius, exemplis prohibitarum obligationum mulierum ostenditur, eod.

Marciani Imperatoris constitutio à legibus Valentiniiani & Theodosii plane diversa, n. 25.

Justiniani Imperatoris sanctiones Marciani constitutioni similes, ejusque studium in quærendis Ecclesiarum emolumentis, n. 26.

Ab eò tempore plenà manu à laicis collata fuisse in Ecclesias bona mobilia & immobilia, ad acquirendam aeternam salutem, & inferni cruciatibus evitandos, n. 27.

Formula donationum & instrumentorum in hanc rem, eod.

Quomodo ceperint Alamanni, res suas Ecclesie dantes, precibus rogare, ut sibi, quoad vixissent, uti frui iis liceret, ipsi verò interim mercedem quandam s. censum annuum darent, n. 28.

Contractum illum speciali nomine precariam dictum esse & ex voluntate contrahentium pactisque intervenientibus in varias figuras declinasse, eod.

Origo

Origo illius ad quæ tempora sit referenda? eòd.

De instrumentis circa id negotium confici solitis, ab unâ parte propriè precaria s. epistola firmitatis, ab altera parte præstaria, s. præstationis charta dictis, n. 29.

De precariarum degeneratione in beneficia diuturniora & perpetua, & consultationibus de redigendis iis in statum pristinum, ibid.

Repetitio de profusa prædiorum in Ecclesiam translatione, additis Sigonii in hanc rem verbis, n. 30.

Tria ex istâ profusione præcipuè in Rempublicam redundasse mala, quæ Majestati imperantium tantum non exitium attulerunt, 1. quòd Episcopi in luxum profusissimi bona Ecclesiastica perditè consumpserint, eòd.

2. Quòd Episcopi ultra Sacerdotii limites ad externum dominatum progressi sint, n. 32.

3. Quòd propter exemptionem bonorum ecclesiasticorum haud exigua territorii portio oneribus civilibus prorsus subducatur, atque sic imperium Principis coangustetur magis, ipsumque ararium publicum attenuetur valdè & pauperius reddatur, n. 33.

Declamatio in luxum Episcoporum Guilielmi Budæi, per indicem expurgatorium inde notati, n. 30.

Ipsos quandoq; Episcopos agnovisse, suum immoderatum luxum conditioni suæ parum convenire, n. 31.

Frugales à Coëpiscopis suis pessimè & indignissimis modis tractatos esse, eòd.

Episcopos hodiè principum magis titulò & civilis alicujus potestatis axiomate insigniri malle, quàm ab officio, quod gerunt, sacro, n. 32.

Jacobi Regis Angliæ verba in bonorum Ecclesiasticorum ab oneribus civilibus exemptionem, n. 33.

Qualiter propter memorata modus à Legislatoribus positus sit Ecclesiis circa acquisitiones fundorum & bonorum immobilium? n. 34. 35. conf. n. 37.

De collatione bonorum immobilium in manum mortuam apud Gallos vetitâ sine amortizatione, s. morticini beneficio à Principe accepto, vel indemnitate Fisco præstitâ, & quotupliciter illa indemnitas præstetur? num. 35.

De justitiâ dictarum legum inter Canonistas maximam esse contentionem, num. 36.

Querela Chilperici, Regis Francorum, de depauperatione fisci propter divitiarum Ecclesiasticarum nimium incrementum, eòd.

Antonii

Antonii Capelli Franciscani Conventualis contra Jacobum Regem Anglia, & Cardinalis Bellarmini contra Paulum Servitam Venetum negatio tot & tantarum Ecclesie acquisitionum, cum subjuncta epierisi & exemplo Ecclesiarum Anglicarum Henrici III. tempore in contrarium, consilioq; de veriore in variis regionibus & hominum & reddituum ecclesiasticorum calculo inveniend. n. 37.

De Jure exactionis tributorum & prestationum publicarum circa bona ecclesiastica & clericorum patrimonialia, deq; Jurisdictione in ea omnia, n. 38.

Non rustica tantum, sed urbana etiam pradia doti ecclesiastica argumentum dedisse. n. 39.

Pradia, quae fisco vindicata, publicè adfixis titulis insignita esse, ibid.

Si mobilia tantum quis elargitus fuerit Ecclesie in dotem, vendi illa & ex precio fundos & pradia comparari necesse fuisse, n. 40.

Plus cautionis & securitatis inesse in immobilibus, quam in mobilibus, & plus in pradiis rusticis, quam urbanis, eod.

Repetitio ex capite precedente, de manso uno vel pluribus Ecclesie assignandis primam & præcipuam fuisse curam, n. 41.

Mansum non integrum tantum & justâ mensurâ terminatum, sed etiam vestitum sive cum instrumento suo dari oportuisse. Et mansus vestitus qui dictus sit? eod.

Manso vestito oppositus mansus apsus s. pradium nudum & investe sine instrumento rustico, eod.

Mansum vestitum Colonicam vestitam appellasse Patres in Concilio Valentino, eod.

Diplomatis, quò Bruno Trevirensis Archiepiscopus privilegia monasterii Münstériensis confirmavit, in hanc rem verba, eod.

Mansus indominicatus quis dicatur? eod.

Quid propriè ad mansum vestitum requiratur? n. 42, 43.

Multum differre fundum instructum à fundo cum instrumento? Et quid fundus instructus denotet in legato & in dotis ecclesiastica constitutione? n. 42.

In instrumento fundi quae contineantur, & quae instrumenta ad mansum ecclesiasticum sint necessaria? n. 43.

Transitio ad dissertationem de hominibus istis, qui Ecclesie extra sacra in rebus dotalibus inservierunt. eod.

P

Reditus

Reditus annuos ex prædiis in dotem Ecclesiæ constitutos, manente dominio prædii apud constituentem, regulariter censerentur irredimibiles, nec liberari debitorum, sicubi pro eis sortem ad rationem usurarum computatam solvere velit, adducto præjudicio Actorum Wittebergenſium ostenditur, n. 44.

Sub finem capituli antecedentis diximus, unum mansum minimam fuisse dotem, quam constitui oportuit, quippe quem sufficere arbitrata fuit istius temporis Ecclesiæ, ut inde parochus alimenta sua habere queat. Pro ratione igitur Ecclesiæ, & instituto ædificantis aut dotantis duo pluresve mansi dari solebant. Et illi quidem omnes de terrâ arabili, uti dicitur in Constitutione Lotharii Imperatoris, quam supra adduximus, ita ut non computarentur paludes & sylvæ robustiores, uti disertè illæ exceptæ fuerunt apud Helmoldum *d. l.* Hinc igitur concludo, dotem Ecclesiæ non nisi in bonis immobilibus constitui oportuisse, sive jam ipsa terra in Ecclesiæ dominium translata, sive reditus ex illa certi & perpetui, atque irrevocabiles assignati fuerint. Ex communi enim Doctorum opinione annui reditus perpetui, præsertim irredimibiles, quales esse oportet in dotem Ecclesiæ constitutos, inter bona immobilia referuntur. Andr. Gail. *l. 2. obs. 10.* Mynſing. *1. obs. 69.* Anton. Gabriel. *comm. conclus. lib. 6. tit. de V. S. conclus. 8.* Joh. Parlador. *l. 1. rer. quotid. c. 3. §. 8.* Mo-

destin. Pistor. *qvæst. 124. n. 49.* Johann. Köppen *decis. 24. n. 8.*

II. Est enim verò hæc bonorum mobilium natura atque conditio, ut variis fortunæ ludibriis exposita sint, quædam etiam servando servari nequeant, ut adeò in his nihil præsidii habere queat Ecclesiæ, quod perpetuum sit. Perpetuitas autem præcipua est affectio dotis Ecclesiasticæ, uti ipsius etiam Ecclesiæ perpetuitas ab ædificantibus semper intenditur. Unde est, quòd fideicommissa familiarum nobilium in bonis mobilibus constitui nequeant. Philip. Knipschild. *de fideicommiss. fam. cap. 5. num. 1.* quippe quæ hunc principalem finem habent, ut bona in familiâ perpetuò conserventur, & ut inde splendor familiæ constet. In bonis autem mobilibus, quæ talibus, perpetuum & durable quid effici nequit. Ludov. Molina *de primogen. Hisp. lib. 2. cap. 10. n. 3.* Immobilium verò longè alia est ratio. Etsi enim per incursus hostium & ipsa devastari, nonnulla etiam incendio consumi queant, reparari tamen ea facilius possunt, & manet interea fundus, ager, arva, pratum &c. quæ usus aliquando ex se

se

se pleniores sperare faciunt. Et est tamen in his quoque aliqua differentia, quandoquidem longè securior censetur creditor, qui in agro, prato, sylvâ pignus aut hypothecam constitutam habet, quàm cui domus obligata est, cum hæc incendio consumi queat, illa verò à periculo tali prorsus exempta sint. Et per consequens dos etiam Ecclesiæ in illis potius, quàm in his constitui debet, idè scilicet ut evitetur, quoad fieri possit, ejus defectus & consumptio. Et in hoc scilicet multum differt dos Ecclesiæ, ab ea, quæ Uxori in matrimonio contrahendo vel contracto constituitur, cum ab Uxore aut pro Uxore dari possint non fundi tantum, sed mobilia etiam & moventia, & talia insuper, quæ numero, pondere, & mensura constant, quorum usus in abusu consistit, *l. 42. ff. de jur. dot. l. un. §. 7. C. de R. U. A.* id quod doti Ecclesiasticæ convenire non videtur.

III. Sunt verò mobilia quædam, sine quibus peragi sacra commode non possunt, & quæ proinde partem dotis Ecclesiasticæ facere videntur, qualia sunt vasa sacra & ornamenta. Atquæ istarum rerum alienationem jam olim severè prohibuerunt leges tum civiles, tum Ecclesiasticæ, *l. 21. C. de SS. Eccles. Novell. 7. c. 8. can. Apostolicos. 12. q. 2.* nisi fortè redemptio captivorum, vel alimenta in pauperes arctiori tempore

eroganda id exegerint, quoniam non absurdum est, animas hominum quibuscunque vasis vel vestimentis præferri, uti loquitur Justinianus Imp. *in d. l. 21. Conf. Marc. Anton. de Dominis de Rep. Eccles. lib. 9. cap. 6. n. 45. G. Franzk. lib. 2. resolut. 7. n. 50. 51.* Imò verò sollicitè magis & majori cum circumspectione procedendum est in alienatione rerum istarum, quàm aliarum rerum dotem Ecclesiasticam ingredientium. In illis necessitas & urgens quidem ut adsit, requiritur; in his utilitas quandoque sufficit. Atque de his mobilibus intelligo, quod scribit Gvilielmus Redoanus *de reb. Eccles. non al. quest. 19. n. 84.* in alienatione rerum & bonorum Ecclesiasticorum ordinem servari, & immobilia prius, quàm mobilia, quæ non superflua sunt, distrahi debere, *quia, inquit, sine mobilibus necessariis Ecclesia non potest esse commode, sed bene sine immobilibus, & ita potius ista sunt alienanda, quàm alia.*

IV. Sed enim uti mundus muliebris hodiè in dotem computari non solet, quippe qui ad ornatum pertinet, non ad matrimonii onera ferenda: sic etiam tentari posset, neque ornatum Ecclesiasticum, qui in vasis & vestimentis sacris consistit, ad dotem Ecclesiæ pertinere, ut verum adhuc sit, quod supra dixi, nonnisi in bonis immobilibus dotem Ecclesiæ rectè constitui.

Faciant tamen vasa illa & instrumenta sacra partem dotis, facient nihilominus illa partem bonorum immobilium. Etsi enim instrumenta rustica prædii partem non faciant ita, ut necessario eum sequantur, & ab eo prorsus inseparabilia sint, cum nec fundo legato suppellex rustica simul legata censeatur, *l. fin. ff. de suppellect. leg.* dispar tamen videtur esse ratio suppellectilis sacræ, quæ Ecclesiæ ita addicitur, ut perpetuò ejus sit, & in eâ perpetuò maneat. At quæ prædio aut fundo ita insunt, ut perpetuò mansura sint, faciunt partem prædii, *arg. l. 44. ff. de leg. 3. l. 32. ff. de pign. l. 35. §. rerum. ff. de hered. inst. l. 1. & 2. C. de V. S.*

V. Antequam ulterius pergamus, monendus mihi es, Lector benevole, & hic in sequentibus probè discerni debere dotem à donatione & largitione, quæ fit Ecclesiæ; illam non nisi in bonis immobilibus, hanc in quâcunque, sive mobili, sive immobili consistere, veterum ostendunt monumenta. Sæpè tamen utraqve in eodem comprehensa legitur instrumento, quatenus, qui dotem constituit, ultra illam liberalis est, & non dotatam tantum congruè, sed etiam ditatam & variis bonis instructam voluit Ecclesiam. Quò refero, quod scribit Gregorius Magnus ad Passivum Episcopum Firmanum *lib. 10. indict. 5. epist. 12.* ubi agit de Oratorio conservando; *Et ideò inquit, Frater charissime, --- perceptâ primitus donatione legitimâ,*

id est, fundos campulos cum condumana, boves domitos parium unum, vaccas duas, argenti libras quatuor, lectum stratum unum, in peculio capita quindecim, armenti capita duo, feramenta numero quing., presentes liberos à tributis fiscalibus solidos sex, gestisque municipalibus alligata, prædictum oratorium solenniter consecrabis, &c. Et in Epistola ad Fortunatum Episcopum Neapolitanum, quæ extat *lib. 2. indict. 11. n. 59.* Rusticam, ait, oratorium extruxisse, & pro voto suo quatuor uncias totius substantiæ suæ testamento legasse, atq; hinc fieri jubet consecrationem. Deinde addit: *Si quid pro diversorum devotione commoditatis accesserit, sibi estimet vendicandum, sive aurum, sive argentum, sive prædium sive vestimentum, omnibus modis constructio præfata possideat.* &c. Sine dubio Rusticæ illius substantia ex pluribus rebus, non immobilibus tantum, & illic consistentibus, sed pluribus etiam mobilibus aliis consistit, ex quibus omnibus dodrans pro parte indivisâ ex donatione Oratorio aut Ecclesiæ cessit.

VI. Pertinet huc Diploma Gerhardi Viri Principis, quem Auber-tus Miræus putat fuisse Ducem Lotharingiæ Mosellanæ ordine septimum, cujus inter alia ex recensione Miræi in *donat. Belg. lib. 1. c. 20.* hæc sunt verba: *Perpendens ergo à DEO mihi reservatum hujus beneficentiæ fructum, obtuli DEO sancto-*

"sanctoque Martyri Benigno pro pec-
 "catorum meorum absolutione, proq;
 "Patris mei Adalberti & Avunculi
 "mei Gerhardi animarum salute jam
 "memoratum pradium, villam scilicet
 "Vulferei curtis, quæ sita est in comi-
 "tatu Solocenfi, supra flumen, quod
 "dicitur Mosuna, cum omnibus suis
 "appendiciis: inprimis scilicet cum Ec-
 "clesiâ in honore DEI Genitricis di-
 "catâ, servis & ancillis ibi comma-
 "nentibus, seu alibi dispersis, sylvis,
 "pascuis, aquis, aquarumque decur-
 "sibus, molendinis, cunctis insuper
 "ad prædictum locum interitis aut ex-
 "teritis pertinentibus, quæ sitis & in-
 "quirendis, totum ex integro de meâ
 "potestate in præfati Monasterii Re-
 "ctorumque ejus transfundo. &c.
 Totus verborum contextus universi-
 tatem rerum ad Villam istam perti-
 nentium, non immobilium tantum,
 sed etiam mobilium, præsentium &
 futurarum aut comparandarum expri-
 mit, neque adeo quicquam exceptum
 voluit Donator, præter jus Advocat-
 tias, de quo in sequentibus plenior
 erit dicendi locus. Ad eundem mo-
 dum Jacobus Presbyter Leodiensis
 Dioceseos, cum Ecclesiam oppidi
 Bredani parochialem in conventua-
 lem & collegiatam evehi vellet, te-
 stamento bona sua pleraque omnia
 ei addixit, atque inter alia his verbis
 "usus est: Omnia etiam alia bona
 "mea mobilia & immobilia, de qui-
 "bus non ordinavi, aut non ordinabo

expresse, volo, quod ad augmenta-
 tionem cedant dictarum præbenda-
 rum, si eas contingat ad effectum
 perducere &c. recensente eodem Miræo
 l. 1. donat. Belg. c. 127.

VII. Reditus, qui in Ecclesiarum
 usus ex donationibus cedebant, ad-
 modum varii erant, prout quisque
 donator ipse eos antea habuerat. Hu-
 go III. Dux Burgundiæ, cum funda-
 ret Ecclesiam Divionensem, reditus
 illi dicavit, quos ipse antea percepe-
 rat, de quibus tamen, quales fuerint,
 vix hodie licebit certi quid asserere:
 In eadem, inquit, villa in proprios
 usus reditus assignavi, videlicet,
 quicquid habebam de ventis, &
 astalagium, quod mihi debebant
 pannifici & calceamentorum con-
 structores, & placitum generale.
 Diploma refertur ab Auberto Mi-
 ræo in donat. Belg. lib. 1. cap. 70.
 Quid sibi verba ista velint, difficile
 erit explicare, certas tamen redituum
 species per illa significari, dubium
 non est. Habebant alii telonia,
 census, aliaque jura, quæ in dotem
 conferebant. Sic enim Johannes
 Dominus de Valery Abbati & con-
 ventui Cluniacensi dono dedit vil-
 lam cum omnibus censibus, tallis, ju-
 stitiis & juribus quibuscunque, uti ha-
 bet Charta in Biblioth. Cluniacens.
 sub Jvon. I. pag. 1523. Alii usum
 sylvæ concesserunt, uti exemplum ha-
 betur in eadem Bibl. Clun. sub Hugone
 VI. pag. 1510. ubi Humbertus Domi-

nus Belli joci in nemoribus de Pinoi & de Roncinis & de Ali concedit usagium, quantum necesse fuerit domui de Arpajaco tam ad calefaciendum, quam ad ædificandum & alios usus domui necessarios. Invenio etiam haleces aliquando datos. Sic enim legitur in fundatione Monasterii prope Insulam Flandriæ emporium, quam fecit Johanna Constantinopolitana Flandriæ & Hannoniæ Comitissa, apud Miræ, lib. 2. Donat. Belgic. cap. 96. his verbis: *“Dedimus præterea in elemosynam ipsi Monasterio unum last halecium, quod singulis annis in festo S. Martini debet accipere apud Mardic. Et à Nicolao Camuzat in antiq. Trecent. p. 371. recensetur instrumentum donationis Erardi Comitis Brenensis, in quo refertur, patrem ejus tercentum halecia monasterio in perpetuum contulisse. Sed & casei quandoque in donationem venerunt, aliquando & angvillæ, pelles, cerevisia, & quicquid denique emolumentum aliquod præbere potest. Patet id ex diplomate Philippi Flandriæ Comitis, in quo refert ea, quæ a Patre suo Theoderico Alsatio, Ecclesiæ in burgo Bruggensi in dotem data fuerunt, apud eund. Miræ, lib. 2. cap. 65. Inter alia hæc ibi habentur verba: Præterea in ministerium Ecclesiæ ejusdem Curstodem statuerunt, eis in usus suos assignaverunt quinque pisas caseorum, viginti quatuor hodos avenæ,*

ducentas angvillas in Quadragesima, quatuor pelles in ministerio, Dierkimi, in officio Lamberti Notarii cerevisiam, ex Hosporcis viginti, novem denarios in Rogationibus &c. Referuntur ibi etiam butyrum, oleum, cera, & alia plura.

VIII. Ut habeant antiquitatis studiosi, in quo se exercent, & imprimis illi, qui in barbarismis explicandis operam atque industriam suam ponunt, ex instrumento donationis ab Henrico Campaniæ Comite Ecclesiæ S. Stephani Trecentis collatæ, uti id totum ab Nicolao Camuzat in antiq. Tricassin. pag. 331. refertur, nonnulla huc facientia adscribere libuit, quæ hæc sunt: *Concedo igitur prædictæ Ecclesiæ claustrum tam quietum & liberum, quam est ipsa Ecclesia, quicquid habebam in molendinis juxta baluca, --- & piscariam & cursum aquæ, Sequana sicut habebam, --- medietatem molendinorum de Insulis, domum & justitiam ejusdem molendini. Dedi & decimam avenæ, nemorum circa insulas, usufructum omnium forestarum mearum ad opus Ecclesiæ & ipsorum Canonorum, quibuscumque indiguerint. decimam de balneo, --- medietatem furni hilduini de vendopera liberam, ante Domgionem, medietatem furni herfredi liberam, quæ tenetur ab Ecclesiâ in casamento libera. Itaten, quod si furni forte comburantur*

tur

tur, illi, qui tenebunt furnos, eos refi-
 ciant, & furnus necessaria ministra-
 bunt. Concessionem, quam feci vobis,
 scilicet ne fiat furnus à cursu Sequanae,
 ubi dicitur pons aulae, usque ad S. Savi-
 nam nisi assensu capituli vestri. Do-
 mum unam, --- domum aliam --- te-
 loneum & libertatem domus Caro-
 li. --- libertatem quingentorum stallorum,
 quae dederunt in foro Ecclesiae nostrae
 Theobaldus scriba. --- Stallum in fo-
 ro liberum, quod emisistis ab amico fi-
 lio Belini. libertatem Jobiae sitae in
 pelliparia. --- Jobiam magistri Rober-
 ti & medietatem Jobiarum, quae
 partiuntur cum Petro raso, & Jo-
 biam corrigiarum in medio foro.
 Telonium corvesariae in nundinis
 & per totum annum, ubique corue-
 sium vendatur. Telonium minuti
 ministerii ubicunque sit in nundinis &
 per totum annum. Telonium totius
 cere, ubicunque Trevis vendatur,
 --- medietatem telonii quimplarum,
 pedagium portae ursariorum per to-
 tum annum sine nundinis, --- nundi-
 nam Clausi omnino liberam, quae in-
 cipit in festo S. Vincentii, & durat
 per 15. dies. pedagium per octo dies
 post nundinas, & pedagium de resi-
 duo nundinarum Clausi. medietate-
 tem pinii donorum clausi in eadem
 nundina. Primum mensurarum
 salis, secundum meternes salagii,
 & unum quarta trium singulis
 quadrigis, quae à festo S. Andreae
 usque ad purificationem B. Mariae

sal adducunt. Censum, quem habe-
 tis in clauso, & justiciam domorum,
 ex quibus census iste pervenit, ---
 pedagium doliorum vinum de foris,
 advehentium. --- decimam frumen-
 ti, quod venit ad granarium meum,
 de potestate Trevarum. --- tria ar-
 pentae vineae &c.

IX. Plura non addam, quoniam
 ejusmodi instrumenta adduci pos-
 sent penè infinita. Haec autem ideò
 recensere libuit, ut ostenderem, ni-
 hil omnino inveniri in hominum
 commercio, dum aliquale saltem
 emolumentum praestet, quod non
 aliquando in suo genere Ecclesiis &
 piis locis dicatum fuerit. Quin &
 reditus saepe injustè acquisiti, quo-
 rumque titulus planè vitiosus est, sacris
 destinantur aedificiis & ministeriis.
 Et est scilicet ea humani ingenii indo-
 les, ut bona malè quae sita non dura-
 tura putent, nisi ex his portio aliqua
 divino assignetur cultui. Et hinc
 adeò quamplurimos quotidie vide-
 bis, qui postquam civium suorum
 oppressione, & avaritiâ, aut artibus
 inhonestis atque illicitis ingentes di-
 vitias compararunt, omnem ex vi-
 tiis suis contractam maculam elui, &
 omnibus numeris absolutam deli-
 ctorum suorum veniam impetrari
 confidunt, sicubi ad pios usus por-
 tionem lucri acquisiti impendant.
 Et est sanè eorum hoc consilium non
 omnino improbandum. Etsi enim
 laudari nequeat, qui ideò artibus il-
 lici-

licitis utitur, ut eleemosynas faciat, aut pias causas promoveat; si tamen antequam in tali modo se peccare agnoscat, magnas conflaverit diviti- as, postea verò per gratiam Spiritus S. illuminatus, & de earum injusta pos- sessione edoctus & convictus fuerit, debet is utique, si potest, illi ipsi, cu- jus sunt res ablatae, restituere, aut si il- le in vivis esse desierit, ejus heredibus; si nec his possit, tum ad egenos & pias causas facultates istae sunt transfe- renda. *Hoc consilio*, inquit B. Chem- nitius in *Harm. Evang. p. 2019. Chri- stiani Imperatores Constantinus, Ca- rolus Magnus, & ipsorum similes se- cuti esse videntur. Qui & ipsi magna bella gesserunt, multos oppreserunt, immensas operes congregaverunt, in qui- bus bellis impossibile est, quin multis bonis et innocentibus vis fuerit illata, qui bonis suis praeter jus & aequum sunt executi. Sed iidem Principes bello finito, & pacem parata, quoniam non omnibus bona amissa restituere poterant, DEO & pauperibus eleemo- synas dederunt, Ecclesias amplissimis redditibus dotarunt &c. Conf. Joh. Contr. Danhauer in *Theol. Conscient. tom. 1. sect. 2. art. 6. n. 4. Gisbert. Voët. Polit. Eccles. part. 1. lib. 2. tr. 3. c. 5. p. 936.**

X. Extra hunc casum, quo resti- tutio dominis fieri nequit, non est putanda eleemosyna, si pauperibus dispensetur, quod ex illicitis rebus acquiritur, uti ait Gregorius M. apud

Gratianum *c. non est putanda. 1. q. 1.* & porro: *Unde etiam certum est, quia etsi monasteria vel xenodochia, vel quid aliud ex pecuniâ, quae pro sacris ordinibus datur, construuntur, non proficit mercedi &c.* Et ex hac ratio- ne improbat Isidorus Pelusiota ad Eu- napium *epist. 37. l. 1.* institutum istud, quo ex spoliis pauperum aedificantur Ecclesiae. *Condis quidem, inquit, Ec- clesiam in Pelusio, machinis quidem ac molitionibus conspicuam, sed impro- bis studiis et sacrarum electionum pre- ciis & injuriis atque contumeliis, & te- nuiorum oppressionibus & pauperum sumptibus. Id quod nihil aliud est, quam aedificare Sion in sanguinibus & Hierusalem in injustitiis. Deus porro sacrificio ex alienis bonis conflatò ni- hil opus habet. Verum illud, perinde atque eum, qui canem mactat, execra- tur. Quae cum ita sint, & aedificare & injuriam aliis inferre desine: ne alio- qui domus illa te apud eum prodat & convincat, ut quae sublimis quidem & excelsa stet, verum ob ea mala, ex qui- bus extructa est, te condemnet.*

XI. Eleganter circa hoc argumen- tum declamat Nicolaus le Maître *de bon. Eccles. part. 2. lib. 1. c. 15.* cuius a- liqua hic adscribam verba: *Olim, inquit, milites credebant purgari se contra- ctis in bello sceleribus et tot pradatio- num ac latrociniorum sordes elui, cum praeda partem Vulcano adolebant, & in sortem spoliiorum rapacissi- mum vocabant elementum. Nunc homi-*

homines DEUM oblivisci furtorum & lacrymis pauperum gaudere arbitrantur, si langventium & fame per-eun-tium viscera aris admoveant, si in societatem fœdisimi lucri Ecclesie ministros adsciscant, si Christi fundum rapinis augeant. Non amat Servator his artibus splendescere, exhorrescit altaria, quæ auro infami ac furtivo nitent. Tempia ista, quæ pauperum sanguis & viscera extruxerunt, longè ipsi suâ cruce atrociora sunt: famem suam non vult demonis auxilio sedari &c. Sed ista ὡς ἐν παρόδῳ. Redimus in viam, & quod reliquum est, conficiemus.

XII. Potissima verò in dote Ecclesiasticâ constituendâ habita fuit ratio alimentorum, quibus Clerici sustentari possent. Atque hinc in antiquis monumentis, tum frumenti, tum leguminis variæ species donatæ leguntur. Nec tamen frumenti appellatione legumina veniunt. Sunt enim frumenta, quæ aristâ continentur: legumina, quæ siliquâ. Itaque nec lupini, nec faba, nec cicer, nec pisa frumenta sunt, sed fruges, l. 77. ff. de V. S. l. 3. §. 8. ff. de pen. leg. Proinde etiam in donationibus piis probè ista discernenda sunt, quandoquidem à donatione unius argumentari non licet ad donationem alterius, neque plura comprehendisse censendus est donator, quàm verbis expressit. In antiquis Scripturis sæpè bladi nomen occurrit, quod quidem aliquando

valdè generaliter omnem fructum denotat, etiam arborum & vitis, aliquando illa tantum semina, quæ in arêa teruntur, uti istas vocis acceptiones explicat Henr. Spelmannus in glossar. Sed specialius aliquando restringi videtur ad certum genus frumenti. Quod ostendunt verba donationis ab Alide dominâ Boulariz factæ, apud Aubert. Miræ. l. 1. donat. Belg. c. 98. in hanc sententiam: Super-addidi etiam redditum sex modiorum, duri bladi, & decem modiorum avenæ &c.

XIII. Ab eo ferè tempore, quo Christiani rerum potiti sunt, persuaderi cœpit fundatoribus, Ecclesiam subsistere non posse, nisi proprios haberet agros & bona immobilia. Atque ea non exigebant tantum Episcopi & Clerici, veluti debitum aliquod, sed illi etiam ipsi, qui pietati studebant, spontaneâ liberalitate certatim sua prædia ad pias causas conferrebant. Constantinus quidem ipse per singulas civitates certam vectigalium partem fisco suo detractam alendis Ecclesie ministris impendi voluit, quod haud obscure colligitur ex l. 12. C. de SS. Eccles. & disertè traditur à Sozomeno lib. 5. hist. Eccles. c. 5. dum ait: Nam cum Constantinus res Ecclesie ritè disposuisset, & ex vectigalibus cujusq; civitatis ea, quæ erant satis ad res comparandas necessaria, Clero cujusq; Ecclesie erogavit, illudq; lege stabilivit: quæ lex eo tempore, quo

Q morie-

moriebatur Julianus, hætenus diligenter observata fuit &c. eodem plane modo, quo gentilium Sacerdotibus alimenta ex publico præstita fuisse refert Ambrosius advers. Symmachum, dum scribit: Sacerdotibus quoque suis quærentur alimenta publica non præberi: quantum hinc verborum tumultus increpuit, &c. Idem tamen ille Constantinus speciali constitutione, quæ extat in l. 1. C. de SS. Eccles. unicuique dedit licentiam sanctissimo Catholico venerabilique concilio relinquendi testamento, quicquid voluerit.

XIV. Non invenio, Constantinum bona immobilia Gentilium sacris olim destinata, in pios Ecclesiarum usûs vertisse, nec asserere ausim, intra sui imperii terminos talia Gentilium sacris destinata fuisse. Si tamen fuerint, videntur mihi omnia illa in profanos usûs conversa, uti omnia eorum templa funditus subversa leguntur apud Euseb. *de vit. Constant. lib. 3. c. 54. 55. 56. 58.* Alibi tamen à Regibus sacra ista Gentilium prædia in Ecclesiarum Christianarum usûs versa fuisse, dubitare nos non sinit Galfredus *Monumetensis histor. Reg. Brit. l. 5. c. 1.* quando ait: *Interea gloriosus ille Rex Lucius, cum intra regnum suum cultum vere fidei magnificatum esse vidisset, maximo gaudio fluctuans, possessiones & territoria, quæ prius templa idolorum possidebant, in meliorem usum vertens, ecclesiis fidelium permanere concessit. Et quia majorem bono-*

rem ipsis impendere debuerant, augmentavit illas amplioribus agris & mansis, omniq; libertate sublimavit. Imò verò insequentibus temporibus fanorum hanc in Christianos usûs conversionem non probavit tantum, sed & fieri jussit Pontifex Romanus. Gregorius enim Melito in Angliam ad Augustinum proficiscenti utiliter præcipiens de non diruendis fanis, quæ à gentilibus Anglis dæmonibus consecrata erant, ita scribit, ut deletis idolis Fana ipsa conservarentur, & ad Christianæ Ecclesiæ ritus cultumque divinum à gentilitiis profanationibus expiantur. Vid. Britann. antiq. quæ ex vulgandas curavit Matthæus Parkerus Archiepiscopus Catuariensis in vit. Augustini.

XV. Constantinus igitur ministros Ecclesiæ ex publico sic ali voluit, ut tamen non vetaret, Ecclesiæ propria esse quædam prædia, certosque ex iis proventus: præsertim cum sciret, valde plerumque miserum esse, ab ærarii præfectis pendere. Fr. Balduin. *de Constantin. Legib. l. 1. p. 22.* Sanctissimum autem istud & venerabile Concilium, ipsam Ecclesiam denotat, non ut singuli Clerici, id quod legatum est, sibi vindicarent, sed ut eo jure istud haberetur, quo haberi solet, quod universitati vel collegio licito legatum est. Omnino enim locum hic invenit, quod inter gentiles placuit Scævola *Jcto in l. 20. §. 1. ff. de ann. leg.* nempe
in

in instrumentis ultimarum voluntatum ministerium quandoque designari, datum autem intelligi templo. Sic enim etiam, quod civibus legatur, ipsi civitati legatum intelligitur, *l. 2. ff. de reb. dub.* Per ista autem Constantini verba Christianorum ministrorum ordo aut corpus haud obscure inter Collegia licita refertur. Corpori enim, cui non licet coire, si legatur, non valebit legatum, nisi singulis legatur. hi enim non quasi collegium, sed quasi certi homines admittentur ad legatum, inquit Paulus *Incus in l. 20. de reb. dub.* Quam ratione Judæorum universitati testamento nihil omnino relinqui potest, *l. 1. C. de Jude.* singulis tamen legari potest. Marquard. de Susannis *part. 2. de Jude. c. 5. n. 24.* Carpzov. *part. 3. const. 13. def. 36.* Et quia olim non minus Christianis, quam Judæis in unum corpus coire prohibitum erat, uti ex Tertulliani *apologes. c. 39.* patet, non erit id amplius prohibitum, aut pro illicito collegio habendum, cui ex testamento capere licet, quod Constantini constitutio concedit.

XVI. Post Constantinum Julianus, postquam Libanii Rhetoris aliorumque Ethnicorum Philosophorum artibus, Apostata factus & in gentilium superstitionem relapsus esset, nervos istos incidere, omniaque ista beneficia Christianis à Constantino collata revocare non dubitavit. *Cle-*

ricis, inquit Sozomenus *l. 5. cap. 5. omnem immunitatem, honorem, & frumenti congiaria ipsis à Constantino donata, ademit, legesque eorum causâ conditas abrogavit, curiis addixit. Porro à Virginibus & viduis, quæ in Clerum erant propter egestatem adscriptæ, ea exigere mandavit, quæ antè ab arario publico acceperant &c.* Nec licuit igitur eo tempore aperte quicquam vel donare, vel in dotem dare Ecclesiis, quibus etiam id, quod habuerunt, subtrahere & auferre non erubuit astutissimus & subtilissimus persecutor.

XVII. Jovianus Julianum secutus res Christianorum collapsas restituit, laudatque eum Theodoretus *lib. 4. histor. Eccles. c. 4.* eo inprimis nomine, quod editâ lege jufferit, Ecclesiis restitui frumentum, quod iis de publico præstari jufferat Constantinus, Julianus verò prohibuerat. Nec adeo quenquam inter imperatores insequentis fuisse puto, qui ad Juliani exemplum rem Christianam evertere, & Ecclesias destruere ausus fuerit. Imò verò cum circa annum CCCCLIV. non deessent, qui stipendia alendis Ecclesiæ ministris ex publico destinata parcius præberent, fortè etiam negarent aliquando, noluit Valentinianus III. Imper. speciali in eam rem constitutione, quæ extat in *l. 12. C. de SS. Eccles.* quicquam detrahi, sed jussit totum & integrum, ut constitutum

Q 2

fuit

fuit ab initio, illis exhiberi. *Quia, inquit, humanitatis nostræ est, egenis prospicere, ac dare operam, ut pauperibus alimenta non desint: salaria etiam, quæ sacrosanctis Ecclesiis in diversis speciebus de publico hætenus ministrata sunt, jubemus nunc quodq; inconcussa & à nullo prorsus imminuenda præstari.*

XVIII. Coërcita tamen fuit aliquando potestas, quam in ultimis voluntatibus liberam cuique esse voluit Constantinus, relinquendi scilicet Ecclesiis earumque ministris bonorum suorum quodcumque voluerit. Extat Valentiniani Senioris constitutio in *L. 20. C. Theodos. de Episc. Eccles. & Cler.* quæ prohibentur Ecclesiastici & continentes (h. e. qui privato perfectioris vitæ studio ducti cœlibem vitam affectabant) quicquam capere ex mulierum quarumcunque liberalitate vel testamento: relicto tantum eis ex propinquorum successione capiendi jure. & additâ poenâ, ut quicquid adversus hanc legem à mulieribus viris Ecclesiasticis relictum vel donatum fuerit, id fisco Principis vindicetur. Et ne quis Ecclesiasticos & continentes strictè nimis accipiat, & de Clericis tantum inferioris gradûs, aut continentibus Viris tantum legem istam interpretetur, idem ille Valentinianus Imp. post biennium ad Episcopos etiam & virgines DEO dicatas eam disertè applicat, in *L. 22. Cod.*

Theodos. eod. nec magis istis, quàm cæteris Ecclesiasticis aut Viris continentibus ex liberalitate mulierum acquiri aliquid permittit.

XIX. Causam impulsivam & occasionem legum istarum ex moribus Clericorum istius seculi repetere oportet. Nempe plurimi eorum hereditatæ erant, & bonorum captores, assidentes atque inservientes scæminis simplicioribus, ut liberalitatem earum provocarent, & vel donatione inter vivos vel ultimâ voluntate ab ipsis conditâ, suam explerent avaritiam. Turpissimum istud aucupium Hieronymus ejus seculi Doctor celeberrimus *epist. 2. ad Nepotian. de vit. Cler. & sacerdot.* his verbis describit: *Audio præterea in senes & anus absque liberis, quorundam turpe servitium: ipsi apponunt matulam, obsident lectum, purulentiam stomachi, & phlegmata pulmonis manu propria suscipiunt, pavent ad introitum Medici, tremantibusque labiis an commodius habeant, sciscitantur, & si paulum senex vegetior fuerit, periclitantur, simulatâque lætitiâ mens intrinsecus avara torquetur, timent enim, ne perdant ministerium.* Ex his moribus natam fuisse istam legem agnoscit & dolet Hieronymus, quod scilicet nimia & quotidie magis excrecens Clericorum & Monachorum cupiditas legi isti faciendæ occasionem dederit.

Pudet

Pudet dicere, inquit, Sacerdotes idolorum, mimi, & Auriga & scorta hereditates capiunt, solis clericis ac monachis hac lege prohibetur. & non prohibetur à persecutoribus, sed à Principibus Christianis. Nec de Legge conqueror, sed doleo, cur meruerimus hanc legem. Caeterum bonum est, sed quò mihi vulnus ut indigeam cauterio. Providaque severaque legis cautio: & tamen nec sic refrenatur avaritia. Per fideicommissa legibus illudimus, ut quasi majora sint Imperatorum scita, quam Christi, leges timeamus, & Evangelia contemnimus &c. Similia habet Ambrosius advers. Symmach. quò eodem hoc tempore, quo constitutio ista promulgata fuit, in Ecclesià Mediolanensi claruit.

XX. Probè autem notandum est, per istas Valentiniani leges Ecclesiasticis tantum & DEO dicatis personis ex mulierum donatione aut ultimà voluntate capiendi jus ademptum, Ecclesiis verò istud salvum relictum fuisse, ut adeò parum illà facere videantur ad nostrum hoc institutum, nisi quòd Ecclesià in ministris suis hanc ratione injuriam inferri, & leges ipsas parum æquas censeat Cardinalis Baronius *ad ann. CCCLXX. num. 118. seqq.* cujus tamen hanc ipsam censuram parum æquam esse, ostendit Jacobus Gothofredus *ad d. l. 20.* Fuit verò etiam Ecclesiis aliquando jus capiendi ex te-

stamento ademptum, sed in casu admodum speciali, quando scilicet Diaconissa testamentum condit, & Ecclesiis aliquid in eo relinquit. Constitutio edita est à Theodosio Magno, & habetur *in l. 27. C. Theod. eod.* his verbis: *Si quando diem obierit* (sc. Diaconissa, de cujus ministerio videri possunt, quæ collegit Christophorus Justellus *in Cod. can. Eccles. univ. pag. 235.* & Gabr. Albaspinæ. *l. 1. observ. 24.*) *nullam Ecclesiam, nullum Clericum, nullum pauperem scribat heredes. Careat namq; necesse est viribus, si quid contra veritum circa personas specialiter comprehensas fuerit à moriente confectum. Imò, si quid ab his morienti fuerit extortum, nec tacito fideicommissò Clericis in fraudem venerabilis sanctionis callidà arte, aut probrosà cujuscumque conniventia deferatur: extorres sint ab omnibus, quibus inhiaverant bonis. Et si quid fortè per Epistolam, codicillum, donationem, testamentum, quolibet denique detegitur genere conscriptum erga eos, quos hac sanctione submovimus, id nec in judicium devocetur, sed vel ex intestato is, qui sibi competere intelligit, statuti hujus definitione succedat: si quis se agnoscat filium, si quis probat propinquum, si quis denique vel casu vel judicio, pro solido, pro portione, heres, legatarius, fideicommissarius apertis deprehenditur codicillis, fruatur fortuna munere, conscientia sua fructu: &*

submotis his atque dejectis in hereditariis corporibus potestate utatur heredis.

XXI. Cur de Diaconissis specialem hanc constitutionem ediderit Theodosius, cum tamen, quia viduæ erant, sub generali, quam supra adduximus, Valentiniani constitutione comprehensæ intelligantur, causa sine dubio hæc fuit, quod legem istam nonnulli ad Diaconissas extendi ideò noluerint, quia illæ in notitiam, indicem & catalogum Ecclesiæ relatæ erant, eum in finem, ut ex Ecclesiæ istius facultatibus ad victum necessaria acciperent, & sic ipsæmet specie tenus & habitu de Clero esse videbantur, licet revera inter Laicos computarentur. Vid. Francisc. Florens *ad rubr. tit. de vit. & honest. Cler.* Quò faciebat, quòd & ipsæ ordinarentur, secundum Concil. Chalcedon. *can. 15.* non quidem per consecrationem, sed per manûs impositionem, uti exponit Florens *d. l.* Quia igitur sacris ministeriis adhibebantur Diaconissæ & ex Ecclesiæ bonis victum accipiebant, videbantur sub generali viduarum nomine non ampliùs comprehensæ, sed reliquarum ordine veluti exemptæ. Ut ne ergò ista opinio quæquam incesset, specialem hanc de Diaconissis & haud paulò ab Valentiniani lege differentem edere voluit Theodosius constitutionem, quâ imprimis hoc cavit,

ut quod ab Diaconissâ Ecclesiæ, aut Clerico, aut pauperibus relictum est, pro non scripto haberetur, & sic heredibus quibuscunque, imò his deficientibus, & legatariis & fideicommissariis cederet.

XXII. Rationem autem, cur Theodosius noluerit Ecclesiis & pauperibus quicquam ex Diaconissarum testamentis acquiri, ipsa, nã fallor, prodit hæc constitutio, his verbis: *Imò si quid ab his morienti fuerit extortum, nec tacito fideicommissa aliquid Clericis in fraudem venerabilis sanctionis callidâ arte, aut probrosâ cuiuspiam conniventia deferatur: extorres sint ab omnibus, quibus inhiaverant, bonis. &c.* Idem Theodosius sua hæc verba haud paulò clariùs exponit, in *l. seq. 28. C. Theodos. eod.* ubi legem se promulgasse ait, ne quis Clericus neve sub Ecclesiæ nomine mancipia, supellectilem, prædam, velut infirmi sexus dispoliator invaderet, & remotis affinibus ac propinquis, ipse sub prætextu Catholicæ disciplinæ se ageret viventis heredem. Duas igitur hic refert causas suæ constitutionis Imperator, infirmitatem consilii ex parte Diaconissarum testamenta condentium, quæ persuaderi oppidò facilè possunt, ut, liberis suis aut propinquis neglectis, facultates suas sub specie pietatis Ecclesiæ aut Clericis relinquunt, hæc ratione æternam beatitudinem sibi comparari existi-

existi-

existimantes; & avaritiam ex parte persuadentium clericorum, quæ tanta sæpe est, ut extortum merito dicatur Imperatori, quod à moriente impetratum fuerit. Idque sub eadem hâc nomenclaturâ graviter perstringit Ambrosius *serm. 7. de Clericis*: *Licet dicere possumus, inquit, nemo nos invasionis arguit, violentia nullus accusat. Quasi non interdum majorem prædam à viduis blandimenta eliciant, quàm tormenta. Non interest apud DEUM, utrum vi, an circumventionem quis res alienas occupet, dummodo quo pacto teneat alienum.*

XXIII. Facit verò utraqve hæc ratio, ut credam, etiam in Valentiniani constitutione superius adductâ inter eos, quibus jus capiendi ex mulierum testamentis ademptum est, etiam Ecclesias subintelligi debere. Etsi enim earum diserta non fiat mentio; quia tamen Sacerdos habet, quod Ecclesiæ relictum est, *c. Pontifices. 12. q. 3.* & sic bona Ecclesiæ principaliter in usum Sacerdotum atque Clericorum cedunt, nihil intererit, utrum sibi, an Ecclesiæ legatum a muliere exoraverit Clericus, nisi quòd priori casu plus iuris in re legata accipiat. Utrobique tamen idem poterit subesse avaritia stimulus. Et hæc avaritia Clericorum impulit Imperatores, ut jus acquirendi ex mulierum testamentis illis adimerent. Neque coercita satis dici posset avaritia, si per obliquum & sub Ecclesiæ schemate liceret Cleri-

cis inhiare bonis mulierum; cum tamen maxime hoc intenderint Imperatores, ut omnes fraudes, quæ legi fieri possent, præcaverent, adeò ut ne quidem fideicommissa hoc casu admitterent.

XXIV. Cæterum ipse Theodosius in *d. l. 28. C. Tb. de Episc.* nonnihil immutavit legem suam antehac de Diaconissarum liberalitate ab Clericis non recipiendâ latam, permittebatque, ut liceret Diaconissis mobilia in Ecclesiam & Ecclesiasticos per donationem inter vivos conferre. De testamentis atque ultimis voluntatibus, itemque de fundis & immobilibus quod constituit, nihil omnino immutatum voluit. Id enim, quod facilius quis facit, legislatores solent inhibere frequentius. Quâ ratione Lex Julia prohibuit alienationem fundi dotalis, nisi si mulier consentiret Viro alienanti: obligationem verò, etsi mulier consentiret, inhibuit. *l. un. §. 15. C. de R. U. A.* Judicabat scilicet Augustus Imp. cum legem illam ferret, mulieres facilius consensuras fundi obligationi, quàm alienationi. itaque illam magis, quàm hanc inhibuit. Quâ ratione nec donanti mulieri succurrere debuit Sctum Vellejanum, sed obliganti tantum, quia facilius se mulier obligat, quàm alicui donat. *l. 4. in fin. ff. ad Sct. Vellej.* Nec igitur revocandas esse putavit Theodosius mulieres ab illo tam liberali

liberali

liberali consensu, à quo natura sexûs avari satis eas revocare videatur.

XXV. Leges hac Valentiniani & Theodosii, quanquam parum intellectas, & in alium prorsus sensum contortas, memorat Marcianus Imp. in Novellâ, quam sub titulo, *de testamentis Clericorum*, edidit, & ab illis diversum planè, simpliciter atque absolute constituit, ut sive vidua, sive diaconissa, seu virgo DEO dicata, vel sanctimonialis mulier, sive quocunque alio nomine religiosi honoris vel dignitatis fœmina nuncupetur, testamento vel codicillo suo, quod tamen aliâ omni ratione juris munitum sit, Ecclesiæ vel martyro, vel Clerico, vel Monacho, vel pauperibus aliquid vel ex integro, vel ex parte in quacunqve re vel specie credidit relinquendum, id modis omnibus ratum firmumque consistat, sive hoc institutione, sive substitutione, seu legato & fideicommissio per universitatem vel specialiter sive scriptâ, sive non scriptâ voluntate fuerit, derelictum, omni in posterum de hujusmodi negotio ambiguitate, submotâ, donationibus etiam vel quâlibet liberalitate tam viduarum, quàm diaconissarum sive virginum, quæ Deo dicatæ sunt, vel sanctimonialium quæcunque in Ecclesiam vel martyrium vel Clericum, vel monachum, vel pauperes collata fuerint, pari robore firma habeantur.

Conf. Jacob. Gothofr. *ad d. l. 28. C. Theod. de Episc.*

XXVI. Hâc ratione abrogatis illis, quas anteriores Imperatores fecerant, constitutionibus, noluit eas deinceps Codici suo inferere Justinianus Imperator, quandoquidem ipsi nihil immutare propositum fuerat. Et sancivit ipse in *l. 46. C. de Episc. & Cler.* ut impleatur omnimodo, si quis moriens piam fecerit dispositionem vel per institutionis modum, vel per legatum aut fideicommissum, aut mortis causâ donationem, vel alium quemcunque modum legitimum; utque firmum & ratum sit, quod quis supremo & ultimo mandato Ecclesiæ, aut Xenodochio, aut religiosis domibus reliquisset. Et in *l. 49. §. 7. C. eod.* constituit idem Justinianus, ut si piæ causæ hereditas vel legatum relinquatur, nulla inde detrahatur Falcidia, h. e. uti Andreas Fachineus *l. 5. c. 17.* explicat, ut Oeconomus, vel Episcopus non habeat Falcidiæ emolumentum, licet heredes esse videantur. Atque hinc patet, quanto studio Imperator iste Ecclesiarum emolumenta quæsierit, & procuraverit, id quod etiam aliæ ejus constitutiones prolixè comprobant.

XXVII. Ab eo tempore plenâ manu ab Laicis collata fuerunt in Ecclesias bona tum mobilia, tum immobilia, quod hac ratione vendi sibi

sibi æternam salutem, & inferni cruciatus evitari posse persuasum haberent. Inde crebræ in hanc rem donationum formulæ: *Ego N. cogitavi pro anime meæ remedio & pro aternâ retributione, ut veniam pro peccatis meis in futurum adipisci merear, & in die tremendi iudicii ante tribunal Christi securus assistam. idcirco dono &c.* quam refert Atto Clericus apud Goldast. tom. 2. *Alamannicar. antiq. n. 50.* Et aliam similem Iso Monachus apud eund. num. 84. his verbis: *Humanogenari peccatorum maculis sauciato, atque ob culpam inobedientie à paradysigaudiis dejecto, inter cetera curationum medicamenta etiam hoc DEUS mundo remedium contulit, ut propriis divitiis homines suas animas ab inferni tartaris redimere potuissent, sicut per Salomonem dicitur: Redemptio animæ Viri propriæ divitiæ ejus. Hinc & per semetipsum divina clementia in Evangelio hortatur dicens: Dabite & dabitur vobis, & iterum: Dabite elemosynam & omnia munda sunt vobis. His igitur atque aliis Scripturarum admonitionibus ego N. compunctus trado atque transfundo &c.* Istiusmodi plures habentur passim, & in omnibus ferè monumentis, quibus aliquid Ecclesiæ traditum aut donatum fuit. Eandem commendant pietatem instrumenta, quæ vernaculâ deinceps Ger-

manorum lingvâ concepta sæpenu-mero inveniuntur, quæ mihi nuper ex actis publicis in manus venit, scriptum anno MCCCXLI. cujus hæc erant verba initialia: **I**ch Frederick von Lütichau zu Kuelen geseßin/ unde myne rechten erbin unde erbnehmîn bekennen mit desen unsern offsen breve vor allen/ dyen sehn addir hörin lesin/ daß Ich mit guten willin/ und wohl bedachten muthe habe gegeben leuterlich umb Gotis wille unde durch meyn und myner altfahren selen wille ein schock groschen jährlich Zinses zu ewigen gezeiten dem Gotishuse zu Kuelen &c.

XXVIII. Inter Alamannos sub id tempus usu invaluit, & lege deinceps confirmatum est, ut, qui res suas Ecclesiæ dabant, precibus rogarent, ut sibi, quoad vixissent, iis uti frui liceret, ipsi verò interim mercedem quandam seu censum annum darent. Sic enim se habent verba Leg. Alamann. cap. 2. uti ab Fried. Lindbroggio in Cod. LL. antiq. recensentur: *Si quis liber res suas ad Ecclesiam dederit, & per chartam firmitatem fecerit, & post hæc à Pastore Ecclesiæ per beneficium susceperit ad vitualem necessitatem conquirendam diebus vite suæ, & quod spondet,*
R
persol-

persolvat ad Ecclesiam censum de illa terrâ, & hoc per epistolam firmitatis fiat, ut post ejus discessum ullus de heredibus non contradicat. &c. Contractus ille speciali nomine precaria dicebatur & ex voluntate contractentium pactisque intervenientibus in varias figuras declinavit, quas eruditè exponunt Georg. Franzkius de laudem. cap. 12. Gregor. Biccus de possess. duor. quest. 7. Ant. Bengus & Francisc. Pinsson. de benef. tit. de reb. Eccles. al. §. 12. Joseph. Gibalin. de usur. lib. 4. c. 2. art. 2. seqq. qui eruditè & prolixè eâ de re agit. Originem ejus refert Beatus Rhenanus lib. 2. rer. German. ad tempora Clodovei Francorum Regis, dum ait: post victoriam illam ad Tolbiacum præstantem, de Alemannis à Clodoveo obtentam, quosdam in illo recenti Christianismo res suas Ecclesie donasse, & rursus agros aut domum in beneficii modum recepisse ad vite sue tempus, non tamen circapensitationem, nec post mortem patris filios aut heredes vindicare sic datopotuisse, & hos Colonos Ecclesiasticos dictos. Non aberrant, qui jam tum ab Leone & Anthemio Imperatoribus anno CCCCLXX negotii id genus lege firmatum contendunt, uti perspicuè id apparet ex l. 14. §. 5. Cod. de SS. Eccles.

XXIX. Solebant autem à mortuâ circa hoc negotium confici

instrumenta, alteram quidem ex parte ejus, qui res Ecclesie utendas sibi dari rogabat, idque propriè precaria dicebatur, Epistolam firmitatis vocat Lex Alamannorum superius adducta; alterum verò ex parte Ecclesie, quo Episcopus vel Abbas rem Ecclesie concedebat, idque præstaria vulgo dicebatur, sive præstationis charta. Hieron. Bignon. ad Marculf. form. l. 2. c. 40. Utriusque formulæ extant apud ipsum Marculfum l. 2. c. 5. & 40. aliæ plures apud Goldast. Alamannicar. rer. tom. 2. part. 1. num. 66. seqq. in quibus tamen sæpius præstariæ nomen præstariis accomodatur. Add. Christoph. Lehmann. Chron. Spir. l. 2. c. 43. Cum verò deinceps precariæ in beneficia diuturniora & tandem perpetua degenerassent, ita ut ex Laicorum manibus vix unquam ad Ecclesiam redirent, multa sæpe & prolixa eâ de re in conciliis exorta est consultatio, quâ ratione ad pristinum statum redigi & in Ecclesie emolumentum transferri possent, uti fusiùs ista omnia exponit Gibalinus d. l.

XXX. His & aliis modis multa & maxima in Ecclesiam translata fuerunt prædia, tum urbana, tum rustica, atque amplissima latifundia, cum nemo quisquam esset opum suarum tam tenax, ut de salute suâ æternâ sollicitus, non aliquam ex illis partem in Clericos aut religiosos

fos ex pietate conferret. *Eò res istius aevi devenèrunt*, inquit Sigonius *l. 7. de regn. Ital. ut hominibus ad purgatorii Orcum expavescentibus, nemo se satis felicem & pium existimaret, nisi in templorum & monasteriorum substructiones, in Ordinum sacrorum conservationem aut totum patrimonium, aut insignem ejus partem attereret.* Ex hinc verò tria præcipuè in Rempublicam redundarunt mala, quæ majestati imperantium tantum non exitium attulerunt. Primùm enim Episcopi in luxum profusissimi bona Ecclesiastica perditè consumpsèrunt & processerunt vehiculis insidentes circumspectè vestiti, epulas curantes profusas, ad eò ut eorum convivia Regales superarint mensas, quemadmodum notavit homo à nostrà religione alienus Ammianus Marcellinus *lib. 27.* In luxum istum seriò & animosè declamavit Guilielmus Budæus sub Francisco I. Consiliarius Regius & supplicium libellorum Magister *lib. 5. de asse*, his verbis: *Age, recitentur expensorum nomina, prob superi immortales, in cupedias, in delicias popinales, in luxum mensarum, in equitium numerosum & elegans, in instrumentum lautum Episcopii, in suppellectilem, in vasa argentea, in vestem stragulam & poripetasmata, in stipendium cohortis honoraria seruatorum & calamistratorum, in aviarium venaticum & accipitra-*

rios, in venationis ministerium instrumentumque, in ferculorum strutores, in scurras, in ludios, in acromata, in thymelicos, in eos, quos à cavillis habent, & à voluptatibus, in deliciarum mille nomina. ut vix decima pars in erogationes pias & in rem dominicam superfit, &c. Fecit verò hanc suà censurà Budæus, ut per indicem expurgatorium notaretur, & inhumanè ab auctoribus ejus confoderetur, ex causà non alià, nisi quod Episcopis nimis acerbè insultaverit, eorumque mores cum *παρρησία* aliquà perstrinxerit.

XXXI. Et agnoverunt tamen ipsi quandoque Episcopi, suum hunc immoderatum luxum conditioni suæ parum convenire. Sic enim Fulbertus, Episcopus Carnotensis, *epist. 90.* ad Robertum Regem Francorum verba facit: *Illud agrius tolerabam, quod res Ecclesie in superfluum domesticorum victualia sic expendere compellabar ex pravà consuetudine prædecessorum meorum, ut officium hospitalitatis & elemosynæ, sicut mea interest, administrare non possem.* Prava hæc consuetudo faciebat, ut pessimè atque indignissimis modis ab Coëpiscopis suis tractaretur, quisquis pristinam frugalitatem vitæ suæ regulam proposuisset. Memorabile est, quod de Thomà Bradwardino, Archi-

R 2

Epi-

Episcopo Cantuariensi referunt annales rerum Britannicarum. In ipso consecrationis convivio Hugo Tutelensis Cardinalis Vir fastu inanis, Thoma Cantuar. jam sacrati humilitate & simplicitate despecta, ut ei convivium faceret, vilem quendam & abjectum homunculum a sino insidentem & Archiepiscopatum petentem induxit, qui à toto Cardinalium catu reprehensus & stultitiâ notatus discessit.

XXXII. Secundum est, quod Episcopi ultra Sacerdotii limites ad externum dominatum progressi sunt, uti in Ecclesiasticâ historia autor est Socrates lib. 7. c. 11. Utque potestas illa majori niteretur autoritate, Veterum scripta & Ignatii præcipue, ut antiquissimi scriptoris, epistolas interpolare haud sunt veriti, quod eruditè ostendit Jacobus Usserius Archiepiscopus Armachanus not. in Ignat. cap. 10. Et mirari tamen subit, cum in illis post Episcopum demum jubetur honorari Rex, atque sic Ecclesiastica potestas multò dignior atque honoratior habeatur, quâ fiat, quòd principum magis titulo, & civilis alicujus potestatis axiomate insigniri malint hodiè Episcopi, quàm ab officio, quod gerunt, sacro. Semel statuunt, (inquit Georgius Wicelius in via Reg. ad art. de pot. Eccles.) potestatem Ecclesiasticam, qua Episcopi sunt, omninò excellere, & longè in-

feriorem esse potestatem, qua principes sunt. Quod cum sit irrefragabile atq; immotum, tamen gaudent audire tantum principes, & propemodum pudet Episcopos dici. Imò illorum aula non sustinet patienter audire, si quis roget, ubi Rev. Episcopus sit: præcisè dicendum est, ubi reperiam meum gloriosissimum Dominum & Principem; sin secus, ad suspicionem malam protinus rapitur. Cujus rei forsàn causa est, quòd malint esse re ipsa Principes, quàm Episcopi, & propensiores sint ad Principatum, quàm Episcopatum. &c. Istam ὑπεροχὴν Episcopalem in ipso capite Pontifice Romano graviter perstrinxit anno MCCCCXIII. Johannes Petrus de Ferrariis in prax. tit. 30. gloss. 7. n. 2. his ipsis expressissimis verbis: Vides, quod ipse Papa, qui deberet tanquam verus Vicarius vestigia sequi Jesu Christi, possidere & manu armata nititur detinere jurisdictionem in terris, civitatibus, & villis, & locis, qua sunt naturaliter & à mundi creatione & Christi ordinatione imperii Romani. -- Imò ipse Papa in ipsum Imperatorem nititur superioritatem habere, quod ridiculum est dicere, atque abominabile audire. Nam naturaliter à principio mundi omnes clerici, nedum Laici erant sub potestate & jurisdictione Imperii, sed ipsorum Imperatorum dulcedine & benignitate fuerunt Clerici dimis-

s

si sub potestate Papa, & beneficium hoc, tanquam ingrati sciunt malè cognoscere &c.

XXXIII. Tertium denique est, quod propter exemptionem bonorum Ecclesiasticorum haud exigua territorii portio oneribus civilibus prorsus subducatur, atque sic imperium Principis coangustetur magis, ipsumque ærarium publicum attenuetur valdè & pauperius reddatur. *Quod si potentissimus quisque vestrum, inquit Jacobus Rex Angliæ, & alloquitur omnes Principes Christianos, altè seriòque recogitet, penè tertiam populi, solique vestri partem Ecclesie esse dicatam, nonne illius quæso jactura sensus animos vestros percutiet, quæ tantum hominum fundorumque vestro juri subtrahat, ut ubique Pontifici provincie coloniæque constituantur? Imò quantum spinarum & tribulorum in mediis vestris ditionibus relinquitur, cum asseratur tam potens hominum factio sub imperiis vestris nasci, educari opimisque prædiis frui posse, quæ à vestrà potestate immunis sit, nec ullo jure vestris legibus, judiciisque subiecta? Adeò ut cum antiquitus Clerici nihil ultra decimas adpeterent, iisque contenti viverent, nunc Papa Clericorum caput, non nisi tertiam Civium & bonorum ac fundorum parte in omnibus regnis & provinciis accepta acquiescat.*

XXXIV. Singula ista justam præbuerunt Legislatoribus causam, ut

circa acquisitiones fundorum & bonorum immobilium Ecclesiis modum ponerent, & ne per immunitatem Ecclesiasticam nervi Reip. inciderentur, constitutionibus in eam rem editis caverent. Refert Leunclavius *tom. 1. lib. 2. jur. Oriental.* novellam Nicephori Phocæ Imperatoris, quæ prohibuit, ne quis in posterum fundos agrosve in monasteria aut Ecclesias transferat, eà ferè solà inductus ratione, quod Monachi & Clerici nimium quantum à pristina vivendi ratione recesserint. *Cum, inquit, Monasteriorum sacrarumque pietatis officinarum manifestissimum morbum intueor: morbum enim appello, hanc insatiabilitatem, quod huic malo remedium excogitem, nescio, quæ veratione modi excessum coerceram. Quibus enim patribus obsequentes, aut unde nacti occasiones, ad tantam superfluitatem, & vanam insaniam, ut cum Davide loquar, exorbitarunt: dum infinita terræ jugera, structuras ambitiosas, greges equorum, bouum, camelorum, jumentorum, aliorum innumerabilium, singulis horis acquirere student, totamque animi curam in hac intendunt: adeò ut ista studia monastica nihil à vitâ mundanâ, multisque sollicitudinibus astuante differant. Quibus ita præmissis constituit tandem: Itaque, ab hoc tempore nemini liceat nec fundos agrosve, nec loca Monasteriis, aut Gerocomiis aut Xenonibus quocunque modo transmittere, adeoque nec ali-*

cui metropoli, vel Episcopatu. nec enim hæc illis quid conducunt.

XXXV. Tales constitutiones alibi quoque prodierunt plures, quæ tamen sapientissimè ab successoribus refixæ fuerunt. Vid. statuta secunda Roberti I. Scotiæ Regis *cap. 1.* quæ edidit Joannes Skenæus. Et ex constitutionibus Germanicis liquet, in provinciis Saxonie inferioris talia seculo XIV. extitisse statuta, quæ tamen Karoli IV. Imp. sanctione peculiari abrogata fuerunt. Refertur ea à Goldasto *tom. 2. Constit. Imp. pag. 92.* Et ut propius ad nostra tempora progressus faciam, nota est Caroli V. Imp. constitutio in Belgio promulgata, quæ prohibuit, ne ulli cujuscunque loci aut ordinis religiosi stabilia ulla bona sine Principis diserto permisso mercari possent. Similem legem circa initium hujus seculi ediderunt Veneti, ne bona alienentur in Ecclesias & Ecclesiasticas personas, & ne eis legata adscribi possint sine licentiâ majoris magistratus vel Senatus Veneti. Apud Gallos verò neque hodiè quidem bona immobilia seu stabilia Ecclesiis ut Collegiis & corporibus, quas manus mortuas vocant, eò quòd nihil conferant, non aliter rectè relinquantur, aut ab his aliter acquiruntur, quàm amortizationis seu morticini beneficio à Principe accepto, vel indemnitate Fisco præstitâ per Finantiam seu præstationem semel factam, vel per pen-

sitationem annuam, vel denique vicario homine oblato vivente, confiscante, moriente; horum si nihil factum fuerit, Ecclesia fundum sibi relictum intra annum alienare cogitur. Jacob. Gothofred. *ad l. 4. C. Theod. de Episc. Eccles. & Cler.* Joh. Papon. *arrest. l. 1. tit. 14. n. 1.* Anton. Mornac. *ad l. pen. C. de SS. Eccles.* Anton. Bengueus & Franc Pinson. *de benef. tit. de orig. bon. Eccles. n. 32. seqq.*

XXXVI. De justitiâ harum legum maxima inter Canonistas est contentio, uti videre licet apud Augustinum Barbosam *de jur. Eccles. lib. 2. c. 3. num. 204. seqq.* Philipp. Maynard. *de privileg. Eccles. advers. Venet. art. 22.* Nicol. Rodriguez Fermosin. *de Leg. Eccles. ad c. X. de constitut. quest. 7. & 8.* Antonin. Dian. *resolut. moral. part. 6. tit. 3. resol. 3. seqq.* Carol. Molinæ. *ad Constitut. Friderici Imp. sub tit. Cod. de SS. Eccles. & ad consuetud. Paris. §. 41. n. 90. seq.* Sanè non audeat Antonius Perez *Cod. de SS. Eccles. n. 11.* Caroli V. constitutionem, cujus supra mentionem fecimus, iniquam dicere, sed nudè refert, ejus rationem videri in hoc consistere, ne crebrâ ac perpetuâ facultate acquirendi Ecclesiis piisve locis permisâ Principes patiantur suæ jurisdictionis diminutionem, cum bona illa merè secularia in manum mortuam seu Ecclesiasticam jurisdictionem transeant, sicque exuantur à Principis superioritate. Et certè nisi Lege publicâ Ecclesiasticorum

corum

corum acquisitionibus fibula injiciatur, subverendum est, ne prorsus intercedant Reipublicæ, & contingat aliquando, quod jam suo tempore conquestus est Chilpericus Rex Francorum: *Ecce pauper remansit fiscus noster: ecce divitiæ nostra ad Ecclesias sunt translata: nulli penitus, nisi soli Episcopi regnant: perit honor noster & translatus est ad Episcopos civitatum,* apud Gregor. Turonens. l. 6. hist. Franc. c. ult.

XXXVII. Antonius Capellus Franciscanus Conventualis, qui Jacobi Regis Angliæ librum confutare ausus est, cum ad locum supra memoratum de tertiâ populi solique parte Ecclesiæ dicatâ venisset, *sub controvers. 2. cap. 60. seqq.* negat, tertiam vel populi vel bonorum partem ad Ecclesiam pertinere, & suppositis quibusdam principiis operosè admodum ad calculum revocat numerum Clericorum, atque inde concludit, nec decimam bonorum omnium Christianæ Reip. imò ne sexagesimam quidem ab Ecclesiasticis possideri. Idem argumentum eum adversus Paulum Servitam Venetum tractasset Cardinalis Bellarminus, atque ille asseruisset, quartam partem bonorum Ditionis Venetatum à perexiguo hominum numero ad millenarium vix adscendente possideri, utrumque negavit Bellarminus, & addit tandem: *Deniq; secum expendere debebat, quòd si jam per mille ducen-*

tos annos Ecclesiastici vix quartam partem bonorum Reip. acquisiverunt, alios utiq; mille ducentos annos necessario requiri, ut aliam quartam adipiscantur; si verò mundus tamdiu duraturus non sit, nunc enim novissima hora est, inanis eorum metus est, qui formidant, ne omnibus bonis suis spoliarentur, nisi Senatus legibus suis provideat. Utriusque responsio hypotheses sibi fingit omni ratione destitutas, atque hinc prorsus inanes; credamque ego vel Regi Angliæ vel Venetis publicâ fide & ex rationibus publicis quid asserentibus magis, quàm privato alicui innumeros in angulo computanti, & Ecclesiæ facultates per conjecturas æstimanti. Sic etiam Henricus III. Rex Angliæ per singulos Comitatus inquisivit, quantis ex Anglia Ecclesiasticis annuis proventibus Romani atque Itali per Romanam Curiam locupletati fuerint. Et repertus est annuus reditus sexaginta millia marcarum, quam summam ne regius quidem tum attingit reditus, uti refertur in *antiq. Eccles. Cantuar.* quas evulgandas curavit Matthæus Parkerus in *vita Bonifacii.* Qui veriore in variis regionibus & hominum & reddituum Ecclesiasticorum calculum indagare gestit, adeat ille autores in compendium quasi contractos ab Joh. Hoornbeck *ad bull. Innocent. X. Pontif. p. 55. seqq.* Conf. Petrus Molinaus *de monarch. temp. Pontif. Rom. c. 18.*

XXXVIII.

XXXVIII. Cæterùm haudquaquam invidemus nos vel Ecclesiis vel Viris Ecclesiasticis bona qualiacunque; & omninò interesse putamus & Ecclesiæ & Reipublicæ, ut sacra cum magnificentia aliquâ peragantur, utve ministri, qui ista obeunt, honestè & cum autoritate quâdam vitam transigant, ne vel adulari ditionibus cogantur, vel contemptui sint aliis, & indignè se prostituant. Nec profectò autores sumus, ut quæ Ecclesiis conservandis & ministerio earum destinata sunt, bona, in catastra referantur, & tributis atque præstationibus publicis subjiciantur; sed hoc jure etiam nos utimur, ut bona ista pleraque omnia, quæ dotem Ecclesiasticam constituunt, immunita à collectis sint, & omni alio onere civili exempta, uti infra plenius docerimus. Vicissim verò iniqua planè erit conditio Reip. si ubi liceat Ecclesiis & Viris Ecclesiasticis alia omnia bona, quæ illis præter dotem istam quocunque titulo obveniunt, immunita & exempta facere, sique ab imperio & jurisdictione Principum prorsus debeant esse libera. Principibus hæc in re vela laxare vel contrahere pro Reipublicæ usu semper licuit, poteruntque illi, si ubi Ecclesia satis locuples visa fuerit, ut de reliquis onera civilia præstentur, jubere aut si impetrari id nequeat, edicto cavere, ne sine permissu suo agri & prædia in Ecclesias transferantur.

Sunt enim bona illa regimini publico subiecta, & ad ipsam spectant Rempublicam; neque possunt ergò à quoquam ipsi invitæ auferri aut exemptionis privilegio muniri. Et grande omninò postulatum est, quod volunt à nobis credi Canonistæ, etiam patrimonialia Clericorum bona ab jurisdictione Laicorum esse exempta. Vid. Mich. Ferro Manrique *de diff. & conc. utriusq. for. quest. 22. n. 3.*

XXXIX. Sed abrumpendum est filum, quandoquidem minus diu & præter intentionem in digressionem hæc de bonis Ecclesiasticis occupati fuimus. Causam ei dedit, quod dixeram, dotem Ecclesiasticam in bonis immobilibus constitutam fuisse, quâ occasione non de dote tantum, sed aliis etiam bonis quocunque liberalitatis titulo in Ecclesiam collatis sermonem continuavimus. Et possent quidem plura istiusmodi annotari, nisi id nostrum inhiheret institutum, & nisi excrevissent præter opinionem hæc pagellæ. Illud tamen non erit extra scopum, si addamus, non rustica tantum, sed urbana etiam prædia doti Ecclesiasticæ augmentum dedisse. Atque id ex documentis & diplomatibus penè innumeris comprobari posset, si quidem colligere nunc ea vacaret; Sufficit unicum audire Gregorium Magnum qui *lib. 3. epist. 19.* jubet Leonem Acolythum, ut pensiones ex omnibus domibus

mibus in Urbe constitutis & ad Ecclesiam pertinentibus colligat, & in reparationem ejus, tum & luminaria impendat. Et *lib. 1. epist. 63.* domum Petronii Notarii Ecclesiastici injustè à Constantio Defensore titulatam dicit, h. e. in fiscum redactam, (quandoquidem prædia, quæ fisco vindicabantur, publicè adfixis titulis insigniebantur, Vid. Cujac. *ad l. 3. C. de bonis vacant. lib. X.*) itaque vult, ut titulus iste deiciatur, & viduæ domus restituatur.

XL. Ut in viam redeamus, sufficienter, ni fallor, demonstratum dedi, dotè Ecclesiæ in immobilibus dari & constitui oportuisse; idque adeò verum arbitror, ut si mobilia tantum quis elargitus fuerit, vendi illa, & ex precio fundos & prædia comparari necesse fuerit. Xenodochis id lege injungit Justinianus Imp. *l. 49. §. 3. Cod. de Episc. & Cler.* Omnino enim sic res habet, ut plus cautionis & securitatis insit in immobilibus, quam in mobilibus, plusque in prædiis rusticis, quam urbanis, cum urbana subjiciantur majori periculo incendii & ruinae. Pyrrh. Maur. *de fidejuss. sect. 7. c. 2. n. 42.* Et propterea semper jubent Episcopi, à quibus consecratio petitur, ut agri & fundi in dotem Ecclesiis dentur, de quibus si prospectum sufficienter non fuerit, consecrationis actum tantisper suspendunt, quoad satisfactum in eâ re fuerit.

XLI. Repetendum verò hic ex capite antecedente, de manso uno vel pluribus Ecclesiæ assignandis primam

& præcipuam fuisse curam. Mansum istum non integrum tantum & justâ mensurâ terminatum, sed etiam vestitum sive cum instrumento suo dari oportuit. Mansus enim vestitus dicebatur prædium rusticâ suppellectile instructum, mancipiis nempe, colonis, armentis, quæ ad agrum colendum sunt necessaria. Ei opponebatur mansus apsus sive prædium nudum & investitum sine instrumento rustico. Nicol. le Maître *de bon. Eccles. l. 3. c. 1.* Mansus igitur Ecclesiasticus debuit esse vestitus eâ ratione, ut dixi. Colonicam vestitam appellârunt Patres in Concilio Valentino anno DCCCLV. habito, quando sub *cap. 9.* de dote constituendâ hunc in modum edicunt: *Sed & ipsi seculares & fideles laici, si concedere voluerint Basilicas in prædiis suis, sicut edictum patris Augustorum continet, unam colonicam vestitam cum tribus mancipiis donationis gratia eis conferant &c.* In diplomate, quo Bruno Trevirensis Archiepiscopus privilegia Monasterii Munsteriensis confirmat, hæc habentur verba: *Dos Ecclesiæ, mansum unum indominicatum & quatuor mansi vestiti, & mons & planities ab extrema turri castri, usque ad aquam.* ap. Joh. Bertel. *in hist. Lu. xenburgens. p. 30.* Est autem mansus indominicatus prædiorum pars, quæ usui ipsius domini reservatur, neque colonis aut emphyteuticariis conceditur. H. Spelmann. *in gloss. mansi* scil. talis, quæ nobi-

nobiles ipsi suâ curâ atque impendio inarabant, & qui propterea sine mansuario erat. Nic. leMaistre *de bon. Eccl. lib. 3. c. 3.*

XLII. Et ut eò magis constet, quid ad istum mansi vestitum requiratur, cautè ego instrumenti tantum feci mentionem, non etiam fundi instructi. Multum etiam ista duo inter se differre, notat Ulpianus in *l. 12. §. 27. ff. de instructo vel instrum. leg.* & multò pinguius esse legatum scribit, si fundus ita, ut instructus est, legatus fuerit, quàm, si cum instrumento legatus esset. Proinde, inquit §. 28. *si fundus sit instructus legatus, & suppellex continebitur, quæ illic fuit usus ipsius gratia: & vestis non solum stragula, sed quæ aut ibi solebat: mensæ quoque eborea, vel si quæ alia: item vitrea & aurum & argentum, vina quoque, si quæ ibi fuerint usus ipsius causa, continentur, & si quid aliud utensilium &c.* Quod si ergò quis fundum, ut instructus est, in dotem dederit Ecclesiæ, non nego, ex hac Jcti explicatione faciendam esse interpretationem, atque deberi tum omnia, quæ usus causâ in fundo aut prædio isto reperiuntur. Id verò totum liberalitati donantis aut dotantis relinquitur.

XLIII. Quando autem lege exigitur, ut mansus Ecclesiæ in dotem detur vestitus, non id præcisè requiritur, ut instructus sit, sed tantum, ut ne careat instrumento. In instrumento a. ex ejusdem Ulpiani in *l. 8. ff. eod.* annotatione continentur ea, quæ fructus

quærendi, cogendi, conservandi gratiâ parata sunt. Quærendi: velut homines, qui agrum colunt, & qui eos exercent, præpositive sunt his, quorum in numero sunt Villici & monitores: præterea boves domiti, & pecora stercorandi causa parata, vasæque utilia culture, quæ sunt aratra, ligones, sarculi, falces putatorie, bidentes, et si quæ similia dici possunt: Cogendi: quemadmodum torcularia, corbes, falcesque, messoria, falces fenaria, quæli vindemiatorii, exceptoriique, in quibus uva comportantur. Conservandi, quæli dolia, licet defossa non sint, & cupæ &c. Pro fundorum varietate varia etiam instrumenta recenset Ulpianus. Sed ad mansum Ecclesiasticum, quem ex terrâ arabiliconstare debere, cap. antec. dixi, non alia necessaria erunt instrumenta, præter ea, quæ ad agri culturam pertinent. Et quia sine hominibus mansus sive ager ille exerceri non poterat, specialem nunc de istis, qui Ecclesiæ extra sacra in rebus dotalibus inservierunt, instituemus dissertationem.

XLIV. Unicum istud addam, reditûs annuos ex prædiis in dotem Ecclesiæ constitutos, manente dominio prædii apud constituentem regulariter censerî irredimibiles, nec liberari debitorem, sicubi pro eis sortem ad rationem usurarum computatam solvere velit. Et sic enim pronuncia- vit Collegium Facultatis Juridicæ in Academ. Wittebergensi an Seniorn und Adlessores des Stadt-Gerichts zu Jüterbog mens. Octobr. 1659.
Haben

Haben die Schöppē des Stadt-
Gerichts zu Züterbog von un-
dencklichen Jahren etl. Geist-
liche Lehn und Commendē als
Patroni und Comtherren zu
verleihen gehabt / welche sie
nach der reformation / als die
Päbſtlichen in tonationes, vigi-
lien / Altaristen und derglei-
chen / worzu solche Einkunfften
eigentlich gewiedmet gewesen/
aufgehört / an andere pios u-
sus, stipendia und Besoldungen
der Kirchen und Schuldiener
verwendet / Nachdem aber die
capitalien von denen Vorfah-
ren auff gewisse Häuser und
Gründe fundiret / wollen iezo
etliche Besizer derselben sich von
solchem Schöppen-Zins durch
Abtragung der capitalien loß
würcken. Wenn nun gleich
sonsten ein iedweder Schuldner
durch Abtragung des Haupt-

Stams sich der Schuld ent-
brechen mag / auch sonsten in
zweiffelhafften Fällen die jähr-
lichen Zinsen vor Erb-Zinsen
nicht zu achten; Dennoch aber
und dieweil der bey euch bißhe-
ro also genannte Schöppen-
Zins mehrentheils denē abge-
storbenen Seelen zu gute / und
zu Erhaltung derer d. ßhalber
erbaueten Altare nach altem
Päbſtliche Wahne gewiedmet,
auch in vielen Verschreibun-
gen / daß solcher ewig abgestat-
tet werdē solte / enthalten / So
sind dannenhero die capitalia,
gestalten Sachen nach / und da-
ferne sie nicht wiederkäufflich
verschrieben / unablegich / und
mögt Ihr solche von den Zins-
Leuten anzunehmen / wider
euren Willen nicht an-
gehalten wer-
den.

CAPUT IX.

De

Familiâ Ecclesiasticâ, servis, colonis, in-
quilinis, hospitiibus, casatis, libertis, & ho-
diernis Dotalibus.

S 2

SUM-

SUMMARIUM.

- Mansus ecclesiasticus in quem principaliter sinem datus fuerit in dotem; item de illius cultura & hominibus ad eam necessariis, n. 1.*
- Ecclesiam etiam suam habuisse familiam, n. 2.*
- Num ex servis tantum, an etiam ex personis liberis constiterit familia ecclesiastica? n. 3.*
- Ipsos etiam Ecclesiarum servos in clerum receptos esse, praviâ manumissione, sed non nisi in subsidium, & deficientibus aliis personis ingenuis, n. 3, 4, 5.*
- Verba legum ecclesiasticarum Karoli & Ludovici Imp. item Concilii Toletani de servis istis, ibid.*
- Familie pro servis acceptio Jctis usitata, n. 5.*
- Quibus & qualibus servis receptio in clerum contigerit; Et quàm rudes & ignari literarum presbyteri & sacerdotes sequioribus temporibus fuerint? n. 5.*
- Rusticos etiam servos ad sacra officia promotos quandoq; fuisse conjicitur, n. 6.*
- Testimonium tam in rem Agobardi Lugdunensium in Gallia Episcopi, seculi sui mores perstringentis, eòd.*
- Qui servi ad sacros ordines promoveri debuerint ex præscripto Patrum Concilii Toletani, & Emeritensis, item Karoli Imperatoris, n. 7.*
- Fuisse inter servos olim etiam haud pauca in studiis doctrinarum egregia & versatissima mancipia, eòd.*
- Quibus competierit judicium de servis? eòd.*
- Cur servi sine dominorum consensu & libertate ordinari non debeant? eòd.*
- Etiam in usu ecclesiastico vocabulum familie de servis tantum accipi; de personis tamen liberis usurpari sæpè, n. 8.*
- Non tantum servos in æconomicis Ecclesie rebus adhibitos fuisse, eòd.*
- Servos intervenire omninò prohibitos fuisse, eòd.*
- Dictam familiam in majoribus tantum Ecclesiis fuisse; in minoribus, & parochialibus tantum, præter servos rusticos familiam nullam extitisse, n. 9.*
- De Ecclesiarum parochialium paupertate & statu Ecclesie Christiane in ea, eòd.*
- Autoris metâ subsistendi in familia rustica, quæ & simplicissima & dotis origini coeva fuerit, eòd.*
- Ex æconomia civili pleraq; omnia in Ecclesiasticam transumpta fuisse, eòd.*
- De agricultura & agricultoribus nascentis imperii temporibus primis, n. 10.*
- Ab aratro olim Consules & Dictatores accersitos fuisse, eòd.*
- Nominis immortalitas Catonis Censorii ab agricultura inter cætera, eòd.*
- Pristinam rei familiaris rationem & conditionem non perpetuam, nec diuturnam fuisse; subjunctis modis exercendi agriculturam per servos & homines liberos ingenuosq; Et quid differant illi modi? n. 11.*

In-

Inter liberas & ingenuas personas, quæ alienos colunt agros, quotuplex occurrat differentia? n. 12.

Ditiores apud Romanos, præter urbanam seorsim secum habuisse familiam rusticam, ex servis constantem; Et qualis conditio & victus eorum fuerit? n. 13.

Supplicii etiam causâ servis aliquando studiû agricultura impositum fuisse, eod.

Qualis & quàm copiosa olim apud Romanos fuerit familia rustica, ostenditur per leges & authores recitative & remissive, n. 14.

An servi fundo colendo destinati in ipsius fundi partibus numerati & pro instrumentis ejus habiti sint? n. 15.

Instrumenti definitio, eod.

An si fundus cum instrumento legatus fuerit, omnes etiam servi in fundo illo existentes legati intelligantur? Et quis fide dominicâ colere dicatur fundum? eod.

Quid sit, quod in l. 20. §. 1. ff. de instruct. vel instrum. leg. dicitur, servum fundum coluisse, ut extranei coloni solent? Et cur dicatur ut extranei? n. 16.

Fuisse etiam colonos adhuc alios, qui non fuerint extranei, sed domestici & de familia patrisfamilias; nec servos tamen, nec liberos prorsus, sed sub singulari jure utentes, inter servos tamen ferè numeratos, n. 17.

Collectio, regulariter colonos partem fructuum in natura dominis dedisse, aliquando tamen auro aut pecunia numeratâ, eod.

Dictorum colonorum uberior consideratio, n. 18.

Conditionis vocabulum in materia de colonis, item conditionale instrumentum, & colonaria conditio quomodo accipiantur? n. 19.

Coloni adscriptitii & glebis inherentes, eod.

Quæ causa sit, quod cum Judæis non liceret in dominio Christianum mancipium habere, coloni tamen in possessionibus eorum permanere, & quicquid de colonis jura præcipiant, per agere jubeantur? eod.

Adscriptitiorum aliquando à colonis distinctio, n. 20.

In conditione servorum nullam fuisse differentiam, eod.

Ipsos etiam adscriptitios colonorum nomine venisse, eod.

De incolis & differentia inter eos, adscriptitios s. originarios & colonos, it. de origine quorumque, n. 21.

Materiam de dictis hominibus obscuram & obsoletam esse, deq; eâ perspicue tradendâ plerosq; omnes olim desperasse, eod.

In Ecclesia etiam servi coloni & incolis num fuerint? n. 22.

Colonos ita fuisse glebæ, cui se devoverant, veluti incorporatos, ut etiam dominorum auctoritate avelli non potuerint, hinc fundum eos secutos, & unâ cum donatione aut permutatione fundi simul donatos esse & permutatos, eod.

Servos, perinde ut coloni, terræ affixos non fuisse, plerumq. tamen Dominos, se quando prædium aliquod Ecclesiæ donarint, ipsa etiam mancipia prædii illi destinata unà donasse, atq. sic Ecclesiæ propria fecisse & non potuisse mansum in dotem Ecclesiæ constitui, nisi adjunctis simul certis mancipiis vel colonis; atq. hinc mansum apsum s. vestitum & integrum non intellectum esse, nisi coloni simul aut servi additi fuerint, eod.

Exempla chartarum antiquarum de re præsentî, & quidem (1) de servis, n. 23. Lege ecclesiasticâ cautum fuisse, ne mansus sine mancipiis traderetur Ecclesiæ in dotem, n. 24.

Dictos servos rusticos ab Longobardis massarios nuncupatos fuisse, eod. Alios donasse Ecclesiæ servos tantum suos sine agro, demonstratur instrumento antiquo, n. 25.

(2) de colonis Ecclesiæ testimonia, n. 26.

Etiam in alienos colonos Ecclesiæ saepe jus aliquod exercuisse, ostenditur per decretum Concilii Elibertini anno CCCV. celebrati; Et ubi decretum illud legatur? Quæq. constitutionis ejus sit ratio? Et qualis ipsa etiam castigatio esse debeat? n. 27.

Quid intuitu Ecclesiæ, propter operam addictam, pro servis præcipui habuerint coloni alieni? n. 28.

Irnerius Novellarum Justinianearum epitomator, eod.

Inquilinos etiam in Ecclesiâ fuisse & ad ejus familiam pertinuisse probatur, num. 29.

Adscriptitium cum terra dominio expelli potuisse, sicut servus cum peculio manumitti, eod.

Natos ex servis & colonis familiam auxisse, & conditionem parentum, matris imprimis, secutos esse, n. 30.

Si homines duarum vicinarum Ecclesiarum commisceantur, ad utram Ecclesiæ pertineat id, quod natum est? eod.

Chevrigium quid sit? eod.

De Hospitibus, olim etiam ad familiam Ecclesiasticam relatis, num. 31, 32, 33, 34, 35.

Lassorum Saxoniorum conditio & origo, n. 32.

Servi censiti secundum Franciscum Connanum qui fuerint? n. 33.

De Casatis Ecclesiæ, n. 36, 37, 38, 39.

Distinctio casatorum in Vasallos casatos & servos casatos, n. 39. 40.

Casam non tugurium tantum significasse, sed omne aedificium, etiam palatium & Regiam, n. 40.

Ipsa

Ipsa etiam feuda quandoque casamenta dicta esse, & casamenta Ecclesia, prædia illa, quæ feudi nomine ab Ecclesia accepta fuerint, eod.

Casatos Ecclesie in militiam ire coactos fuisse, eod.

Casatorum nomen in provinciis Saxonis continuatum & propagatum verisimiliter fuisse ad rusticos illos, qui hodie die Cöbäten vocantur, alibi dicti Gärtner. It. Casati qui sint & quas operas præstent? n. 41.

Casatas (Cöbäten Güter) etiam nostri temporis Ecclesias quandoque possidere, ostenditur ex matricula Consistorii Ecclesiastici Witebergensis de Ecclesia Clödiensi, eod.

Habuisse Ecclesiam in super etiam suos libertos, eosque ex manumissione vel propria, vel aliena; Cum subiecta differentia inter libertos à Laicis in favorem Ecclesie manumissos, & inter eos, qui in Ecclesia manumissi & chartularii dicti, n. 42.

De manumissionum modis & ritibus, deque diversis speciebus libertorum, imprimis de manumissionibus, quæ fiunt in Ecclesia, remissivè, n. 43.

De utilitate Ecclesie ex manumissionibus in Ecclesia factis, eod.

Nullibi copiosorem de servis Ecclesie, quatenus manumittere eos liceat, deque libertis inde factis occurrere disquisitionem, quàm in Concilio Toletano IV. n. 44.

Num Episcopi autoritas intercedere debuerit, & num is ipse pro lubitu manumittere potuerit? eod.

De renovatione originis & professionis libertis injuncta, quoties novus Episcopus succederet, n. 44, 45.

Longè aliam fuisse conditionem libertorum, ad sacros ordines promotorum, atque eorum, qui nullà tali qualitate præditi. n. 45. §. 1.

Jus patronatus, ex manumissione resultans, quibus in rebus constiterit & num quoque locum invenerit in manumisso sacris ordinibus initiato? eod.

Directa manumissio quæ vocetur Patribus Toletanis? eod.

Exemplum manumissionis, quo Abbatissa Engeltrudis Sigimarum quandam sacris ordinibus initiandum manumisit, §. 2.

Num præter hætenus recensita familia rustica ad Ecclesiam pertinentis genera etiam plura dentur? Et qui sint modi acquirendorum eorum? n. 46.

Singulare acquisitionis genus relatam in Diplomate Hugonis III. Ducis Burgundie, & quale istud fuerit? eod.

Wildfangiatus in Palatinatu usitatus, eod.

Patres

Patres aut matres familias cum omni sua familia Ecclesiis semet quandoq; addicere atq; devovere, inq; ejus rei memoriam ac recognitionem, certum canonem, eumque exiguum saepe, quotannis solvendum constituere solitos fuisse, n. 47, 48.

Istanc additionem fieri eò fine, ut jurisdictione seculari eximantur ita se devoventes; Qualis exemptio omnium ferè puerorum olim in Gallia per tonsuram obtinuerit. eòd.

Quid in nostris Ecclesiis & provinciis obtineat? n. 48.

Tàm amplam nullibi extare familiam Ecclesiae, quanta adhuc inter Pontificios conspiciatur, eòd.

Parochialium Ecclesiarum earumq; disciplina vix umbram aliquam superesse, eòd.

Nec necessariam esse, nec proficuum tantam hominum vel clientulorum copiam, eòd.

Mala benigniorem cleri fortunam secuta, eòd.

Seculari potestati & auctoritati tanto plus decedere, quanto majorem ambitum sibi fecerit jurisdictio Ecclesiastica, eòd.

Receptio ex superioribus, bona temporalia, & immobilia imprimis, Ecclesiae idè dari oportere, ut habeant ministri ejus, unde cum familia sua honestè & cum auctoritate quadam vivere queant, & unde ipsi etiam Ecclesiae ea, quae ad cultum divinum necessaria sunt, comparari possint; item legibus antiquis constitutum fuisse, ut unus mansus integra seu colonica vestita in dotem daretur; Id quod in plurimis apud nos parochiis, praesertim suburbicariis & rustribus observare adhuc liceat, n. 49.

Recitatio veteris formulae similis, in eundem sensum concepta, §. 3.

Verba Ordinationis Ecclesiasticae Electoralis de re praesenti, eòd.

Usibus etiam sacris & ceremoniis expediendis destinata quandoque bona immobilia fuisse, ostenditur ex Matricula Consistorii Witteberg. de anno 1555, n. 50.

Salis & Olei in Ecclesia pontificia usus, eòd.

Inter dicta praedia rustica quae sit differentia ex titulo acquisitionis, & respectu alienationis? n. 51.

Titulum, quò praedia talia ad Ecclesiam pervenerunt, plerumq; hodie incertum esse? & plerarumque Ecclesiarum originem prorsus ignorari ob amissam per belli calamitates instrumentorum publicorum partem maximam;

ximam; Et quàm ea res patrimonium Ecclesie ejusq; dotem extenuaverit & attriverit? eòd.

Hoc etiam incommodum infecutum esse, quòd inter eos hodiè, qui agros Ecclesie colunt, vix appareant amplius, imò quandoq; prorsus non appareant, qui olim servitiis istis destinati à fundatoribus fuerint, quiq; adeò dotis ecclesiasticae partem faciant, n. 52.

Num mancipia & coloni cum agro aut manso ecclesiastico Ecclesie simul tradi partem dotis ecclesiasticae constituerint? eòd.

Dotales qui vocentur, & quibus hoc nomen hodiè per abusum applicetur? Num item isti dotales olim propriè fuerint? eòd.

Non constare hodiè de differentia, quæ olim inter veros dotales, & eos, qui Ecclesie aliò quocung; titulò deputati fuerunt, intercesserit, idq; ob deficientia nunc foundationum instrumenta, eòd.

Non unam hodiè inter ministros Ecclesie frequentari rationem & modum utendi agris ecclesiasticis, n. 53.

De primo genere Dotalium hodiernorum, eorum sc. qui præter operam & diligentiam in cultura nihil omninò præstant, & fide dominicâ colunt. eòd.

De secundo genere, illorum nempe, qui ex prædiis ecclesiasticis emolumenta sua faciunt, quiq; non fide dominicâ, sed suo commodo agros colunt, ita ut dominium & possessio penes Ecclesiam maneat, & ipsi vel certum censum, vel servitium præsent, n. 54.

De Emphyteusi Ecclesiastica, remissivè eòd.

De tertio genere Dotalium, qui sub certo censu annuo & servitiis quibusdam, mansum ecclesiasticum sibi proprium & hereditarium faciunt, ejusq; & dominium & possessionem nanciscuntur, n. 55, 56, 57.

De quarto Dotalium genere, utpote eorum, qui à superiore suo Ecclesie & ejus ministris addicuntur & veluti mancipantur, ut servitia sua aut alia emolumenta Ecclesie præsent. Et quotupliciter ista concessio fieri possit? n. 58.

Num, qui certâ mercede constitutâ agros ecclesiasticos conducunt, dotales dici possint? n. 59.

Locationis rerum Ecclesie ad longius tempus prohibitio Juris Canonici & provincialis, eòd.

Prædia Ecclesiastica locari solita unde dicantur Laßgüter Germanicè? eòd.

T

Locatio-

Locationem illam non fieri debere sine solennitate, nec sine præscentu Superioris, eòd.

Num & ex qua ratione conductor prædiorum ecclesiasticorum immunitatibus & privilegiis inherentibus iis fruatur? n. 60.

Privilegiorum realium & personalium natura & conditio, eòd.

In oneribus realibus non tam personas & possessores, quam res ipsas & prædia teneri, eòd.

Parochianis injungendum esse munus colendorum agrorum parochialium, si nulli tales omnino adsint, qui vel ex obligatione dotali, vel ex contractu culturam istam in se suscipiant, n. 61.

Constitutio Ecclesiastica provincialis eà de re, eòd.

Propter diversitatem dotalium eos sub una generali definitione comprehendendi universos non posse, n. 62.

Qui propriissimè dotales dicantur? eòd.

Istos dotales dici eigene Männer/ eigene Leute/ eigene Dienstileute. eòd.

Mansus Ecclesiasticus, de quo plurima jam dixi, non idèo datus fuit in dotem, ut in dominio tantum & possessione Ecclesiæ esset, sed eum principaliter in finem, ut alimenta inde & alia necessaria ministris Ecclesiæ suppeterent. Ista verò omnia expectari inde non poterant, nisi ille per culturam subactus & per sementem ad ferendos fructus excitatus fuisset. At Sacerdotibus & illis, qui sacris operabantur, indignum hoc erat munus, non quod probrosum aut indecorum esset, sed quòd minùs proficuum esset Ecclesiæ, si illi ab ministerio suo avellerentur, & circa tò βιοτικά occupati esse cogerentur. Hæc igitur ratione unà cum manso etiam de hominibus, qui curam & operas istas in se susciperent, Ecclesiæ pro-

spicere oportuit, atque sic etiam per Oeconomicam societatem illa sua accepit incrementa, quâ non magis, quàm alimentis, carere potuit.

II. Factum inde, ut Ecclesiam etiam suam haberet familiam, cujus in antiquis canonibus non una fit mentio. Sic enim constitutum legitur in Concilio Emeritensi *can. 18.* ut parochitani Presbyteri, quando Ecclesiæ facultates id ferunt, ex ejus familiâ eligant, quos officio & ministerio sacro aptos & idoneos faciant. *Instituit hæc sancta Synodus, sunt verba ipsius Canonis, ut omnes parochitani presbyteri, juxta ut in rebus sibi à DEO creditis sentiunt habere virtutem, de Ecclesia sue familiâ Clericos sibi faciant, quos per bonam voluntatem ita nutriant, ut & officium sanctum dignè peragant & ad servi-*

servitium suum aptos eos habeant. Hi etiam victum & vestitum dispensatione presbyteri merebuntur & presbytero suo atque utilitati Ecclesie fideles esse debent. &c.

III. Ex his verbis colligi posset, non ex servis tantum, sed liberis etiam personis constituisse familiam Ecclesiasticam, quandoquidem liber esse debet, qui divinae aggregandus est militiae, c. i. dist. 54. & tot. tit. X. de serv. non ordin. At verò ipsi etiam Ecclesiarum servi in clerum recipiebantur, præviâ tamen manumissione, uti liquido apparet ex c. 4. & 23. dist. ead. ut adeo necesse non sit, in canone Synodi Emeritenensis, supponere personas natiuitate liberas, quæ ex familiâ Ecclesie Clericorum ordini adscribi possent. Idque luce meridianâ clariùs ostendunt Leges Ecclesiasticæ Karoli & Ludovici Imp. lib. 1. capitul. 88. ubi hæc leguntur verba: *De Ecclesiarum verò servis communi sententiâ decretum est, ut Archi-Episcopi per singulas provincias constituti nostram auctoritatem, suffraganei verò illorum, exemplar illius penes se habeant. Et quando-cumq; de familiâ Ecclesie utilis inventus aliquis ordinandus est, in ambone ipsâ auctoritas coram populo legatur, & coram sacerdotibus vel coram fidelibus laicis ante cornu altaris, sicut in nostrâ auctoritate continetur, remota qualibet calliditate libertatem consequatur, & tunc demum*

ad gradus Ecclesiasticos promoveatur. &c.

IV. Imò verò anterioribus retrò temporibus & seculum Karolinum antecedentibus anno Christi DCXXXIII. in Concilio Toletano IV. can. 74. constitutum legitur: *De familiis Ecclesie constituere presbyteros & Diaconos per parochias liceat, quos tamen vite relictudo & probitas morem commendat; eâ tamen ratione, ut antea manumissi libertatem status sui percipiant, & denuò ad Ecclesiasticos honores succedant: irreligiosum enim obligatos existere servituti, qui sacris ordinis suscipiunt dignitatem. Quicquid autem talibus aut per libertatem concessum, aut successione extiterit debitum, aut à quolibet quoquo modo collatum, non licebit eis quippiam inde in extraneas personas transmittere, sed omnia ad jus Ecclesie, à quâ manumissi sunt, oportet post eorum obitum pertinere. His quoq; sicut & ceteris Ecclesie libertis, accusandi vel testificandi adversus Ecclesiam aditus intercluditur; ad quos si adspiraverint, non solum libertatis beneficio careant, sed etiam honoris gradu, quem non dignitate natura, sed temporis necessitate promeruerunt. Quæ verba perspicuè ostendunt, servos Ecclesie quandoque in Clericorum ordinem receptos fuisse, sed ut videtur, non nisi in subsidium, & deficientibus aliis perso-*

nis ingenuis, quibus dignè conferri ista munia potuissent.

V. In his igitur locis strictè sumitur familia, pro servis, quæ acceptio iuris usitata est. Vid. l. 40. §. 3. l. 166. l. 195. ff. de V. S. l. 9. ff. de iurisdic. l. 32. pr. ff. ad L. Aquil. l. 2. pr. & §. 14. ff. de vi bon. rapt. tot. tit. ff. si fam. mil. furt. fec. dicat. Et poterat adeo servus Ecclesiæ, qui idoneus esset officio sacro obeundo, in Clerum recipi; ut tamen prius libertate donaretur, & servitutis iugo eximeretur. Nec verò arbitror cuiquam inter servos id facile contigisse olim, præterquam illis, qui literis instructi, & bonarum artium cognitione imbuti id meruissent; quales vix erant, qui ad stivam & ligonem nati maximam ætatis partem in opere rustico consumpserant. Quamquam sequioribus temporibus per Episcopalis torporis ignaviam tam expertes literarum inventi fuerint presbyteri, ut non modò eorum, quæ legerent, intelligentiam non attingerent, sed syllabatim quoque vix ipsa decurrentis articuli elementa balbutirent, uti loquitur & conqueritur Petrus Damiani lib. 4. epist. 14. Atque tunc etiam rusticos servos ad sacra officia promotos quandoque fuisse, nullus dubito.

VI. Et quo minùs eà de re dubitem, facit insigne testimonium Agobardi Lugdunensium in Galliâ Episcopi, qui in tractatu de privile-

gio & jure sacerdotii ad Episcopum Bernardum scripto, inter alia seculi sui mores his perstringit verbis: *Contuemur fæditatem nostri temporis, omnium lacrymarum fonte plorandam, quando increbuit consuetudo impia, ut penè nullus inveniat anhelans & quantumcumque proficiens ad honores & gloriam temporalem, qui non domesticum habeat Sacerdotem, non cui obediat, sed à quo incessanter exigat licitam simul atque illicitam obedientiam, non solum in divinis officiis, verum etiam in humanis. Ita ut plerique inveniantur, qui aut ad mensas ministrent, aut sacra vina misceant, aut canes ducant, aut caballos, quibus fæmina sedent, regant, aut agellos provideant. Et qui tales, de quibus hæc dicimus, bonos sacerdotes in domibus suis habere non possunt, (nam quis esset bonus Clericus, qui cum talibus hominibus de honestari nomen & vitam ferret?) non curant omninò, quales Clerici illi sint, quantum a ignorantia seu criminibus involuti, tantum ut habeant presbyteros proprios, quorum occasione deserant Ecclesias, sermones & officia publica. Quod autem non habeant eos propter religionis honorem, apparet ex hoc, quod non habent eos in honore, unde & contumeliosè eos nominantes, quando volunt illos ordinari presbyteros, rogant nos, aut jubent, dicentes: Habeo unum clericionem, quem mihi nutrivim de servis meis propriis, aut beneficialibus*
sive

sive pagenibus, aut obrinui ab illo vel illo homine, sive de illo vel illo pago, volo, ut ordines eum mihi presbyterum. Quumque factum fuerit, putant ex hoc, quod majoris Ordinis Sacerdotes non eis sint necessarii & derelinquant frequenter publica officia & prædicamenta sive prædicationes. Haec Agobardus.

VII. Tales sine dubio non admisissent vel Concilii Toletani vel Emeritensis Patres, vel Karolus Imperator, quorum ex præscripto illi tantum Ecclesiae servi ad sacros ordines promoveri debuérunt, qui officium sanctum dignè peragere poterant, & qui utiles Ecclesiae inveniebantur. Fuisse verò inter mancipia olim haud pauca in studiis doctrinarum egregia & versatissima, prolixè ostendit Laurentius Pignorius de servis. pag. 108. seqq. quorum ingenia, si quando in studio sacrarum literarum abundè promovissent, maximum ex se Ecclesiae promittere poterant emolumentum. Et de servis Ecclesiae quidem nullo nisi folius Ecclesiae opus erat iudicio; sed de illis, qui in alteris cujusdam erant servitute, etiam Domini necessarius erat consensus; quandoquidem hoc nomine olim Clerus sæpè infamabatur, quòd servis alienis in ordinem suum receptis patrocinium præstarent, atque sic facerent, ut adversus Dominos in contumaciam erigerentur alii quicum-

que. Hanc enim reddit rationem Gelasius c. generalis. dist. 54. cur servi sine dominorum consensu & libertate ordinari non debeant, ne scilicet per Christiani nominis institutum aut aliena jura pervadi, aut publica videatur disciplina subverti.

VIII. Etsi verò familiae vocabulum etiam in usu Ecclesiastico, uti haecenus explicavimus, de servis tantum excipiatur sæpè, tamen istud de personis liberis usurpatur, nec ausim adeò dicere, non nisi servos in Oeconomicis Ecclesiae rebus adhibitos fuisse, quos tamen omnes ad Ecclesiae familiam pertinuisse, dubium apud me nullum est. Ipsos aliquando Oeconomos Ecclesiae Laicos fuisse, ex cap. indicatum est. dist. 89. constat, atque illos in familia Ecclesiae fuisse certum est, servos fuisse nemo dixerit. Nec insubdum est, quod ex subscriptionibus quarundam donationum colligit Nicolaus le Maître l. 3. de bon. Eccles. c. 5. sub nomine familiae Ecclesiasticae non servos tantum, sed alios etiam, qui in patrocinio Ecclesiae essent, sæpè comprehensos fuisse. Illustre ejus rei occurrit exemplum apud Aubertum Miræum donat. Belg. lib. 1. c. 31. ubi instrumentum venditionis, quo castellum de Covino à Comite Montensi Balduino in Ecclesiae Leodiensis dominium translatum est, ut testes subscripserunt primùm Clerici, deinde Decani

de aliis monasteriis, tertio loco Lai-
ci aliquot nobiles, & tandem haud pau-
ci de familiâ Ecclesiæ, uti expressa hæc
isthic habentur verba. At verò ser-
vos in subscriptionibus testes adhibi-
tos fuisse, nusquam legitur, imò verò
intervenire illi omninò prohibebantur,
uti eruditè & prolixè ostendit Jaco-
bus Gothofredus *ad l. 175. ff. de R. J.*
add. Prosp. Farinacius *de testib. quest.*
55. n. 167. Per consequens, qui in-
strumento illi venditionis subscripse-
runt, & de familiâ Ecclesiæ fuisse di-
cuntur, inter servos referre, perquam
erit absurdum.

IX. Talis verò familia in majo-
ribus tantum Ecclesiis cernebantur.
In minoribus enim, quæ parochiales
tantum erant, præter servos rusticos
familia nulla extabat. Pauperes
earum erant facultates, exigui redi-
tus, dos ipsa tenuis, & plerumque, uti
supra diximus, in uno aut altero
manso consistebat. Et in his ta-
men ipsis maximè sibi sufficiebant
Ecclesiæ, creditumque inde fuit à
quamplurimis, nunquam meliorem
fuisse Ecclesiam Christianam, quam
dum vixit in pauperate. Vid. Marc.
Anton. de Dominis *de Rep. Christ.*
lib. 6. n. 15. Jac. Usferius *de Christ. Ec-*
cles. success. c. 1. n. 19. seq. Nos ad
universos illos, qui quovis modo ad
Ecclesiæ familiam pertinuerunt, ad
nunc excurramus, & vinculum, quo
unusquisque illi obligatus fuit, eno-

demus, causæ nihil subest, sed unice
nunc in familiâ illâ rusticâ, quæ & sim-
plicissima & dotis origini cœva fuit,
subsistemus. Et quia ex Oeconomîâ
civilî pleraque omnia in Ecclesiasticam
transumpta fuere, pauca hæc de ratio-
ne, quæ Romani in colendis agris usi
fuerunt, præmittere operæ erit præ-
cium.

X. Primis illis nascentis Imperiâ
Romanit temporibus, ipsi, qui domi-
ni erant agrorum, suâ manu suoque
labore arva subigebant, neque erat
quisquam, qui id sibi turpe aut parum
conveniens putaret. Gaudebat terra
vomere laureato & triumphali arato-
re, atque eadem manu tractabantur se-
mina, quæ bella, uti loquitur Plinius *in*
Panegy. Istudque agriculturæ studi-
um tanto olim in precio fuit, ut ab ara-
tro Consules & Dictatores accerferen-
tur. Laudat hoc Cicero *in Orat. pro Ro-*
scio, & per istud agriculturæ studium
à majoribus ex minimâ tenuissimâque
Rep. maximam & florentissimam
relictam fuisse scribit. *Suos enim,*
inquit, agros studiosè colebant: non
alienos cupidè appetebant, quibus re-
bus, & agris, & Urbibus & nationibus
Remp. atque hoc imperium & populi
Romani nomen auxerunt &c. Atque
in eâ arte multum excelluit, atque
immortale sibi nomen inde compa-
ravit, etiam in cæteris magnus &
incomparabilis Cato Censorius, de
quo cum verissimè scriptum sit,
optimus

optimus Senator, optimus Orator, optimus Imperator, tandem laudis ad cumulum illud est additum: sine æmulo, sive sine exemplo sui temporis agricola. Franc. Petrarca *de remed. utr. fort. dial. 57.*

XI. Sed ista rei familiaris ratio & conditio non fuit perpetua, nec diuturna. Simulatque enim industriam unius hominis superârunt possessiones & fundi acquisiti, de adminiculis cogitari cœpit, quibus retineri illi in dominio atque possessione, & fructus nihilominus per alienas manus colligi aut percipi possent. Sed hic diversas planè patresfamilias inierunt vias. Aliqui enim per Servos agriculturam exercebant, alii per homines liberos & ingenuos. Prior ille modus antiquissimus videtur, & rei œconomicæ maximè naturalis; alter consequens magis est, & in defectu prioris superveniens. Ille intra familiam subsistit, & in unam domum, unumque Patresfamilias omne emolumentum effundit; hic extra familiam egreditur, & ad civitatem magis inclinatur, duarumque aut plurium familiarum conservationem intendit. Ille ex jussu & imperio, hic ex consensu & conventionem originem ducit. In utroque tamen maxima iterum est varietas & figuræ inde resultantes diversissimæ.

XII. Inter liberas enim & ingenuas personas, quæ alienos colunt agros, triplex ferè occurrit differen-

tia. Aliqui pro mercede constitutâ operas suas locant, ita ut totum agri emolumentum ad dominum spectet, ipsi verò, præter mercedem, nihil accipiant. Atque hæc operarum locatio, etiam si in perpetuum facta sit, nihil omninò pugnat cum libertate. Vincent. Carocc. *de locat. part. 2. qv. 175.* Petr. Nic. Mozzius *de reb. quæ loc. poss. n. 10.* Udalric. Zas. *paratitl. de usufr. n. 44.* Aliqui non nummis, sed parte fructuum acceptâ alienos agros colunt, atque illi coloni partiarrii vulgò dici consueverunt. *l. 25. §. 6. ff. de locat.* ipsum verò istud negotium speciem societatis facit, *l. 52. §. 2. ff. pro soc. Mozz. de locat. n. 26. 27.* Tandem alii ipsos fundos conducunt ad suam propriam utilitatem, ita ut omnes fructus suos faciant, nullumque inde emolumentum ad propriarios redeat, præterquam certa illa, de quâ ab initio convenit, pecunia. *l. 15. §. 2. ff. locat. l. 25. C. eod.* Vid. Petr. Gregor. *syntagm. jur. l. 18. c. 23. n. 14.* Et hi quidem omnes, quia libero consensu rem alienam curandam suscipiunt, ex conventionis cujusque naturâ atque indole tenentur, sive jam ex nominato contractu obligari velint, sive innominato, prout cuique utile visum fuerit & proficuum.

XIII. Si quis tamen ipse rebus suis superesse, & per suam propriam familiam agros colere, reliquamve rem rusticam curare poterat, potiori titulo

tulo is boni patrisfamilias nomen gerebat, quandoquidem ab conductoribus nunquam tanta infumitur opera, quantum impendere solet ipse rei dominus. Qui ditiores erant apud Romanos, præter urbanam seorsim suam habebant familiam rusticam, ex servis constantem, quorum durior erat conditio, & victus multò asperior, quàm eorum, qui domestici atque in civitate erant, & ruri ferè vincti opus faciebant, uti id colligi potest ex festivissimo duorum servorum colloquio apud Plautum *Mostell. act. 1. sc. 1.* Sic igitur ad servos devoluta est ista laborum congeries, quibus genus istud vitæ maximè conveniens esse, indicat Atheniensis hospes apud Platonem *lib. 7. de legib. γεωργία δὲ ἐκδεδομένα ἄλλοις, ἀπαρχὴν τῶν ἐκ τῆς γῆς ἀποτελεῖσιν ἰκανὴν ἀνθρώποις ζῶσι κοσμιῶς. i. e. agrorum colendorum labor servis relinquatur, qui fructus ex agris reddant, qui satis esse queant hominibus moderatè viventibus.* Imò verò supplicii causâ servis aliquando studium agriculturæ impositum fuisse, ex Plauti suprâ adductâ fabulâ liquet, ubi servus rusticus comminatur urbano: *Cis herclè paucas tempestates, Tranio augebis ruri numerum, genus ferratile.* Idem clariùs edisserit Plinius *lib. 18. c. 3. Ipsorum, inquit, manibus Imperatorum colit solitos agros, ut par est credere, gaudente terrâ vomere laureato, & triumphali*

aratore: nunc eosdem vincti pedes, damnata manus, inscripti vultus exercerent. hæc enim unum pænæ genus fuit, quam sine dominorum fraude servi possent luere.

XIV. Qualis & quàm copiosa olim apud Romanos fuerit familia rustica, intelligi potest ex iis, quæ ab Jctis notata sunt *sub tit. ff. de instrum. vel instrum. leg.* Recensentur illic homines, qui agrum colunt, & qui eos exercent, præpositive sunt his, quorum in numero esse dicuntur villici & monitores, item acrienses, scoparii, topiarii, pastores, saltuarii, *l. 8. ff. eod.* pistores, tonsores, lanificæ, fullones, focariæ, cellarii, ostiarii, muliones, venatores & vestigatores, & plurimi alii, *l. 12. §. 5. 9. 12. seq. eod.* Immanem enim quibusdam fuisse servorum numerum, præter alios Athenæus testis est, qui uni alicui ultra viginti milia serviisse scribit *l. 6. cap. 7.* Alia ejusmodi exempla recenset J. Lipsius ad Tacit. *annal. l. 3.*

XV. Ex numero servorum, qui fundo colendo destinati erant, in ipsius fundi partibus numerabantur, & pro instrumentis ejus habebantur. Sic enim definit Ulpianus instrumentum *l. 12. pr. ff. de instrum. vel instrum. leg.* quòd sit apparatus rerum diutiùs mansurarum, sine quibus exerceri nequit possessio. Proinde si fundus cum instrumento legatus fuerit, omnes etiam servi in fundo illo existentes legati intelliguntur. *d. l. 12.*

Sed

Sed tamen ipsum hoc non fuit perpetuum, quandoquidem diversimodè se habebant illi, qui in fundo rustico existebant. Negat Ulpianus pro instrumento esse servum, nec deberi legato instrumento, qui quasi colonus in agro erat. *d. l. 12. §. 3.* Negat etiam Scævola deberi, qui sub pensionis certâ quantitate agrum colit, *l. 18. §. 3. ff. eod.* quia scilicet non fidei dominicâ, sed mercede, ut extranei coloni solent, fundum coluit, *l. 20. §. 1. ff. eod.* Fidei autem dominicâ colere is dicitur, qui periculo domini colit, qui præter operam & diligentiam nihil affert, cum lucrum omne vel damnum hinc veniens sibi habeat dominus, ipse servus nullam in partem vocatur. Francisc. Connan. *lib. 2. comment. jur. c. 10. n. 2.*

XVI. Sed quid est, quod dicitur in *d. l. 20. §. 1.* servum fundum coluisse, ut extranei coloni solent? Id verò eleganter iterum exponit Connanus *d. l.* nempe servos rusticos ab initio eum in finem fundo impositos fuisse, ut eorum vicariis operis, tanquam instrumentis uterentur domini ad cultum agrorum. Postea verò ut servos suos diligentes efficerent, & rerum rusticarum attentos, certâ pensione fundos eis dedisse colendos, quasi extraneis colonis: ut si fructus mercedem superarent, id totum servi haberent, suo periculo ararent, pascerent, sererent, pensionem quotannis solverent, etiamsi nulli prove-

nissent, aut minores fructus: si majores, nihil prætereâ. Atque hi servi dicebantur, ut extranei coloni solent, fundum colere: *ut extranei*, inquam, quia scilicet certâ mercede constitutâ colebant, qualem contractum locationis conductionis, quilibet extraneus inire cum patrefamilias poterat.

XVII. Erant verò coloni adhuc alii, qui non erant extranei, sed domestici, & de familiâ patrisfamilias, nec servi tamen, nec liberi prorsus, sed suo singulari jure utentes; inter servos tamen ferè numerabantur. Atque illi non, ut extranei, mercede fundum colebant, ita ut ad certum tempus contrahere, & finito contractu discedere ab coloniâ liceret, qualiter loquitur Scævola *d. l. 20. §. 3. ff. de instruct. vel instrum. leg.* sed partem fructuum pro solo debitam dominis præstabant, *l. 8. C. de agric. & censit.* & ab eis domini prædiorum id, quod terra præstabat, accipere tenebantur, *l. 5. C. eod.* nisi, quod ibidem additur, consuetudo prædii aliud exigat, ut scilicet in pecuniâ præstentur redditus. Ex quibus verbis colligo, regulariter colonos partem fructuum in naturâ dominis dedisse, aliquando tamen, sed fortassè rariùs, in auro aut pecuniâ numeratâ, quod uberioriùs patet ex *l. 20. §. 1. Cod. eod.*

XVIII. Atque hi coloni in relatione dominis opponebantur. *l. 17. l. 18. l. 19. C. de agric.* Et illi tamen

U

servi

servi eorum non erant, sed liberi disertè appellantur *l. un. in f. C. de colon. Illyr.* & tùm servis, tùm libertis opponuntur. *ibid.* Unde possessores prædiorum, quibus illi quasi affixi erant, in relatione ad eos non domini, sed seniores dicebantur, uti habetur in fragmentis concilii Elibertini ex *cap. 9.* Sed & hæc pœna colonis fugitivis decreta legitur, quòd in servilem conditionem redacti & ferro ligati fuerint, ut officia, quæ liberis congruunt, merito servilis condemnationis implere compellerentur, *l. 1. Cod. Theod. de fugitiv. col.* At redactio aut revocatio in servilem conditionem statûs libertatem præsupponit. Nec tamen liberi prorsus erant, sed à liberis discernebantur, *l. 16. l. ult. Cod. de agric.* & erant in domini sui potestate, *l. 11. C. eod.* qui uti servum cum peculio manumittere, ita & adscriptitios cum terrâ dominio suo expellere poterat, *l. 21. C. eod.* Tandem & ipsi more servorum peculia sua habebant, *l. 8. l. 23. §. 2. C. eod.*

XIX. Erant igitur intermediae cujusdam conditionis inter servos & liberos; quod *conditionis* vocabulum in hac materiâ singularem planè habuit significatum & usum, uti videre licet ex *l. 22. C. de agric.* ubi & conditionale instrumentum dicitur, quòd super negotio adscriptitiæ conditionis conficitur. Atque hinc conditioni obligati dicuntur Leoni Pa-

pæ, *c. admittuntur. dist. 54.* quæ colonaria conditio vocatur à patribus in concilio Arausicano I. congregatis *cap. 6.* apud Gratian. *can. eos. dist. 87.* & in Concilio Aurelianensi III. *canon. 20.* Intermediam istam conditionem in *l. un. C. de Colon. Thracens.* hunc in modum exponit Imperator Theodosius: *Licet conditione videantur ingenui, servi tamen terra ipsius, cui nati sunt, existimentur. nec recedendi, quo velint, aut permu- tandi loca habeant facultatem, sed possessores eorum jure utantur, & patroni sollicitudine & domini potestate.* Nempe non tam dominorum, quàm fundorum erant servi, quàmquam idem dominus adscriptitii & terræ dicitur, *l. pen. §. f. C. de agric.* erantque veluti membra terræ seu agri, *d. l. pen. in pr.* neque poterant ab his agris amoveri, *l. 15. C. eod.* Nec ergò poterant auferri ab eo prædio, cui semel deputati erant, neque in vendendo fundo retineri, *l. 26. C. Theod. de annon. & trib. l. 3. C. Theod. de cens.* neque ad alium transferri, *ibid.* Nec poterant ipsi recedere ad alienum prædium, seu ad aliam personam, *l. un. C. Theod. de inquilin.* Et propterea glebis inhærere dicuntur, *l. 15. C. de agric.* & adscriptitii inde vocantur, *l. 22. C. eod.* & alibi passim. Et hæc causa est, quòd cum Judæis non liceret habere in dominio Christianum mancipium, *l. un. Cod. ne Christian. mancip.* coloni tamen in possessionibus eorum

rum

rum permanere, & quicquid de colonis jura præcipiunt, peragere jubeantur, apud Gregor. *lib. 3. epist. 21.*

XX. Adscriptitii tamen aliquando à colonis distinguuntur. Agricolarum alii, inquit Anastasius Imperat. quidem sunt adscriptitii, & eorum peculia dominis competunt; alii verò tempore annorum triginta coloni fiunt, liberi manentes cum rebus suis: & ii etiam coguntur terram colere & canonem præstare, *l. 18. C. de agric.* nec habeant ultimi hi, perinde ut nec illi, facultatem terram derelictam in alium locum migrare *l. 23. §. 1. C. eod.* Nihil verò inferri inde poterit aliud, quam quòd illi adstrictius, hi verò laxius habiti fuerint, & quòd adeò in ipsorum conditione quidam extiterint gradus, quòd secus est in servis, in quorum conditione nulla erat differentia, *§. fin. Inst. de jur. person.* Ipsos tamen etiam adscriptitios colonorum nomine venisse, certum est, si quidem disertè coloni adscriptitii dicuntur in *l. 22. C. de agric.*

XXI. Et quia inquilini etiam aliquando in hunc censum veniunt, quos inter & colonos, quantum ad originem pertinet vindicandam, indiscreta eademque penè dicitur esse conditio, licet sit discrimen in nomine, *l. 13. C. de agric.* & ipsi tamen à colonis & adscriptitiis distinguuntur in *l. 6. C. eod.* occasionem inde si-

bi sumit Jctorum disertissimus Jacobus Gothofredus in *paratit. ad tit. C. Theod. de fugitiv. col. & ad l. un. eod. Cod. de antiq. & colon.* inquirendi in rationem differentiarum, & origines eorum. Adscriptitiorum nomen adinventum, tributumque putat illis, qui in terram nati erant, quorumque peculia ad dominos pertinebant, uti describit Anastasius in *l. 18. C. de agric.* & originarii aliàs dicuntur: Accessisse deinceps colonorum speciem aliam, eorum, qui terram tantum colerent, eique adhærent, & canonem tantum præstarent; inque his Colonorum nomen remansisse, ab his tertiam adhuc speciem ortam fuisse, non quidem quod conditionem spectat, sed ratione originis & nativitatis. Colonos enim ex barbaris nationibus dedititios fuisse, eosque alienis fundis colendis operam suam addixisse, sub certâ censûs & capitationis lege. Inquilinos verò ex civibus Romanis fuisse, qui miseris adacti, cum fundum proprium non haberent, alienum colerent & incolerent, non jam ut liberi, sed ut servi operam præstantes. Et has differentias tum ex Salviani Episcopi Massiliensis *lib. 5. de gubern. DEI*, tum ex Apollinaris Sidonii *lib. 5. epist. 19.* enucleatè confirmat. Nobis, quod addamus, nihil reliquum est, præsertim in materiâ tam obscurâ & obsoletâ, quam ille ex primis suis principiis

magnâ cum industriâ atque diligentia tradidit, & de quâ perspicuè tradendâ plerique omnes olim desperârunt, quibus visum fuit, perpetuam & constantem istorum hominum distinctionem nullibi reperiri, ne apud ipsos quidem Ictos, uti scribit Jacobus Sirmondus ad Apollinar. Sidon. l. 5. epist. 19. Conf. Alvar. Valasc. de jur. emphyt. quest. 37. Franc. Connan. comment. l. 2. c. 10. Anton. Perez. Cod. de agric. n. 1. 2. 3. seq. Joseph Gibalin. de usur. lib. 4. c. 2. art. 8. Franc. de Amaya ad l. 36. C. de decurion.

XXII. Videamus nunc, quid in Ecclesiâ obtinuerit. In eâ & servos, & colonos, & inquilinos fuisse, antiqua nobis prodit historia. Nec fieri aliter poterat, quin donato & tradito fundo & omni ejus dominio in Ecclesiam translato, donarentur simul & traderentur omnes illi homines, qui fundo isti addicti & mancipati erant. Quia enim coloni ita erant glebæ, cui se devoverant, veluti incorporati, ut ab ea etiam dominorum autoritate avelli non possent, uti dixi, inde fiebat, ut fundum sequerentur, & unâ cum donatione aut permutatione fundi simul donarentur aut permutterentur. Et quanquam servorum conditio non prohiberet, quò minus à domino retineri, & aliis usibus atque servitiis adhiberi possent,

cùm illi, perinde ut coloni, terræ affixi non essent; plerumque tamen domini, si quando prædium aliquod Ecclesiæ donarent, ipsa etiam mancipia prædio illi destinata unâ donabant, atque sic ecclesiæ propria faciebant. Imò verò non poterat mansus in dotem Ecclesiæ constitui, nisi adjunctis simul certis mancipiis vel colonis. Atque hinc mansus apsus, sive vestitus, sive colonica vestita, aut mansus integer, qualem dari in dotem debere diximus suprâ, non intelligebatur, nisi coloni simul aut servi additi fuissent.

XXIII. Plenæ sunt hæc de re chartæ antiquæ, ex quibus unum itemque alterum hîc adscribemus exemplum. Et quidem primò de servis. In chartâ Karoli Regis de cessione Bosonis Comitis anno DCCCLXXVII. conscriptâ apud Nicolaum Camuzat. in antiq. Eccles. Tricasina pag. 22. hæc leguntur verba: *Damus, ibi duos mansos & dimidium in loco, qui Leriicum dicitur, aeterna, firmitate largimur cum mancipiis, quæ bis annotantur vocabulis, Petrus, Eidricus, Ardearius, Flogerius, Ingrefridus, Tordericus, Joscus, Rosaus, Bethos cum eorum Uxoribus, filiis, & filiabus, &c.* In traditionibus Fuldensibus lib. 1. Wilibaldus Episcopus Monasterio Fuldensi hanc facit donationem:

In

"In supradiçto loco novem trado co-
 "lonias (hoc sunt Hobunna) integras
 "cum omnibus adjacentiis, & finibus
 "suis, in arialis, in terris arduis, in
 "sylvis, in campis, in pratis, in pascuis,
 "aquis, aquarumve decursibus, edifi-
 "ciis, molinariis, mancipiis cum omni
 "supellectili eorum &c. Aliquando
 servus unus cum suâ Hobâ traditus
 legitur, quale exemplum extat apud
 Goldastum antiq. Alamann. tom. 2.
 part. 1. n. 42. his verbis conceptum:
 "Dono vobis, donatumq; in perpetuum
 "ut permaneat esse volo -- -- qvîc-
 "quid in istas villas visus sum habe-
 "re, pecuniis, mancipiis, casis, casa-
 "lis, campis, pratis, silvis, aquis a-
 "quarumq; decursibus ad integrum
 "â die presente trado vobis, & ser-
 "vum meum nomine Nhideng &
 "Uxorem ejus Bruna, & cum obâ suâ
 "et cum omnia, qvo vestiti sunt: & a-
 "lium servum meum nomine Wolfba-
 "rium cum Uxore sua Arane, cum obâ
 "suâ, & cum omnia, qvo vestitus est.
 &c.

XXIV. Ut autem hoc fieret, &
 mansus, qvî dotem constituebat,
 non sine mancipiis traderetur, lege
 Ecclesiasticâ cautum erat. Sic e-
 nim a Patribus Concilii Valentini,
 quod anno Domini DCCCLV. ce-
 lebratum est cap. 9. decretum legi-
 tur: Sed & ipsi seculares & fideles
 Laici, si condere voluerint basilicas in
 pradiis suis, sicut edictum piissimorû

Augustorum continet, unam coloni-
 cam vestitam cum tribus mancipiis
 donationis gratiâ eis conferant, mox-
 que Episcoporum juri & Sanctæ Ma-
 tri Ecclesiæ eandem basilicam submit-
 tant. Aliter verò nos earum conse-
 crationem sciant non impleturos. &c.
 Provocant patres ad edictum Impe-
 ratorum, quod extat lib. 1. capitul. 91.
 & per compendium refertur ab Aimo-
 ino lib. 5. cap. 10. Et certè debuit atque
 oportuit istud fieri, quandoquidem ni-
 mis grave futurum fuisse Ecclesiis præ-
 fertim tenuioribus & earum Rectori-
 bus, si de familia rustica ipsimet sollici-
 ti esse debuissent. Obiter noto, servos
 illos rusticos ab Longobardis massari-
 os dictos fuisse, quod manerent scil. in
 massa, h. e. villa. Vid. Lindenbrogg.
 in Glossar.

XXV. Alii servos tantum suos,
 sine agro, Ecclesiæ donabant, cujus
 intererat sapè, habere plures, quo-
 rum operis uti posset. Tale in-
 strumentum refert Martinus Cru-
 sius annal. Sæv. lib. 4. part. 3.
Wir Graffe Ulrich von Ber-
ge / genant von Schalkelin-
gen / und wir Graffe Henrich
sein Sohn / verjehen an diesen
Briefe / und thun kund allen
den / die Jhn ansehen oder hö-
ren lesen / daß wir Gutun Bal-
desholzes seligen Tochter /
Eberhards Sohnen Wirtine /
U 3 und

und ihr Kind / und Nachkom-
men / erblichen haben ingege-
ben uffe unser Frauen Altar
zu Lorch zum Kloster / ledet-
lich und frilich: und haben uns
verziehen / und verzeihen uns
an diesen Brieff aller anspra-
che / beyden Geistlicher und
Weltlicher für uns und für
unsere Nachkommen / die wir
soltten oder möchten haben /
umb die vorgenante Gutun
und umb ihre Nachkommen
&c. anno 1313.

XXVI. De colonis Ecclesie non
minus illustria extant testimonia.
In legibus Alamannorum *sub. tit. 9.*
sancitur, ut quicumque liberum Ec-
clesie, quem Colonum vocant, occi-
derit, sicut alii Alamanni ita com-
ponatur. & *sub tit. 23. n. 1.* cavetur,
ut liberi Ecclesiastici, quos colonos
vocant, omnes, sicut & coloni Re-
gis, ita reddant ad Ecclesiam. In
donatione Haganonis ad S. Marti-
num Turonensem hæc leguntur
“verba: *Fridegiso Abbati trado*
“*mansum nostrum indominicatum,*
“*--- cum hominibus ibidem com-*
“*morantibus, quos colonario ordine*
“*vivere constituimus.* Et extat in-
ter formulas veteres incerti auctoris
sub num. 1. notitia de colono evin-
dicato, h. e. testimonium de nego-
cio gesto inter Advocatum seu De-

fenforem Ecclesie, colonum fundi
Ecclesiastici vindicantem, & ipsum
colonum, qui se prorsus liberum
asseruerat, nec tamen die dicta ad
sacramentum cum aliis præstandum
comparuerat, atque ita colonum se
agnoverat.

XXVII. Illud obiter noto, et-
iam in alienos colonos Ecclesiam
sape jus aliquod exercuisse. Sic
enim in Concilio Elibertino, quod an-
no Christi CCCV. celebratum est, de-
cretum refert Burchardus Episcopus
Wormaciensis *lib. 11. Decret. c. 67.* &
Ivo Carnutensis *p. 14. c. 15. Decretis*
sancta Synodus, ut Episcopi ac ministri
Episcoporum pro criminibus colonos
flagellare cum virgis potestatem habe-
ant, propter metum aliorum, ut ipsi
criminosi corrigantur, & vel inviti
penitentiam agant, ne eternaliter pe-
reant. Si vero Seniores ipsorum co-
lonorum indignè tulerint, & aliquam
vindictam exinde exercere voluerint,
aut eosdem colonos, ne distringantur,
defendere præsumperint, sci-
ant se excommunicationis Ecclesia-
sticæ sententia feriendos. Decretum
hoc inter canones ejus concilii non
recensetur, sed tum apud Severinum
Binium, tum apud Franciscum Lon-
gum à Coriolano legitur in frag-
mentis superadditis. Et ejus con-
stitutionis ratio videtur hæc esse,
quia longius quandoque abiunt co-
loni a domicilio Seniorum suorum,
quorum

quorum proinde coercitio fera nimis, & impedita atque languida esse solet. Debet autem ipsa etiam castigatio Episcopalis eâ cum moderatione adhiberi, ne flagella in vindictam sanguinis transeant. *c. 4. X. de raptor.* Poena enim ista non est propriè Ecclesiastica, sed ad spiritualem finem obtinendum quasi in auxilium vocata. Joseph. Gibalin. *de sacrâ jurisd. disquis. 1. quest. 1.*

XXVIII. Intuitu Ecclesiæ, propter operam addictam, præ servis etiam hoc præcipui habebant coloni alieni, quod servi ignorante Domino facti Clerici intra annum vindicari in pristinam servitutem potuerint; adscriptitii autem etiam præter voluntatem dominorum Clerici fieri non fuerint prohibiti, ita tamen, ut Clerici facti impositam sibi agriculturam adimplere cogerentur. *c. si servus. dist. 54.* cujus autor in inscriptione falso jaçtatur fuisse Leo Imperator, uti rectè notat Carolus Molinæus *de monarch. Francor. n. 171.* cum pleraque ista verba desumpta sint ex Justiniani *novellâ 123. c. 17.* Et cum novellarum Epitomatori Irnerio indignum visum fuisset, quod Clerici agriculturam exercere debeant, in fine *authent. adscriptitios. C. de Episcop. & Cler.* hæc addidit verba: *surrogato aliquo quem maluerint, potestatem scil. faciens Clericis talibus, ut per substitutum opus rusticum peragere*

possent. De quo tamen dubitare adhuc licet, utrum id olim permissum fuerit, cum in statu inverso ipsi domino talis subrogatio in locum veteris coloni fuerit prohibita, *l. 3. C. de mancip. & colon. patrim.* Id quod nunc aliis discutiendum relinquo.

XXIX. Inquilinos etiam ejus significationis, quam supra exposui, in Ecclesiâ fuisse, & ad ejus familiam pertinuisse, dubium apud me nullum est. Etsi enim in antiquis chartis tam crebra eorum non fiat mentio, comprehensos tamen eos quam sæpissimè sub generali nomine colonorum aut censitorum fuisse, firmiter persuasum habeo. Apollinaris sanè Sidonius Arvernorum Episcopus suo jam tempore, vixit autem circa annum Christi CCCXL. originalem inquilinatum, tributarium & colonariam personam promiscuè vocat. *Nutricis meæ filiam, inquit, filius tuæ rapuit. facinus indignum, quodque nos quoque inimicasset, nisi proinus scissem, te nescisse sciendum. Sed conscientie tuæ purgatione prælatâ petere dignaris culpæ cælentis impunitatem. Sub conditione concedo, si stupratorem pro domino jam patronus originali solvas inquilinatu. Mulier autem illa jam libera est, quæ tum demum videbitur non ludibrio addicta, sed assumpta conjugio, si reus noster, pro quo precaris, mox cliens factus è tributario plebejam potius*

TIUS

tius incipiat habere personam, quam colonariam. *Sc. lib. 5. epist. 19.* Ex quo discimus, potuisse colonos à dominis originali colonatu solvi, eà scilicet ratione, quòd sicut servus cum peculio manumitti, ita adscriptitius cum terrà dominio expelli possit, *l. 21. C. de agric. & censit.* Expulsus autem plebejam incipiebat habere personam, uti loquitur Sidonius.

XXX. Cæterùm, qui ex servis & colonis nascebantur, familiam augebant, & conditionem parentum, imprimis verò matris, sequebantur, quòd de servis patet ex *l. 5. §. 1. ff. de stat. hom. de colonis ex l. 16. l. 21. l. 22. l. 23. C. de agricol.* Hinc adeò, si duæ vicinæ essent Ecclesiæ, & homines utriusque inter sese commiscerentur, contentiones sæpiusculè exortæ fuerunt, ad utram Ecclesiam pertineret id, quòd natum est. Inter antiquitates Tricassinæ, quas edidit Nicolaus Camuzat. *fol. 303.* extat instrumentum transactionis super tali materià inter Ecclesias B. Petri, & B. Lupi confectæ, cujus, quæ ad rem præsentem faciunt, hæc sunt verba: *"In quacunq; villâ homines S. Petri hominibus S. Lupi per matrimonium juncti fuerint, parvi nati de tali matrimonio, inter prædictas Ecclesias ex æquo dividuntur. Excipiuntur de hac partitione sola villa, quæ aureum villare vocatur, de quâ sciendum est, quòd si Vir vel fami-*

na S. Lupi in eâ matrimonium contraxerit, tota proles de tali matrimonio intra vltimam nata S. Petro remanebit. Homo S. Lupi veniens in eandem villam, quamdiu, vivet, jus suum scilicet chevagium, (ita dicitur tributum, quòd servitutis nomine penditur à mancipio pro licentiâ vel contrahendarum nuptiarum vel commorandi extra dominium. H. Spelmann. in Glossar.) S. Lupo reddere tenebitur, & si recedere voluerit, liberè recedet, & parvi nati extra villam partientur, &c. Aliàs verò, nisi transactione lis composita fuisset, patris domicilium attendendum, eiq; liberos ex tali conjunctione natos relinquendos fuisse, videtur decisum in *l. 13. C. de agric. & censit.* quam in hanc rem adducit & ponderat Francisc. Connanus *d. l. 2. c. 10. n. 4.*

XXXI. Referebantur olim ad familiam Ecclesiasticam alii, qui dicebantur Hospites, quorum in antiquis donationum instrumentis haud infreqvens est mentio. Sic enim legitur in chartâ Philippi Francorum Regis de dono, quòd Simon Comes fecit, in bibliothecâ Cluniacensi *pag. 527.* *Ad hæc concedo atque reddo totam piscationem cujusdam ville, quæ Etluton vocatur, & totam terram cum hospitibus, & triginta nummorum libris &c.* Et *pag. 530.* in alio ejusdem Philippi Regis præcepto de Ecclesiâ Pitueris: *Conce-*

"Concedo etiam predicta Ecclesia ho-
 "spites omnes, quicumque inibi hospita-
 "ri voluerint, nec non omnia, quacun-
 "que nunc habet &c. Et apud Au-
 bertum Miræum in donat. Belg. lib. 2.
 c. 25. refertur Balduini V. Flandriæ
 Comitis circa Ecclesiam Winnociber-
 gensem facta dispositio, in quâ hæc ad
 nostrum institutum faciunt verba:
 "Reliquos tamen hospites S. Winnoci
 "presentes & futuros hospitibus me-
 "is in omnibus pares feci, ut sicut ho-
 "spites mei respondent Burgensi Præ-
 "posito & Scabinis & Rationatori-
 "bus, ita & hospites illi soli Abbati &
 "hominibus & Scabinis ipsis respon-
 "deant. --- Unde & prefatus Ab-
 "bas Rumoldus mihi & successoribus
 "meis à singulis hospitibus istis sex
 "denarios singulis annis in festivitae
 "te S. Martini dari constituit, ad e-
 "sum scilicet carniū, quæ in villâ meâ
 "Burgensi servitio meo preparantur:
 "pro quo censu Comes eos, tanquam
 "proprios hospites contra omnem
 "inquietudinem & molestiam debeat
 "defendere. Quod si in posterum
 "infringeretur, & Comes subsidium
 "non conferret, predicti hospites à
 "statuto censu liberi essent & absolu-
 "ti. --- Si verò homines Abbatis
 "contra ipsum Abbatem, vel ipse Ab-
 "bas contra homines suos causam sus-
 "citavit, in ejus quoque monachorum
 "capitulo terminabitur. Mortuo au-
 "tem aliquo hominum vel hospitum
 "Abbatis heres illius feodum vel ter-

ram suam ab Abbate requiret; Ab-
 bas autem usum fructuarium unius
 anni, soluto censu & debito pro rele-
 vatione habebit.

XXXII. Ut vocabuli hujus vim
 & significatum explicet Miræus, in
 notis ad cap. 106. hæc adjicit verba:
 Hic & alibi non uno loco hospites
 sunt, quos lingua nostra vernacula
 Lacten vocamus. Sic Brugis nomen &
 privilegium Hospitum Ecclesie S. Do-
 nati hodieque in usu est, ex quibus a-
 lii Proostlaeten, alii Canonixlaeten
 vernacule vocantur. Sunt autem ii,
 qui terras Preposito aut Canonicis
 subjectas incolunt, habentque sua tribu-
 nalia destinata. Utrum illi ex Lasis
 Saxonice nomen & originem accepe-
 rint, non ausim asserere. Qui ita in
 provinciis Saxonice dicuntur, pro-
 priis hominibus ferè æquiparantur.
 Joh. Rudinger. cent. 3. observ. 33. Et
 hoc nomen ideò gerunt, quia victi
 olim, cum à Victore occidi potuis-
 sent, vel in remotiores terræ partes
 abduci, relictis sunt in provinciâ,
 ut sub certo censu agros colerent.
 Da die Sachsen die Döringi-
 schen Herren schlügen und ver-
 trieben / lieffen sie die Bauern
 sitzen ungeschlagen / und bestē-
 tigten ihnen den Acker zu sol-
 chen Rechten / als noch die
 Laffen haben. Land R. 13. art. 44.

XXXIII. Franciscus Connanus d.
 X lib.

lib. 2. comment. cap. 10. n. 3. hospitum conditionem dum inquirat, servis eos censitis comparat, hos autem dicit fuisse eos, qui pretio & pecuniæ pensione aut parte fructuum certâ & constitutâ agrum colunt. *Censitis servis*, inquit, *similes sunt ferè ii, quos censuarios vocamus in Galliâ, qui nostræ sunt dittonis, qui in singula jugera ejus agri, quem colunt, censum annuum nobis pendunt. Itaque hospites olim appellabantur, quasi dicas inquilinos. Legimus enim nonnulla benè antiquæ ejus rei monumenta, in quibus dicebatur, dominum feudi tantum posse ab hospitibus suis exigere, illud & illud juris in eos habere, & ubi; quos subditos & censuarios dicimus hodiè, hospites appellantur. Multum tamen isti ab antiquorum servis censitis differunt: sunt liberi, neq; præter annuum tributum domino suo quicquam debent aut obsequii, aut operæ omninò ullius.*

XXXIV. Quantum igitur colligo, hospites dicti fuerunt illi, qui terras quasdam sub certo censu ab Ecclesia accipiebant, nec servis tamen aut colonis similes erant, sed protectione tantum Ecclesiæ, quamdiu censum istum solverunt, fruebantur. Atque sic intercedebat mutuum quoddam inter Ecclesiam & hospites vinculum, ut illa protectionem, hi censum deberent, quorum alterutro deficiente ipsa tota extinguebatur obligatio. Et videtur ea quodammodo similis fuisse

obligationi feudali, nisi quòd nulla de fidelitate facta fuerit repromissio. Post mortem enim hospitis heres renovationem investituræ aut contractus petere tenebatur. Unde etiam feudalis iste, & hic contractus in diplomate Balduini V. supra memorato conjunguntur, in verbis: *Mortuo autem aliquo hominum* (i. e. vasallorum, qui ita sæpè in jure Feudali dicuntur. Vid. Cujac. l. 8. observ. 14. Franc. Hottomann. disp. feud. cap. 3. & de verb. feudal. vocab. Homo.) *vel hospitem Abbatis, heres illius feodum vel terram suam ab Abbate requirit. &c.* Terra nempe hospitibus, feodum hominibus sive vasallis hinc tribuitur.

XXXV. Referri huc potest, nisi fallor, statutum Concilii Agathensis anno Christi DV. celebrati, c. 7. apud Gratian. c. si quos. 12. q. 2. in quo hospitali fit mentio his verbis: *Si quos de servis Ecclesiæ benè meritos sibi Episcopus libertate donaverit, collatam libertatem a successoribus placuit custodiri, cum hoc, quod manumissor eis in libertatem contulerit, quod tamen jubemus viginti solidorum numerum, & modum in terrula, vel vineola, vel hospitaliolo tenere &c.* Hospitalium videtur hinc ipsa illa terra dici, a cujus cultura quis hospes appellatur. Et hæc de hospitibus.

XXXVI. Pergimus ad casatos Ecclesiæ, quorum in antiquis monumentis sæpiusculè fit mentio, diversimodè tamen, ut hinc in conditione eorum

eorum

eorum investigandâ valdè solliciti fuerint Spelmannus, Lindenbroggus, Juretus & alii. Eisdem & casarios dictos fuisse, notat Jacobus Gothofredus ad l. 7. C. Theod. de bon. proscript. ubi ex verbis textûs colligit, seruos eos non fuisse, sed adhuc digniore loco habitos, quàm colonos; & sibi videri eos singulis casis administrandis colendis præpositos fuisse, in cuiusmodi casus plures majores fundos divisos refert. Donatos enim verò casatos Ecclesiis perinde fuisse atque colonos aut seruos, antiquum Albuini Clerici comprobatur instrumentum apud Goldastum sub num. 3. quod tale est: *Ego Cotaui-
na ancilla Dei dono atq; trado ad
monasterium S. Galloni, ubi ejus sa-
crus requiescit corpus: & hoc est,
quod trado, quod ego in Lutinach
visura sum habere, & in alio loco,
qui dicitur Bessindorff, & in locis,
campis, silvis, & omnia, quæ inibi vi-
sura sum habere, & casatos tres his
nominibus, Ragingerius cum infan-
tes suos his nominibus, Righero, Wan-
tilone, Waltricho & Uxore suâ fa-
stratâ, & filio eorum Wolfrido, &
seruo ejus Isamberto & alio seruo,
nomine Woto, & Haccone, qui est in
concambio cum Wichardo redime-
re se vult, det aliud mancipium XI.
manuum longum. &c. Et apud eun-
dem Goldastum sub n. 39. Beata, filia
Rachiberti, donat inter alia in villâ,
quæ dicitur Centoprato, casatos
duos cum omnibus adjacentiis vel*

*adpenditiis eorum. Illicò tamen ad-
dit: sed unum infantem inde inge-
num laxavimus, reliqui verò, sicut,
superius diximus, ita sint, &c. Vi-
detur excepisse infantem ex casato ge-
nitum, eiqve hoc beneficium dedisse,
ut plenâ ingenuitate frueretur,
cum casati quidem ingenui & liberi
essent, sed in eâ tamen conditione vi-
verent, ut donari & transferri in alios
perinde ut colonicum prædio rustico
possent.*

XXXVII. Sed reperiuntur tamen casatorum descriptiones haud rarò tales, quæ istis, quos vidimus hactenus, applicari non omninò possunt. Inter Karoli Magni capitula l. 3. cap. 73. De vasis dominicis, qui adhuc intra casam serviunt, & tamen beneficia habere noscuntur, statutum est, ut quicumq; ex eis cum domno Imperatore domi remanserit, vassallos suos casatos secum non retineat, sed cum comite, cujus pagenses sunt, ire permittat. Et ex Chronico Andegavensi in glossario, quod Karoli capitulis addidit Petrus Pithœus, hæc referuntur verba: *Tertullum Uxore ei traditâ adæquando beneficio Nandonensi castro & aliquibus terris tam in pago Gastinensi, quàm in aliis locis per Franciam, casatum fecit.*

XXXVIII. Nec verò Imperio tantum aut Regno tales erant casati, sed ipsi etiam Ecclesiæ. Discimus id ex Ivonis epist. 28. qui cum Carnotensis esset Episcopus, & cum casatis Ecclesiæ vocatus fuisset ad placitum Regis,

ut præstò essent, hunc in modum eos excusatos reddit: *Præterea casati Ecclesia & reliqui milites penè omnes vel absunt, vel pace violatâ excommunicati sunt, quos sine satisfactione reconciliare non valeo, & excommunicatos in hostem mittere non debeo.* Et in chronico Cameracensi l. 3. c. 63. legitur, quomodo sepulto Gerardo Pontifice Henricum Regem Lothariensium adierint Dominus Prepositus & Archidiaconus aliique Archidiaconi cum casatis Cameracensis Ecclesie reportantes baculum Pontificalem. Similiter Fulbertus Episcopus Carnotensis Archiepiscopo suo Leuthero epist. 23. hæc verba rescribit: *Deinde verò quod Arnulphum Casatum Ecclesie nostræ tibi tuisque scripsisti injuriam, agrè contra illum & accipi & fero. Unde mox ad villam Alogiam, ubi tunc esse dicebatur, nisi legatum meum, sed in alias partes abierat. Uxor tamen ejus mihi remandavit, quod ubi redierit, statim ad me veniet. Quod si veniens tibi sacrificare voluerit, per meas literas scies. Alioquin ultra terminum, qui à te præfixus est, in nostrâ communionem non erit.*

XXXIX. Non arbitror, convenire tam civiles satisfactionis exactiões casato tali, qui colono si non par omninò, saltem non multo superior fuit, quandoquidem coloni verberibus modicè castigari poterant, uti patet ex l. fin. C. de agric. l. 52. l. 54. Cod. Theodos. de heret. Et ergò majorem omninò aliquorum casatorum oportet fuisse dignitatem, quàm vulgarem illam,

quæ ad colonariam quàm proximè accessit. Et omninò ita est, uti optimè distinguit Nicolaus le Maître de bon. Eccles. lib. 3. c. 5. fuisse duo casatorum genera, vasallorum alterum, alterum servorum, non quòd servi revera essent hi ultimi, sed quòd cum servis, perinde ut coloni, in quamplurimis convenirent. Unde & servi casati quandoque dicebantur. Fuldens. lib. 2. tradit. 40. unum servum casatum, quem cum omni domo suâ extra traditionem omittimus. cum alteri illi, Vasalli casati, dicerentur, uti patet ex supra adducto Karoli c. 73. lib. 3.

XL. Vasalli igitur casati feuda tenebant, & feudatario jure censebantur. Videnturque ita dicti fuisse, quòd ad casam Domini comparere tenerentur. Casa enim non tugurium tantum significabat, sed omne ædificium, etiam palatium & Regiam, uti patet ex legibus Longobard. l. 2. tit. 17. ubi constituitur de Gastaldio, qui post susceptas & commissas sibi ad gubernandum curtes aut casas Regis, donationem acceperit. Ipsa etiam feuda quandoque casamenta dicebantur, & casamenta Ecclesie, prædia illa, quæ feudi nomine ab Ecclesia accepta erant. Petr. de Marca de primariis. num. 121. Quòd pertinet ad monitio Bernhardi epist. 39. Nostrum quoque ac vestrum pariter Episcopum, i. e. Lingonensem, abundantiori, ut decet, honore suscipiatis, & de casamento quòd tenetis, reverenter ei & humiliter offeratis. Ex quo intelligi potest

test

test obligatio, quæ casatos Ecclesiæ in militiam ire cogebat, ejus rei mentionem facit Ivo Carnotensis *d. epist.* 28. & Fulbertus *epist.* 43.

XLI. Non dubito, casatorum nomen in hisce provinciis continuatum & propagatum fuisse ad rusticos illos, qui hodiè die *Cossäten* vocantur, quales in singulis pagis inveniuntur quamplurimi. Alibi dicuntur die *Gärtner*. Et sunt pauperiores illi, qui non habent integrum mansum vel hobam, sed tuguriola saltem & hortos possident. Cumque reliqui rustici, qui tantum agrorum possident, ut eqvos vel boves jugatorios alere possint, jumentis istis suis inservire Nobilibus teneantur, pauperiores illi (die *Cossäten*) operas duntaxat præstant manuaras. Et istiusmodi casatas, sive prædia (*Cossäten = Güter*) etiam nostri temporis Ecclesiæ quandoque possident. Quale exemplum habetur in Matriculâ Consistorii Ecclesiastici Wittebergensis de anno 1555. sub pago Klöden/ ubi hæc leguntur verba: **Vier Groschen / zwen Hüner un̄ der Hand-oder Fuß-Dienst nach Ziemligkeit bekömmet die Kirch von des Gottes Haus Cossäten-Hoff / welchen ietzt Balthin Wenzel besitzt.**

XLII. Habuit verò Ecclesia insuper etiam suos libertos, eosque ex manumissione vel propriâ, vel alienâ.

Sæpè enim accipiebat Ecclesia libertos, quos non habuit servos, quandoquidem Laici sæpenumerò servos suos in favorem Ecclesiarum manumittere solebant, atque tum earum patrocinio committebant, certis plerumque sub conditionibus, quibus clientelam & obsequia describebant. Vid. Nic. le Maître de *bon. Eccles.* l. 3. c. 5. Quò pertinet lex Wisigothorum *lib. 5. tit. 7. n. 18. Quoslibet de quorumcunque libertis aut specialiter de Ecclesiasticis dignitas sublimavit honoris, aut præfixis sanctorum locis deputavit vel ordo religionis, vel ordinatio manumittentis, non erunt ad hominum patrocinium reducendi contentione quâlibet heredis.* Atque tales liberti sub specialiori erant tutelâ Ecclesiæ, quàm isti, qui in Ecclesiâ manumissi erant, & chartularii dicebantur, qui omnes sub ejusdem Ecclesiæ tuitione consistebant. Sic enim constitutum legitur in legib. Ripuar. *sub tit. 58. Hoc etiam jubemus, ut qualiscunque Francus, Ripuarius, seu tabularius servum suum pro anime sue remedio, seu pro pretio secundum Legem Romanam libertare voluerit, ut in Ecclesiâ coram presbyteris, diaconibus seu cuncto clero & plebe in manus Episcopi servum cum tabulis tradat, & Episcopus Archidiaconum jubeat, ut ei tabulas secundum legem Romanam, qua Ecclesia vivit, scribere faciat, & tam ipse quàm omnis procreatio ejus liberi permaneant, & sub tuitione Ecclesiæ*

clesia consistant, vel omnem redditum status aut servitium tabularii eorum Ecclesie reddant &c. Add Hieron Bignon. ad Marculfi form. lib. 2. cap. 32.

XLIII. Dum nobis ad alia properandum est, merito abstinemus à prolixiore tractatu de manumissionum modis & ritibus, deque diversis speciebus libertorum. Possunt ea de re videri, quæ plenâ manu suggerunt antiquitatum indagatores, Cujacius, Turnebus, Ravardus, Canterus, Rosinus, Fovnerius, & plurimi alii, inprimis verò de manumissionibus, quæ fiunt in Ecclesia, Jacobus Gothofredus *ad Cod. Theodos. de manumiss. in Eccles.* Sine dubio autem ex manumissione tali, quæ in Ecclesia fiebat, multa & magna in ipsam Ecclesiam redundavit utilitas. Atque hujus intuitu Africanæ Ecclesie Patres eandem sibi ad imitationem Ecclesie Latinæ ab Imperatore petendam licentiam decreverunt, *in Cod. Canon. Eccl. African. num. 64. De manumissionibus sanè in Ecclesia dicendis, si id nostri consacerdotes per Italiam facere reperiuntur, nostræ etiã merit fiducia istorum ordinem sequi, datâ planè licentiâ missò legato, ut quæcumque digna fide pro statu Ecclesie & salute animarum agere poterit, nos laudabiliter in conspectu domini accepturos &c.* Et brevius sub num. 82. Item placuit, ut de manumissionibus in Ecclesia celebrantibus ab Imperatore petatur.

XLIV. Quamquam verò plurima subinde de servis Ecclesie, quatenus manumittere eos liceat, deque libertis inde factis, inter sacros canones constituta reperiantur, nullibi tamen copiosior de illis occurrit disquisitionis, quàm in Concilio Toletano IV. *can. 67. seqq.* Et Episcopi quidem auctoritatem intercedere debuisse, dubium non est; sed is ipse tamen pro lubitu manumittere non poterat, nisi ex propriis bonis Ecclesie satisfecerit, & si omnimodam libertatem nullo retento patrocinio dare voluit, alios duos ejusdem bonitatis & peculii servos Ecclesie dederit. Retento autem patrocinio, declinare illud & exemptum se facere libertò nullatenus licebat. Imò ne periret patrocinii hujus memoria, jubebatur & ipse & universa ejus progenies, quoties novus succederet Episcopus, professionem originis suæ facere. Sic enim se habet capitulum 9. Concilii Toletani VI. allegatum Gratiano *c. longinquitate. 12. q. 2. Longinquitate sæpè sit temporis, ut non pateat conditio originis. unde jam decretum est in anteriori universalis concilii canone, ut professionem suam liberti Ecclesie debeant facere, quâ profiteantur se & de familiâ Ecclesie esse, & ejus obsequium nunquam relicturos. Unde his quoque nos adjicimus, ut quotiens cursum vite sacerdos impleverit, & de hac vitâ nigraverit: mox cum successor ejus advenerit, omnes liberti Eccle-*

Eccle-

Ecclesia vel eis progeniti chartulas suas in conspectu omnium debeant ipsi, qui substituitur, pontifici publicare & professionem in conspectu Ecclesie renovare, quatenus status sui vigorem & illi obtineant, & obedientia eorum Ecclesia non careat. Si autem scripturas libertatis sue intra annum ordinationis novi sui Pontificis manifestare contempserint, aut professiones renovare noluerint: vacua & inanes chartulae ipsae remaneant, & illi origini suae redditi sint perpetuo servi.

XLV. Sed cum deinceps in praxi rigidum hoc nimis videretur, & ipsi Episcopi canone adducto saepe abuterentur, anno Christi DCXCI. in Concilio Caesaraugustano III. c. 4. temperamentum aliquod excogitatum, & ipse Episcopus ut de recidiva servitute libertos admoneret, & scripturas ipse exposceret, monitus fuit. *Quia ergo comperimus, quosdam Pontifices potius lucra sua ampliare studentes, quam de mercedis opere Domino placentur, liberos, quos ex familia Ecclesiae, a suis praedecessoribus inveniunt, pro eo, quod libertatis suae chartulas infra consultum tempus non representent, statim eos in propria servitute redigere. Unde hoc pietatis studio generali modo subrogamus beneficium: ut si iidem liberti forsitan ignoraverint ordinem canonum; aut certe (ut ad solet fieri) ad praesentandas libertates suas tepuerint, ipsius Pontificis sollicitudo, mox in sedem*

sibi creditam successerit, per clericum aut domesticos, perquirere procurabit, quos docentes Episcopi de familiis Ecclesiae manumissionis gratulaverunt: ut eosdem Pontifice praemonente ipsi liberi chartulas suae libertatis representent: qualiter nec libertati Ecclesiae de institutione canonum ignorantes se esse prohibeant, nec sacerdotis callida voluntas pateat, unde contra ordinem reducantur manumissi ad originem servitutis. Quos, si Pontifice praemonente, contempserint infra anni spacium suas libertates propriae sedis Episcopo pandere, licitum sit ei, secundum canonum sanctiones in jure Ecclesiae suae reducere.

§. I. Illud insuper non omnittendum duxi, longè aliam fuisse conditionem libertorum, qui ad sacros ordines promovebantur; atque eorum, qui nulla tali qualitate praediti erant. Juris patronatus, quod ex manumissione resultabat, partes vel in obsequiis libertorum consistebant, vel in operis eorumdem, vel in eorum bonis. Nihil horum reliquum fuisse videtur manumittenti, si manumissus sacris ordinibus initiaretur, nec ergò jus patronatus hoc casu locum invenire potuit. Quò pertinet, quòd ex legibus Wisigothorum adduxi, supra num. 42. Perspicuè magis id traditur in Concilio Toletano IV. can. 73. apud Gratianum c. quicumq; dist. 54. his verbis: *Quicumq; libertatem*

tem

tem à dominis suis ita recipiunt, ut sibi in eis nullum obsequium patronus retinet, si isti sine crimine sunt, ad Clericatus ordinem liberi suscipiantur: quia directam manumissionem absoluti noscuntur. Qui verò retento obsequio manumissi sunt: pro eo quod adhuc patroni servitute tenentur obnoxii, nullatenus sunt ad Clericatus ordinem promovendi: ne quando voluerint eorum domini, fiant ex Clericis servi. Directam manumissionem vocant Patres Toletani, quæ plena est, & ab omni jure patronatus libera, ut nec operæ debeantur, & nec obsequia quidem.

§. 2. Talis manumissionis exemplum, quo Abbatissa Engeltrudis Sigmaram quendam sacris ordinibus initiandum manumisit, ex Goldasti recensione exhibet Martini Magerus de advocat. arm. cap. 11. n. 12. his verbis conceptis: *Autoritas Ecclesiastica patenter ammonet, in super & potestas regia Canonica religioni ad sensum præbet, ut quemcumque ad sacros ordines ex familiâ propriâ promovere Ecclesia quæque elegerit, in præsentia Sacerdotum Canonorum simul, & nobilium Laicorum, & ejus, cui subiectus est manumissione sub libertatis testamento solenniter roboretur. Idcirco ego in DEI nomine ENGILTRUDA quondam meum famulum, nomine SIGMARUM, sacris ordinibus dignum, in præsentia nobilium Virorum, liberum ab omni vinculo servitutis dimit-*

to, cui Romana per hoc autoritatis testamentum statuo, ita ut ab hodierno die & tempore benè ingenuus atque securus permaneat, tanquam si ab origine fuisset parentibus liberis procreatus, vel natus, eandem per partem, quamcumque volens Canonice elegerit, habensque portas apertas, ita ut deinceps nec mihi, nec successoribus meis ullum debeat noxiæ conditionis servitium, neque aliquod libertatis obsequium, sed omnibus diebus vita sua sub certa ingenuitate, sicuti alii cives Romani, per hunc manumissionis aut ingenuitatis titulum benè semper ingenuus atque securus existat. suumque peculiare, quod habet, aut quod adhuc acquiri poterit, faciat inde secundum canonicam libertatem, quicquid voluerit. &c.

§. 3. Inter veteres formulas, quæ communiter Marculfi formulis adjiciuntur, alia similis in eundem sensum concepta legitur, sub n. 8. Igitur ego ille -- -- te fratrem nostrum, quem servilis conditio hætenus addictum tenuit, inter hujus Ecclesie familiam, quia fratrum testimonio, inter quos enutritus es, dignus ad sacerdotalem honorem suscipiendū predicaris, censeo te atque statuo, ante sacri altaris cornu, in conspectu Sacerdotum, & Cleri & populi adstantis, à præsentia die & deinceps ab omni jugo servitutis humanae absolutum fore, civemque Romanum appellari. Ita ut nulli hominum pro servili conditione, quicquam debeas servitii nec obsequii, nec etiam liber-

libertinitatis munus impendere, non mihi, nec successoribus aut actoribus, quicumque praesuerint huic Ecclesiae, non judiciaria praeditis potestate &c. Videri ibi potest Hieronymus Bignonius.

XLVI. Vidimus haecenus summa quasi familiae Rusticae ad Ecclesiam pertinentis genera, nec dubium tamen mihi est, fuisse praeter illa, quae recensuimus, adhuc plura, maximam tamen ex parte hodie incognita. Atque illi omnes, uti non uno sub schemate continebantur, ita nec uno modo Ecclesiae comparabantur, sed vel ex dotatione, vel ex donatione, vel ex testamento, vel alio quovis contractu emptionis, permutationis &c. familiae Ecclesiasticae accedebant. Singulare acquisitionis genus refertur in Duplimate Hugonis III. Ducis Burgundiae apud Aubert. Miræ. in donat. Belg. lib. 1. cap. 70. quod, quale fuerit, fateor, me non satis assequi. Quoniam autem, inquit ibi fundator, Ecclesia ista specialiter mea est, & praecipuum tribulationis meae refugium, & oblatio votiva Deo liberatori meo, concessi ei plusquam carteris: ut videlicet Clerici & desertientes liberum habeant attractum in villa Divionensi, eodem modo, quo ego habeo, id est, libertatem retinendi homines eandem, quam ego habeo, in villa Divionensi. Nisi ego totus fallor, aliqua hic mihi indicari videtur species Wildfangia-

tus, qualis in Palatinatu usitata est, ut scilicet hominibus aliunde advenientibus, & per aliquod temporis spacium in Ecclesiae districtu subsistentibus, discedere non liceret amplius, sed illi Ecclesiae quasi proprii fierent. Id quod tamen aliis uberius discutiendum, & ex seculi illius, quod duodecimum fuit, historiam eruendum relinquo.

XLVII. Caeterum solebant quandoque patres aut matres familias cum omni sua familia Ecclesiae semet addicere atque devovere, inque ejus memoriam atque recognitionem, certum canonem, eumque exiguum saepe, quotannis solvendum constituere. Illustre ejus rei testimonium extat apud Aubertum Miræum in donat. Belg. l. 1. c. 18. his verbis: Ego Gisla, cum secundum mundanae dignitatis, gloriam, liberis orta parentibus, in Gandavo, satis forem ingenua, in sanctorum Patrum exhortationibus, animadvertens, humilitatem inter ceteras florere virtutes, concupivi, animo, in sanctorum servitio, carne, & spiritu humiliari, quorum patrocinio & interventu DEI misericordiam assequerer. Hinc ergo praemunita intentione, me cum mea tota sobole, tradidi per liberam manum, beatae Gertrudi in ancillam, ut suo acceptos nos dignaretur famulatu, in remissionem peccatorum. Tradi autem me, sub hac lege indissolubili, ut tam ipsa, quam tota progenies

“nias mea & posteritas XVI. Kal. A-
 “prilis, singulis annis, pro capitali
 “censu, ad capitale virginis altare,
 “unum denarium persolveremus, pro
 “mortuâ manu tantundem &c. Qui
 hunc in modum Ecclesiæ se addi-
 cunt, non aliâ fini id facere viden-
 tur, nisi ut jurisdictione seculari exi-
 mantur, & foro privilegiato, Episco-
 pali scil. uti queant. Denarius enim
 ille, qui quotannis solvi debet, oppi-
 do exiguum est emolumentum, quod
 ex tali Clientelâ percipit Ecclesia.
 Potiore loco habendum est illud,
 quod ita fimbrias jurisdictionis suæ
 dilatare queat. Et ita aliquando in
 Galliâ obtinuit, antequam Petrus
 Cunerius Orator Regius sub Philip-
 po Valesio jurisdictionem secularem
 ab iniquis invasionibus vindicaret, ut
 pueri ferè omnes per orbiculum rasi
 verticis (tonsuram vocant) à tenerâ
 ætate jurisdictioni Ecclesiasticæ man-
 ciparentur, utve hæc ratione iudicii
 secularibus eximerentur. Quâ de re
 videri potest Anton. Mornacius *ad l. 8.*
C. de Episc. and. Conf. And. Rivet. in
Jesuit. vapul. cap. 27.

§. 1. Addam ejus rei exemplum
 aliud, sed obscurius, & idiotissimo ma-
 gis barbaro, quod refert Wilhelmus
 Heda in *histor. Episc. Traject.* sub Ber-
 “nullo his verbis: Qui se ad
 “tempus humiliaverit in hujus seculi
 “arâ, exaltabitur salvâ mercede in-
 “fra cœlestia palatia. Quapropter

ego Berta cum sim nobilis & inge-
 nua suggestione & exhortatione do-
 mini gloriosi Episcopi Bennonis in-
 accipiendo satis valentem Clericum,
 nomine Geronem, legitime ductum,
 cum omni hereditate patrimonii &
 matrimonii sui, nullâ necessitate,
 coacta, humilio & dono caput me-
 um liberè ad altare S. Martini in-
 novo monasterio de Utrecht, eo te-
 nore, lege, & conditione, ut ego &
 omnis parentela mea ex me profe-
 ctura persolvamus singulis annis pro
 censu duos denarios sponte nostrâ;
 sic tamen, ut me vivente nemo filio-
 rum aut filiarum mearum solvat.
 Me autem viam universæ carnis,
 ingressa, senior, qui est majoris æta-
 tis filiorum aut filiarum onus sol-
 vat, ceterorumq; autem nemo. Et
 sic eâ lege utantur in ævum stabili
 lege, & sic liberi maneamus secun-
 dum libitum, ab omni servitutis
 notâ. Mondibordem verò vel de-
 fensorem alibi non inquiramus, nisi
 ad supradicti sancti altare, ad de-
 fendendum scil. non ad inclinan-
 dum, ut ab omni servitio permane-
 mus liberi atque illesi stabili lege.
 Iterum ne omnimodis sine respectu,
 videatur sancta DEI Ecclesia pro-
 licentiâ nubendi infra sive extra,
 concedere potestatem, dentur sex
 denarii, nullum placitum servare,
 exactorem census nostri nullum, ni-
 si quem ipsi ex cognatione nostrâ,
 elegerimus, post obitum cujusq; den-
 tur

“tur XII. denarii lege continuâ, & si non suppetit facultas habendi, denatur vel sex, si fieri potest. &c.

XLVIII. Sed nolo in hisce talibus commemorandis diutiùs immorari. Potius est, ut quid in nostris Ecclesiis & in hisce provinciis obtineat, breviter nunc videamus. Et tam ampla quidem nullibi extat familia Ecclesiæ, quanta adhuc inter pontificios in plerisque locis conspicitur, quod quidem Episcopales Ecclesias & monasteria attinet. Parochialium enim Ecclesiarum earumque disciplinæ vix umbram aliquam superesse fatetur & dolet Nicolaus le Maistre *de bon. Eccles. lib. 2. c. 9.* Nec verò vel necessaria est vel proficua tanta hominum vel clientulorum copia, quippe quæ oneri sæpè esse solet, & tranquillitati Ecclesiasticæ planè adversa. Fecit enim ea cleri benignior fortuna, ut sequerentur, quæ res secundas comitari plerumque solent, luxus, ambitio, & divini muneris negligentia, de quibus querelæ deinceps in Ecclesiâ fuerunt assiduæ. Ut taceam jam, seculari & potestati & autoritati tantò plus decedere, quantò majorem ambitum sibi fecerit jurisdictio Ecclesiastica, id quod tamen Reipublicæ, Ecclesiam intra pomeria sua continenti & foventi, exitiosum prorsus est & infestum.

XLIX. Suprà dixi, bona temporalia, & immobilia imprimis, Ecclesiæ ideò dari oportere, ut habeant mini-

stri ejus, unde cum familiâ suâ honestè & cum quâdam autoritate vivere queant, & unde ipsi etiam Ecclesiæ ea, quæ ad cultum divinum necessaria sunt, comparari possint. Adjeci, legibus antiquis constitutum fuisse, ut unus mansus integer, sive colonica vestita, in dotem daretur. Id ipsum in plurimis apud nos parochiis, præsertim illis, quæ suburbicariæ & rustres sunt, observare adhuc licet. Quò pertinent verba Ordinationis Ecclesiasticæ, quam Serenissimus Saxonix Elector in terris suis promulgavit *sub tit. General Artikel n. 20. In Dörffern aber weil ih Unterhalt gemeiniglich auf dem Ackerbau und andern accidentalien gesetzt/ sollen sich die eingepfarrten in selbè gegen ihren Pfarrern und Kirchendienern verhalten/wie hernach unterschiedlich gesetzt ist.* Et alia consimilia, quæ habentur *sub num. 30. damit was einmahl zur Pfarr und Gottesdienst ergeben und verordnet/auch darbey bleibe/ und solcher Gestalt die Kirchendiener ihren gebührenden Unterhalt haben mögen.* Loquitur autem ibi de agris & aliis bonis parochialibus, von den Pfarrgütern/ oder Pfarrackern/ quæ nomina in Consistoriis Ecclesiasticis trita & quotidiana sunt. Aliquando dicuntur

Y 2

Pfarr-

Pfarr oder Kirchen-Hufen/Pfarr-
oder Kirchen-Lehn/aliquando ex sin-
gulari qualitate extrinsecus adveniente
Laßgüter; quâ de re postea.

L. Pari modo usibus sacris & ceremoniis expediendis destinata quandoque bona immobilia fuisse inuenio. In Matriculâ Consistorii Wittebergensis de anno 1555 sub rubr. Brena/ hæc leguntur verba: **Es sind auch drey Hufen der Pfarr-Kirchen gehörende von den Nonnen ins Closter gezogen/machdem sie die Besoldung der Kirchendiener/und Verletzung alles dessen/so zum Gottesdienst von nöthen gewesen ist / zu sich genommen haben / welche genennet sind worden die Salzhufen / Weinhufen / Lampenhufen / welche von frommen Leuten derhalbē zur Pfarr-Kirchen gegeben seyn worden / daß von derselben Hufen Zinsen Salz/Wein un̄ Del möchte erkaufft werden.** Salis & olei in Ecclesiâ Pontificiâ multum semper fuisse usum, nemo est, qui ignorat.

LI. Inter talia prædia rustica eandem ex acquisitionis titulo esse differentiam, qualem jam olim in veteri Ecclesiâ fuisse supra exposui, dubium apud me nullum est. Dum

enim dotem alia constituunt, alia augmentum faciunt, non ex necessitate, quæ dotem exigit, sed ex merrâ hominum liberalitate proveniens, facile inde colligere licet, potiori jure censenda esse illa priora, quam hæc posteriora, & difficilius illa, facilius hæc alienari posse. Id unicum desidero, quod titulus iste, quò prædia talia ad Ecclesiam pervenerunt, plerumque hodie incertus sit, neque adeò quisquam differentiam, quam dixi, in applicatione ad singularia exponere dilucide queat. Neque id mirum videri cuiquam debet, eò, quod propter invasiones hostiles toties repetitas, & tot cruenta bella, quæ nostras hasce provincias affligerunt, maxima pars instrumentorum publicorum perierit, ut plerarumque Ecclesiarum origo prorsus ignoretur, & nisi per manus quasi tradita fuisset, ipsa etiam juris patronatûs ratio et memoria penitus extincta jaceret. Atque ea res patrimonium Ecclesiæ ejusque dotem valde extenuavit sæpenuerò, ut hodie in quamplurimis locis vix alimenta habeant ministri & pastores, & angustam inter bubulcantes rusticos pauperiem patiantur.

LII. Insecutum verò etiam hoc est incommodum, quod inter eos hodie, qui agros Ecclesiæ colunt, vix appareant amplius, imò quandoque prorsus non appareant, qui olim servitiis istis destinati à fundatoribus fue-

fuerint, quique adeò dotis Ecclesiasticæ partem faciant. Suprà dixi, cum agro aut manso Ecclesiastico simul mancipia aut colonos traditos Ecclesiæ fuisse. Illi sine dubio partem dotis Ecclesiasticæ constituerunt. Et illi tamen hodiè oppidò rari, imò penè nulli sunt. Est enim verò dotalium nomen (ita sc. vocantur, qui agris Ecclesiæ colendis destinati sunt) etiamnum in usu, sed confusaneo ferè & promiscuo, ita ut applicetur quandoque etiam illis, sed abusivè admodum, qui quovis titulo Ecclesiastica prædia possident, aut levissimum aliquod & exiguum servitium parochi præstant, aut censum tantum aliquem, satis tenuem sæpè, & parcâ manu solvunt. Et isti tamen omnes, ut maximè Ecclesiæ protectione fruereutur, dotales olim propriè non erant. Ut taceam, nequicquam conitare hodiè de differentiâ, quæ olim inter verè dotales, & eos, qui Ecclesiæ alio quocunque titulo deputati erant, intercedebat. Idque unice proptereâ, quòd instrumenta nunc deficient, quibus foundationis istiusmodi consignatæ fuerunt.

LIII. Ut verò, quid nunc obtineat, in tantâ obscuritate, quantum fieri potest, exactius constet, observandum est, non unam hodiè inter ministros Ecclesiæ frequentari rationem & modum utendi agris Ecclesiasticis. Nonnulli enim suos adhuc habent dotales operis istis addictos,

& quasi mancipatos. Atque illi præter operam & diligentiam in culturâ nihil omninò præstant, & fide dominicâ colunt, uti loquitur *Jctus l. 18. §. 4. ff. de instruct. vel instr. leg.* hoc est, lucrum omne vel damnum hinc veniens redit ad pastorem Ecclesiæ, ipse operarius nullam in partem vocatur. Et de his agit *Ordinatio Eccles. Saxon. sub tit. General-Artifel num. 27.* **Die weil an etlichen Orten von den löblichen Vorfahren/alten Herrschafften und Collatoren/zu den Pfarren/ Dotales, das ist/ Dienst: od Frohnleute verordnet/ auf das die Pfarren Leute zu Diensten haben/und ihre Güter desto geruhiger und besser bestellen können/ sollen durch jedes Orts Obrigkeit/ und Visitatores die Leute vermahnet werden/ solche Dienste willich und gerne ihren getreuen Seelsorgern zu leisten.**

Tale exemplum habetur in *Matriculâ Consistorii Wittebergensis de anno 1555.* & refertur his verbis: **Zu Werchen sind zwey Bauern/so der Probsten zu Schlieben mit Dienst und andern zuthan seynd/ nehmlich Hans Apitz und Jacob Buschman/ die müssen den Garten hinter der Probsten alle Jahr stürzen/**

gen/und auf dē Frühling wendē/
den/ Mist darauf führen/und
zur Saat pflügen/besäen und
egden/ und die Hinterwiesen
im Garten meyen.

LIV. Præter hos dantur alii, qui ex prædiis Ecclesiasticis emolumenta sua faciunt, quique non fide dominicâ, sed suo commodo agros colunt, ita ut dominium & possessio penes Ecclesiam maneat, & ipsi vel certum censum vel servitium præstent. Atque hi potiori jure dotalium nomen mereri videntur, quàm priores illi, idè quod non exerceant tantum & colant fundum dotalem, sed etiam insistant eidem, & in possessione ejus persistant. Et expelli quidem illi possessione usque nequeunt, dum præstant id, quod præstare tenentur; Nec tamen ita glebæ sunt additi, ut discedere illis prorsus non liceat. Differunt etiam ab aliis, qui ex titulo locati conducti agros Ecclesiasticos exercent, de quibus postea erit agendum. Et huc pertinet integra materia de Emphyteusi Ecclesiastica, de quâ videri possunt præter Canonistas, Franzkius *de laudem. cap. 9. n. 42. seqq.* Franc. Card. Mantica *Lucubr. Vatican. lib. 22. tit. 7.* Bachov. *in Trentl. vol. 1. disp. 29. th. 10.* Ad hoc genus dotalium referrem exemplum, quod habetur in matriculâ Consistorii Wittebergenf. de anno 1555. *sub. tit. Niemeß bey Bitterfeld*/his verbis:

Sechs Hoffstet uffs Pfarr-
Gut erbauet besitzen nachfol-
gende/ N.N.N. derer ieder zin-
set dem Pfarrer von seinem
Haus und Hoff jährlich uff
Michaelis 6. Groschen/ und
fronet mit der Hand 4. Tager.
si probari non posset, hos ipsos alio
planè titulò, & jure quidem hereditario
prædia illa sua possidere. Quoad enim
incertum hoc fuerit, temerarium erit
quicquam certi statuere de illo.

LV. Tertium genus dotalium est eorum, qui sub certo annuo censu & servitiis quibusdam, mansum Ecclesiasticum sibi proprium & hereditarium faciunt, ejusque & dominium & possessionem nanciscuntur. Emptores enim prædiorum & bonorum Ecclesiasticorum, Dotales Ecclesiæ fieri, ac proinde patrocinio judicii Ecclesiastici frui, docet Carpozovius *in Jp. Consistor. lib. 2. def. 307.* Id quod tamen eo tantum casu locum habere dixerim, ubi Ecclesia sibi aliquas reservat præstationis annuas, quarum respectu dotis constitutæ memoriam conservatur. Talis, nî fallor, est ille, cujus mentio fit in matriculâ Consistorii Wittebergenf. de anno 1555. *sub. tit. Pas. ein.*
Dieser Pfarr ist von Churfür-
sten zu Sachsen hochlöblicher
Gedächtniß mit einem Acker-
Gut

Gut versehen / und begnadet
samt einem grossen Gehöfte
und Garten / und zwey Hufen
Landes / und etlich Morgen
Wiesen und Huffschlag / samt
etlichen geringen Holz ---
dasselbe Pfarrgut hat ietzund
Blasius Krüger und giebt dem
Pfarrer jährlich 18. Scheffel
Korn / 18. Scheffel Hafer / 1.
Schock an Gelde / soll ihm auch
wie andere des Pfarrers eige-
ne Dienstleute davon dienen.

LVI. Haud paulò clarius exem-
plum inter monumenta, quæ reliqua
habet, Kembergensis nobis exhibet
Ecclesia; instrumentum scil. quo Præ-
positus illius Ecclesie in alienatio-
nem mansi Ecclesiastici consensit,
& hereditario jure sub certis condi-
tionibus & præstationibus transla-
tum voluit. Atque id, quia vix aliud
simile occurret, integrum adscribam:
Ich Johannes Bulkenhann/
Probst zu Kemrig / bekenne vor
mich und meine Nachkommen
Pröbste zu Kemrig / und thue
kund mit dem Brieffe allen de-
nen / die ihn sehen oder hören
lesen. Nachdem der erbare
Martin Schilling / Pfarrer zu
Berckzau / Peter Meistern ge-
gönnet hat / ein Haus zu Kli-

schchen auf der Kirchen Gut zu
bauen / darzu zwei Hufen Lan-
des gehören / also daß derselbe
Peter Meißner / seine Erben /
und wer das genannte Erbe be-
sitzen wird / ein Schock und
zwanzig Grosche neuer Münz
guter Landeswehrlung einem
jeglichen Pfarrer zu Berckzau
fort mehr zu ewigen Zeiten auf
Martini jährlich zu Zinse da-
von reichen und geben / und
zween Tage Dienste thun sol-
len. Als habe Ich genannter
Johannes Bulkenhann zu ei-
nen solchen / umb ihrer fleißi-
gen Bitte willen / meine Gunst
und guten Willen gegeben /
auch sonderlich Peter Meiß-
nern / Margarethen seiner ehe-
lichen Hausfrauen / und seinen
Erben / Söhnen un Töchtern /
dasselbe Haus zu Klischchen mit
den zweyen Hufen Landes und
andern seinen Zugehörungen /
als weit die begriffen sind / zu
rechten Erbe gereicht / geliebet
und bekennet / in allen Rechten /
ihren Gewohnheiten un Frey-
heiten / inmassen sie bey dersel-
ben Pfarre herkommen sind /
Gebe auch darzu meine Gunst
und

und

und guten Willen. Reiche/leiche/und bekenne Ihnen die also gegen männiglich in Krafft dieses Briefs, die fürbaß mehr umb den genannten Zins und Dienst zu rechten Erbe zu haben/ zu besitzen/ zu gebrauchen und zu genießen/ und bey der Pfarr zu Berkzaw zu bleiben/ von allemänniglich daran ungeschindert/ inmassen oben geschrieben stehet/ und Erbgüter Recht und Gewohnheit ist/ ohn alles gefehde. Hierbey sind gewesen und gezeugen/ die erbären/ Herr Nicolaus Kemwig/ Altarista und Prediger/ und Herr Nicolaus Halle/ Provisor zu Kemrig. Des zu wahrer Urkund ist dieser Brief mit der Probsten Insiegel zu Kemrig wissentlich versiegelt/ und geben zu Kemrig an Mittwochen Alexii nach CHRJsti unser S Herrn Geburth im vierzehnhundert und im neun und funfzigsten Jahre.

LVII. Etsi verò prædia Ecclesiastica in hunc modum privatorum patrimonialia fiebant, & ut alia bona hereditaria de manu in manum quocunque alienationis titulo quando-

cunqve transferri poterant, plerumque tamen Ecclesia dominium eorum directum sibi retinebat, & in ejus recognitionem servitia sibi aut redditus annuos reservabat. Quod non tantum ex instrumento jam adducto patet, sed etiam ex alio recentiori, Ecclesiam huic urbi vicinam concernente. Atque ex eo nonnulla, quæ huc faciunt, verba hic adscribere operæ precium duxi. Zu wisse sey hiermit iedermänniglich/ daß nachdeme zur Kirchen alhier zu Trebiz 7. Viertel Landes uff der Heyden zu Zernsdorff/ eine Breite bey der wüsten Marck Korbek/ un eine Wiese unter dem Kinderholze gelegen/ gehörig gewesen/ und bishero umb einen geringen Zins ausgehan worden/ Als seynd nunmehr solche Kirchengüter und Gründe zu Gelde gemacht/ auch mit vorwissen un Bewilligung der Hn. Visitatorn des Churfreyeses zu Sachsen auch der Commissarien des löblichen Consistorii zu Wittenberg/ ihnen zu eben mit Namen Hans Hesse und Ulrich Rugler zu Trebis verkauft un gefolget worden/ nehmlich und al'o: Es nehmen gemelte Käuffer diese Kirchengüter

güter vor 200. fl. Hauptsumma an --- doch dergestalt und mit ausdrücklicher Bedingung und zu Erhaltung der Kirchen Gerechtigkeit und domini directi, daß diese Käufer die alten und vorigen Zinsen und Dienste/so bißhero auf solchen Gütern gestanden/ darneben gleichwohl der Kirchen Trebis und Pfarrer daselbst unabbrüchlich reichen und leisten sollen zc.

LVIII. Quartum genus dotalium est eorum, qui à superiore suo sive Princeps is fuerit, sive alius, cui immediatè subjecti sunt, Ecclesiæ & ejus ministris addicuntur, & veluti mancipantur, ut servitia sua aut alia emolumenta, non Principi amplius aut domino immediato, sed Ecclesiæ deinceps præstent. Atque ista cæssio sive concessio vel absoluta esse potest, & illimitata, vel restricta & cum quodam reservato. Prioris exemplum occurrit in matriculâ Consist. Witt. ann. 1555. *sub rubr.* Paserin. in verbis: Peter Standt feste ein Hüfner ist von unsern gnädigsten Herrn mit aller Gerechtigkeit der Pfarre zugethan/und von alters her eingeleibt / giebt jährlich 24. Scheffel Korn/24. Scheffel Hafer/ zc. und dienet

der Pfarre nur allein/ und darff derhalben unsern gnädigsten Herrn kein Dienstgeld geben/ wie andere Hüfner 12. Gr. geben müssen/ sondern ist ganz frey. *Posterioris exemplum ex eadem matriculâ sub rubr. Klöden/ peti potest: 12. Gr. und 1. Pfund Wachs giebt Lorenz Felix von seinem Gute zu Klöden / und dient dem Gotteshause/ ausgenommen 4. halbe Tage in der Heuernde/ dient er dem Junker. Et aliud, quod sub rubrica Nauendorff extat: So muß der Gärtner/ so der Pfarren eingeleibt ist/ 1. Tag harcken/ und 2. Tage meyen in der Ernden/ und wenn die anderen Gärtner zu Hofe dienen/ so muß er uff der Pfarre arbeiten/ wo nicht/ muß er mit den andern zu Schloß arbeiten.*

LIX. Præter hos, quos enumeravi, dotales, non puto, inveniri facile alios, qui hoc nomen mereantur. Qui enim certâ mercede constitutâ agros Ecclesiasticos conducunt, etsi ad longius aliquod tempus contraxerint, non magis dici dotales poterunt, quam illi, qui fundum mulieris dotalem conduxerunt. Sed nec licitum est, locare res Ecclesiæ ad longius aliquod tempus; idque non jure tantum Canonico

nico prohibitum est, *cap. 9. X. de reb. Eccles. al. Clem. 1. eod.* ubi, quousque extendi debeat, & quod sit longius istud tempus, variè disquirunt Doctores. Vid. Barbosa *ad d. c. 9.* Jacob. Menoch. *de arb. jud. quest. lib. 2. cas. 5.* Marefcott. *2. resol. 25.* sed etiam provinciali, uti legitur in articulis generalibus ordinationis Eccl. Sax. *sub n. 49.*

Damit auch die Laßgüter / Acker / Wiesen / Gärten / od Fischwasser zum Pfarr-Lehen gehörende / nicht præscribit / und unter der Leute / welche dieselbige umb jährlichen nahmbaffigen Zins / oder Miethgeld innen haben / eigene Güter durch langen Gebrauch vermischet / und eingeleibet / so sollen solche Güter te zuzeiten verändert / andern ausgethan und verliehen / oder aber / da es die Güter ertragen mögen / umb grössern Zins verliehen werden / damit die Pfarren bey ihren Eigenthumb bleiben / und sie die Besizer vor ihr erkauft od Erbgut nicht anziehen können od mögen. Et ex hoc contractu atque qualitate extrinsecus adveniente prædia ista Ecclesiastica dicuntur Laßgüter / weil sie andern verlassen / oder ausgelassen werden / quæ ipsa locatio non sine solennitate, nec sine præscitu superioris fieri debet, uti

constitutum in eadem Ordinat. Eccles. *sub n. 28.*

LX. Interim non nego, frui talem conductorem omnibus immunitatibus atque privilegiis prædio Ecclesiastico inhærentibus. Quia enim privilegia illa realia sunt, & principaliter rem ipsam afficiunt, etiam communicativa aut communicabilia sunt, ita ut ad quemvis possessorem transeant; cum ea, quæ personalia vulgò dicuntur, ἀποκρίνωμετα sint, & cum personâ extingvantur. *l. 3. §. 1. ff. de cens. l. 68. l. 196. ff. de R. J.* Atque idcirco conductores talium fundorum privilegiatorum non tenebuntur ad collectas ordinarias, sed jure dominorum utuntur, ideò scil. quia in ejusmodi oneribus realibus non tam personæ & possessores, quam res ipsæ & prædia tenentur. Vincent. Carocc. *de locat. conduct. part. 4. q. 39. num. 30. seqq.* Carpzov. *in Jp. Confisi. l. 2. def. 310.*

LXI. Quod si tales nulli omnino adsint, qui vel ex obligatione dotali, vel ex contractu parochialium agrorum culturam in se suscipiant, injungendum id munus est ipsis parochianis. Æquum enim est, ut illi, quorum animabus servandis operam & studium suum ponunt ministri Ecclesiæ, his ipsis vicissim sua impendant tempora & operas. Et quò minus parochiani id facere recusent, in nostris hisce provinciis expressè id constitutum

tum

tum est per legem Ecclesiasticam, quæ habetur in articulis generalibus *sub num. 27.* Weil aber eine besondere/grosse und gemeine Klage/nachdem die Acker-Arbeit so hoch gestiegen/das die Pfarrer ihre Pfarräcker nicht zur Nothdurfft beschicken können/und der Ursach an etlichen Orten zum theil gar wüste liegen lassen müssen/das sie entweder die Ackerleute nicht bekommen können/od durch dieselben mit dem Lohn so hoch übersast werden/das es Ihnen die Mühe und Unkosten nicht verlohnet/und also der Acker nichts genießen können/daher etliche verursacht/mit ihrer Ungelegenheit/Nachtheil und Schaden auch Verseumnis ihres studiren und Verhinderung in ihren Amte/eigene Pferde zu halten. Derowegen/und auf das die Pfarrer die Acker/so Ihnen zum Unterhalt verordnet/samt ihren Hausgesinde genießen/und ihres studirens und Ampts desto freiziger auswarten können/ist unser ernster Will und Meynung/das die Bauern frembde Acker umb Geld zu beschickē nicht eher an-

nehmen/es sind denn zuvor des Pfarrers und Schreibers Acker/da sie nicht selbst anzuspannen haben/samt ihren Nachbarn desselben Dorffs Acker umb ein gebührlich und gleichmäßig Lohn beschickt zc.

LXII. Ex dictis patet, admodum variè sese habere Ecclesiæ dotales, nec proinde sub unâ generali definitione comprehendi universos posse. Propriissimè tales videntur esse isti, qui Ecclesiæ quasi proprii sunt, quiqve quàm proximè accedunt ad illos, qui olim mansis Ecclesiasticis sive ut mancipia, sive ut coloni addicti fuerunt. Et hujusmodi dotalium in Matriculis Ecclesiasticis sæpissimè fit mentio, ubi dicuntur eigene Männer/eigene Leute/eigene Dienstleute &c. E. gr. in matriculâ Consistorii Wittebergensis de anno 1555. *sub rubr.* Ufro hæc leguntur verba: Aus dem Filial Ufro hat der Pfarr einen eigenen Mann/Claus Kopman/glebt dem Pfarrer jährlich 24. Scheffel Korn zc. *it. sub rubr.* Beyern Ein eigen Mann zur Pfarr gehörig/zinsset 8. Eyer auf Ostern/10. Groschen auf Michaelis zc. *Et sub rubr.* Ratsch. Dieser Mann ist des Gotteshaus Mann/und hat der Pfarr die Lehn von wegen des Gotteshauses zc.

De formâ & modo constituendi dotem Ecclesiæ.

SUMMARIA.

- Ea, quæ ad tempus constitui non possunt, sed hâc fini, ut perpetua sint, instituuntur, certis plerumq; cum solennitatibus initium capere; Solennitatum adhibitio cui usui sit & quantum iis tribuatur? n. 1.*
- Veterum formularum editores & collectores, eod.*
- De Ecclesiæ approbatione, receptione & adhibitione solennitatum, eod.*
- Primam & antiquissimam eamq; simplicissimam solennitatem fuisse, quod scripto comprehendere oportuerit dotem constitutam; & quæ ratio hujus rei fuerit? n. 2.*
- Num circa constitutionem dotis ante Ecclesiam edificatam alia solennitates præterquam testium subscriptio, fuerint adhibitæ? n. 3.*
- In donationibus, quæ doti jam constitutæ & Ecclesiæ edificatæ supervenerunt, ceremoniis aliis haud paucis locum fuisse, quæq; ceremonia illa, qui ritus & quæ symbola atq; signa traditionis istius fuerint? n. 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9.*
- Utrum ex traditionibus symbolicis colligi queat, possessionem rerum transferri & acquiri sine actu aliquo corporeo, remissivè n. 9.*
- Precipuum semper curam fuisse circa chartas aut instrumenta conficienda, ut illa rectè & legitime construerentur; Et solitos fuisse quandoq; in prologi vicem, suum de scripturâ consilium præmittere, n. 10.*
- Officii scribarum utilitas juxta Casiodorum, eod.*
- Constitutio Constantini Imperatoris de qualibuscunq; donationibus in scripturam seu instrumentum redigendis & conscribendis, n. 11, 12.*
- Num scriptura ad formam donationis acquiratur ita, ut non ad probationem tantum, sed etiam ad solennitatem & substantiam ipsius actûs necessaria sit, & si ea deficiat, actus ipse donationis propterea sit nullus? eod.*
- Favore piæ causæ & dotis, aut quæ huic ferè similis sit, donationis, sæpè sustineri actum, aliàs parum sibi constantem & dubium, eod.*
- Donationem Ecclesiæ factam, etiam nondum ab Ecclesia & ejus Rectore acceptam, voto esse proximam; Et ex voto obligationem nasci utroque jure, canonico & civili, eod.*

Solen-

Solennitates plerasque omnes, quas in donationibus observari voluerit Constantinus, suas etiam fecisse Ecclesiam, n. 12.

II. *Requiri in dicta Scriptura seu Instrumento dotatio, ut nomen donatoris exprimat, n. 13.*

Additum etiam aliquando esse nomen parentum, & quandoque etiam dignitatem aut officium, quod maxime excelleret; maximum vero & solennem usum prestitisse Pronomen demonstrativum EGO, aut NOS, eod.

III. *Requisitum, expressio nominis illius, cui donatur, n. 14.*

Expressioem illam ita factam esse, ut vel Ecclesia nominata sit, vel monasterium, aut ipse Sanctus, cui Ecclesia vel monasterium dicatum, vel fratres in monasterio degentes, & Clerici Ecclesie inservientes, eod.

IV. *Requiri, ut praeter nomen donatoris ac donatarii, jus etiam & res donata notetur. Et quotuplicem significatum possint habere verba ista? n. 15.*

Num necessaria sit tituli professio? n. 16.

Mortuum dici, quod in Ecclesia manum pervenit? eod.

V. *Requisitum, ipse scribendi modus, n. 17, 18, 19.*

De prohibita scriptione per siglas & notas, n. 18.

Notarii publici s. tabelliones qui? n. 19.

VI. *Requisitum, traditio corporalis, ex constitutione nempe Constantini, vel ficta & Symbolica, ex receptione Ecclesiae, n. 20.*

Necessariam non esse traditionem corporalem ad perficiendam donationem, nisi lex aliqua positiva eam exegerit, eod.

VII. *Requisitum a Constantino M. praescriptum, ut traditio fiat advocata vicinitate & arbitris adhibitis; Et cur hoc? n. 21.*

Zenonis circa istam testium adhibitionem constitutio & Ecclesiae observatio, eod.

VIII. *& ultimum requisitum, donationis apud Acta insinuatio; Et cur haec inducta? Numque ista solennitas, acta magistratuum civilium subinnuens, in Ecclesia sit necessaria? n. 22.*

Quod Ecclesiae donatur, ex mente Canonistarum jurisdictione seculari eximi, eod.

Ecclesiam etiam acta habere credi, & quod Ecclesiae in altari presentibus sacerdotibus & aliis ministris oblatum, Actis Ecclesiasticis insinuatim dici posse, eod.

Instrumentis donationum etiam nomen donatoris subscriptum fuisse vel manu ipsius propria, vel alterius; stipulationesque aliquando interpositas esse, & earum in subscriptione mentionem factam, n. 23.

Recensio integra formula ad illustrationem hactenus dictorum facientis, instrumenti scilicet donationis Mathildis, n. 24.

Quæ Mathildis ista fuerit? n. 25.

Dictum instrumentum esse istud, de quo tanta deinceps inter Pontifices & Imperatores extiterint controversia, eod.

Quam multa sæpè & inconditâ planè verborum catervâ, vocibus subinde iteratis atq; repetitis, & sententiis ipsis in idem semper recurrentibus instrumenta confecerint, ut ne quid minus perspicuè dictum scriptumve esset, n. 26, 27.

Notariorum taxatio, n. 27.

Quam dirisimarum dirarum imprecationibus & execrationibus donationes Ecclesiis factæ communiri consueverint? n. 28, 29, 30, 31, 32.

Inter comminationes aliquando solam temporalem aliquam penam, & ut plurimum multam pecuniariam temeratoribus denunciata in instrumento fuisse, n. 33.

Epicrisis de dictis imprecationibus & execrationibus, eod.

In majorem rei fidem etiam sigilla impressa esse, & professionem hujus factam in ipso instrumenti contextu, n. 34.

Subscripsisse & obsignasse insuper quandoq; testes in eam rem invitatos, & aliquando quidem benè multos, n. 35.

Distinctio sigilli & signi sequioribus temporibus orta, eod.

Supra dixi, dotem Ecclesiasticam non debuisse, nec potuisse constitui ad tempus, sed ejus emolumentum oportuisse esse perpetuum. Talia autem quæ sunt, quæque hac fini instituuntur, certis plerumque cum solennitatibus initium capiunt, quæ negotio indelebilem veluti characterem imprimant, quæve in perpetuo vigore istud conservent. Et si enim extrinsecus illæ adveniant, nec adeo in essentiam & quidditatem negotii influant; negari tamen nequit, per solennitates accedentes significativum magis reddi actum, &

sui magis conservativum. Et sanè creditum jam diu fuit non apud Romanos tantum, sed etiam plerasque omnes gentes moratiores, si quid majoris momenti gestum fuerit, non aliàs id ratum esse, nisi adderentur aliqua solennia, quibus id veluti firmaretur & consolidaretur. Idque ipsum præter cætera ostendunt antiquæ illæ & ad superstitionem ferè conceptæ formulæ, quas nobis magno numero ediderunt Marculus, Albanus, Madalfrædus, Ivo, & reliqui talium chartarum collectores, quæ passim prostant. Nec dubitavit

vit

vit Ecclesia hoc idem, quod in civilibus negotiis receptum fuerat, piâ imitatione approbare, & quicquid vel gerit ipsa, vel ab aliis gestum accipit, non minore cum solennitate ratum facere, inque ejus rei memoriam monumentum ponere.

II. Prima & antiquissima eaque simplicissima solennitas fuit ista, quod scripto comprehendere oportuerit dotem constitutam; eaque necessaria visa fuit ideò, quod essent sequioribus temporibus inter heredes & successores dotantis aliquando, qui fundum dotalem factum negarent; quos proinde scripto convinci oportebat. Atque sic in concilio Bracarenfi II. can. 5. primitus constitutum fuit: *Hoc unusquisque Episcopus meminerit, ut non prius dedicat Ecclesiam aut Basilicam, nisi antea dotem Basilicæ & obsequium ipsius per donationem chartula confirmatum accipiat: nam non levis est ista temeritas, si sine luminariis, vel sine sustentatione eorum, qui ibidem servituri sunt, tanquam domus privata, ita consecretur Ecclesia.*

III. Et quia dotem constitui oportebat, antequam ipsa ædificaretur Ecclesia, non aliæ fortè adhibitæ tum fuerunt solennitates, nisi quod testium subscriptione charta illa firmaretur. Et exhinc puto donationem illam solennem dici in c. piæ mentis. 16. q. 7. In reliquis verò donationibus, quæ doti jam consti-

tutæ & Ecclesiæ ædificatæ superveniebant, ceremoniis aliis haud paucis locus erat, quæ in legibus antiquis descriptæ inveniuntur. Apud Alemanos lex prima hæc fuit: *Si quis liber res suas vel semetipsum ad Ecclesiam Dei tradere voluerit, nullus habeat licentiam contradicendi, --- --- Et qui hoc voluerit facere, per chartam de rebus suis ad Ecclesiam, ubi dare voluerit, firmitatem faciat, & testes sex vel septem adhibeat, & nomina eorum ipsa charta contineat, coram sacerdote, qui ad eandem Ecclesiam deservit, super altare ponat: & proprietates de ipsis rebus ad ipsam Ecclesiam in perpetuum permaneat.*

IV. Similis huic est lex prima Bajuvariorum in hunc modum concepta: *Si quis liber persona voluerit & dederit res suas ad Ecclesiam pro redemptione animæ suæ, licentiam habeat de portione suâ, postquam cum filiis suis partivit. --- --- Et quicquid donaverit, villas, terram, mancipia, vel aliquam pecuniam, omnia quæcumque donaverit pro redemptione animæ suæ, hoc per epistolam confirmet propriâ manu suâ ipse, & testes adhibeat sex vel amplius. Si voluerit, imponant manus suas in epistolâ, & nomina eorum notentur ibi quos ipse rogaverit. Et tunc ipsam epistolam ponat super altare, & sic tradat ipsam pecuniam coram sacerdote, qui ibidem servit. Et post hæc nullam habeat potestatem*

statem exinde quicquam auferre, nec ipse, nec posteris ejus. &c.

V. Ritus hunc res Ecclesie donatas vel ipsas, vel earum saltem instrumenta altaribus imponendi commemorant, & verba solennia, quibus tum usi fuerunt, aliud quasi agendo, referunt populi Germaniae in generali sua supplicatione Karolo Imperatori oblata, apud Benedict. Levit. capitul. lib. 6. n. 285. hunc in modum: *Quisquis nostrum suas res Ecclesie tradit, Domino DEO illas offert atq; dedicat. suisq; sanctis & non alteri dicendo talia, & agendo ita. Facit enim scripturam de ipsis rebus, quas DEO dare desiderat, & ipsam scripturam coram altari, aut supra, tenet in manu, dicens ejusdem loci sacerdotibus atq; custodibus: Offero Deo atque dedico omnes res, quae huc in chartula tenentur insertae, pro remissione peccatorum meorum, ac parentum, & filiorum (aut pro quocumq; illas DEO dedicare voluerit) ad servendum ex his DEO in sacrificiis, missarumq; solenniis, orationibus, luminariis, pauperum ac clericorum alimoniis & ceteris divinis cultibus, atq; illius Ecclesie utilitatibus. Si quis autem eas inde, quod fieri nullatenus credo, abstulerit, sub pena sacrilegii ex hoc domino DEO, cui eas offero atq; dedico, districtissimas reddat rationes.*

VI. Ritus alium in Daciae Regno usitatum discimus ex Innocen-

tii III. epistola decretali, quae extat c. 2. X. de consuetud. & ex compilatione tertia, quam edidit Antonius Augustinus, ita se habet: *Ex literis, quas tu frater Archiepiscopo destinasti, intelleximus manifestè, quod regnum Daciae, quantum ea, quae jus fori contingunt, consuetudinibus suis, & institutionibus Regum suorum omninò regatur. Unde nullum usum testamentorum illius provinciae habere contingit, qui alibi in ultimis decedentium voluntatibus secundum legalem observantiam custoditur. Si vero aliquis possessiones aliquas claustris, vel aliis religiosis locis in bona valetudine vel voluntate ultimà constitutis vult pro suorum remedio peccatorum conferre, hanc Ecclesie conferendi formam proponis, quod in hujusmodi donationibus modicum terra consuevit accipere, aut in extremitate pallii, quod manu Episcopi, vel cujuslibet alterius praelati Ecclesie sustinetur, aut super ipsum altare aliquo involutum panniculo cum debita humilitate ponendum sub testimonio videntium & audientium, formam donationis hujusmodi subsequente, quae scotatio vulgariter appellatur &c. Circa rationem nominis, unde scil. dicatur scotatio, nihil nunc attinet esse sollicitum. Coniuncturis suis indulgent permulti, & admodum variè quidem, uti haec de re legi possunt Anton. Dadin. Alteserra add. c. 2. Francisc. Pinsson. & Ant. Bengel. de benefic.*

benefic. tit. de dot. constit. §. 3. n. 8. non ausim tamen vel huic, vel illi suffragio meo accedere. Sufficit nobis, rem ipsam ex dictâ decretali epistolâ intelligi, & manifestam esse, per traditionem scil. glebæ, & impositionem ejus in altare, traditum fuisse ipsum fundum donatum.

VII. Apud gentes alias Symbola traditionis alia fuerunt in usu; imò sæpè qualecunque signum pro cujusque arbitrio eam in rem adhibitum videtur. Observavit id Ingulfus Abbas seculo undecimo in *Chron. Croylandiens.* dum ait: *Conferebantur antea multa pradia nudo verbo, absq; scripto vel chartâ, tantum cum domini gladio, vel galeâ, vel cornu, vel craterâ, & plurima tenementa cum calcari, cum strigili, cum arcu, & non nulla cum sagittâ.* De craterâ quod ait, elegans exemplum ex veteri chartâ refert Guil. Camdenus in *Britann. topogr.* his verbis: *Ulphus Theraldi filius Ecclesiam Eboracensem dotavit, ut legitur in veteri libro, ex quo notanda est solennis formula donationum. Dominabatur Ulphus ille in occidentali parte Deira, & propter altercationem filiorum suorum, senioris & junioris, super dominiis post mortem, mox omnes æquè fecit pares, nam indilato Eboracum divertit, & cornu, quo bibere consuevit, vino replevit, & coram altari DEO & beato Petro Apostolorum Principi omnes terras & redditus flexis genibus propinavit.*

VIII. Alii cultellum ejus traditionis Symbolum esse voluerunt. In cujus rei fidem legi merentur, quæ huc faciunt, ex instrumento donationis Ecclesiæ S. Juliani de Sezania, quam fecit anno 1081. cum tutore suo Comite Stephano Henrico Hugo Bardulphus Dominus Breccarum congregationi Monachorum B. Mariæ de charitate, apud Nicol. Camuzat. in *antiq. Tricasin. pag. 273.* Verba hæc sunt: *Cumque ei (scil. Bardulpho) reddi paternam hereditatem, placeret, exhortatione & obsecratione Comitum & multorum aliorum, admonitione, & maxime pro ejus, anima redemptione, & patris sui, atque avi cognominis ejus, & ipse, Bardulphus cognominatur, ipsam Ecclesiam & omnem donationem, concessit & tradidit, sicut & Comes Henricus Stephanus fecerat, ut supra taxavimus, nam ipse ultro, in ipsam designatam Ecclesiam, ad altare accessit, & donum, ut diximus, confirmavit, quendam nigrum cultellum monachali usui aptum super altare posuit. &c.* Quævis fuerit usus ille monachalis, cui aptus cultellus dicitur, cognitum non habeo. Nec scire id interest, quandoquidem non tam ad usum aliquem proprium, quam eum in finem, ut signum esset restitutionis & traditionis factæ, in altari positus fuerit.

IX. Sæpè etiam per chirothecas, quas Wantos vocarunt, sæpè

A a

per

per festucam seu virgam, per viridem scirpum seu juncum, per librum Missalem, atque adeo per rem quamcunque obviam, traditionis signa statuebant, de quibus videri poterunt Anton. Dadin. *Alteserra d. l. Lindenbrogg. in glossar. vocab. traditio.* Hieron. Bignon. ad Marculf. form. lib. 1. cap. 13. Nicol. le Maistre de bon. *Eccles. lib. 2. cap. 7.* Utrum verò ex traditionibus ejusmodi symbolicis colligi queat, possessionem rerum transferri & acquiri sine actu aliquo corporeo, contra l. 3. pr. & l. 8. ff. de acq. vel am. poss. alienum hinc est disquirere. Videri ea de re poterunt Augustinus Barboza ad d. c. 2. X. de consuetud. Nicol. Rodriguez Fermo. *ibid.* Camill. Borell. *decis. 14. n. 129.* Franc. Duaren. ad d. l. 3. de acq. poss. Andr. Gzil. l. 2. obs. 129. in f. & obs. 152. in fin. Anton. Perez. *Cod. de acquir. poss. n. 5.*

X. Præcipua autem semper cura fuit circa chartas aut instrumenta conficienda, ut illa rectè & legitime construerentur. Et soliti fuerunt quandoque, in prologi vicem, suum hoc de scriptura consilium præmittere, ut de constanti & enixâ atque perpetua sua voluntate eò magis & clariùs constaret. Inter formulas Marculfi decima nona lib. 2. hoc habet initium: *licet empti venditque contractus sola precii adnumeratione & rei ipsius traditione consistat, ut tabularum aliorumq; do-*

cumentorum ad hoc tantùm interponatur instructio, ut fide rei, facti & juris ratio comprobetur. Eodem modo Henricus Comes Namurcensis & Luxemburgensis in diplomate, quo monasterii Munsteriensis privilegia confirmat, hæc præmittit verba: *Quoniam memoria, quæ fragilis est, plurimis plerumque negociis perturbatur, prudentium provisum est, consilio, ut ejus debilitati scriptura officio subveniatur.* &c. apud Joh. Bertel. *in histor. Luxemburg. pag. 127.* Et Gaufridus ille, qui historiam Bizantinæ expeditionis literis mandavit, in confirmatione, de Ecclesiâ Saphadini Ecclesiæ Trecensi donatâ, apud Nic. Camuzat. *in antiq. Trecens. p. 313.* in hunc modum præfatur: *Quoniam labente temporum, curriculo memoria diluitur humana, usu accidit nonnullos pro suis possessionibus iniquæ litis sustinere molestiam, capropter adversus hujusmodi periculum procurans remedium Ego Gaufridus de villâ Mar-duini Romaniæ Seneschallus &c.* Et sanè applicari hinc potest, quod ait Cassiodorus l. 12. var. *Scribarum officium securitas solet esse cunctorum, quoniam jus omnium ejus sollicitudine custoditur.*

XI. Constituit verò jam suo tempore Constantinus Imperator in l. 1. C. *Theod. de donat.* ut qualescunque donationes in scripturam seu instrumentum redigerentur & conscribe-

scriberentur. Istud etsi mutatum deinceps fuerit ab insequentibus Imperatoribus per *l. 29. & l. 31. C. de donat.* in Ecclesia tamen Constantini prævaluisse constitutionem, ex canone 5. Concilii Bracarenfis II. supra adducto colligere licet. Tentari hinc posset, lege illà Ecclesiastica scripturam perinde ad formam donationis requiri, uti requisita fuit ex lege Constantini, quod adversus dissentientes adstruit Jacobus Gothofredus *ad d. l. 1.* atque sic non ad probationem tantum, sed etiam ad solennitatem & substantiam ipsius actus eam necessariam esse, præsertim cum nullam omninò donationis speciem, ac ne eam quidem, quæ piæ causæ sit, exceperit Constantinus. Sed enim difficulter admodum inter Canonistas hodie obtinebit ea sententia, postquam vix ulla ad ejusmodi donationem perficiendam requiritur solennitas, & plerumque sola attenditur intentio donantis, quæ tamen & ipsa sæpe captatur magis, quàm excipitur. Et sane nolim ego adserere, eo casu, quando forma ista in donatione Ecclesiæ facta deficit, actum ipsum propterea esse nullum, quandoquidem hic & piæ causæ, & dotis, aut, quæ huic fere similis est, donationis favor concurrat, quo utrovis sæpe sustinetur actus alias parum sibi constans & dubius. Ut taceam jam, talem donationem, etiam nondum ab Ecclesia & ejus Rectore acceptatam,

votò quàm proximam esse. Ex voto autem obligationem nasci, jus utrumque, Canonicum, & Civile comprobatur. Vid. *c. 5. X. de vot. & vot. redempt. l. 2. ff. de pollicitat.*

XII. Cæterum solennitates plerasque omnes, quas in donationibus observari voluit Constantinus *in d. l. 1.* suas etiam fecit Ecclesia. Videamus verba, & facilis deinde erit applicatio. *In conscribendis autem donationibus, nomen donatoris, jus ac rem notari oportet; neque id occultè, aut per imperitos aut privatim; sed ut tabula aut quodcumque aliud materie tempus dabit, vel ab ipso, vel ab eo, quem fors ministraverit, scientibus plurimis perscribatur. Et corporalis traditio subsequatur ad excludendam vim atque irruptionem, advocatâ vicinitate, omnibusque arbitris adhibitis, quorum postea fide probabitur, donatam rem, si est mobilis, ex voluntate traditam donatoris, vel si immobilis, abscessu donantis novo dominopatefactam, factis etiam adnectendis, quæ apud judicem vel magistratus conficienda sunt.* Habetur hæc eadem constitutio in Codice Justiniano *l. 25. de donat.* sed mutila, & in quibusdam partibus interpolata. Recensibimus requisita singula. Et quidem de eo, quod donationes in scripturam referri oportuerit, quod primo loco notari operæ precium est, jam vidimus.

XIII. In ipsa illa scriptura requiritur *secundò*, ut nomen donatoris

exprimatur. Id etiam exigunt formulae veteres per adpositum vocabulum ILLE aut ILLA. *Ego in DEI nomine femina aliqua, nomine illa, dono ad praefatum monasterium &c. Idcirco nos in DEI nomine, ille, & conjux mea, illa &c. Ergo ego in DEI nomine ille, in amore Domini nostri Jesu Christi & remissione peccatorum meorum, ut veniam delictis meis consequi merear, in futurum dono donatumque, in perpetuum esse volo, ad basilicam illam &c.* Addebant aliquando, ne donatoris incerta memoria esset, nomen parentum: *Ego illa filia illius & illius &c. Ego Beata, filia Rachiberti &c. Ego Lambertus, filius Laudoaldi &c.* quandoque etiam dignitatem aut officium, quo maxime excelebant, sine tamen ambitione, aut prolixissimorum titulorum congestione tædiosa, qualis nunc fere in usu esse solet. Maximum autem & solennem usum in ejusmodi instrumentis praestabat pronomen demonstrativum EGO, aut NOS. Id enim communissimè praefigi solebant nomini donatoris: *Ego Rinulfus: Ego Haroaldus: Ego Walfridus &c.*

XIV. Tertiò requiritur, ut etiam, cui donatur, nomen exprimatur. Id quoniam disertè non habeatur in constitutione Constantini, ipsa tamen relatorum natura hoc exigat, eò quòd actus donationis sine eò, cui donatur, perfici nequeat. Nec verò id omisit Interpres Anianus,

de quo videri poterit Didacus Covarruvias *var. resol. lib. 3. c. 14. n. 4.* dum his verbis constitutionem $\pi\alpha\pi\alpha\Phi\epsilon\alpha\zeta\epsilon\varsigma$: *In conscribendis autem donationibus hic ordo servandus est, ut donatio nomen prius contineat donatoris, vel illius, cui donatur &c.* Et hinc igitur nomen donatarii semper exprimebatur, ita ut vel Ecclesia nominaretur, uti hac de re vetus est formula: *per hanc epistolam donationis dono donatumque, in perpetuum, esse volo ad Basilicam S. Martini, ubi ipse precioso corpore requiescit, vel omni congregationi ibidem consistenti, cui venerabilis Vir ille Abbas praesse videtur, &c.* vel monasterium, aut ipse Sanctus, cui Ecclesia vel monasterium dicatum est, quales formulas refert Goldastus *in antiq. Alemann. tom. 2. part. 1. n. 36. seqq.* vel denique fratres, qui in monasterio degunt, & Clerici, qui Ecclesiae inserviunt, qualia passim occurrunt exempla.

XV. Quarto requiritur, ut praeter nomen donatoris ac donatarii, jus etiam & res donata notetur. Quae verba duplicem possunt habere significatum, vel ut latitudinem denotent objecti, quod in donationem venit, quòd scilicet illud sit vel corporale, vel incorporale, res aut jus, idque quaecumque fuerit, specialiter notari debeat; vel uti explicat Jacobus Gothofredus *ad d. l. 1.* ut simul cum re exprimatur jus ejus, id est, ex qua causa,

causâ, quo titulo domini rem eam, quam dotat, habeat, ne fortè rem alienam donet, de alieno largiatur temerè, & imponat donatario. Utrumvis sequamur significatum, in Ecclesiâ ille non minùs comprobatus est, quàm in Republ. Jura enim etiam incorporalia per donationes in Ecclesiam translata sæpenumerò fuisse, supra *cap. 8.* prolixè ostendimus. Et tale aliud insigne exemplum extat apud Aubert. Miræ. *in donat. Belg. lib. 2. cap. 66.* ubi Florentinus dominus de Linden jus patronatûs Ecclesiarum de Linden donat monasterio S. Pauli in Urbe Ultrajectinâ.

XVI. Posterioris explicationis rariora occurrunt exempla. Nec forte necessaria est tituli profesio, nec faciet ea fidem, nisi cognitio instituat, & totum negotium accurate examinetur. Quin sufficit, ut si donator sit in bona fide, transferatur usucapiendi conditio. Vid. Bachov. ad Treutl. *vol. 2. disp. 19. th. 5. lit. B.* Sed occurrunt tamen talia sæpe instrumenta, quibus ispe etiam titulus & causa possidendi inserta leguntur. Apud Aubertum Miræum *in donat. Belg. lib. 2. c. 64.* Johannis de Landast Uxor Petronilla, ejusque cognati Cisoniensi monasterio donant partem quandam nemoris & ejusdam alneti prope Louilium stantis, in quibus nemus mortuum se habere dicebant, quorum fundus

Ecclesiæ Cisonii erat. Quid verò hic *nemus mortuum*? Arbitror ego, pertinuisse id nemus olim ad Ecclesiam Cisoniensem, sicut ipse totus fundus, & in manus pervenisse Johannis de Landast aut ejus antecessorum, nec tam datum, quàm restitutum fuisse ab ejus Uxore. Sic enim mortuum dicitur, quod in Ecclesiæ manum pervenit. Petr. Peck *de amortizat. bon. cap. 3.* Aliquando, rebus donatis addebantur verba illa: *quæ jure, hereditario ad me pertinent.* aliquando, uti apud Marculfum *l. 2. form. 6.* illa: *quicquid ibidem ad presens, tam de alode parentum vel de quolibet aditu possidere videor.* aliquando ista: *quod manente conjugio, apud jugalem meum illum visa sum, conquisisse, vel in meam portionem, recepi, vel quantumcunq; de filii mei, illius luctuosa hereditate mihi obvenit.* &c.

XVII. Sequitur requisitum quintum, ipse scilicet scribendi modus, quem subobscurè proponit Constantinus his verbis: *Neg; id occultè aut per imperitos, aut privatim; sed ut tabula aut quodcunq; aliud; materia tempus dabit, vel ab ipso, vel ab eo, quem fors ministraverit, scientibus plurimis perscribatur.* Quæ verba ita *De Opâz* Interpres Anianus: *nominatim in donatione conscribenda sunt, non occultè, sed pulicè, non privatim, vel secretè, sed aut in tabulis, aut in chartis,*

aut ubicunqve legatur facta donatio. Quam tamen donationem, si literas novit testator, ipse subscribat: si vero ignorat, presentibus plurimis eligat, qui pro ipso subscribat. Sunt, qui ita explicent mentem Constantini, non debuisse privatim scribi istiusmodi instrumenta, sed manu Notarii publici. Bruneman. ad l. 25. C. de donat. Sed utique permittit Constantinus, ut ab ipso Donatore charta ista conscribatur, aut ab eo, quem fors ministravit, ut adeò necessaria non sit Notarii publici adhibitio, quanquam in maiorem fidem ea plerumqve juncta fuerit.

XVIII. Ait Constantinus, non occultè conscribi debere donationum instrumenta, hoc est, non conscribi debere notis aut siglis, quæ occulta literatum significatio dicitur Agellio lib. 17. noct. Attic. c. 9. Ejusmodi notas Plinius epist. lib. 1. ad Arrium Clementem, illiteratissimas literas dixit, ideò scil. quia singularum literarum, quibus integra verba denotari solebant, & notarum aliarum difficilis est legentibus interpretatio, & ex varietate significandi proclivis est error. Ob quam eandem rationem Justinianus Imp. in consuet. de confirm. Digest. §. 22. prohibuit, ne quis in posterum leges per siglorum obscuritates conscribat, & jubet per consequentiam literarum sine ullâ compendiarum notarum & signorum dubietate conscribi omnia, la-

xioris scripturæ diffusam claritatem, brevioris densissimis tenebris præferens. Sic & in aliis causarum figuris, ubi clara & distincta requiritur voluntatis declaratio, sigla & notæ difficilem planè & incertam pariunt interpretationem, rectèqve adeò fecit Justinianus, quod in ultimis voluntatibus conscribendis eas prohibuerit, novell. 107. c. 1. Vid. Elbert. Leonin. emendat. lib. 4. cap. 13. Barnab. Briffon. select. antiq. l. 4. c. 21. H. Salmuth ad Gvid. Pancitol. part. 2. rer. memorab. c. 14. Et tales notas ob eandem rationem in donationum instrumentis prohibuisse mihi hæc videtur Constantinus.

XIX. Ait Constantinus, non per imperitos debere talia instrumenta conscribi, quia ex imperitiâ scribentium facilè error, præsertim in numeris, committi potest. Sed & privatam porrò prohibet scripturam, h. e. talem, quæ, qualis sit, ignoratur, quæ in publicum non producitur conspectum, ut legatur. Poterit enim fortè domi intra privatos parietes conscribi, sed necesse deinceps est, ut coram testibus legatur; quod perinde est, ac si scientibus plurimis conscriptum fuerit, uti hæc vult Imperator. Circa materiam, in quâ scribatur, nullum omninò selectum haberi debere asserit, sed perinde esse, sive in tabulis, quæ vel plumbeæ, vel lignæ cerâ illitæ erant, sive in charta, sive in membrana, sive in phylrâ, sive in quo alio

alio corio, sive in codicillis eboreis, quæ species referuntur in *l. 52. ff. de leg. 3.* literis consignetur. Add. Alexandr. ab Alexandr. *l. 2. gen. dier. c. 30.* Salmaf. *de mod. usur. c. 10.* Nec interesse ait, sive ab ipso donatore scribatur, sive ab alio, quem fors ministraverit. Plerumque tamen adhibebantur Notarii publici, sive uti olim dicebantur, tabelliones, qui circa privatorum conventiones & negocia versabantur, eaque in instrumentum publicum referebant & auctoritate donabant, *l. 21. C. ad L. Corn. de fals. Novell. 44.* Add. Suidas *vocab. ταβελλίων.* Tandem scripturam istam *scientibus plurimis* fieri vult Constantinus. Quæ quidem verba ad casum posteriorem, quando ab alio, non ab ipso donatore, instrumentum conficitur, restringenda videntur, ne scilicet fraus committatur, & donator ipse circumveniatur; Sed enim, quia in verbis sequentibus traditionis testes ex vicinitate & aliunde accitos requirit Legislator indefinitè, neque hic quidem limitationem faciendam putem, quandoquidem hæc ejus intentio est, ut omnia aperte & testibus presentibus agitari debere significet. Quæ omnia in donationibus Ecclesiæ factis accuratè observata fuisse, mox ostendemus.

XX. *Sextum* ex constitutione Constantini requisitum est traditio, quam *corporalem* esse jubet, i. e. si res

mobilis sit, ut donatario tradatur: si immobilis, ut abscessu domini donantis novo domino patefiat. *Et corporalis*, inquit, *traditio subsequatur, --- --- quorum postea fide probabitur, donatam rem, si est mobilis, ex voluntate traditam donatoris: vel si immobilis, abscessu donantis novo domino patefactam.* Et est quidem istiusmodi traditio naturalissimus, ut ita dicam, modus transferendi domini; sed ea tamen præcisè necessaria non est, quemadmodum nec ad acquirendum dominium adeptio possessionis. Nisi ergò lex aliqua positiva traditionem corporalem præcisè exegerit, necessaria ea ad perficiendam donationem non erit. Quam in rem optimè statutum est in Legibus Wisigothorum *lib. 5. tit. 2. c. 6.* *Res donata, si in presenti tradita sunt, nullo modo repetantur à donatore. Quod si etiam provenerit, ut quod donatur, sit longè positum, pro eo donatio evacuari non poterit: quia tunc videtur vera esse traditio, quando jam apud illum scriptura donatoris habetur, in cuius nomine conscripta esse dignoscitur.* Et ex hoc fundamento ab hoc Constantini requisito recessit Ecclesia, nec corporalem semper exigit traditionem, sed nec charta tamen solà aut instrumento contenta est, sed traditionem insuper requirit, fictam tamen eam & symbolicam, quæ traditionem veram repræsentet, uti supra ostendimus.

XXI. *Se-*

XXI. *Septimum* requisitum à Constantino M. præscriptum est, ut traditio fiat advocatâ vicinitate, & arbitris adhibitis, quorum postea fide probabitur, donationem verè factam, & per traditionem consummatam fuisse, ad excludendam scil. vim atque irruptionem, ne donator postea dicere possit, coactum se rem tradidisse. Ex vicinîâ testes accersiri vult Constantinus, quia scil. isti obvi sunt, & magis noti, & faciliùs corrogari aut in unum cogi possunt. Eosque arbitros esse vult, h. e. speculatores aut spectatores, uti id vocabulum usurpatur à Plauto *in Mil. glor. act. 2. sc. 2.* & *in Aulul. act. 4. sc. 1.* Noviori Zenonis constitutione in *l. 31. C. de donat.* remissa est ista testium adhibendorum necessitas. Sed Ecclesia tamen retinuit, & adhibere solita est vel ipsos illos, qui sunt de Ecclesiâ, vel etiam donatoris domesticos & familiares, eosque numero quandoque haud exiguo.

XXII. *Ultimum* denique requisitum est, ut donatio apud acta insinuetur. Cujus insinuationis necessitas ideò inducta videtur, ut fraudibus occurreretur, quæ scil. in fraudem sive legum sive Creditorum fieri possent. *l. 27. C. de donat.* Hæc solennitas, quæ sine dubio acta magistratum civilium subinnuit, in Ecclesiâ non videtur esse necessaria, tum, quia, quod Ecclesiæ donatur, ex mente Canonistarum jurisdictione seculari

eximitur, tum quia ipsa etiam Ecclesia acta habere creditur, ut adeò quod Ecclesiæ in altari præsentibus sacerdotibus & aliis ministris oblatum est, actis Ecclesiasticis insinuatum merito dici possit. Sic enim etiam circa manumissiones idem Constantinus *in l. 1. C. de his, qui in Eccl. manum.* vice actorum esse dicit, si quis in Ecclesiâ sub adspectu plebis, assistentibus Christianorum antistitibus, interpositâ qualicunqve scripturâ, servis suis libertatem donet.

XXIII. Hæc sunt solennia illa ex Constantini M. lege donationis requisita, quibus addi potest, quod instrumento tali nomen donatoris subscriptum fuerit, vel manu ipsius propria, vel si literas nesciret, alterius alicujus, qui in præsentia testium id faceret, uti paraphrasin suam contexit Anianus. Solebant etiam quandoque stipulationes interponi, & earum in subscriptione mentio fieri, qualem formulam ex Justinii ævo recenset Hieron. Bignon. ad Marculf. *lib. 2. cap. 4.* his verbis: *Huic cessione atque donationi à me factæ in beatissimo atq; Apostolico Viro sacerdote Ravennatis Ecclesiæ ad omnia, quæ superius tenentur adscripta relegi, consensi, & subscripsi, & testes ut subscriberent, corrogavi, stipulantibus vobis, vir beatissime, & actoribus tuis in præsentia constitutis, in verbis solennibus spondi.* Aliam similem à Josepho Maria Suaresio prolatam refert Fridericus Brum-

Brummerus ad L. Cinc. cap. 14. hunc in modum: *Hanc autem scripturam donationis Feliciano Notario meo scribendam dictavi, eiq; relecta à me sine dolo malo propria subscripsi, & gestis allegari propria voluntate mandavi, stipulantibusq; venerabili Viro presbytero, Diaconibus, universisque Clericis memorata Ecclesia de omnibus supradietis sponendi. &c.*

XXIV. Ut verò clariùs constet, quibus solennitatibus instrumenta donationum in Ecclesiâ facta fuerint, quantumque Constantini Constitutio in praxi obtinuerit, non erit hîc alienum integram talem formulam ad verbum recensere, & talem quidem, ex quâ pleraque illa, quæ hætenus diximus, illustrari magis possint. Commodissima, nî fallor, erit illa, quam refert Aubertus Miræus in donat. Belg. lib. 1. cap. 36. quâ Mathildis Tusciæ & Lotharingiæ Ducissa varia Tusciæ & Liguriæ oppida Romanæ Ecclesiæ anno MLXXVII. à se data, petente Gregorio VII. Papâ iterum donat & confirmat. Ea in hunc modum concepta est:

“ In nomine sanctæ & individue Trinitatis. Anno ab incarnatione Domini nostri Jesu Christi millesimo centesimo secundo, quindecimo die Kalendas Decembris, indictione decimâ, tempore Domini Gregorii VII. Papæ in Lateranensi palatio, in capellâ S. crucis in præ-

sentiâ Cencii Frangipane, Gratiani, Cencii Franculini, & Alberici de Petro Leone, & Benincasa fratris ejus, Uberi de Tusciâ & aliorum plurimum.

Ego Mathildis DEI gratiâ Comitissa, pro remedio anime meæ, & parentum meorum dedi & obtuli Ecclesiæ S. Petri per interventum domini Gregorii Papæ VII. omnia bona mea, jure proprietario, tam quæ tunc habueram, quàm ea, quæ in antea acquisitura eram, sive jure successionis, sive alio quocung; jure ad me pertinent, & tam ea, quæ ex hac parte montium habebam, quàm illa, quæ in ultramontanis partibus ad me pertinere videbantur, omnia, sicut dictum est, per manum domini Gregorii VII. Papæ, Romanæ Ecclesiæ dedi & tradidi, & chartulam inde fieri rogavi.

Sed quia chartula nusquam apparet, & timeo, ne donatio & oblatio mea in dubium revocetur, ideo ego, quæ suprâ, Comitissa MATHILDA iterum à presenti die dono & offero eidem Romanæ Ecclesiæ per manum Bernardi Cardinalis & Legati ejusdem Romanæ Ecclesiæ, sicut in illo tempore dedi per manum domini Gregorii omnia bona mea, tam quæ nunc habeo, quàm quæ in posterum, DEO propitio, acquisitura sum, & tam eâ, quæ ex hac parte montium, quàm in ultramontanis partibus habeo, quàm

Rb

quæ

“*quæ in posterum DEO propitio ac-*
 “*quisitura sum alio quocunq; jure,*
 “*pro mercede & remedio animæ meæ*
 “*& parentum meorum.*

“*Quæcunq; autem ista mea bona*
 “*juris mei superius dicta, unâ cum*
 “*accessionibus & ingresibus seu cum*
 “*superioribus & inferioribus suo-*
 “*rum, qualiter supra legavi, in inte-*
 “*grum, ab ea die in eâdem Ecclesiâ*
 “*dono & offero, & per præsentem*
 “*chartulam offertionis ibidem ha-*
 “*benda confirmo, insuper per cultel-*
 “*lum, festucam nodatam, gantonem*
 “*& guascionem terræ, atq; ramum*
 “*arboris, (quia integram terrarum*
 & bonorum universitatem donat,
 varia quoque & diversa symbola si-
 gnificantia adhibet, ne quid non
 traditum dici queat; barbara au-
 tem ista vocabula quid denotent,
 non vacat nunc investigare.) *Et*
 “*me exinde foras expuli, garpivi,*
 “*& absentem me feci, & à parte*
 “*ipsius Ecclesiæ habenda reliqui: fa-*
 “*ciendum exinde Papa, aut cui Pa-*
 “*pa illius Ecclesiæ dederit, à præsen-*
 “*ti die, quicquid volueris, sine omni*
 “*meâ & heredum ac proheredum*
 “*meorum contradictione.*

“*Si quid verò (quod futurum esse*
 “*non credo) sive ego Comitissa*
 “*MATHILDA, quod absit, aut*
 “*nullus de heredibus ac proheredibus*
 “*meis, seu qualibet opposita perso-*
 “*na, contra hanc chartulam quan-*

“*dog, offertionis ire, agere tentave-*
 “*rimus, aut tam per quodvis ingeni-*
 “*um infringere quæsierimus, tunc*
 “*inferamus ad illam partem, contra*
 “*quam exinde litem intulerimus, &*
 “*multam, quod est pœna, auri opti-*
 “*mi libras mille, argenti pondera*
 “*quatuor millia. Et quod repetie-*
 “*rimus, vindicare non valeamus; &*
 “*sed præsens hæc chartula offertio-*
 “*nis omnibus temporibus firma per-*
 “*maneât atq; persistat, & pergame-*
 “*nam cum atramentario de terrâ le-*
 “*vavi, paginam Guidonis Notarii*
 “*tradidi, & scribere rogavi. In qua*
 “*subter confirmans testibus obtuli ro-*
 “*borandam. Actum Canusiæ feli-*
 “*liciter*

“*MATHILDA, DEI gratia, &*
 “*si quid est, in hac chartâ à*
 “*me facta*

“*Ego Ardericus Judex interfui. &*

“*Ego Ubalduus Judex interfui. &*

“*Signum manu Artonis de Monte*

“*Barrazonis & Bonuicini,*

“*de Canusiâ, Rogati testes. &*

“*Ego Guido Notarius palatii, scri-*

“*ptor hujus chartulæ offer-*

“*tionis, post traditam com-*

“*plevi & dedi. &*

XXV. Hæc est Mathildis illa, de
 quâ Cosmas Pragensis in historiâ an-
 ni MLXXIII. His diebus venerat Ro-
 mam Mathildis potentissima domina,
 quæ post obitum patris sui Bonifacii
 totius

totius Longobardia simul & Burgundia suscepit regni gubernacula, habens potestatem eligendi & inthronizandi sive eliminandi CXX. super Episcopos. Hujus quasi propriae domine ad nutum omnis Senatorius ordo parebat, & ipse Gregorius Papa per eam divina & humana negocia disponebat: quia erat sapientissima consiliatrix, & in omnibus adversitatibus sive necessitatibus Romanae Ecclesiae maxima faulrix. Et hoc est instrumentum donationis ejus, de quo tantae deinceps inter Pontifices & Imperatores extiterunt controversiae. Idque ideò dignum, ut hinc legeretur, putavi, quia summo cum artificio elaboratum videtur. Et ex ipso tamen hoc artificio haud parum suspectum redditur, praesertim, si verum est, quod alii scribunt, testamento à Mathilde confecto bona ista ad Ecclesiam Romanam pervenisse, non per donationem inter vivos, qualis in instrumento adducto continetur. Et quomodò verò, quae bona sua omnia & universa donavit, tam gravem sibi mulctam imponere poterit, si adversus donationem quicquam molita fuerit, cum nihil omninò in bonis amplius habeat? Quae sanè non satis coherent. Sed ego isthanc controversiam jam non discutio. Recensere verò instrumentum illud ideò libuit, ut specimen esset donationis, qualiter ea ex praecepto Constantini, & praescripto canonum expediri debuerit.

XXVI. Cæterum quia donatores maximè cavere solebant, ne quid minus perspicue dictum scriptumve esset, multà sæpè & inconditâ planè verborum catervâ, vocibus subinde iteratis atque repetitis, & sententiis ipsis in idem semper recurrentibus instrumenta conficiebant, dumque perspicui esse modis omnibus affectabant, hoc tandem obtinuerunt, ut non nisi cum fastidio nonnullæ tales scripturae hodiè legantur. Id verò ne frustrâ dixisse videat, adscribam ex Nicolai Camuzati *antiq. Tricasin.* p. 412. initium, quod habet primaria charta foundationis Ecclesiae B. Mariae de Lirego Tricasinae Diocesis in hunc modum concepta:

*In nomine DOMINI, „
Amen. ---- ---- Cùm nos volentes, „
& intendentes divinum ampliare, „
cultum, & ipsum divinum cultum, „
augmentando quandam Ecclesiam, „
sive capellam ad honorem sanctae & „
individuae Trinitatis & gloriosissimae „
& intemeratae Dei ac Domini, „
nostri Jesu Christi genitricis Virgi- „
nis Mariae, & potissimè ac speciali „
ter annunciationis Dominicae de bo- „
nis nostris temporalibus propriis à „
DEO & Domino nostro Jesu Christo, „
nobis collatis, in nostro solo & pa- „
trimonio proprio in villa nostrâ de „
Lyreyo predicto ob nostrae paren- „
tumque, amicorum & benefactorum, „
nostrorum & aliorum, quibus tene- „*

"mur ac teneri possumus, ad perpe- propriis sumptibus & expensis ci-
 "tuam rei memoriam remedium ac tius quàm commodè fieri potuerit,
 "salutem animarum construxerimus admortisandis & admortisari pro-
 " & fundaverimus, ac construi & curandis in eo casu videlicet, in quo,
 "fundari fecerimus. Noverint uni- nos ad vitam nostram ac nobis a-
 "versi suprâ dicti, quod nos nostro gentibus & viventibus in humanis,
 " & heredum ac successorum nomi- ipsas ducentas & sexaginta libratas,
 "ne ac pro nobis & iisdem heredi- terra seu annui & perpetui redditus,
 "bus & successoribus nostris, & ob no- exitusque & proventus erga &
 "stræ parentumque, amicorum & be- per D. Regem prædictum aliosque, à
 "nefactorum nostrorum, ac illorum quibus admortisandi fuerint, ut
 "omnium & singulorum, quibus te- præfertur, non procuraremus ad-
 "nemur & teneri possumus quoquo mortisari. Quas quidem ducen-
 "modo animarum remedium & sa- tas & sexaginta libratas terra seu,
 "lutem dictam Ecclesiam sive capel- annui & perpetui redditus, exitus-
 "lam nostram coram Notario sive que & proventus dictorum parvo-
 "Tabellione publico, tanquam coram rum tur. admortisandorum & ad-
 "persona publica & testibus inferius mortisari procurandorum ob divi-
 "nominatis dotavimus, & ex nunc ni cultus augmentum & ex causâ,
 "inantea dotamus perpetuo, ac etiam prædicta Ecclesia sive capella no-
 "dotavisse per presentes confitemur stræ, ac Decano & Capitulo seu Ca-
 "spontaneè, non coactè, scienterq; & nonicis ipsius Ecclesie, de quibus in-
 "providè, absque vi, metu, fraude vel ferius fit mentio, ab eorum succes-
 "dolo, sed ex nostrâ merâ liberali soribus in eadem Ecclesiâ sive ca-
 "tate voluntateque & donatione, ac pellâ nostrâ per nos ac beredes &
 "maturo & deliberato proposito, in- successores nostros ponendis & in-
 "tervenientibus in hac parte de du- stituendis, & qui in ipsâ Ecclesiâ,
 "centis & sexaginta libratas terra seu sive capella nostrâ temporibus suc-
 "annui & perpetui redditus exitusque cessivis fuerint instituti, sponta-
 " & proventus Turonens. parvorum- neus non coactus, ut suprâ mit-
 "seu ad parvos Turonenses per nos titur, coram prædicto Notario seu,
 "aut heredes vel successores seu exe- tabellione publico, tanquam coram,
 "cutores nostros erga & per illustris- personâ publicâ & testibus scriptis,
 "simum ac Serenissimum Principem dedimus, donavimus, contulimus,
 "D. nostrum D. Regem Francia & concessimus dimisimusque ac in per-
 "alios quoscunque, à quibus fuerint petuum quittavimus, & ex nunc,
 "admortisanda bonorum nostrorum inantea perpetuis temporibus da-
 "mus,

"mus, donamus, conferimus, con-
 "cedimusque, dimittimus, ac quitta-
 "mus, ac nos dedisse, donavisse, con-
 "tulisse, concessisseque & perpetuo
 "quittavisse per presens confitemur,
 "donatione, concessione ac quitta-
 "tione perpetua & irrevocabili fa-
 "cta inter vivos sine spe seu inten-
 "tione donationem concessionemque
 "et quittationem perpetuam hujus-
 "modi in posterum aliquvaliter revo-
 "candi seu repetendi vel etiam re-
 "clamandi eisdem Ecclesie seu ca-
 "pelle nostre, ac Decano & Capitu-
 "lo, seu Canonicis ipsius Ecclesie, qui
 "pro tempore fuerint, ut presertur,
 "ac suis successoribus melius & uti-
 "lius, quam fieri valebit, perpetuis
 "temporibus convertendi, applican-
 "di, assignandi que & assedendi in-
 "dotem predictam ab eisdem Deca-
 "no & Capitulo seu Canonicis di-
 "ctae Ecclesie nostre, qui pro tem-
 "pore fuerint successivo, levandi,
 "percipiendi, recolligendi obtinen-
 "di que & habendi, ac inter ipsos dis-
 "tribuendi, prout inferius videbi-
 "tur declaratum integraliter ac ad
 "plenum singulis annis perpetuo in
 "ac super omnibus & singulis annis
 "quibuscumque fructibus, exitibus, re-
 "ditibus, proventibus, juribus, ob-
 "ventiis & redditibus perpetuis qua-
 "libuscumque dictis ac nuncupatis o-
 "mnium & singulorum quorumcumque
 "hereditagiorum nostrorum ac co-
 "tius terra nostra atque nostri patri-

monii in quibusvis locis rebusve &
 bonis situantur & existant, sub ta-
 men modis conditionis & formis in-
 ferius declaratis ac etiam annota-
 tis, videlicet in eo casu, in quo nos,
 dictas 200. & 60 libratas terra seu
 annui perpetui redditus exitusque &
 proventus alibi, quam super dictis,
 fructibus, redditibus, proventibus,
 juribus, obventibus & rediventibus,
 dicta terra nostra ac dictorum no-
 strorum hereditagiorum predicti no-
 stri patrimonii dictae Ecclesie seu
 Capella nostre ac Decano & Capi-
 tulo sive Canonicis ejusdem non as-
 signaverimus & assederimus, seu non
 duxerimus assignandas ac etiam
 assedendas, quod nobis & penes nos,
 tenore presentium retinemus ac et-
 iam reservamus &c. &c.

XXVII. Sed desino ineptias pro-
 ducere longius, quarum vix quartam
 partem enumeravi. Totum enim in-
 strumentum verborum turbam ma-
 gnitudine inani vastam, & meram
 sententiarum ineptissime repetita-
 rum colluviem continet, ut mirer,
 jam eo tempore, (conscriptum au-
 tem id dicitur anno 1353.) in loqua-
 citatem istam indisertam adeo pro-
 jectos fuisse formularum conscri-
 ptores. Esse autem istum totum con-
 textum ab Notarii manu, ipsa ejus
 confessio & subscriptio indicat. Idque
 genus hominum in dilatandis senten-
 tiis & variis ad superstitionem usque

concinnandis clausulis valdè operosum esse, quotidiana docet experientia: quos proinde plurimos picæ & psittaco similes esse haud insubidè dixit non nemo, apud Ventur. de Valentiis *in Parthen. litigios. lib. 1. cap. 9. n. 36.* Quantò brevius verò tota ista donatio olim ab Romano aliquo concepta fuisset! & quantò fatius fuisset clarè & perspicuè mentem donatoris exprimere, quàm sub tot verborum involucris & distortis ligaminibus intentionem ejus in longum & prolixum sermonem extendere! Sed enim ita fieri volunt, qui formulis dominantur, quique clausulas, quas ipsi sæpè non intelligunt, penè innumeras, veluti amuleta quædam instrumentis subinde inferunt, quos abundare suo sensu haud inviti patimur.

XXVIII. Porro ne quisquam infringere aliquando id, quod gestam esset, aut violare donationem factam conaretur, solebant plerumque diras imprecari, atque immanes execrationes conjicere in eum, qui tale quid ausus fuerit, quique in alios usus, quod Ecclesiæ donatum est, converterit. Nec enim pecuniariam tantùm pœnam chartarum sive instrumentorum sanctionibus addere usitatum erat, sed æternam etiam temeratoribus intercludere salutem per horrendas quasdam imprecatio-

nes intendebant. Memorabile & plus cæteris afficiens in hanc rem testimonium adscribam ex testamento Willelmi, cognomento pii, Arvernorum Comitis, & Ducis Aquitanorum, de constructione Cluniacensis loci, quod dirissimis hæcè diris & imprecationibus communivit: *Si quis fortè, quod absit, & quod per Dei misericordiam & patrocinia Apostolorum evenire non aestimo, vel ex propinquis vel extraneis, vel ex quâlibet conditione, sive potestate, quâlicumq; calliditate contra hoc testamentum, quod pro amore DEI omnipotentis ac veneratione principum Apostolorum Petri & Pauli fieri sancivi, aliquam concussionem inferre tentaverit, primùm quidem iram omnipotentis DEI incurrat, auferatque DEUS partem illius de terrâ viventium, & deleat nomen ejus de libro vitæ, fiatq; pars illius cum his, qui dixerunt Domino DEO, recede à nobis, & cum Dathan & Abiron, quos terra aperto ore deglutivit, & vivos infernus arsobuit, perennem incurrat damnationem. Socius quoque Judæi Domini proditoris effectus æternis cruciatibus retrusus teneatur, & ne ei in presenti seculo humanis oculis impunè transire videatur, in corpore quidem proprio future damnationis tormenta experiatur, sortitus duplicem direptionem cum He-*

lio-

"liodoro & Antiocho, quorum alter
 "acris verberibus coercitus vix se-
 "mivivus evasit; alter vero nutu su-
 "perno percussus putrescentibus mem-
 "bris & scatentibus vermibus miser-
 "rimè interiit: ceterisq; sacrilegiis,
 "qui ararium domus Domini teme-
 "rare præsumpserunt, particeps exi-
 "stat, habeatq; nisi resipuerit Archi-
 "clavum totius Monarchiæ Ecclesia-
 "rum juncto sibi Paulo obstitorem,
 " & ameni paradisi aditus contra-
 "dictorem, quos si vellet, habere po-
 "terat pro se piissimos intercessores.
 "Secundùm mundialem verò legem,
 "his, quibus intulerit calumniam, cen-
 "tum auri libras, eogente judiciaria
 "potestate compulsus exsolvat, &
 "congressio illius frustrata nullum
 "omnino obtineat effectum. &c.

XXIX. Alià similis, sed brevior
 extat in eadem Bibliothecà Clunia-
 censi fol. 1435. ubi Aldefonsus Rex
 Hispaniæ, dum Ecclesiæ Cluniacen-
 si Ecclesiam B. Mariæ de Nazara con-
 cedit, instrumentum donationis his
 "verbis concludit: Si quis autem
 "hujus rei temerator aut contemptor
 "existere voluerit, excommunicatus
 " & anathematizatus aeternæ damna-
 "tioni subjaceat condemnatus, & à
 "mala morte percussus, sanctam Ma-
 "riam & omnes DEI electos hic &
 "in futuro sentiat sibi contrarios, atq;
 "in inferno inferiori Judam tradito-

rem habeat consortem, & diabolum,
 consolatorem, inceptum suum irri-
 tum maneat. Ille autem pro inqvie-
 tudine scelerata mille talenta auri,
 regie parti persolvat & damnum
 in duplum prædictæ Ecclesiæ resti-
 tuat.

XXX. In diplomate Henrici IV.
 Imperatoris, quo monasterium Hit-
 saugiense per Adalbertum Comi-
 tem de Calwe restauratum confir-
 matur, diræ hæ leguntur voces:
 Si forte quispiam Regum vel poste-
 rorum ejus, seu quarumcunque ho-
 mo personarum, quod absit, testa-
 mentum hoc ullo ingenio infirma-
 re vel infringere præsumpserit,
 --- --- observat Comes idem &
 omnino testificatur Apostolicum,
 Pontificem per CHRISTVM &
 per S. Petrum Apostolum & S. Au-
 relium Episcopum & per omnes
 Sanctos DEI, & per tremendum
 judicii diem, ut illum DEI & San-
 ctorum ejus contemptorem, & te-
 stamentaria hujus conscriptionis de-
 structorem, nisi resipuerit, tradat,
 omnino Satana & anathematizet
 eum ac prophanet à consortibus &
 filiis Ecclesiæ sanctæ DEI & here-
 dibus vitæ aeternæ, ut & auferat
 DEUS memoriam illius de terrâ
 viventium & deleat nomen ejus de
 libro vitæ, ut & cum Dathan &
 Abiron, quos terra aperto ore
 deglu-

"deglutivit, & vivos infernus absor-
 "buit, perennem incurrat damnatio-
 "nem. Et ut Herodis, Pilati & Ju-
 "da socius factus in aeternum discru-
 "cietur, & cum Sodomitis & Gomo-
 "ris ignis & sulphuris imbres hic ex-
 "periat, & Heliodori plagas &
 "verbera hic perpetiatur, & Antio-
 "chi tormentis, vermibus scilicet scatu-
 "riens, & cum fœtore computrescens
 "miserrimè conteratur. Et nisi re-
 "suscipiat, Petrum Regni cœlorum ar-
 "chi-clavigerum cum S. Aurelio & to-
 "ta cœlesti militia portæ Paradisi ob-
 "stitorem habeat in aeternum. &c. Di-
 "ploma integrum extat apud Martinum
 Magerum à Schonberg de advocat.
 arm. c. 9. post n. 625.

XXXI. Inter antiquitates Tricas-
 sinas plurimæ tales in instrumentis
 illic recensitis inveniuntur formulæ:
 "Si quis quod fieri non credimus de
 "heredibus vel proheredibus nostris
 "contra hanc epistolam donationis
 "insurgere conatus fuerit, in primis
 "vitâ propriâ careat, atq; cum stir-
 "pe suâ captivus ----- & sic ut
 "Sodoma & Gomorrha in presenti
 "seculo percussa est, similiter percus-
 "satur potestas & habitatio ipsius.
 "Alibi: Si quis autem successor no-
 "ster tactu invidiæ inflammatus hoc
 "opus pietatis & misericordiæ, quod
 "à nobis constitutum est, destruere
 "voluerit sit alienus à Christo, & re-
 "surgens in iudicio, duplici contri-

tione, corporis, conteratur & anima.
 Et rursus alibi: Si quis autem con-
 trarium hujus institutionis attenta-
 re presumpserit, vel ipsam aliquo mo-
 do mutare voluerit, militantis Ec-
 clesie tanquam aridum membrum,
 sine gratiæ cœlestis humore seque-
 stratus corporaliter pereat, & nisi
 motum malæ voluntatis ad petram
 Christum pœnitens alliserit, trium-
 phantis Ecclesie gloriâ privatus per-
 petuæ damnationis tormento subja-
 ceat.

XXXII. Tales formulas plures re-
 fert Joh. Hoornbeek in exam. bull. In-
 nocentii X. p. 163. seq. inter quas maxi-
 mè terribiles sunt istæ: Qui secus fe-
 cerit, portionem habeat cum Da-
 than & Abiron, ne remittatur ei,
 peccatum, nec in hoc seculo, nec in
 futuro. Fiat, fiat. Item: Si quis in-
 fringere hanc donationem voluerit,
 tremendo DEI iudicio se sciat subja-
 cere, & nisi pœnituerit, non solum,
 pro suis, sed etiam pro alienis rea-
 tibus, inferni pœnas subire. Item: Si
 qua persona hanc nostræ Constitutio-
 nis paginam sciens, temerè eam in-
 fringere tentaverit, secundo tertio-
 ve commonita, si non satisfactione
 condigna emendaverit, potestatis ho-
 noris, sui dignitate careat, reâq; se
 divino iudicio de perpetua iniquitate,
 cognoscat, & à sanctissimo corpore
 Dei ac Domini Redemptoris nostri Je-
 su Christi aliena fiat, atq; in extremo
 examine districtæ ultioni subjaceat.

Et

Et memini ego, in testamento nonne-
minis legisse me adscriptum integrum
Psalmum CIX. qui tot imprecationi-
bus & execrationibus refertus est, ut
teneræ mentes ad ipsarum auditum
merito exhorrescant, earumque fulmi-
na deprecentur, & longissimè à se
esse velint.

XXXIII. Aliquando verò inter
comminationes sola temporalis ali-
qua pœna, & ut plurimum multa pe-
cuniaria temeratoribus denunciata in
instrumento fuit, in hunc ferè mo-
dum: *Si quis verò, quod futurum es-*
se non credo, ego ipse aut aliquis de
heredibus meis, seu qualibet ulla op-
posita persona, vel qui contra hanc
traditionem venire temptaverit,
aut eam infringere voluerit, tunc sit
culpabilis ad ipsum monasterium du-
plum, quantum traditio ista continet,
& in fisco auri uncias III. & argenti
libras V. coactus exsolvat &c. Qua-
les formulæ haud paucae reperiuntur
apud Goldast. *antiq. Alamann. tom.*
2. part. 1. n. 36. seqq. Et vereor ego, ut
inter Christianos excusari execrationes
& imprecationes supra memoratæ fa-
tis queant. Vid. Andr. Rivet. *in Psalm.*
XL, vers. 16. quanquam negare no-
lim, permittere sæpè DEUM, ut effe-
ctu suo non careant ejusmodi impre-
cationes.

XXXIV. Tandem in majorem
rei fidem etiam sigilla imprime-
bant, idque se facere ipso in instru-

menti contextu profitebantur, hunc
fere in modum: *Hanc itaq; auto-*
ritatem, ut tam nostris, quam suc-
cessorum nostrorum temporibus in-
violabilem obtineat firmitatem, ma-
nu propria subtus firmavimus, &
sigilli nostri impressione iussimus ro-
borari. Sive etiam hoc modo:
Ac ut hac traditionis nostra con-
cessio firmiorem in Dei nomine obti-
neat vigorem, veriusq; per succeden-
tium curricula temporum ab omni-
bus credatur, inviolabiliterq; serve-
tur, ac incorrupta jugiter perduret,
manus nostra scripto istud firmavi-
mus, & annuli nostri impressione,
iussimus corroborari. Sive: *Ut au-*
tem prædicta perpetuò maneant in-
concussa, præsentem chartam sigillo
nostro fecimus roborari.

XXXV. Subscriperunt & obsigna-
runt insuper quandoque testes in eam
rem invitati, & aliquando quidem be-
nè multi, quod exinde majorem instru-
mento accedere fidem putarent.
Dixi, quandoq; obsignasse testes, h. e.
sigillo munivisse. Non enim obsigna-
runt semper, sed signarunt tantum, h.
e. subscriperunt, significatu vocabuli
signandi planè singulari, & uti in me-
dio ævo usitatum fuit. Etsi enim purio-
re Latinitatis seculo signum & sigil-
lum idem prorsus significarent, se-
quioribus tamen temporibus distin-
gui cœperunt, ita ut signum, ipsum
nomen subscriptum, sigillum, cha-
cte-

racterem impressum denotaret. idem Salmasius *de mod. usur. cap. ii.*
 Plerumque verò eo tempore & sig- Et memorialibe est, quod ex antiquo
 gillum suum instrumentis adpende- diplomate, seculo undecimo con-
 bant & signum simul, i. e. nomen scripto, notat Collector antiquita-
 subscribebant. Nec tamen ex vo- tum Britannicarum, quas evulgan-
 cabulo *signi* obsignatio semper col- das curavit Matthæus Parkerus Can-
 ligi potest. Ut maximè enim testi- tuariensis Archi-Episcopus, in *vitâ*
 um nominibus præfixum inveniatur *Anselmi*, dum ait: *Magnum Regis*
 vocabulum *Signum* hoc modo: *Si- sigillum*, quod nunc in fine diploma-
 gnum Wigonis, Signum Rataldi, Si- tum adpendi solet, in hoc antiquo di-
 gnum Rumberti &c. vel per notam plomate ad modicam membranæ par-
 hoc modo: *S. Wigonis, S. Rataldi, tem paulum extensam & excisam ex*
S. Rumberti, non tamen inde proti- *diplomatis sinistro latere adhaeret. Si-*
 nus inferre licet, testes etiam sigil- *gilla verò antiquitus diplomatibus*
 la sua adposuisse, quia signum ali- *suis Reges non adpendebant, quod ta-*
 quando idem fuit, quod nomen, uti *men ab Edwardo Regum Angliæ pri-*
 observat Claud. Salmas. adversus *mo inductum fuit, qui chartis suis ad*
Herald. de subscr. & sign. testam. cap. veritatis testimonium ceram impres-
 24. De more & modo signandi a- *sam adpendebat. Sed hæc ὡς ἐν*
 pud Veteres usitato consuli potest *παρόδῳ.*

CAPUT XI.

De

Fine dotis Ecclesiasticæ.

SUMMARIUM.

Penes quos dominium bonorum ecclesiasticorum primis Ecclesiæ nascentis tem-
poribus fuerit; quibus administratio eorum commissa, & in quos usus ea
distributa? n. 1.

Rationem vitæ communis Christianorum sub Apostolis primùm cœpisse, eòd.
Utilitas istius vitæ & contraria, n. 2.

Inter ipsos etiam Apostolos aliquando exortam fuisse litis materiam; Et Apo-
stolos ὅλης mundi & Ecclesiæ dictos esse, eòd.

Propter

Propter immensas contentiones plerumq; rem ad divisionem pervenire, & primam illam Christianorum communionem non adeo diuturnam fuisse, eod.

Propter penuriam etiam ingentem brevi post in Ecclesia existentem, & quod nec suffecerint precia ex venditione bonorum immobilium accepta ad alendum tantum fidelium numerum, quotidiè magis excrecentem, communionem istam Ecclesia non usquequaque proficuum fuisse, n. 3.

Verba Chemnitii eam in rem, eod.

Quousque in Ecclesia communio exercita fuerit? n. 4, 5.

Urbanus I. Papa quando vixerit? Et de epistola ipsius, quam ad omnes Christianos edidit, eod.

Institutum istud, quò prædia ab Ecclesia retenta, & proventus eorum distributi fuerunt, cui adscribi debeat? eod.

Integris adhuc seculis post Urbanum obtinuisse communionem inter Clericos, num. 5.

Verba Augustini de colenda à Clericis communionem, eod.

Num Augustinus commune istud vivendi institutum tantum continuârit, an collapsum penitus & extinctum in usum revocârit? n. 6.

Augustino primam Canonicorum Regularium originem tribuere hodiè plerosq; omnes, eod.

Verba Possidii in eam rem, eod.

Ordinem ab Augustino institutum etiam à puriore instituto multum deviâsse, procedente tempore, & regularis vitæ communitatem abjecisse, eod.

Canonicorum species due, n. 7.

Divisio universorum reddituum ecclesiasticorum quando cæperit, & quomodo fieri debuerit? n. 8, 9, 10, 11, 24.

Principalis & primarius dotis constituendæ finis, n. 11, 27.

Divisio in quatuor partes in qua Ecclesia primùm cæperit? n. 12, 13.

Eam etiam in Germania receptam fuisse, n. 13.

Num in Galliis quoq; eadem observata fuerit, n. 14.

Qualis divisio & distributio in Hispaniâ recepta? n. 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21.

De divisione alia in tres partes in Hispaniæ Regno introducta, pecuniæ scilicet ex collatione piorum diebus festis communicationis tempore in Ecclesiis collectæ, n. 22.

Num exclusi fuerint pauperes in Hispania, ut nulla illis perinde, ut in Italicis, Germanicis & Gallicis Ecclesiis, destinata fuerit portio? Et quibus curæ eorum incubuerit? n. 23.

Res Ecclesiæ patrimonio pauperum appellari, eod.

Ante totius massæ distributionem deduci debere impensas fructuum colligendorum causâ factas; Et quatenus fructus intelligantur? n. 24.

Fructus deminui debere per id, quod in redigendos eos impensum, & nullum casum intervenire posse, qui hoc genus deductionis impediatur, eôd.

Exceptio Canonistarum in decimis prædialibus, eôd.

Partes dictas quartas æquales esse oportuisse, non proportionales, eôd.

Primam portionem Episcopo deberi, & ultra eam ex reliquis nihil amplius, num. 25.

Ratio, cur tanta & tam insignis portio uni & soli Episcopo assignata fuerit, n. 26.

Quid differant Φιλόξενον esse, & Ξενοδοχον, item hospitalitas & susceptio? eôd.

Secundam portionem Clericis debitam non in partes æquales, sed proportionales subdivisam atque distributam fuisse & clericos eô contentos esse debuisse, quod ex iudicio & discretione Episcopi quisque acceperit? n. 27, 28.

Episcopum posse quotannis pro ratione circumstantiarum cuiusque partem vel augere, vel minuere, n. 28.

Qualis distributio ciborum olim in Agapis Christianorum observata fuerit? eôd.

Constitutionum Apostolicarum auctoritas, eôd.

Ex dicta distributione partem suam etiam accepisse illos, qui seorsim ab reliquis Clericis & extra communionem vixerant, n. 29.

Prosper Aquitanus quando scripserit? eôd.

Controversia circa quartas Episcopo & Clericis reliquis debitas superiore seculo mota, utrum nempe Ecclesiastici sint Domini reddituum suorum, an verò administratores tantum? Et consequentia cuiusque assertionis, cum subnexa resolutione quæstionis, n. 30.

Non videri absolum, nec injustum, sed penè necessarium, ut Ecclesia minister, si aliunde habeat, ex quo vivere possit, bona Ecclesia, Clericorum indigentia destinata, prorsus intacta relinquat, eôd.

Fuisse aliquando in Ecclesia ita observatum, ut nec quisquam ex Ecclesia bonis quicquam acceperit Clericus, nisi indiguerit, nec id suum fecerit, quod superfluum, n. 31.

Etiam postquam extra monasteria praxis Clericorum planè contraria esse cepit, & præbende ac beneficia usu invaluerunt, mansisse disputationem de

de

de iustitia causa, num rectè faciant clerici dominium istorum reddituum sibi vindicantes? n. 32, 33.

Epicrisis de isthac disputatione, n. 33.

De tertia reddituum ecclesiasticorum portione pauperibus assignata, & quomodo in dispensatione & distributione istius versari & se gerere debeat Episcopus? n. 34, 36.

Disputatio Moralistarum, quatenus vel in vulgaribus, vel in extremis pauperum necessitatibus faciendæ sint eleemosynæ, & utrùm in illis erogandis conditio & decencia status sui à dante attendi debeat, num applicari possit, quando de Episcopo sermo est? n. 35.

Eleemosynas in abscondito dari debere, n. 36.

In distributione portionis pauperum ab Episcopo non tam dari eleemosynas, quàm ab aliis datas erogari, eòd.

Episcopum meri administratoris partes in distribuenda portione pauperum sustinere, eòd.

Administratorem rationibus reddendis obnoxium se facere, eòd.

Num etiam Episcopus rationes reddere debeat? eòd.

De ultima portione fabricæ Ecclesiæ destinata, n. 37, 38.

Pleraq; Gelasii esse, quæ apud Gratianum inveniuntur, n. 37.

Tituli acceptio pro Ecclesia ipsa, titulata propterea dicta & Oratoriis privatis contradistincta, eòd.

Cæmeteria primis Christianis quædam veluti templa fuisse, & templis originem dedisse, eòd.

In cæmeteriis memorias Sanctorum conservari, inter pietatis opera referri, & ipsos Gentiles majorum suorum sepulchra religiosè conservasse, eòd.

Enthebis quid dicatur in c. quatuor. 12. q. 2. sive entheca in c. nolo. 12. q. 1. eòd.

Collectio ex dicta reddituum Ecclesiasticorum divisione, nondum eò tempore in usu fuisse præbendas & beneficia, quæ deinceps invaluerunt, n. 39.

Gratiani questio: an liceat res Ecclesiæ per præbendas dividi, ut annuos redditus quisq; sibi specialiter vendicat? Ejusq; responsio, eòd.

Marci Antonii de Dominis sententia ea de re, cum è πινεῖς Autoris, tam de præbendarum divisione, quàm de præbendis ipsis, eòd.

Administrationem istius pecuniæ & reddituum, ex quibus portiones enumerata facta, primis temporibus ad ipsum Episcopum spectasse, eumq; in erogatione Diaconorum operâ usum fuisse, n. 4.

Isti rei deinceps Oeconomus praefectus esse, qui sub directione Episcopi bona Ecclesiastica administrarent, de quibus illis statuto tempore rationes redderent; Et ex quibus causis hoc factum sit? eod.

Quam multa ab eo tempore Oeconomorum Ecclesiasticorum passim mentio fiat, etiam in legibus Imperatorum, n. 41.

Opinio Claudii Espencii, Oeconomus diaconis fuisse substitutos tunc, cum sacris magis, quam profanis mensis ministrare capissent, eod.

Magnam fuisse postea Oeconomorum autoritatem, eod.

Ὁ μέγας Οἰκονόμος quis sit Georgio Codino Curopalatae? eod.

Verba Jacobi Gretseri in appellationem τῆς μεγάλης, eod.

Imitationis Φιλοτιμίας Graecorum in Quaestoribus hodiernis taxatio, eod.

In Occidentali etiam Ecclesia sequioribus temporibus vocabulum & officium Oeconomi additamentum accepisse, eod.

De Vicedominis, n. 42, 43.

Episcopium quid sit? iisdem.

Quae differentia sit inter Oeconomum & Vicedominum? iisdem.

Qui sint sex Episcopi circa latus Pontificis agentes, & qui κατ' ἔξοχὴν Vicedominorum appellationem habuerint? n. 43.

Vicedomini unde dicantur? ibid.

Summa eorum, quae haecenus collecta, n. 44.

Finem constituta dotis ecclesiastica ultimò in pietatem & charitatem Christianam resolvi, ut & Deo & proximo inserviat, in quibus duobus totus divinus cultus consistat, eod.

Deum non amare sincerè, qui pauperi denegat, quem praeberere potest, cibum & vestitum, eod.

Deum conjunctim exigere utrumque, amorem sui, & hunc quidem principaliter, & amorem proximi, neutrique satisfacere, qui alterutrum negligit, eod.

Num Deo aliquid dari possit, & qualiter id, quod datur, ab ipso aestimetur? eod.

Utrum, & quibus casibus, in alios usus, quam quibus ab initio destinata fuerunt, converti queant bona ecclesiastica? eod.

Quam liberales majorum aetate ex superstitione homines fuerint tum in dotibus Ecclesiae constituendis, tum in donationibus superadditis;

Et

Et per quas artes Clerici & monachi integras quandoq; hereditates plurimasq; alia bona acquisiverint? n. 45.

Instrumenti cujusd. eam in rem recitatio, n. 46.

Primis Ecclesiae nascentis temporibus omnium bonorum Ecclesiasticorum dominium penes totam erat Ecclesiam, id est, penes omnes Christianos, qui in unum coetum conveniebant. Horum administratio Diaconis & subdiaconis, aliquando etiam certis in eam rem constitutis Oeconomis commissa erat, inspectione tamen Episcopis & Sacerdotibus relicta, ut ea in vitam ministrorum, viduarum, infirmorum, pauperum, in educationem puerorum, & adolescentum, in hospitalitatem, redemptionem captivorum aliaque opera pia distribuerent. Ratio ejusmodi vitae communis sub Apostolis primum coepit, quibus oppidò gratum atque jucundum erat, audire, quòd multitudinis eorum, qui crediderant, cor & anima una esset, quòdque nemo quis-

quam aliquid eorum, quæ habeat, suum esse diceret, sed omnia eis essent communia. *Act. IV, 32.*

II. Et poterat quidem iste vivendi modus Christianam charitatem & mutuam dilectionem summo opere commendare, cultusque divini specimen valde illustre tam Judæis quàm Gentilibus exhibere, nisi ipsos illos, qui in tali communi-
vivebant, incesissent mox contentiones, æmulationes, excandescen-
tiae, rixæ, obrectationes, seditiones, & alii disensionum fomites, quales in Corinthiis suis extitisse, haud obscure prodit Paulus *2. Cor. XII, 20.* & *1. Cor. I, 11.* Adeò verum est, quod veluti oraculum quoddam ex Græcorum versibus laudat Antonius Mornacius *ad l. 25. ff. de serv. urb. praed.*

πλείσται ἐπεὶ ἔριδες, μίση, ἐχθραὶ τε κρυφαῖαι
καὶ ὀλιγορέων ἄλλ' ὅ πολὺς ἀλλοπρόσαλλ' ὅ
οἷς τύχην εἰ ξενετώ τ' οἴκῳ, καὶ δαστὶ γενέσθαι.

*Plurima enim contentiones, odia, inimicitiaeque latentes
Et contemptuum multitudo plurima huc illuc desiliens
Eis incidit, qui communi & domo & mensa utuntur.*

Ut

Ut taceam jam, inter ipsos etiam Apostolos, qui *κύριοι* mundi & Ecclesiae dicebantur, uti notat Patritius Junius in not. ad Clementis epist. pag. 8. exortam aliquando fuisse litem materiam. Uti igitur propter immensas contentiones plerumque res ad divisionem pervenit, l. 26. ff. de S. P. U. ita credibile est, primam illam Christianorum communionem non adeo diuturnam fuisse, quippe quam conditio humana pati vix potest, & quam vix ferre possunt hodie angusta illa ascetarum sodalitia.

III. Fuit enim verò etiam ex alio fundamento communio ista Ecclesiae non usquequaque proficua, quòd brevi post ingens penuria in eadem existeret, nec sufficerent precia ex venditione bonorum immobilium accepta ad alendum tantum fidelium numerum, qui quotidiè, magis excrecebat. *Notabile est*, inquit B. Chemnitius part. 2. Loc. de paupertate. pag. 157. institutum illud, licet bonâ intentione, nec impiâ opinionione susceptum, quia non habebat verbum DEI & mandatum, non usque adeo feliciter cessasse. Illis enim, quae in commune collata erant, citò consumptis, magna & periculosa egestate pressa est Ecclesia Hierosolymitana, ita ut Paulo & aliis Apostolis valde multum exhiberetur negotii, in colligendis elemosynis in Ecclesiis aliis, pro sustentatione pauperum sanctorum Hierosolymis. Et hoc exemplo

admoniti, postea nec instituerunt, nec consuluerunt talem communionem inter gentes, imò ne in Judea quidem.

IV. Quousque verò in Ecclesia communio ista exercita fuerit, dicere non ausim. Si credendum Urbano Papæ I. eo tempore, quos is epistolam ad omnes Christianos edidit, cujus fragmenta leguntur apud Gratianum c. scimus. & c. videntes. 12. q. 1. nondum illa fuit dissoluta, sed inviolabiliter custodita. Sic enim ait: *Scimus vos non ignorare, quia hætenus vita communis inter bonos Christianos viguit, & adhuc gratiâ DEI viget, & maxime inter eos, qui in sortem Domini sunt electi, id est, Clericos, sicut in Actibus legitur Apostolorum, &c.* Vixit autem Urbanus ille circa annum CCXXVII. Sed ipsam totam Epistolam commentitiam, & ex Prosperi, Gregorii, Eusebii Gallicani, Concilii Parisiensis sub Gregorio IV. & Codicis Theodosiani sententiis consarcinata esse, eruditè ostendit David Blondellus in Pseudo Isidoro. Et imò patet ex verbis sequentibus, recessum hætenus fuisse à communione primæva, ita ut non venderentur amplius prædia, sed in Ecclesiae patrimonio retinerentur, & ex fructibus alimenta fidelibus præstarentur. Sic enim ait porro: *Videntes ergò Sacerdotes summi, & alii atque Levitæ, & reliqui fideles, plus utilitatis posse asferre, si hereditates, & a-*
gros,

gros, quos vendebant, Ecclesiis, quibus præsidebant Episcopi, traderent, eo quod ex sumptibus eorum tam presentibus, quam futuris temporibus, plurima & elegantiora possent ministrare fidelibus communem fidem ducentibus, quam ex precio eorum; ceperunt pradia & agros quos vendere solebant, matricibus Ecclesiis tradere, & ex sumptibus eorum vivere. Et his verbis videtur institutum istud, quod pradia ab Ecclesia retenta, & proventus eorum distributi fuerunt, non ipsi Urbano, quod post Baptistam Platinam Jacobus Revius & alii in ipsius vitam referunt, sed aliis ejus Antecessoribus adscribi debere.

V. Quod verò in ordine Clericorum communionem istam maxime observatam scribit Pseudo-Urbanus, id multis post annis & integris adhuc seculis obtinuit. Subdit utique Augustinus, qui seculo V. vixit, in serm. de communi vita Cler. apud Gratian. c. nolo. 12. q. 1. utrum verè clericus sit ille, qui non vivit in communi, & annon clericatum auferre deberet illis, qui vitam ejusmodi vivere nollent. *Qui habuerit proprium, inquit, vel habere voluerit, & de proprio vivere, & contra precepta ista facere, parum est, ut dicam, non mecum manebit: sed nec Clericus erit. dixeram enim, & scio, me dixisse, ut si nollent suscipere etiam socialem vitam mecum, illis non tollorem clericatum, sed seorsum mane-*

rent, seorsum viverent. -- -- Qui non vult mecum manere & in communi vivere, habeat libertatem: sed videat, utrum habere possit felicitatis hereditatem. Add. ejusdem Augustini ulteriorem declarationem apud eundem Gratianum c. certè. 12. q. 1. Et in concilio Turonensi III. quod anno DCCCXIII. tempore Caroli M. habitum fuit, can. 23. hoc factum est decretum: *Canonici & Clerici civitatum, qui in Episcopis conversantur, consideravimus, ut in claustris habitantes simul omnes in uno dormitorio dormiant, simulq; in uno refecturario refectorio, quo facilius possint ad horas canonicas celebrandas occurrere, ac de vita & conversatione sua admoneri & doceri. Victum & vestimentum juxta facultatem Episcopi accipiant, ne paupertatis occasione compulsi, per diversa vagari, ac turpibus se implicare negotiis cogantur: dimissoq; Ecclesiastico officio, incipiant indiscipline vivere, & propriis deservire voluptatibus.*

VI. Sed enim commune istud vivendi institutum non tam continuasse, quam collapsum penitus & extinctum in usum revocasse videtur Augustinus, cui ipsi primam Canoniconum Regularium originem tribuunt hodiè plerique omnes. *Factum enim is presbyter (verba sunt Possidii in vit. S. Augustin. c. 5.) monasterium intra Ecclesiam mox instituit, & cum DEI servis vivere cepit,*

D d

secun-

secundum modum & regulam sub sanctis Apostolis constitutam: maxime ut nemo quidquam proprium in illa societate haberet, sed eis essent omnia communia, & distribuerentur unicuique, prout cuius opus erat. Quod jam ipse prior fecerat, dum de transmariis ad sua remeasset &c. Hac ratione novum quasi ordinem instituit Augustinus, ad ideam pristinae communionis, ab Apostolis comprobatae, sed qui ipse deinceps à puriore instituto nimium quantum deviavit, & strictioris vitae regulam plane irregularem fecit. Procedente enim tempore plures Ecclesiae divitiarum copia oneratae & pietate defectae, diversis quidem temporibus, sed uno impietatis spiritu regularis vitae communitatem abiecerunt, ut loquitur Abbas Trithemius in *Chronico Hirsaugiensi ad ann. 975.*

VII. Et quia adeò ex permissione Augustini liberum fuit Clericis, vel illam, quam proposuerat ipse, vitae communionem amplecti, vel seorsim manere & seorsim vivere, non male duas inde Clericorum species ortas dicit Franciscus Florens *ad c. 9. X. de vit. & honest. Cler.* alteram eorum, qui Canonicorum regularium nomen meruerunt, & alterum eorum, qui simpliciter Canonici dicti sunt. Sed profecto ultimi isti adeò irregulares facti sunt, ut meritò inter Politicos nunc disputetur, utram Collegium Canoni-

corum ordinis Ecclesiastici, an politicae societatis species dici debeat. Vid. Jac. Lampad. *de Rep. Rom. Germ. part. 3. c. 11. num. 47.* Canonicum utique secularem, uti vocari solent, qui sunt ex secundo ordine, monstrum sine exemplo, regularem sine regulâ, canonicum sine canone optimè dixit Albertus Cranzius *metrop. lib. 4. cap. 1.* Add. Andr. Rivet. *in animadvers. ad Hug. Grot. annot. in G. Cassandri consult. artic. 25.*

VIII. Ut maxime verò Clerici vel ante, vel etiam post Augustinum communi uterentur convictu, invaluerat tamen ab multis retrò annis divisio universorum Ecclesiae reddituum in quatuor partes, ita ut prima cederet Episcopo, secunda Clericis, tertia pauperibus, & quarta fabricae ipsius Ecclesiae, ut facta tecta conservari posset. Primus, qui istarum quartarum portionum apud Gratianum mentionem facit, in *c. de redditibus. 12. q. 2.* occurrit Simplicius Pontifex, qui seculo V. vixit, & hunc in modum in *epist. ad Florentinum & Equitium Episcopos*, verba facit: *De redditibus Ecclesiae vel oblatione fidelium sola Episcopis ex his una portio remittatur: duae Ecclesiasticis fabricis & erogationi pauperum profuturae à presbytero sub periculo sui ordinis ministrentur. ultima Clericis pro singulorum meritis dividatur.* Quae verba ultima non videntur communioni accommodata, quippe

quae

quæ in proportione arithmetica, uti vocari solet, magis fundatur, quam geometrica; nisi dicere velis, ad communionem istam sufficere communem distributionis materiam, quartam scilicet Clericis destinatum, sed quæ communionem facit maximè impropriam.

IX. Divisionem istam in omnibus Ecclesiarum redditibus sive ex rebus donatis, emptis, aut alio quovis titulo comparatis, sive etiam ex dote ipsa provenerint, institutam fuisse, non ex allegatis tantum Simplicii verbis, quæ reddituum in genere & oblationum mentionem faciunt, sed ex aliis etiam locis parallelis colligitur. Sic enim scribit Gelasius Pontifex apud Gratianum *c. vobis. 12. q. 2. omnia prædia* (sub quibus sine dubio etiam comprehenduntur mansi Ecclesiastici) *ad vestrum revocetis studium. -- -- omnem pensionis summam ex omnibus prædiis rusticis urbanisque collectam ad antistitem deferatis. -- -- Et quatuor portiones videlicet vel de fidelium oblatione, vel de hæc fiant modis omnibus pensione. &c.* Idem Gelasius apud eundem Gratianum *can. seq. 25.* rescribit in hunc modum: *Vulterane Ecclesie actus vel patrimonium, quod hætenus comperimus destitutum, & post damnationem Eucharisti, quo fuerat depravante dispersum, curæ vestre decrevimus esse delegandum, ut diligentia --- prædia cultura restituatis antiqua, --- ita ut pensiones annuas ad pontificem dese-*

ratis &c. Vocabulum actus in eadem significatione invenitur in *c. Episcopus. 10. q. 2.* in verbis, *quia ea, quæ ex redditu vel ex quolibet actu Ecclesie obveniunt, &c.* Græcè est, ἢ καὶ ἐξ ἐτέρας προφάσεως ἐκκλησιαστικῆς, id est, *vel etiam ex quolibet alia causa & occasione Ecclesiastica*, uti notat Antonius Augustinus *de emendat. Gratiani lib. 1. dial. 11. sub num. 13.* Et sic igitur Gelasius omnem actum & totum Ecclesie Vulteranæ patrimonium sub istam divisionem revocari jubet. Cumque aliquando in Sicilia creditum esset, antiquos tantum redditus ita distribui debere, noviter autem acquisitos ad solius Episcopi usum pertinere, errorem istum correxit Gregorius M. apud Gratianum *c. cognovimus. 12. q. 2.* ut adeo nullos omnino excipere licuerit redditus ab ista divisione, sed omnes & universos, qualescunque illi fuerint, distribuere oportuerit.

X. Benè autem notetur, quod dicit Gelasius in *d. c. Vobis. 12. q. 2.* omnem pensionis summam ex omnibus prædiis rusticis urbanisque collectam ad antistitem deferri, & tùm demum ab eo summam istam in quatuor portiones dividi debere. quod idem repetit in *c. Vulterana. ibid.* Hinc adeo putat Marcus Antonius de Dominis *de Rep. Eccles. lib. 9. c. 7. num. 33. & 35.* ex omnibus redditibus Ecclesiasticis plurimum Ecclesiarum totius diocesis constitutam fuisse unicam massam illius Ecclesie matricis, & tùm demum

divisionem factam fuisse. Mihi verò id non videtur; quin puto, unamquamque Ecclesiam particularem cujuscunque dioceseos uti seorsim suum habuit patrimonium, ita etiam seorsim ex isto patrimonio, suas accepisse ab Episcopo portiones. Dicit enim Gelasius *c. quatuor. 12. q. 2.* quatuor fieri debere portiones, prout cujuslibet Ecclesie facultas admittit. Quæ verba faciunt, ut putem, ne quidem quartas istas locum semper habuisse, aut divisionem ita institutam fuisse, nisi eam admitteret Ecclesie facultas.

XI. Sane principalis & primarius dotis constituendæ finis hic est, ut ministri ejus Ecclesie commodè sustentari, & luminaria inde comparari queant, uti plenius exposui *cap. 7.* Dixi ibidem, neque onera Episcopalia, neque reparationem Ecclesie in dote constituenda necessariò attendi debere. Nec ergò, si præter dotem necessariam Ecclesia nihil possideat aliud, distributio in quatuor partes fieri poterit, sed tota illa & integra Ecclesie ministris cedit, qui jus quoddam protimiseos habent. Quod si omnium totius dioceseos Ecclesiarum redditus in unam massam conferri, & ex illa demum massa distributio fieri deberet, uti vult de Dominis, non sanè necesse esset, ut distributio fieret, prout cujusque Ecclesie facultas admittit, sed potius, prout massa illa congesta admittit, quia tùm, quod uni deest Ec-

clesie, facile suppleri poterit ex ubertate reddituum alterius Ecclesie. Quamquam non negem, potuisse Episcopum ex abundantia unius Ecclesie defectum alterius supplere, uti constitutum legitur in concilio Niceno I. *can. 54.* ex versione Arabica. Istud verò supplementum non ex massa omnium Ecclesiarum communi, sed ex cujuscunque alterius Ecclesie divitiis petebatur. Id tamen nihilominus certum est cujusque Ecclesie redditus universos ad Episcopum deferri, & ab illo dispensationem sive distributionem expectari oportuisse, secundum *d. c. vobis. & c. Vulterana. 12. q. 2.* ubi hoc inter ejus privilegia refertur.

XII. Quæ dixi hætenus de quatuor portionibus, in Romanam primum coeperunt Ecclesiam. Et si fides tribuenda est Concilio Romano II. anno CCCXXIV. sub Sylvestro habito, jam tùm eo tempore *can. 4.* hæc promulgata est lex Ecclesiastica: *Commoneo autem vobis omnibus mihi consortibus monumentum hoc, ut de redditibus Ecclesie quatuor partes fiant, quarum una cedat Pontifici ad sui sustentationem: altera presbyteris & Diaconis & omni Clero: tertia templorum & Ecclesiarum reparationi: quarta pauperibus & infirmis & peregrinis.* Sed enim auctoritati hujus Concilii multum detrahit judicium Hincmari Archiepiscopi Remensis, qui, cùm in *epist. 47.* quam nomine Carolii II. Impe-

Imperatoris ad Johannem Papam scripsit, ejus fecisset mentionem, sub n. 21. hanc de eo fert sententiam: *Ceterum, quoniam quidam quasi in auctoritate proferunt, Sanctum Silvestrum Papam decrevisse talia, quæ Catholica Ecclesia inter synodalia decreta non computat, quæ majores nostri inde nobis tenenda suis posteris reliquerunt, hic necessarium ponere, duximus &c.* Add. Petr. de Marca de concord. sacerdot. & Imp. l. 1. c. 11. n. 4. Nec est ergo, quod auctoritatem istius Concilii in partes vocemus.

XIII. Potior nobis est auctoritas Simplicii, Gelasii, & Gregorii Magni, quorum verba supra adducta satis nos instruunt de consuetudine Ecclesie Romanæ, quam eandem etiam alibi observandam proponunt. Et in Germaniâ quidem eam receptam fuisse, ex can. 7. Concilii Wormatiensis, quod ann. Christi DCCCLXVIII. celebratum est, abunde patet: *De redditu verò Ecclesie, & de oblatione fidelium, quatuor fiant portiones, quarum unam sibi retineat Episcopus, alteram Clericis pro officiorum suorum sedulitate distribuatur, tertiam pauperibus & peregrinis, quartam Ecclesiasticis fabricis noverit reservandam.* Et ex canon. 13. Concilii Triburiensis sub Arnulpho anno DCCCXCV. *Quatuor fieri partes juxta canones judicamus, de decimis & oblationibus fidelium, & una sit Episcopi, altera Cle-*

ricorum, tertia pauperum, quarta re-stauracioni Ecclesiarum servetur.

XIV. Sed & in Galliis eandem distribuendi rationem observatam fuisse, ex statuto Concilii Nannetensis c. 10. quod circa finem seculi IX. habitum fuisse, haud pauci existimant, clarum evadit: *Instruendi sunt presbyteri, pariterque admonendi, quatenus noverint decimas & oblationes, quas à fidelibus accipiunt, pauperum & hospitum & peregrinorum esse stipendia, & non quasi suis, sed quasi commendatis uti. --- Qualiter verò dispensari debeant, canones sancti instituunt, scilicet ut quatuor partes inde fiant, una ad fabricam Ecclesie relevandam: altera pauperibus distribuenda: tertia presbytero cum suis Clericis habenda; quarta Episcopo reservanda, ut quicquid inde iusserit, prudenti consilio fiat.* Et si verò ineunte seculo VI. in Concilio Aurelianiensi l. c. 16. & 17. (quem utrumque refert Gratianus c. de his. & c. antiquos. 10. q. 1.) diversum quid statutum legatur, dum ex illis, quæ in altari Ecclesie cathedralis aut ejus, quæ in civitate est, (de hac enim explico canon. 16. argumento can. 3. Concil. Aurel. III.) offeruntur, dimidium Episcopo, & altera medietas Clero, ex altari verò Ecclesiarum parochialium in pagis tertia Episcopo, duæ tertiæ reliquæ Clericis assignantur; non videtur tamen id ipsum fuisse perpetuum, quandoquidem iidem Patres

D d 3

Aure-

Aurelianensis *d. can. 3.* concil. III. eodem seculo VI. circa annum DXL. oblationes in basilicis civitatum factas Episcoporum dispensationi ita subiiciunt, ut in eius sit arbitrio, quid in reparationem basilicæ, quidve observantium ibi substantiæ deputare velit; in pagis autem singulorum locorum consuetudinem observari præcipiunt. Quin & in Concilio Aurelianensi I. *d. c. 17.* distributionem decimarum ad Ecclesiæ Romanæ consuetudinem fieri jubent: *Sed tamen, inquit, nos sequentes Romanos singulis annis quartam partem, aut in quarto anno totam Episcopi recipiant.*

XV. In Hispaniâ tamen divisio ista in quatuor portiones recepta non fuit, sed totum id, quod distribui oportuit, in tres tantum partes sectum legitur. In Concilio Tarracoenensi anno DXVII. *can. 8.* statutum est: *ut antiquæ consuetudinis ordo servetur, & annuis vicibus ab Episcopo diocesano visitentur: & si qua forte basilicæ reperta fuerit destituta, ordinatione ipsius reparetur quia tertia ex omnibus per antiquam traditionem, ut accipiatur ab Episcopis, novimus statutum.* Canonem hunc refert Gratianus *c. decrevimus. 10. q. 1.* sed verba ultima sub hoc sensu: *Ab Episcopis autem tertia ex omnibus accipiatur, sicut antiquâ traditione novimus esse statutum.* Quæ verba planè seorsim & separatim stant à priori-

bus. Sed uti nos ea ex editione Garfiæ apud Severinum Binium recensuimus, connexa illa & per modum rationis subjecta reperiuntur, hoc ferè sensu, debere Episcopum Ecclesiæ ruinosæ, si tertia reparationi destinata non sufficit, ex suâ tertiâ subvenire, quia ideò accipit tertiam, non ut sibi tantum benè sit, sed etiam ut consulat Ecclesiæ. Nisi dicere velis, in verbis illis ultimis tertiam intelligi istam, quæ reparationi destinata est, quamque, ut reciperet Episcopus, & in eum finem apud se custodiret, ejus temporis Ecclesia permiserit.

XVI. Sanè unam tertiam singulariter Episcopo, & aliam Ecclesiæ reparationi destinata fuisse ex concilio Bracarense I. quod anno DLXIII. celebratum est, *can. 25.* patet: *Item placuit, ut de rebus Ecclesiasticis tres æque fiant portiones, id est, una Episcopi, alia Clericorum, tertia in reparatione, vel in luminariis Ecclesiæ: de quâ parte sive Archipresbyter, sive Archidiaconus illam administrans, Episcopo faciat rationem.* Cumque deinceps Episcopi avarâ manu ad se raperent omnia, & Ecclesiæ ruinam minarentur, ipsique hinc deficerent Sacerdotes, anno DCXXXIII, in Concilio Toletano IV. *can. 32.* tertiâ illi suâ contenti esse jubentur, atque ultra eam amplius aliquid auferre prohibentur: *Avaritia radix est cunctorum malorum, cujus sitis etiam sacerdo-*

cerdotum mentes obtinet. Multi enim fidelium in honorem Christi & martyrum, in parochiis Episcoporum basilicas construunt, oblationes sanctas tribuunt. Sacerdotes hæc auferunt atq; in usus suos convertunt. Inde est, quod cultores sacrorum deficiunt, dum stipendia sua perdunt. Inde labentium basilicarum ruina non reparantur, quia avaritiâ sacerdotali omnia auferuntur. (tacitè hîc subinnuunt patres Toletani, quorsum reliquæ duæ tertiæ insumptæ fuerint, videlicet in stipendia Clericorum altera, & altera in reparationem Ecclesiarum.) Pro quâ re constitutum est à presenti Concilio, Episcopos ita dioceses suas regere, ut nihil ex earum jure præsumant auferre; sed juxta priorem auctoritatem Conciliorum, tam de oblationibus, quàm de decimis, tributis ac frugibus tertiâ consequantur. Quod si ampliùs quippiam ab eis præsumptum extiterit, per concilium restituetur. &c.

XVII. Aliquando tamen ex parochialium Ecclesiarum redditibus tertiâ dari Episcopis noluerunt, sed integram eam, cum aliâ tertiâ, reparationi Ecclesiarum applicari jasserunt. Anno enim DLXXII. in Concilio Bracarensi II. can. 2. hoc factum est statutum: Placuit, ut nullus Episcoporum per suam diocesin ambulans, præter honorem cathedrae suae, i. e. solidos duos, aliquid aliud per Ecclesias tollat. Neq; tertiâ partem ex quacun-

que oblatione populi in Ecclesiis parochialibus requirat, sed illa tertiâ pars pro luminaribus Ecclesia vel reparatione servetur, & singulis annis Episcopo inde ratio fiat. Nam si tertiâ partem illam Episcopus tollat, lumen & facta tecta abstulit Ecclesia. Poterat videri, accipienda esse ista verba de tertiâ reparationi destinata, ne eam in suos usus veteret Episcopus; at verò de ipsâ tertiâ Episcopo aliâs debitâ ea explicari debere, dubitare nos non sinit Concilium Emeritense, quod can. 16. hoc promulgavit decretum: Bene disposui divina gratia, quicquid unaquæq; Ecclesia à fidelibus collatum est, habeat. Priscis quippe canonibus erat decretum, ut Episcopus de parochianis Ecclesiis tertiâ consequeretur, cui sua plenissimè sufficere possunt. (Gratianus, dum canonem hunc can. priscis. 10. q. 3. recenset, negativam inserit: cui sua plenissimè sufficere non possunt. quâ stante lectione, colligere licet, Patres Emeritenses arbitratos fuisse, Episcopis suis jam satis prospectum esse, etsi tertiâ Ecclesiarum parochialium careant.) Placuit huic sancto Concilio, ut nullus provincia Lusitania Episcopus sententia hujus terminum excedat, nec à quolibet parochianâ Ecclesiâ tertiâ auferre præsumat, sed quicquid exinde consequi poterat, totum in reparationem ipsarum basilicarum proficiat &c.

XVIII. Ne

XVIII. Ne autem inter Concilii Bracarenfis primi & secundi vix novem annorum spacio distantium, supra adductos canones pugna aliqua fingatur, dum alterum Episcopo tertiam suam relinquit, alterum eandem in Ecclesie reparationem impendere jubet, existimo ego, primum illud de redditibus Ecclesie cathedralis, secundum verò de oblationibus Ecclesiarum parochialium in diocesi existentium disponere. Primum enim illud Archiepiscopi & Archidiaconi facit mentionem, quibus hoc onus imponitur, ut rationes expensarum reddant Episcopo. At non arbitror, eo tempore archiepiscopos & archidiaconos in aliis quam cathedralibus Ecclesiis constitutos fuisse. Certè in Urbe Romà per aliquot secula non nisi unicum inter presbyteros archiepiscopum, inter diaconos archidiaconum fuisse, eruditè ostendit David Blondellus *apol. de Episc. & presbyt. sect. 3. pag. 225.*

XIX. Postquam ita Episcopis tertiam ex redditibus parochialibus ademerunt Concilia Hispanica, hanc nihilominus eis reliquerunt potestatem, ut vel ipsi illi Ecclesie, ex qua redditus isti percipiebantur, vel alteri magis indigenti tertiam istam addicere pro lubitu possent. Sic enim constitutum legitur in Concilio Toletano IX. *can. 6. Cum præteritis sanctionibus notissimum habeatur, quæ de re-*

bus parochialium Ecclesiarum pars Episcopo conferatur: opportunè tamen duximus decernendum, ut, si Episcopus tertiam partem, quam de rebus eisdem sanctione paternâ sibi debitam novit, aut ipsi Ecclesie, cujus res esse patebit, aut alteri Ecclesie, quam elegit, conferre decreverit, & licitum maneat, et irrevocabile robur ejus sententia ferat. Eum canonem adducit Gratianus *c. ult. 12. q. 3.* Existimo tamen, id integrum non fuisse, nec talem potestatem competiisse Episcopo, si ipsa illa Ecclesia, cujus sunt redditus, hujus tertie indigens fuerit. Sine dubio enim jus prælationis tum locum habuit. Quò refero verba ex Concilio Emeritensi adducta: *Benè disposuit divina gratia, quicquid unaquæque Ecclesia à fidelibus collatum est, habeat.*

XX. Anno DCXCIII. Concilium Toletanum XVI. *can. 5.* circa tertiam Episcopalem noviter hanc fecit constitutionem, ut, si exegerit ab Ecclesiis parochialibus eam Episcopus, onus reparandi easdem subire teneretur; si verò eam Ecclesiis istis reliquerit, ab hoc onere immunis existeret, nec frui ipse eadem posset alio casu, quam ubi Ecclesie istæ nullâ omninò reparatione opus haberent. Præmittunt ejus Concilii Patres, prore natâ novis constitutionibus consuetudines pristinas aboleri vitiisque seculi sub aliâ ratione remedia quaeri oportere: *Quamquam in præ-*
veri-

teritis sanctorum Patrum de diversis causis sententia enitescant, sed & nunc, quæ tempori ordinique congruant, ordinato jure instituenda sunt. Nam sicut antiquitas de causis ingruentibus edicta multimoda edidit, ita nunc nostri temporis ætas de his, quæ occurrunt, ut faciat, convenit. --- --- Idcirco unio nostræ adunationis decernit atque instituit, ut tertias quas antiqui Canones de parochiis suis habendas Episcopis censuerunt, si eas exigendas crediderint, ab ipsis Episcopis diruta Ecclesiæ reparentur: si verò eas maluerint reddere, ab earundem Ecclesiarum cultoribus, sub curâ & sollicitudine sui Pontificis, reparatio eisdem adhibenda est basilicis. Quod si omnes Ecclesiæ, aut incolumes fuerint, aut quæ diruptæ erant, reparatæ extiterint, secundum antiquorum Canonum instituta tertias sibi debitas unusquisque Episcopus assequi, si voluerit, facultas illi omnimoda erit: ita videlicet, ut citra ipsas tertias, nullus Episcoporum quidpiam pro Regis inquisitionibus à parochianis Ecclesiis exigat, nihilque de prædiis ipsarum Ecclesiarum cuiquam aliquid, causâ stipendii dare præsumat.

XXI. Ex quibus omnibus patet, in Ecclesiis Hispanicis tres tantum factas fuisse portiones, non, ut in reliquis Romanam imitantibus, quatuor. Etsi enim Gratianus c. sancimus. 12. quæst. 2. ex concilio Toletano hunc recenset canonem: Sancimus,

omnibus Episcopis curam Laicorum instare, ut si quos in fide Christi invenerint, nimio affectu, diligant, & insuper confirmamus, ut si aliqua ab ipsis accipiant dona, statim in quatuor dividant partes: ita ut prima pars secundum Apostolorum præcepta titularum nec non cæmeteriorum restorationibus diligenter attribuat, secunda clericis, tertia cunctis pauperibus, quarta verò advenis. fatentur tamen, qui à Gregorio XIII. Pontifice recensendo Gratiani Decreto præfecti fuerunt, capitulum istud in nullo Toletano concilio aut impresso aut manuscripto inventum esse, ut adeò probabile sit, in Hispaniâ canonem istum conscriptum non fuisse, & nunc veluti incertum prioribus illis objici haudquaquam posse.

XXII. Obiter addo, in Hispaniæ Regno adhuc aliam in tres partes introductam fuisse divisionem, pecuniæ scilicet ejus, quæ diebus festis communicationis tempore in Ecclesiis ex collatione piorum collecta fuerat, de quâ nihil omnino reparationi Ecclesiarum destinabatur, sed ea tota in usum Clericorum cedebat. Sic enim constitutum legitur in Concilio Emeritensi canon. 14. In sanctâ DEI Ecclesiâ diebus festis pro consuetudine & mercede, communicationis tempore à fidelibus pecuniam novimus poni: pro hoc placuit sancto Concilio hanc reilitudinis ponere regulam,

E c

ne

ut quia omni Clero communis labor manet in officio sancto, omnibus juxta meritum ex hoc rependatur vicissitudo. Statuimus in nostris Ecclesiis vel civitatibus hoc esse servandum, ut quicquid pecunie à fidelibus in Ecclesiâ fuerit oblatum, fideliter collectum maneat, & conservatum & fideliter Episcopo presentetur: qualiter exinde tres partes fiant æquales, unam Episcopus habeat, & alteram presbyteri & Diacones inibi deservientes consequantur, & inter se, ut dignitas & ordo poposcerit, dividant: tertia vero subdiaconibus & Clericis tribuatur: ut à primiclero, juxta quod in officio eos præsit esse intentos, ita singulis dispensetur. Similis forma & de parochianis presbyteris in Ecclesiis illis à DEO creditis erit servanda. Quæ verba ostendunt, distributionem eam factam fuisse, inter omnes quidem Clericos, verum secundum cujusque meritum, secus, atque constitutum olim fuerat, canone 39. Concilii Bracarensis I. Placuit, ut si quid ex collatione fidelium aut per festivitates martyrum aut per commemorationes defunctorum offeratur, apud unum Clericorum fideliter colligatur, & constituto tempore, aut semel, aut bis in anno, inter omnes Clericos dividatur. Nam non modicæ ex ipsâ inæqualitate discordiæ generantur, si unusquisque in suâ septimanâ quod oblatum fuerit, sibi defendat. Improbatur hic canon ambula-

toriam per singulas hebdomadas unius inter clericos universarum oblationum perceptionem, quandoquidem non eadem hebdomadatim colligatur quantitas, & hinc sæpè exiguæ nonnullis sperandæ sint accessiones, metuendumque sit, ne propter inæqualitatem istam invidia primum & mox inimicitia inter Clericos resultet; proinde jubet, ut ex æquo omnes participant, citra respectum meriti aut ordinis. Sed aliud quid, & planè diversum, in verbis Concilii Emeritensis modò adductis constitutum legitur.

XXIII. Quandoquidem verò, ut hæcenus docuimus, non plures tribus in Hispaniâ factæ fuerunt partes, haud frustra mirari quis posset, cur ita ubique exclusi fuerint pauperes, ut nulla illis, perinde, ut in Italicis, Germanicis & Gallicis Ecclesiis seorsim destinata fuerit portio, eum tamen res Ecclesiæ patrimonia pauperum appellentur, c. quia juxta, 16. q. 1. ac si illis præcipuè deberentur, & jure quodam domini præpria essent. Vid. Didac. Covarruvias lib. 2. resol. cap. 16. num. 8. Ego verò arbitror, exclusos eo nullo modo fuisse. Etsi enim nulla eis portio specialiter addicta legatur, cura tamen eorum tum ipsi Episcopo, & huic quidem imprimis, tum verò etiam reliquis Clericis incubuit. Ut enim rectè ait Hieronymus apud Gratianum c. gla-

gloria. 12. q. 2. gloria Episcopi est, pauperum operibus providere, & *c. quoniam. 16. q. 1.* quicquid habent Clerici, pauperum est. Quapropter voluerunt Hispaniæ & Lusitanæ patres, Episcopum & Clericos ex suis portionibus subveniri pauperibus debere, nec adeò necesse esse, ut seorsim portio aliqua his assignetur, quòd hanc ipsam, si vel maxime talem aliquam facerent, ex illorum manibus accipere oporteret. Fuit igitur, quasi per fictionem brevis manûs, illa ipsa portio, quæ pauperibus debetur, Episcopo & Clericis tradita, eorumque portionibus commixta, ut illi inde, quantum ex dictamine conscientiæ visum fuerit, inter pauperes distribuerent.

XXIV. Sed redimus ad quartas, quippe in Ecclesiis extra Hispaniam magis usitatas, & ubique pene receptas, quas singulas nunc ordine videbimus. Antequam verò massa tota distribuatur, notandum est, haberi debere rationem ejus, quod ad causas vel expensas accedentium necessitatum opus esse perspicitur, uti loquitur Gelasius *c. vobis. 12. q. 2.* hoc est, deduci debere impensas fructuum colligendorum causâ factas. Fructus enim intelliguntur, deductis impensis, quæ quærendorum, cogendorum, conservandorumque eorum gratiâ fiunt, *l. 36. §. fin. ff. de hered. petit.* Et quod in fructus redigendos

impensum est, non ambigitur ipsos fructus deminuere debere, *l. 46. ff. de usur.* quia nullus casus intervenire potest, qui hoc genus dictionis impediatur, *l. 51. ff. fam. hercisc.* Add. *l. 7. ff. sol. matr. l. 1. l. 5. l. 15. ff. de impens. in res dot. fact.* Excipiunt Canonistæ decimas prædiales, *c. 28. X. de decimis.* quorum rationes nunc non discutio. Vid. Joh. Garfias *de expens. & meliorat. c. 1. n. 17.* Didacus Spino à Caceres *in specul. testam. gloss. 13. n. 38.* Deinde & hoc addo, partes illas quatuor æquales esse oportuisse, non proportionales, uti id recte statuit Marcus Ant. de Dominis *de Rep. Eccles. lib. 9. cap. 7. n. 30.*

XXV. Prima portio Episcopo debetur, & quidem ultra eam ex reliquis nihil amplius. Cùm enim Gaudentius Auginensis Ecclesiæ Episcopus totam & integram massam universorum reddituum per triennium sibi uni vindicasset, eâ de re certior factus Simplicius Pontifex, ad Florentinum, Equitium & Severum Episcopos in hunc modum rescripsit: *Simul etiam de redditibus Ecclesiæ, vel oblatione fidelium, quid deceat, nescienti, nihil licere permittas, (Severus) sed sola ei ex his quarta portio remittatur. --- cui etiam hoc specialiter precipimus imminere, ut tres illas portiones, quas per triennium dicitur sibi tantummodo vindicasse, restituat.* Extat apud Gratianum *c. de*

Ec 2

redi-

reditibus. 12. q. 2. Sic etiam Episcopi Toletani in Concilio IV. *can. 32.* ultra tertiam moribus suis receptam Episcopo amplius aliquid tribuere noluerunt. *Quod si, inquit, amplius quippiam ab eis presumptum extiterit, per concilium restauretur.* Eapropter ad stipulari nequeo Marco Antonio de Dominis, qui putat *lib. 9. de Repub. Eccles. c. 7. n. 41.* Episcopum, si tota quarta pars ei non sit satis pro ipsius honesta & frugali sustentatione, ante omnia ex tota massa sibi plenè providere posse, tum verò reliquum totum in tres æquas partes dividere debere. Possit enim verò ita contingere, ut, si Episcopus, quod sibi ad plenam provisionem necessarium putat, abstulerit, nihil omninò supersit, quod inter Clericos dividi queat; id quod Ecclesiastico instituto plenè est adversum.

XXVI. Sed cur tanta tamque insignis portio uni & soli Episcopo assignata fuit, cum reliqui in universum omnes, quotquot in Clero ejus Ecclesiæ sunt, quorum aliquando haud exiguus numerus est, pari portione contenti esse jubeantur? Respondeo cum Gregorio Pontifice ex *c. mos est. 12. q. 2.* deberi eam quartam Episcopo & familiæ ejus, propter hospitalitatem atque susceptionem. Episcopus enim etsi uxoratus non sit, sine omni tamen familiâ esse nequit. Hospitalem quippe eum esse oportet, non in cives modò & indi-

genas, sic enim carnis affectu laborare videretur, sed in externos etiam & peregrinos & advenas, quod majus erit fraternæ charitatis indicium, liberalem & benignum, hospitium non habentes humanitatis intuitu hospitio recipientem. Claud. Espencæus in *1. Tim. III. vers. 2.* ubi *Φιλόξενον* eum esse jubet Paulus, *ξενόδοχον* tantum. Amplius quiddam est, *Φιλόξενον* esse, quam *ξενόδοχον*, peregrinorum amantem, quam hospitem. Id. Espencæus in *Tit. I. digress. 2.* Et hoc est, quod conjungit Gregorius in verbis adductis hospitalitatem & susceptionem, cum hospitalitatis vocabulum non satis exprimat virtutem, quam in Episcopo requirit Paulus, susceptio plus dicat, quippe quæ in peregrinos etiam & planè ignotos benigna est. Hæc igitur *Φιλοξενία* dum familiam requirit, & sumptus haud exiguos, Episcopo portionem assignare oportuit ei rei congruam & sufficientem.

XXVII. Secundam portionem Clericis deberi diximus. Et hi quidem cum Episcopo maximam partem finis ejus constituunt, propter quem ab initio Ecclesiis donationes factæ sunt, ut scilicet haberent illi, unde vivere possent. Et quia in participatione hujus quartæ plures concurrunt, qui non eandem operam, nec eadem sedulitate Ecclesiis præstant, quarta illa non in partes æquales, sed proportionales subdivisa atque distributa fuit.

Hoc

Hoc enim subinnuit Gelasius in *c. vobis. 12. q. 1.* dum ait: *aliam Clericis pro suo iudicio & electione dispertiat.* & haud paulo clarius in *c. Vulteranae. ibid.* his verbis: *ita ut portionem quartam, quæ ad eos pertinet, suâ Pontifex ordinatione distribuât, prout cuiusq; locum meritumq; cognoscit, & in seq. ibid. alteram Clericis pro officiorum suorum sedulitate distribuât.* Ulti verò id intendere Episcopus maximè debet, ut sine ullâ detractioe portionem eam integram inter Clericos distribuât: ita, quod quisque ex iudicio & discretionè Episcopi accipit, contentus eo esse debet, nec licitum est ipsi quid amplius expetere. Sic enim idem Gelasius in *c. 27. ibid. De quibus sicut Sacerdotis intererit integram ministris Ecclesiæ memoratam dispendere quantitatem: sic Clericus ultra delegatam sibi summam nihil insolenter noverit expetendum.*

XXVIII. Ubique dicitur, divisionem istius portionis ex Episcopi iudicio secundum cuiusque meritum fieri debere. Poteritque ad eò Episcopus non uniformem quotannis distributionem observare, sed pro ratione circumstantiarum cuiusque partem vel augere, vel minuere. In agapis olim Christianorum, si credendum est Clementi Romano *lib. 2. Constitut. Apostol. cap. 28.* cum distribuarentur cibi, perpetua aliqua observata fuit proportio, quam ex-

ponit his verbis: *Seponant in convivio pastori, quod consuetum est, primitias dico illius epuli, tanquam sacerdoti, quamvis non adsit in convivio, idq; in honorem Dei, qui ei sacerdotium mandavit. Quantum verò cuiq; impertitur, altero tanto plus Diaconis impertiatur, ut sit munus Christo. Presbyteri autem, si assidue in studio docendi verbum DEI laboraverint, seponatur dupla etiam portio in gratiam Apostolorum Christi, quorum locum tenent, tanquam Consilarii Episcopi, & Ecclesiæ corona; sunt enim consilium & Senatus Ecclesiæ. Si autem & Lector est, is partem unam in honorem Prophetarum accipiat. item Cantor & janua custos &c.* Talis verò proportio in hoc distributionis genere nullibi vel præcepta vel observata unquam fuit, sed ea ex unico Episcopi arbitrio æstimari debuit. Ut taceam, incertum esse, utrum in agapis unquam ea proportio usu recepta fuerit, cum ipsæ illæ Constitutiones Apostolicæ, Clementi adscriptæ, vitio veritas laborent, & ignoti ad eò parentis *κῆρυκα* sint. Vid. quæ dixi dissertat. *de orig. & increm. jur. Canon. n. 14.* Conf. Andr. Rivet. *Critic. Sacr. lib. 1. c. 2.* & Joh. Dallæ. *de jejun. & quad. l. 2. c. 5.*

XXIX. Ex hac verò distributione partem suam etiam accipiebant illi, qui seorsim ab reliquis Clericis & extra communionem vivebant. Patet id ex verbis Prosperi Aquitani

l. 2. de vit. contempl. c. 11. quæ adducuntur in Concilio Aquisgranensi sub Stephano V. *cap. 108.* Clerici quoque, quos pauperes aut voluntas, aut nativitas fecit, cum perfectione virtutis, vite necessaria sive in domibus suis, sive in congregatione viventes accipiunt: quia ad ea accipienda non eos habendi dicit cupiditas, sed cogit vivendi necessitas. Fuit igitur jam ætate Prosperi, qui seculo V. scripsit, receptum, ut Clerici nonnulli, quibus id placeret, seorsim ab reliquis in ædibus suis viverent, & nihilominus partem suam ex communibus Ecclesiæ redditibus acciperent. Id quod etiam ante istud ævum suis temporibus Augustinum permisisse, dixi supra.

XXX. Circa has duas quartas, Episcopo & Clericis reliquis debitas, insignis superiore seculo mota est controversia, utrum Ecclesiastici sint domini reddituum suorum, an verò administratores tantum. Illud enim si adserueris, liberum erit Episcopo & reliquo Clero, quod sibi reliquum & superfluum est, in cognatos transferre, & pro lubitu suo, cuicumque & in quoscunque usus voluerint, erogare aut testamento relinquere. Hoc verò, si dixerit, non nisi in alias pias causas impendere eos licebit. Et sic igitur in hanc quæstionem totum negotium resolvitur: Utrum ministris Ecclesiæ lautiora danda sint stipendia, quam

quæ ad frugalem victum quotidianum, & annuam aut biennalem vestem præcisè sufficiant? Cui confinis est altera: An ministris Ecclesiæ, qui vel ex patrimonio vel ex hereditate habent, unde vivant, nihilominus liceat accipere stipendia, an verò de suo vivere teneantur? Utique enim si aliunde habet minister Ecclesiæ, ex quo vivere possit, non videtur absolum nec injustum, imò verò penè erit necessarium, ut ille bona Ecclesiæ, quæ indigentia Clericorum destinata sunt, prorsus intacta relinquat, cum nec indigentiam quidem prætexere queat.

XXXI. Et fateor extare talia veterum testimonia, ex quibus colligi possit, fuisse aliquando in Ecclesiâ ita observatum, ut nec quisquam ex Ecclesiæ bonis quicquam acciperet Clericus, nisi indigeret, nec id suum faceret, quod superfluum esset. Disertè Prosper Aquitanus *l. 2. de vit. contempl. c. 10.* *Nec illi, qui sua possidentes dari sibi aliquid volunt, sine grandi peccato suo, unde pauper victurus erat, accipiunt. De Clericis per Prophetam Spiritus Sanctus: Peccata populi mei comedunt. Sed sicut nihil habentes proprium, non peccata, sed alimenta, quibus indigere videntur, suscipiunt: ita possessores non alimenta, quibus abundant, sed aliena peccata suscipiunt. &c.* Verba illa referuntur in dicto Concilio Aquisgranensi sub Stephano V. *cap.*

cap. 107. In Concilio autem Antiocheno I. cap. 25. hoc legitur statutum: *Episcopus Ecclesiasticarum rerum habeat potestatem, ad dispensandum erga omnes, qui indigent, cum summâ reverentiâ & timore Dei. Participet autem & ipse, quibus indiget, si tamen indiget, tam in his, quam in fratrum, qui ab eo suscipiuntur, necessariis usibus profuturis, ita ut in nullo quolibet occasione fraudentur, juxta S. Apostolum sic dicentem: Habentes victum & tegumentum, his contenti sumus. Quod si contentus istis minimè fuerit, convertat autem res Ecclesiæ in suos usus domesticos, & ejus commoda vel agrorum fructus, non cum presbyterorum conscientiam diaconorumque, pertractet, sed horum potestatem domesticis suis, aut propinquis, aut fratribus filiisque committat, ut per hujusmodi personas occultè ceteræ laedantur Ecclesiæ, Synodo provincie pœnas iste persolvat. &c.* Consimilia referri possent ex Salviani Episcopi Massiliensis libr. 2. contr. avarit. itemque ex Hieronymi epist. ad Nepotianum, cujus maximam partem recenset Gratianus c. clericus. 12. q. 1. & aliis, si quidem pluribus opus esset testimoniis.

XXXII. Postquam verò extra monasteria praxis Clericorum placè contraria esse cœpit & præbendæ atque beneficia usu invaluerunt, mansit nihilominus disputatio de justitiâ causæ, num rectè faciant

clerici dominium istorum reddituum sibi vindicantes? Quæ quidem disputatio superiore maximè seculo agitari cœpit. Scripserat enim Dominicus Soto *de just. & jur. lib. 10. q. 4. art. 3. conclus. 6.* unumquemque fieri dominum suorum reddituum eo modo, quo domini sunt fructuum omnes usufructuarii. Ejus verò coætaneus Martinus Azpilcueta Navarrus, tum *in manual. confess.* tum in speciali *de re ditib. Eccles.* libro id adeò negabat, ut non tantùm assereret, Clericum ne vestis quidem, quâ se quotidiè induit, dominum esse, sed nec panem, quem manducat ejus esse, verùm etiam Clericum abutentem redditibus, vel beneficiarium impendentem superfluè vel profanè redditus sui beneficii, teneri ad restitutionem. Quam eandem sententiam videtur tueri Cornelius à Lapide *in 1. Johann. III, 17.* quos sequuntur alii. Hinc adeò acerbissimè Sotum insectatur Comitulus Jesuita *Resp. moral. lib. 1. quest. 70.* *Ab antiquis, inquit, Magistris & melioribus autoribus superioris atque adeò nostræ ætatis, in controversiam nunquam vocatum est, num ii, quibus Ecclesiastica beneficia mandata sunt, sint bonorum fructuumque domini. Et tamen autores quidam recentiores, quorum Dux est Dominicus Soto, novam & periculosam opinionem post mille & quingentos annos in Christianam Remp. invehere conati sunt, eos, à quibus*

bus

bus beneficia Ecclesiastica obtinentur, fructuum, quos illa pariunt, veros esse dominos. Eodem modo sententiam istam perstringunt Marcus Anton. de Dominis *de Rep. Eccles. lib. 9. c. 7. n. 32. seqq.* Willelmus Wendrok ad Ludovici Montaltii *Epist. provincial. 12. not. 2.*

XXXIII. Contrariam verò, quam Soti esse diximus, sententiam tuentur plerique illi, qui mores hominum hodiè formant, & conscientias instruunt inter pontificios, quorum nonnullos recenset Wendrokius *d. l.* Eorumque thesis hæc est, Clericos non solum de fructibus seu redditibus Ecclesiasticis posse sibi, & his, qui sibi serviunt, necessaria sumere, sed & reliqua, quæ supersunt, non teneri iterum erogare in pauperes, vel alios usus Ecclesiæ, sed posse de illis, prout libuerit, disponere, tanquam veros & proprios istorum reddituum dominos. Argumenta eorum adscribere hic nolo. Videri possunt ipse Sotus *d. l.* & Franciscus Sarmientus *de vilitatib. Eccles. cap. 1.* Quæ verò adversus Sotum reposuit M. A. de Dominis, minimè mihi videntur destruerè ejus sententiam, nec tanti momenti sunt, ut contrariam persuadere queant. Cumque nullum omninò præceptum extat divinum, quod proprietati talium fructuum resistat, quodque stipendia ministris Ecclesiæ adimat superflua, cur tam rigidi in eos exi-

stere, eorumque heredes omni emolumento privare debeamus, præsertim postquam hodiè ordinaria eis constituta sunt stipendia, nulla ratio cogit. Vid. Gerhard. *Loc. de minister. Eccles. n. 326.* Danhauer in *Colleg. Decalog. disp. 11. §. 4.* Gisbert. Voet. *polit. Eccles. part. 1. lib. 4. tr. 3. probl. 1.* Joh. Hoornbeck in *exam. bull. Innoc. X. pag. 128.*

XXXIV. Tertia reddituum Ecclesiasticorum portio pauperibus assignata fuit, atque eam sub omni conscientia erogari jubet Gelasius *c. vobis. 12. q. 2.* hoc est, ex dictamine rectæ voluntatis; ita ut in distributione hujus portionis quam maxime tranquillitati conscientia suæ studere debeat Episcopus, ne quid aliud in usum erogetur, neve pauperes hæc suâ portione vel in minimâ re defraudentur. Nec ergò poterit Episcopus de hæc portione quicquam in suam utilitatem transferre, aut inde emolumenta sua augere; quin de suâ potius portione, nisi & ipsa tam exigua sit, ut ægrè inde alimentata suppetant, pauperibus subvenire tenetur. Gloria enim Episcopi est pauperum opibus providere, ignominia sacerdotis est propriis studere divitiis, *c. gloria. 12. q. 2.*

XXXV. Disputant inter se conscientiarum peræquatores, quatenus vel in vulgaribus, vel in extremis pauperum necessitatibus faciendæ sint eleemosynæ, & utrum in illis erogan-

rogandis conditio & decentia statûs sui à dante attendi debeat, uti videri licet apud Ludov. Montalt. *epist. provincial. 12.* Georg. Franzk. *l. 2. resol. 7. n. 22.* Sed enim otiosa planè mihi in præsentî casu, quando de Episcopo sermo est, ista videtur quæstio, nec applicari ea hîc commodè poterit, quandoquidem potissima hæc Episcopi dignitas est, si paupertatem ipse, ut pauperibus subveniat, non reformidet, si decentiam statûs sui minus æstimet, si ipse inter pauperes connumerari gestiat. Optimè in hanc rem Concilium Carthaginense IV. *can. 13.* apud Gratian. *can. Episcopus. dist. 41. Episcopus vilem supellectilem & mensam ac victum pauperem habeat, & dignitatis suæ auctoritatem fidei & vitæ meritis quærat.* Et Hieronymus in *epist. ad Tit. cap. 1. Episcopus, qui imitator Apostoli esse cupit, habens victum & vestitum, his tantum debet esse contentus. Qui altari servierint, de altari vivant. Vivant, inquit, non divites fiant. Unde & es nobis excutitur de Zonâ, & unâ tantum tunicâ induimur, nec de crastino cogitamus. Turpis lucrî appetitio est, plus quam de presentibus cogitare.*

XXXVI. Cæterum in dispensatione & distributione istius portionis ita versari & se gerere debet Episcopus, ut suspicionem omnem, quantum fieri potest, evitet, & irreprehensibilem se in hoc officio suo

ubiqve præstet. Non occultè igitur, & remotis arbitris, sed apertè & in conspectu suorum presbyterorum & reliquorum clericorum expensas istas & distributiones faciat, ut videant illi & sentiant, portionem istam revera & bonâ fide in usûs istos verti, in quos destinata ab initio fuit. Etsi enim aliàs in abscondito dari eleemosynæ ex præcepto Salvatoris debeant, *Matth. VI, 4.* in præsentî tamen casu ab Episcopo non tam dantur eleemosynæ, quam ab aliis datæ erogantur, ita ut meri administratoris partes sustineat Episcopus. Talis autem rationibus reddendis obnoxium se facit. Vid. Joh. Heeser *de rat. redd. loc. 1. n. 11.* Et quamvis ab Episcopo rationum redditio non ita rigidè, uti ab aliis alienatum rerum administratoribus exigatur, sed tota administratio ejus conscientiæ commissa sit, uti supra dixi, secundum quam divino est redditurus rationem examini, uti loquitur Gelasius *c. concessio. 12. q. 2.* non debet tamen ejus hæc conscientia tam secreta esse, ut nullam planè ejus, quod gesserit, notitiam accipiat Ecclesia reliqua, cujus omninò interest nosse, quâ fide, quave ratione bona sua distribuantur. Et huc pertinent verba Gelasii *c. seq. quatuor. 12. q. 2. prope fin.* Ipsam nihilominus adscriptam pauperibus portionem, quamquam divinis rationibus se dispensasse monstraturus esse videatur,

F f

tamen

tamen juxta hoc, quod scriptum est, ut videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, qui in caelis est, oportet etiam praesenti testificatione praedicari, commendari, & bonae famae praconis non taceri.

XXXVII. Ultima denique portio fabricae Ecclesiae destinata fuit, ut facta tecta ea conservari posset. Eamque ultimo loco posuimus, ideo, quod prior hominum debeat esse cura, quam lapidum & aedificiorum. Alias, quia seorsim & separatim unaquaeque, cui debetur, exhibenda est portio, nihil interest, quo loco & ordine unaquaeque recensetur. Ipse Gelasius, cujus pleraque sunt, quae apud Gratianum inveniuntur, non eundem semper observat ordinem, sed in *c. vobis. § c. quatuor. 12. q. 2.* hanc, quae ad fabricam pertinet, ultimo loco, & in *c. concessio. ibid.* tertio & penultimo numerat. Concilium autem Toletanum, cujus auctoritatem idem Gratianus *c. sancimus. ibid.* adducit, primo loco ponit, & quidem eum ampliacione aliquam his verbis: ita, ut prima pars secundum Apostolorum praecipua titulorum nec non coemeteriorum restaurationibus diligenter attribuat. Conjungit titulos & coemeteria. Titulus accipitur hic pro ipsa Ecclesia, quae propterea titulata dicitur, & Oratoriis privatis contradistinguitur. Vid. P. Gregor. *de benefic. c. 8.* David Blondell. *apol. de Episc. & presbyt. p. 222. & 226.* Anton. Bengel. & Franc. Pinsson. *de*

benefic. tit. de dispens. bon. Eccles. n. 35. Coemeteria autem primis Christianis quaedam veluti templa erant; sed & ipsa templis originem dedisse, ex primis religionis Christianae monumentis observatum fuit. Vid. Christoph. Justell. *ad Cod. can. Eccles. univers. pag. 200.* Nicol. le Maistre. *de bon. Eccles. l. 1. c. 15.* Atque in istis coemeteriis Sanctorum memorias conservari, interpretatis opera refertur, cum & ipsi Gentiles majorum suorum sepulchra religiosè conservaverint semper, & charitatis aliquod haud vulgare in defunctos specimen exhibuerint.

XXXVIII. In hanc igitur templorum atque coemeteriorum conservationem atque reparationem integra quarta seponi debuit, neque ex ea quicquam retinere potuit Episcopus. Nefas enim est, si sacris aedibus destitutis in lucrum suum praesul impendia his sacris aedibus deputata convertat, uti ait Gelasius *c. quatuor. 12. q. 2.* Et potuit quidem erogatio ejus quartae ab aliis fieri, quibus ea res commissa fuerat, non tamen nisi ad ordinationem pontificis, *c. vobis. ibid.* hoc est, sciente & disponente Episcopo, *c. Vulterrana. ib.* Et debent adeo ea, quae Ecclesiasticis restaurandis aedificiis attributa sunt, in rem verti, ut huic operi veraciter praerogata locorum doceat instauratio sanctorum manifesta, *d. c. quatuor. Quod si quid forte sub annua remanebit expensa, hoc est, si residuum quid fuerit,*

rit,

rit, electo idoneo ab utraq; parte (h. e. Episcopo & illis, qui erogationi præpositi sunt) custode tradatur entheca (sive entheca, uti dicitur *c. nolo. 12. q. 1.*) hoc est, capsula, quâ reservari id potest, ut si major emerferit fabrica, sit subsidio, quod ex diversi temporis diligentia potuerit custodiri: aut certe ematur possessio, quæ utilitates respiciat communes. *d. c. vobis. 12. q. 2.*

XXXIX. Ex istâ reddituum Ecclesiasticorum divisione colligere licet, nondum eo tempore in usu fuisse præbendas & beneficia, quæ deinceps invaluerunt. Nec frustra proinde quærit Gratianus post *c. illi. 12. q. 1.* an liceat res Ecclesiæ per præbendas dividi, ut annuos redditus quisque sibi specialiter vendicet? Et cum ex communione, quæ in primâ Ecclesiâ obtinuit, objectionem movisset, suam hanc addit *ἐπίκρισιν*: *His ita respondetur: Sicut perfectione charitatis manente, secundum discretionem Ecclesiarum, distributio sit Ecclesiasticarum facultatum, dum aliis possessiones hujus Ecclesiæ ad dispensandum committuntur: ex quibus licet res Ecclesiæ omnibus debeant esse communes; primum tamen sibi & suæ Ecclesiæ deservientibus necessaria Episcopus subministrat: reliqua quæ supersunt, fidelium usibus ministraturus: ita & præbenda Ecclesiarum eadem charitate manente, piè & religiosè possunt distribui, nec tunc rebus Ecclesiæ ut propriis sed ut communibus utilitatibus deservituris, ut ex his, quæ sibi as-*

signata sunt, primum sibi necessaria percipiat. si quæ verò suis necessitatibus supersunt, in communes usus Ecclesiæ expendat. Non improbat hanc Gratiani responsionem, nec approbat tamen per omnia Marcus Antonius de Dominis *lib. 9. de Rep. Eccles. c. 7. n. 32.* quippe qui divisionem præbendarum prorsus illegitimam, atque contra canones introductam statuit. Sed n. cum omnes illi canones ex dispositione pendeant Ecclesiastica, & in mero jure positivo consistant, cur mutare illos pro re natâ & ex usu Ecclesiæ non liceat, nulla ratio apparet. Nec ergo improbari possent præbendæ postea introductæ, nisi in illis redditus magis & pingves proventus, quàm ipsum ministerium, & Canonicorum magis, quàm Ecclesiæ salus & utilitas quærentur. Sed quia hodiè inverso planè ordine non præbenda propter ministerium, sed ministerium propter præbendam appetitur, erit sanè omnis iste appetitus inordinatus, perceptio præbendæ illegitima & præbenda ipsa vitio percipientis affecta. Sed in eam rem declamare nunc nihil attinet.

XL. Administratio istius pecuniæ & reddituum, ex quibus portiones supra enumeratæ fiebant, primis temporibus ad ipsum spectabat Episcopus, uti ex supra dictis, & imprimis ex *can. 25.* Concilii Antiocheni patet, qui in erogatione, & potissimum quidem in eleemosynis dandis, Diaconorum operâ utebatur. Postea verò, cum animadversum fuisset, rerum

Ecclesiasticarum curam Episcopos avertere à studio legendi & concionandi, eosque ita veluti in ordinem dispensatorum, cauponum, procuratorum, publicanorum, quaestorumque redigi, uti loquitur Chrysostomus *homil. 86. in Matth.* placuit Oeconomus ei rei praeficere, qui sub Episcopi directione bona Ecclesiastica administrarent, deque illis stato tempore rationes redderent. Sic enim constitutum legitur in Concilio Chalcedonensi *can. 25.* qui est ducentessimus quartus in Codice Canonum *Eccles. univers.* à Christophoro Justello edito, & refertur à Gratiano *c. qviii. dist. 89. & c. quoniam. 16. q. 7.* *Quoniam in quibusdam Ecclesiis Episcopi sine Oeconomis res Ecclesiasticas tractant, placuit omnem Ecclesiam Episcopum habentem, habere etiam Oeconomum de Clero proprio, qui dispenset res Ecclesiasticas secundum sententiam proprii Episcopi.* &c. Conf. Petr. de Marca *de concord. sacerdot. & imp. l. 8. c. 18. n. 3. 4 5.* Aug. Barbosa *de jur. Eccles. l. 1. c. 46. n. 5. seq.*

XLI. Ab eo tempore multa passim Oeconomorum Ecclesiasticorum fit mentio, etiam in legibus Imperatorum, ut *l. 14. C. de SS. Eccles. l. 21. eod. l. 25. l. 33. l. 42. l. 49. C. de Episc. & Cler. l. 5. C. de iis, qui ad Eccles. confug. Novell. 7. Novell. 23. & alibi.* Putatque Claudius Espencæus *lib. 1. digress. c. 4.* diaconis, cum sacris

magis, quam profanis mensis ministrare inceperent, Oeconomus fuisse substitutos. Fuit verò postidea magna horum Oeconomorum auctoritas. Et refertur à Georgio Codino Curopalata *de offic. Eccles. Constantinop. cap. 1.* ὁ μέγας Οἰκονόμος, sive Magnus Oeconomus, & describitur ab eodem, quod in omnes possessiones Ecclesiae auctoritatem habeat, omnemque redditum, qui ex eis percipitur. ministret autem sacerdoti summo & Ecclesiae hanc Oeconomica procuratione. Hanc τοῦ μεγάλου appellationem false ridet & acriter perstringit Jacobus Gretserus *in observat. ad cund. cap. 3.* cujus verba, quod in civilibus officiis hodiè simile quid apud nos contingere soleat, non pigebit adscribere: *Natum est, inquit, illud ὁ μέγας ex recentium Graecorum ambitione, qui officiis & dignitatibus titulum μεγάλου admodum liberaliter praeponabant, & saepe duo officia, ceteroquin paria, aliter non distinguebant, quam vocis τοῦ μεγάλου appositione. Quae in re longè parciores & restrictiores sunt, semperque fuerunt Latini, qui & ad omnes etsi virtute & eruditione praestantes raro hoc elogium quasi praenomen aut cognomen transtulerunt, cum tamen apud Graecos nihil sit frequentius, quam illud, ὁ μέγας, ὁ μέγας &c. saepe ex muscā μέγαν Elephantem facere solent. Et jam quoque ex*
inge-

ἰngenito fastu μεγάλης τιτῶν mirificè
 sese circumspiciunt. ὁ μέγας ῥήτωρ,
 ὁ μέγας σακελλάριος, ὁ μέγας οἰκο-
 νόμος, cum sint omnium prope mor-
 talium longè miserrimi propter jugum
 Turcicum. Hanc sanè Græcorum
 φιλοτιμίαν imitantur hodiè Quæsto-
 res nostri, qui cum infimi sæpè inter
 literatos sint, & judiciorum ordinem
 atque processum planè ignorent, ὑπέρ-
 τεροι tamen & esse & dici volunt.
 Caterùm non apud Græcos tantùm,
 quod putat Gretserus, sed in occiden-
 tali etiam Ecclesiâ sequioribus tempo-
 ribus, Oeconomus vocabulum & offi-
 cium additamentum accepit. Disertè
 enim Archi-Oeconomus fit mentio in
 capit. Caroli M. lib. 2. c. 29.

XLII. Oeconomus perquam simi-
 les fuisse quibusdam videntur Vice-
 domini, qui & ipsi rerum Ecclesiasti-
 earum administratores dicuntur, c.
 salvator. 1. q. 3. circa med. Et ait Gre-
 gorius M. lib. 1. epist. 11. se Diaconum
 Anatolium constituisse vicedomi-
 num, cujus arbitrio episcopium com-
 miserit disponendum. Episcopium
 autem ex interpretatione Concilii
 Meldensis cap. 26. domus Episcopi
 appellatur. Habebit igitur Vicedo-
 minus administrationem rerum Epi-
 scopi domesticarum. Unde in genere
 Speculator lib. 1. tit. de Vicedomino,
 cum dicit præesse rebus Episcopali-
 bus. Et glossa ad d. c. Salvator. hanc
 facit inter Vicedominum & Oeco-
 nomum differentiam, quod Vicedo-

minus in rebus Episcopi, œconomus
 in rebus Canonorum versetur. quam
 sequitur Mart. Mager à Schönberg de
 advocat. arm. c. 2. n. 179. Sed enim
 adstrictior mihi hæc videtur differen-
 tia, cum utriusque officium multò la-
 tiorem ambitum habuerit, neque ad
 Canonorum præbendas tantum aut
 portiones limitata fuerit administra-
 tio Oeconomi, sed totum ærarium Ec-
 clesiasticum commendatum habuerit.
 Et quid est enim, quod ait Sigebertus
 Gemblacensis in chronicis, Theophi-
 lum Vicedominum secundas partes
 Ecclesiasticæ dispensationis sub Episco-
 po egisse? Quæ sanè dispensatio ad so-
 las res Episcopi restringi nequit.

XLIII. Sic igitur censeo, Vicedo-
 minum ipsum officium Episcopi susti-
 nuisse etiam in rebus spiritualibus;
 Oeconomum verò temporales tan-
 tum res & ærarium Ecclesiasticum cu-
 ræ suæ commissum habuisse. Et quod
 igitur ex Gregorii M. epistolâ de Epi-
 scopii dispositione adduxi supra, non
 malè Gratianus sub c. volumus. dist. 89.
 de ipso Episcopatu interpretatur. Nec
 insubida est Hostiensis & Panormita-
 ni in c. 7. X. de confirm. util. observatio,
 quam ad c. 15. X. de judic. probat Cuja-
 cius, Vicedominos propriè constitui
 ab sex illis Episcopis, qui circa latus
 Romani Pontificis agunt, quique pro-
 ptereà ipsimet in Episcopatibus suis
 officium suum administrare neque-
 unt, quales sunt Hostiensis, Portuen-
 sis, Sabinensis, Albanus, Prænestinus,

Tusculanus. Et videntur hi sex Vicarii κατ' ἐξοχήν Vicedominorum appellationem habuisse. Solos enim ita dictos fuisse recte negat Anton. Dadin. Alteserra *ad d. c. 15. X. de judic.* Dicuntur a. Vicedomini, quia Episcopi ipsi dicuntur domini, *c. 15. X. de excess. prelat.* Et sic enim iis occinitur: Jube Domine benedicere. Conf. Cujacius *l. 1. Feud. c. 2.* Anton. Mornac. *ad l. 14. C. de SS. Eccles.* Jacob. Sbrozz. *de Vicar. Episc. l. 1. q. 2. n. 21.*

XLIV. Summa eorum, quæ hæcenus collegimus, hæc est, redditus Ecclesiæ universos, & inter hos etiam illos, qui ex dote proveniunt, in usûs tum sacros, tum alios, qui vel Ecclesiæ ministris, vel pauperibus alendis, vel ædificiis sacris conservandis necessarii erant, insumptos eosque diversimodè pro instituto cujusque Ecclesiæ distributos fuisse. Quibus si addantur ea, quæ supra sub *cap. 7.* dicere anticipavimus, plenissimè jam de fine constitutæ dotis Ecclesiasticæ constabit. Atque is quidem ultimatò in pietatem & charitatem Christianam resolvitur, ut & DEO & proximo inserviat, in quibus duobus totus divinus cultus consistit. Nec enim DEUM amat sincerè, qui pauperi denegat, quem præbere potest, cibum & vestitum. Utrumque Deus conjunctim exigit, amorem sui, & hunc quidem principaliter, & amorem proximi. Neutri satisfacit, qui alterutrum negligit. Nec verò dari

DEO potest quicquam, quod non jam antè ejus sit, atque idcirco, quod ex redditibus Ecclesiasticis in cultum divinum impenditur, non aliter à DEO æstimabitur, nisi ex pio restituentis affectu. *Ita tibus DEO damus*, inquit, Jul. Cæs. Scaliger *in poet. non quasi egeat, sed quasi, si cujus indigeret rei, quæ penes nos est, ejus nos illi copiam facturi simus.* Cæterum utrum perverti possit finis iste, & utrum in alios usûs, quàm quibus ab initio destinata fuerunt, converti queant bona Ecclesiastica, instituti ratio non admittit, ut hîc prolixè disquiramus. Breviter: Non videtur id admittendum, nisi vel necessitas exegerit, quam ipsam præsumptivè excepisset donator, vel superstitione infecta fuerit intentio donantis, quam non admittit, nec admittere debet Ecclesia. Et huc facit, quod Modestinus Jctus in *l. 16. ff. de usu & usufr. leg. de legato civitati ad spectaculum publice prohibitum relicto*, respondet. Conf. Joh. Hoornbeck *in exam. bull. Innocentii X. pag. 64. 65. seqq. it. pag. 131. & 295.*

XLV. Illud extra dubium est, majorum ætate cultum divinum multis superstitionibus inquinatum, liberalitatem hominum tum in dotibus Ecclesiæ constituendis, tum in donationibus superadditis provocasse, aliosque metu cruciatuum infernalium & purgatorii, alios verò memorie suæ conservandæ gratiâ bona sua Eccle-

Ecclesiis addixisse. Adeo enim superstitio invaluerat, ut Alexander Alexius ad Jacobum V. Scotiae Regem scribat, *vidisse se literas magnam auctoritate scriptas à Franciscanis, in quibus polliceantur cuidam principi veni octoginta millia missarum, mortuo autem duodecies centum millia.* His vero artibus & sub specioso hoc pietatis commentitiae praetextu Clerici atque monachi integras quandoque hereditates plurimaeque alia bona acquisiverunt. Neque extitit ferè quisquam paulò opulentior, qui non unam aut alteram missam anniversariam, salutis suae promotricem post mortem suam expeteret, legata aut donata hanc in rem bonorum suorum parte haud contemnenda.

XLVI. Adduci hinc possent plurima, quae huc faciunt, instrumenta. Sufficiat unicum, quod nuper mihi in manus venit, his ipsis verbis conscriptum: Ich Henrich Canny zu Dabrun geseßen bekenne in diesen meym offen briue vor allen männiglich / die en sehen / hören / adder lesen / daß Ich mit vollburch / gunst / wissen und willē meyns gnädigsten Herrn / Herrn Friedrichs Herzog zu Sachsen und Churfürst 2c. mit wohlbedachten muth und reysen rathe vor mich / alle meine

erben und erbenehmen soben vierteil Landes uff d heyde gelegen / und eyn hoff zu Trebyß durch sonderliche ynghunge des heiligen geists / umme all meynner vorsehren / meynner eltern und meynner selen seligkeit willen / dem Gottshaus und dem heiligen Hewtherrn Sancto Martino zu Trebyß. Reiche und gebe sulche hystbemelte güter dem gedachten Gottshaus mit aller und ieglicher zubehörung / freyheiten und gerechtigkeiten / Inmassen Ich dasselbtige von meynen eltern und vorsehren gebraucht und ererbet han / von welchen gut die vorseher des eher bestymten Gotteshaus mein eltern mein vorsehren und mir / dazu allen den meyn / ein ewige gedächtnis alle jar jarlich / wenn en das embequemst ist / mit zweyen priestern und so viel Cüsteren mit vilgen (vigilien) und seelmessen unverbindert sullen bestellen / un die vorseher vilgenant sullen die priester mit samt den Cüstern mit einer meßigen collationen und möglichen ymaß versorgen / darzu nach laufft der
zeit

zeit das vilgengeld belohnen und ufrichten. Es sull auch sulches durch die Alterkeit obberürt unverhyndert eynigerley Herrengeboth/ adder sust geboth jürlich zu halten bestalt werden. Und Ich uffbemelter Heynrich Canns reiche und gebe sottanne gedachte güter dem bemelten Gottshaus/ und Sancto Martino von der hand weg in krafft und macht des briues nach aller weiß/ form/ so das durch recht sich gebühren mag/

das sulchs alles/wie berürt ste- te/ vast/ unverbroch/ unde an alles geuerde gehalten werde/ hab ich meyn ingesigel vor mich meyne erben und erbneymen zcu warer bekentnisse an disen meynen offen briue wißend- lich hangen laßen. Der gege- bin ist zcu Dabbrun nach Xpi unsers Herrn gepurth vierzee- hen hundert/darnach im soben und achzigisten jahr am Mon- tage am Barbare der heilli- gen Jungfrauen.

CAPUT XII.

De

Privilegiis Dotis Eccle-
siasticae.

SUMMARIA.

Opinionem Gentilium ipsorum antiquissimam esse, quod in nullius bonis sint, nec in commercium proinde venire queant res sacrae, n. 1.

Quae res sacra dictae, & à quibus dedicatio earum facta? eòd.

Diis pluribus unam eandemq; rem dedicare non licuisse, eòd.

Tantam apud Gentiles fuisse religionis vim atq; numinis reverentiam, ut etiam in ruderibus sacrum agnoverint characterem, eòd.

Istam Gentilium pietatem exemplo fuisse Christianis, ut & ipsi non minus ea, quae Deo consecrata, commercio hominum exemerint, & veluti transcendentia extra omnia civitatis jura posuerint, eòd.

Casus de campana jam baptizata & appensa, per rei vindicationem ab artifice, cui satisfactum & pretium solutum non fuisset, in judicium deducta, re- latus ex Antonio Mornacio, n. 3.

Epi-

- Epicrisis super decisione istius casus, n. 4.*
Enumeratio rerum sacrarum ex Johanne Azario, eòd.
Num campanæ etiam referantur inter res sacras? eòd.
Res sacræ quotuplices sint & quomodo inter se differant ratione alienationis? num. 3, 5.
De baptizatiõne campanarum apud Pontificios & baptizarum earum perswasif facultatibus & virtutibus, eòd.
Res sacras quandoq; generaliter dici de omnibus illis, quæ quoq; modo ad religionem promovendam faciunt, n. 5.
Distinctio rerum sacrarum in sacras specialiter sic dictas, & ecclesiasticas, & quid requiratur ad utrarumq; alienationem? eòd.
Inter res Ecclesiasticas præcipuum tenere locum dotem Ecclesiæ, ipsamq; quodam modo in Ecclesiæ prerogativam venire, & eòdem ferè cum illa privilegiò gaudere, n. 6.
Ecclesiæ religionis & fidei matrem perpetuam esse, & ejus patrimonium jugiter servari debere, eòd.
Dot Ecclesiastica num & ex qua causa alienari queat? eòd.
Accessionis tantam dignitatem non esse, quanta est rei ipsius principalis, eòd.
Propter quod unumquodq; tale, illud magis tale est, eòd.
De solennitatibus & requisitis alienationis dotis ecclesiasticæ aliarumq; rerum sacrarum, n. 7.
Repetitio ex hætenus dictis: dotem ecclesiasticam per abdicationem domini privati, quod hominum est, in dominium divinum, non generale illud & supereminens, quod omnium rerum sit, sed speciale planè & ab humana proprietate liberum transisse; & hinc factum esse, ut nullam ampliùs in illius bonis inter homines esset commercium, n. 8.
Primum illud privilegium fundamentum esse reliquorum omnium, eòd.
An Ecclesiæ datum aut donatum dici possit, quod in dotem datum? eòd.
Ecclesiæ corpus aliquod mysticum esse, cujus caput ipse Christus & Deus, eòd.
Etiam in secularibus dotem tam in mariti, quam in uxoris dominio esse, eòd.
Recensio constitutionis Karoli Magni de observandis rebus Ecclesiasticis, n. 9.
Tertium privilegium dotis Ecclesiasticæ, quòd ejus administratio pertineat ad Episcopum, ejusque curæ tota sit subjecta, n. 10.
Ejus subjectionis mentionem plerumq; factam esse in chartis dotalibus, n. 11.
Ipsò jure dotem constitutam unà cum ipsa Ecclesiæ Episcopo istius diæceseos subfuisse, licet subjectionis istius expressa mentio facta non fuerit, & reliqua bona univõrsa Episcopo fuisse commendata, eòd.

Verba Possidii de Augustino & Chrysostomo, curam istam æconomicam à populo suscipi volentibus, n. 12.

Non repugnare rerum ecclesiasticarum temporalium nature, quò minùs cura & administratio earum ab laicis suscipi possit, n. 13.

Diētam Episcopi administrationem & tertium hoc dotis ecclesiasticæ privilegi- um non esse ex jure divino, sed potiùs ex jure ecclesiastico positivo, quod pro re nata mutari, & in aliam planè formam verti queat, eòd.

Quartum privilegium dotis ecclesiasticæ: quòd ita exeat dominio donantis, ut nullum omninò jus ei reliquum sit, n. 14, 20.

Num patronus tempore foundationis consensu Episcopi sibi reservare & stipula- ri censum quotannis solvendum & alias indictiones extraordinarias aut certa commoda & emolumenta alia possit? n. 15, 16.

Non civili tantùm, sed etiam naturali juri consentaneum esse, ut cuiq; rem suam, prout libuerit, alienare liceat, atq; integrum adeò sit in rebus do- natis aliquod jus reservare, quo frui deinceps sine cujusq; contra- dictione queat, n. 16.

Ex qua causa Canonistæ consensum Episcopi requirant? eod.

Verba diplomatis Rudolphi Comitis Helffensteinii in rem presentem, eòd.

Etiā in aliis donationibus, & quidem in his faciliùs, quàm in dote constituen- da reservationes admitti, n. 17.

Reservationes istæ in quem imprimis finem additæ videantur? n. 18.

De precibus pro defunctis, apud Pontificios, eod.

Patrono ne quidem administrationem dotis gerere licitam esse, & quid ipsi extra dictum reservationis jus liceat? n. 19.

Num circa res temporales rationes reddendæ patrono laico apud Pontificios? Et quid in nostris Ecclesiis obtineat? eod.

Patrono ad paupertatem redactò suppeditari ab Ecclesia debere temporalis vi- tæ suffragia, eod.

In antiquis chartis domini vocabulum sæpè improprie pro imperio, aut jure superioritatis accipi, n. 20.

Jus superioritatis à Principe reservatum intelligi si expressè id non reservave- rit, dato licet Ecclesie castro, eod.

Dominium proprie sic dictum patrono ita non posse competere in constituta do- te, ut nec reservare istud per expressam conventionem ei liceat, n. 21.

Donationem esse speciem alienationis, & talis quidem, per quam de dominio transferendo agitur; indeq; rectè genus acquisitionis dici, eod.

Num

- Num Donator pacisci queat, ut res donata in dominio suo maneat? eod.
- Principaliter exigi in dote constituenda, ut donator eâ mente det, ut statim velit accipientis fieri, nec ullò casu ad se reverti, eod.
- Modestini Pistoris verba eam in rem, eod.
- De Quinto privilegio dotis ecclesiastica, exemptione sc. à jurisdictione seculari, num. 22.
- Seculis primis nulla omninò ecclesiastica judicia, nullam Ecclesie jurisdictionem, nullum forum Episcoporum fuisse; sed ultimam animadversionem per excommunicationem expeditam esse, quæ tamen & ipsa nullam adjunctam habuerit potestatem ἀναγκαστικὴν, eod.
- De initiis, incrementis & ἀναγκαστικῆς jurisdictionis Ecclesiasticae, n. 22, 23.
- In personas primùm jurisdictionem episcopalem terminatam, de bonis autem ecclesiasticis nullum adhuc penes Clericos fuisse judicium, sed penes alios à Regibus singulariter ad id constitutos, Vicedominos, & Advocatos aliquando nominatos, eod.
- Successu temporis etiam de Ecclesie bonis in judicio episcopali cognitionem institui cepisse, sed tantummodo de illis primitus, quæ in dotem data, n. 24.
- Etiam in aliis donationibus id maxime operam dedisse, ut res donata ab jurisdictione seculari exempta fieret, & donatorem, si is ipse terræ Dominus fuisset, plerumq; in charta donationis privilegium immunitatis addidisse, totumq; donatum locum liberum fecisse, n. 25.
- Quid factum, si donator τὸ κύριον non habuerit in terra Ecclesie donata? n. 26.
- Etiam alias, qui jurisdictionem habet in fundo aliquo, & fundum illum cum omnibus juribus & qualitatibus, uti optimus maximus est, donat, vendit, aut quocunqve modo alienat, cum juribus istis etiam jurisdictionem, quæ fundo isti inheret, transire, §. 1.
- Judicia criminalia, quæ pœnam sanguinis inferunt, ab Ecclesia & personis ecclesiasticis expediri minimè posse, & hinc terræ Dominos sibi haud raro merum imperium & cognitionem de criminibus reservare solitos esse, n. 27.
- Etiam in civili jurisdictione secularem sæpè cum ecclesiasticâ concurrisse, ex pacto aut transactione, n. 28.
- Sine consensu ejus, cujus est jurisdictio, bona per donationem in Ecclesiam translata hoc fori privilegium non nancisci, idq; multò magis hodiè obtinere, num. 29.
- De qualitate hereditaria & fructibus jurisdictionum hodiernarum, eod.
- Consensum istum quàm maxime necessarium esse in rebus Ecclesie in dotem datis, num. 30.

*Bona Ecclesiastica præter ea, quæ immediatè cultui divino inserviunt, non
ἐξοχῆν dici illa, quæ in dotem data sunt, eòd.*

*Causa consensûs à magistratibus secularibus non difficulter dandi & judicia
ecclesiastica seorsim instituendi, eòd.*

*De Judiciis Ecclesiasticis sive Consistoriis harum provinciarum Saxoniarum
eorumq; cognitione, n. 31.*

*De bonis Clericorum patrimonialibus in Galliâ sæpè judicatum esse, quod presby-
ter debeat cedere rebus secularibus, nisi malit solvere & renunciare, eòd.*

*Utrùm villicis sacræ Ecclesiæ competat privilegium fori ecclesiastici, ne aliò,
quàm ad pontificium tribunal, evocentur? n. 32, 33.*

*Forum ecclesiasticum in nostris provinciis ab ipso Principe constitui & ex ejus
imperio dependere, n. 33.*

*Principem, utpote jurisdictionis suæ estimatorem, exercere eam posse per quos-
cunq; & quomodocunq; velit, si modo ea, quæ naturam processûs judi-
ciarii constituunt, non omittantur, eòd.*

Forum competens esse, ubi res, de qua agitur, sita est, n. 33, 35.

*Quid ratione jurisdictionis statuendum de dotalibus nostris hodiernis in ge-
nere, & in specie 1. de iis, qui agris parochialibus colendis destinati?
num. 34.*

2. De iis, qui præter agros ecclesiasticos, alios insuper colunt proprios? n. 35.

*3. De iis, qui agros ecclesiasticos titulò emptionis his conditionibus suos faciunt,
ut in recognitionem domini pristini quot annis vel certa servitia, vel cer-
tum censum præstent? simulq; de iis, qui tale quid non præstant? n. 36.*

*Omnes fundos, qui in territorio sunt, etiam de territorio intelligi, et ex hoc com-
munibus oneribus affectos esse, nisi specialiter exempti sint, eòd.*

*Conclusio ex antedictis: jurisdictione seculari regulariter censerì debere exem-
ptos, qui verè & propriè dotales Ecclesiæ sunt, & in hunc finem ab initio
Ecclesiæ agris in dotem datis mancipati sunt, aut adhuc mancipantur;
Et qui tales in dubio intelligantur? qualisq; sit hòc casu præsumptio pro
jurisdictione ecclesiastica? n. 37.*

*Cautè & providè admodum agendum esse in judicio, sicubi controversia statûs
moveatur, ne eximantur dotales temerè jurisdictione seculari, vel eidem
sine justâ ratione adjudicentur, eòd.*

*Qualiter Domini Consistoriales Witebergenses antehac se gesserint in pro-
nunciando super jurisdictione in dotales? eòd.*

Sententia eorundem hanc in rem, n. 38.

De

De Vltro dotis ecclesiastica privilegio, immunitate sc. ab omni servitio, censu, tributo, aut alia quacunque exactione; § 1. quidem de servitiis, n. 39, 40, 41.

Majorum & Seniorum appellatione dominos designari, n. 39.

Num omnia promiscuè immobilia, quæ Ecclesia quocumq; titulò acquiruntur, à servitiis sint immunia? n. 39, 40.

Num dotales, qui apud nos hodiè sunt, ad servitia alia, præterquam ecclesiastica, adhiberi possint aut debeant? n. 42, 43, 44, 45, 46.

Constitutio Electoris Saxonie in Decreto generali de servitiis dotalium? eòd.

Obscuritas & anceps causæ eventus unde nascatur circa questionem dotalium servitii? eòd.

In causa servitiorum dotalium quis sit iudex competens? n. 43.

Servitia ista constituere partem salarii Ecclesie ministris constituti, & causas istud concernentes in Consistoriis ecclesiasticis decidi debere, eòd.

Causarum ecclesiasticarum intuitu forum ecclesiasticum adeundum esse, eòd.

Interesse Ecclesie, ades habere liberas potius, quam ab alio occupatas, aut onere gravatas, eòd.

Praxis & pronunciatum olim Consistorii Witebergensis circa materiam præsentem, n. 44.

Ipsos Electores Serenissimos propriis suis rebus atq; prædiis adhiberi noluisse servitia dotalium, nisi hi non pastori tantum, sed insuper etiam aliis præstare eadem obligati fuissent, n. 45.

2. De censu & tributis s. collectis, n. 46, 47, 62.

Distinctio prædiorum ecclesiasticorum ratione tributorum, n. 47.

Terris tributorum expertibus, sicubi ad Ecclesias pervenerint, non facile tributa imposita fuisse à Principibus Christianis, nisi quando vel necessitas id exegerit, vel victoribus prima obedientiæ rudimenta præstari oportuerit, eòd.

Tributaria prædia cum ipso onere in Ecclesiam transire, eòd. & n. 48.

In vectigalibus ipsa prædia, non personas conveniri, & onera ista prædiorum esse, non personarum, ac quasi à prædiis exigì, atq; à possessoribus eo nomine conventis præstanda esse sine consideratione qualitatibus aut dignitatis, n. 48.

Omnem Ecclesiarum & bonorum ecclesiasticorum immunitatem ex Principum beneficio provenire, n. 49, 62.

Constitutiones Imperatoria de eiusmodi privilegiis, iisq; vel auctis, vel immunitis, extantes, n. 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58.

Munera extraordinaria quæ sint, & quæ sordida? n. 52. 56. 57.

Honorii Imperatoris benignitas quæ fuerit? n. 53.

Capitatio quid sit in constitutione Theodosii junioris? n. 55.

Nomen sordidorum munerum displicuisse aliquando Imperatoribus, n. 57.

Ex antè recensitis Observationes duæ, 1. immunitates ecclesiasticas non ex Jure divino, sed ex mero Jure humano positivo provenire, & quidem ex concessione Principum; 2. nondum eo tempore distinctam fuisse dotem ecclesiasticam, aut mansum in dotem datum, ab reliquis bonis quacumque liberalitate in Ecclesiam translatis. Quibus appendicis locò additur: non vanam esse aut confictam Panormitani & reliquorum Canonistarum distinctionem, quæ Ecclesiam ad onera perpetuò insita & immutabilia teneri, ad variabilia autem & repentina non teneri contendunt, n. 59.

Inter extraordinarias collationes, quibus immunes fuerunt Ecclesie non referri eas, quæ ex gravi aliqua & urgente Reip. necessitate indicuntur, n. 60.

Subjunctis Canonistarum limitationibus & earum confutationibus, n. 61, & 62.

Privilegium immunitatis generaliter concessum non includere casum necessitatis publicæ; & necessitatibus subveniendum esse cum jactura universorum, non quorundam tantum, n. 60.

Principem augere & minuere pro lubitu posse immunitatis ecclesiasticæ privilegia sine cujusquam alterius consensu; & in solius Principis voluntate consistere, quousque valere velit privilegia à se liberaliter concessa, n. 62.

SEPTIMUM dotis ecclesiasticæ privilegium esse, quòd ejus dominium transferatur in Ecclesia n. absq; traditione, n. 63.

Istud habere etiam locum in reliquis rebus Ecclesie donatis aut venditis, eod. Traditione vel verâ, vel Symbolicâ translationem domini fieri magis solennem tantum, eod.

Non illicò ad substantiam actûs pertinere ea, quæ ad solennitatem aliquam externam conducunt, & non protinus negocium ipsum constituere, quæ probationi inserviunt, eod.

Quàm amplum & latè patens faciant Canonistæ præsens privilegium? eod.

OCTAVO competere doti Ecclesiasticæ universa illa privilegia, quæ in Jure concessa inveniuntur doti uxoriæ, n. 64.

Quid de matrimonio spirituali sentiendum? remissivè eod.

Pro Ecclesiâ omninò laborandum esse, ut habeant ejus ministri, unde vivere & cultum divinum peragere queant, eod.

Dotis

*Dotis ecclesiastica constitutionem non esse necessariam, eod
Interesse Ecclesie, dotem constitutam salvam habere & per concessa privilegia
conservare, eod.*

ANtiqvisima hæc inter ipsos
Gentiles nota est opinio, in nul-
lius bonis esse, nec in commercium
proinde venire posse res sacras,
quam proponit Marcianus Jctus in
l. 6. §. 2. ff. de R. D. Sacræ enim dice-
bantur demum res illæ, quæ publicè
consecratæ, non privatè, *d. l. 6. §. 3.*
quæque (Deo, non diis, diis enim plu-
ribus rem unam eandemque dedi-
care non licuit, uti optimè notat Anton.
Matthæus nepos ad §. 8. *Inst. de R. D.*)
publicè dedicatæ erant, sive in civi-
tate essent, sive in agro, *l. 9. ff. eod.* Et
dedicatio ista stante Republ. à Du-
umviris fiebat, quibus populus jus
dedicandi concesserat; mutatâ eâ-
dem à Principe, vel eo, cui ille dedi-
candi dederat potestatem, *d. l. 9. §. 1.*
Vid. Joh. Selden. *de Synedr. lib. 3. c. 13.*
num. 5. Eratque tanta apud eos re-
ligionis vis atque numinis reveren-
tia, ut etiam in ruderibus sacrum ag-
noscerent characterem. Semel enim
æde sacrâ factâ, inquit Marcianus
in *d. l. 6. §. 3.* etiam diruto ædificio,
locus sacer manet, hoc est, talis ut
non possit trahi in commercium. *l. 73.*
ff. de contr. empt.

II. Hæc gentilium pietas exem-
plo fuit Christianis, ut & ipsi non

minus ea, quæ DEO consecrata erant,
commercio hominû eximerent, & vel-
uti transcendentia extra omnia civi-
tatis jura ponerent. Quò imprimis facit
constitutio Justiniani in *l. 21. C. de SS.*
Eccles. Eaque propter in ipsâ etiam Ec-
clesiâ, severè animadversum fuit in e-
os, qui res sacras alienare, atque contra-
ctûs circa illas celebrare ausus fuisset,
uti quamplurimis veterum sententiis
confirmat Gratianus *caus. 2. q. 2.*
Hinc adeò Ivo Carnotensis *epist. 111.*
nullâ ratione admittit, ut in usûs
alios vertantur bona Ecclesiastica,
quàm quibus ab initio destinata
fuèrunt. *Res enim Ecclesiasticæ,*
inquit, *sicut testantur etiam secu-
li leges, quia divini juris sunt, in
nullius bonis sunt & ideò prorsus
errat, qui pro suis occasionebus, aut
principum iustionibus, à quibus eas
maximè servari convenit, usurpat
& male tractat.* Et in *epist. 282.*
ait item: *Cum ea, quæ Xenodochiis,
Prochotrophis vel aliis religiosis do-
mibus devotio fidelium pro redem-
ptione animarum suarum dare con-
suevit, ad sustentationem eorum, qui
ibi commorantur, non jam in hu-
manis rebus computanda sunt,
quia DEI sunt, oportet rectores
Ecclesiarum, ut ea tanquam divina
patri-*

patrimonia in defensionem Ecclesie suscipiant &c. sent, operamq; et mercedes p^{er}as solverent. &c.

III. Memorabile est, quod de campanâ jam baptizatâ & appensâ, per rei vindicationem ab artifice, cui satisfactum & precium solutum non fuerat, in iudicium deductâ refert Antonius Mornacius *ad l. 1. ff. de R. D.* Ejus verba, quantumvis prolixiora, quia specialem casum continent, integra adscribam. *Adjiciendum, inquit, hic existimavi, quod anno 1603. 19. Febr. malam fidem adituorum Ecclesie parœcialis montis desiderii publicè exeruit. Cùm enim faber ærarius nolas eis pulchrè affabreg; factas exhibuisset, illasq; sacrari, Deoq; dicari ac benedici, seu ut vocitat vulgus, baptizari, inò & adpendi, nullâ accepta ab ipsis pecunia passus fuisset: postea tamen mercede p^{er}ta, qualis ille Horatianus Laomedon, destituérunt perfidi illi nebulones artificem, quasi opus ita sacratum dicatumq; DEO vindicare deinceps nemini citra sacrilegii crimen liceret. Consuluit igitur elusus faber jurisperitos, quorum consilio vindicavit constatas appensasq; nolas. Jure enim vindicasse dixit patris Juridicus. Appellare nihilominus parœciali ausi sunt Senatam, qui auditis hinc inde patronis fabri istum posse vindicare nolas, easq; de summo, in quo appense erant, deponere, quantumvis sacratas atque benedictas, censuit, nisi metallam, quo constata fuseq; fuis-*

IV. Utrum hanc decisionem probatura sunt universa & singula Pontificiorum dicasteria, videant ipsi inter se. Enimverò res sacras dicit Johannes Azorius *Institut. moral. lib. 9. c. 27.* esse Sacramenta; deinde altaria, vasa, vestes, Sanctorum reliquias, imagines, in quibus Sancti coluntur, denique omnia, quæ pertinent ad cultum divinum, & usibus divinis & sacris deputantur, quæ solent esse consecrata aut Episcopali autoritate certis ritibus & precibus adhibitis ad divinos usûs & Ecclesiastica ministeria destinata. Quis verò negaret jam, inter res sacras referri debere etiam campanas? Sed enim res sacras duùm esse generum, post Johannem Fabrum ait Mornacius *d. l.* quasdam esse deputatas DEO immediatè, ut calices, cruces, ornamenta, & has alienari non posse; aliquas verò mediatè, ad servitium servientium DEO, ut fundos & similia, & has alienari posse ob utilitatem Ecclesie, vel necessitatem, atque inter has ultimas referri debere campanas. Non malè, nisi quòd non satis conveniat ista distinctio praxi pontificiorum, quippe qui campanis per baptismum specialiter adhibitum facultates & virès planè supernaturales sese conferre persuasum habent, & sic in eodem censu cum fundis habere nequeunt.

Nec

Nec enim quicquam eis in baptizandis hominibus superest, quod non adhibeant æquè baptizandis campanis. Rogantur susceptores, imponitur sancti sanctæve alicujus nomen, ipsa campana lavatur aquâ cum invocatione Dei Patris, Filii ac Spiritûs S. inungitur chrismate, sale ac sputo, abstergitur speciali formâ linteo, exorcisatur &c: quos ritûs omnes falsè perstringit Andreas Rivetus in *Catbol. Orthodox. tract. 2. quest. 17. num. 11. seqq.* ut maximè non tam baptizari, quàm benedici campanas vulgò statuunt Pontificii. Vid. Joh. Bapt. Casalius *de veter. Sacr. Christ. ritib. cap. 43.* Quod si per baptismum hunc insuper campanis perinde ut hominibus characterem imprimi statuunt, vix erit, ut vindicationem admittant juris ejus, quod quis antea in materiâ habuit.

V. Id tamen certum est, res sacras quandoque generaliter dici de omnibus illis, quæ quoquo modo ad religionem promovendam faciunt, & hinc ab Interpretibus rectè statui duplices. Aut enim ad usum & cultum divinum directò & simpliciter destinatæ sunt: ut templa, donaria, calices, libri & omnis alia supellex sacra; aut non sunt deputatæ ad Dei cultum immediatè ac simpliciter, sed ad sustentationem ministerii, veluti redditûs annui, prædia &c. Ego illas distinctionis gratiâ sa-

cras, has Ecclesiasticas commodiùs dici existimo. Utræque DEO dicatæ dicuntur; *c. nulli. 12. q. 2.* Sed illæ majorem cum cultu divino habent connexionem, hæ remotiùs illum attingunt, imò ferè non attingunt. Et neutræ proinde possunt alienari, nisi ex causâ gravissimâ, quæ examinari ab Episcopo & reliquo clero debet, & sub certis solennitatibus, *l. 14. l. 21. C. de SS. Eccles.* Sed hæc tamen faciliùs, quàm illæ, in commercium veniunt, ex eâ ratione, quòd cultum divinum immediatè non attingant. Vid. Joh. Schneide-
wein & Joh. Harprecht *ad. §. 7. Inst. de R. D.*

VI. In posteriori genere eminet & præcipuum tenet locum dos Ecclesiastica, quæ singulare hoc habet, quod ideò, quia ex mente & sententiâ Canonistarum Ecclesia hodiè sine dote consecrari non debet, ipsa quodammodo in Ecclesiæ prærogativam veniat, & eodem ferè cum illâ privilegio gaudeat. Posito enim, quod volunt Canonistæ, Ecclesiam sine dote consistere non posse, in promptu erit conclusio, non magis dotem, quàm ipsam Ecclesiam alienare licere. Et quia Ecclesia religionis & fidei mater perpetua est, ita ejus patrimonium jugiter servari debet illæsum, *d. l. 14. C. de SS. Eccles.* Si tamen gravis instet necessitas, in comparatione

Hh

ne

ne facilius, nisi fallor, dos constituta, quippe quæ ex se usum aliquem præbet, quam Ecclesia, alienari poterit. Quia enim dos constituta non facit ipsam Ecclesiam, sed est accessio Ecclesiae, non erit sane accessionis ejus tanta dignitas, quanta ipsius rei principalis. Et magis igitur ipsius Ecclesiae, quam bonorum ejus prohibita est alienatio, *autb. multo magis. C. de SS. Eccles.* Privilegia namque rebus Ecclesiasticis, ne alienari possint, concessa sunt propter ipsas Ecclesias. Propter quod autem unumquodque tale est, illud magis tale est, ex communi Philosophorum axioma.

VII. Quod si alienare dotem Ecclesiasticam omnino necesse fuerit, haud paulo accuratius observari debere solemnitates existimo, quam in reliquis bonis Ecclesiasticis, dum tamen prolixiores istos tractatus temporis ratio & necessitas ipsa admittat. Quantis enim ambagibus alienatio talium rerum fieri debeat, & quibus requisitis intendere eam liceat, eleganter & in compendio quasi exponit Joh. Paponius *lib. 1. tit. 13. arst. 3.* Conf. Gvid. Papæ *quest. 149. seq.* Alfons. Vilagut *integr. tract. de reb. Eccles. malè al. & Dd. communiter ad tit. Decretal. de reb. Eccles. al. vel non.* Istæ solennitates omnes multo accuratius & sollicitè magis observandæ sunt, si de

alienatione rerum ad dotem Ecclesiae pertinentium quæstio fuerit, quam ubi de rebus donatis aliis agitur. Cavendum enim in illis maximè hoc est, ne successu temporis indotata relinquatur Ecclesia & ministri ejus, si aliunde non habeant, unde vivant, egere & esurire cogantur. Quandoquidem dos ipsa, necessaria plerumque ministris præbet alimenta, quibus carere illi haud quaquam possunt; quæ autem adduntur insuper res ex pietate donatæ, uberiores solent facere victum, & lautiores instruere mensas, sed quas noluit olim Ecclesia antiqua, & quibus ad luxum proclivis admodum est descensus, quæque adeò cultum divinum sufflaminant sæpius, quam promovent.

VIII. Diximus hætenus, dotem Ecclesiasticam per abdicationem domini privati, quod hominum est, in dominium divinum, non generale illud & supereminens, quod omnium rerum est, sed speciale planè & ab humanâ proprietate liberum transisse; deinde, factum hinc, ut nullum amplius in illis bonis inter homines esset commercium. Et sic duo jam dotis Ecclesiasticæ expendimus privilegia. Quorum primum illud fundamentum esse videtur reliquorum omnium. Nec repugnat, quod Ecclesiae datum aut donatum dicatur id, quod in dotem datum est,

est, atque sic Ecclesiae dominium istius rei acquisitum videatur. Est enim Ecclesia corpus aliquod mysticum, cuius caput est ipse Christus & DEUS, ut adeo, quod Ecclesiae proprium est, in ipsius DEI dominio esse intelligatur. Cui accedit, quod etiam in secularibus dos tam in mariti, quam in Uxoris dominio esse dicatur, l. 30. C. de jur. dot. quamquam crassiusculè hic istud applicetur, neque similitudo matrimonii hic satis apta & conveniens sit, uti supra explicavimus.

IX. Pertinet huc insignis constitutio Karoli M. apud Benedict. Levit. l. 6. capit. 305. quam plerumque adscribere operæ erit precium, ut quæ religione res Ecclesiasticæ observatæ fuerint, clarius pateat. Omnia, quæ Domino offeruntur, procul dubio Domino consecrantur. & non solum sacrificia, quæ à Sacerdotibus super altare Domino consecrantur, oblationes fidelium dicuntur, sed quæcunque ei à fidelibus offeruntur, sive in mancipiis, sive in agris, vineis, sylvis, pratis, aquis aquarumve decursibus, artificiis, libris, utensilibus, petris, edificiis, vestimentis, pellibus, lanificiis, pecoribus, pascuis, membranis, mobilibus & immobilibus, vel quæcunque de his rebus, quæ ad laudem Dei fiunt, vel supplementum Sanctæ Dei Ecclesiae ejusque sacerdotibus, atque ornatum

prestare possunt, Domino, Ecclesiaeque sive à quibuscunque ultrò offeruntur, Domino indubitanter consecrantur, & ad jus pertinent Sacerdotum. Et quia Christum & Ecclesiam unam personam esse veraciter agnoscimus, quæcunque Ecclesiae sunt, Christi sunt. Et quæ Ecclesiae vel in supradiictis vel in quibuscunque speciebus, sive pollicitationibus, sive pignoribus, sive scriptis, sive corporalibus rebus offeruntur, Christo offeruntur, & quæ ab Ecclesia ejus quocunque commento alienantur vel tolluntur, sive alienando, sive vastando, sive invadendo, sive minorando, sive diripiendo, Christo tolluntur. Et si ab amico quippiam rapere furtum est, præcipuè Christo Domino vestro, qui est Rex Regum & Dominus dominantium, aliquid auferre, alienare, subripere vel vastare sacrilegium est. &c.

X. TERTIUM privilegium dotis Ecclesiasticæ est, quod ejus administratio pertineat ad Episcopum, ejusque curæ tota subjecta sit. De quâ re aliquot recenset Canones Gratianus caus. 10. q. 1. videlicet ex Concilio Toletano III. Sic quidam contra omnem auctoritatem Ecclesias, quas edificaverunt, postulant consecrari, ut dotem, quam eidem Ecclesiae contulerint, censeant ad Episcopi ordinationem non pertinere. quod factum taliter in præter-

Hh 2

ito

ito corrigatur, ut & in futuro ne fiat, prohibeatur: & omnia secundum constitutionem antiquam ad Episcopi ordinationem & potestatem pertineant. Et ex Concilio Cabalonensi II. Decretum est, ut omnes Ecclesie cum dotibus suis, & decimis, & omnibus suis juribus in Episcopi potestate consistant, atque ad ordinationem suam semper pertineant. Item ex Concilio Antiocheno: Quaecunque res Ecclesiasticae sunt, convenit cum omni diligentia & bona fide, quae Deo debetur, qui omnia praevidet & cuncta judicat, gubernari & dispensari cum iudicio & potestate Episcopi, cui totius plebis anima videntur esse commissa. Sic & ex concilio Aurelianensi: De his, quae parochiis in terris, vineis, mancipiis atque pecuniis quicumque fideles obtulerint, antiquorum canonum statuta servantur, ut in Episcoporum potestate consistant.

XI. Ejus subjectionis mentio plerumque fiebat in chartis dotalibus. Sic enim in Concilio Braecarenensi II. c. 5. constitutum legitur: Hoc tamen unusquisque Episcoporum meminerit, ut non prius dedicat Ecclesiam, nisi antea dotem basilicae & obsequium ipsius per donationem, chartulam confirmatam accipiat. Et extat apud Gratianum c. placuit. 1. q. 2. Imò verò

etsi subjectionis istius expressa mentio facta nulla fuerit, ipso jure tamen dos constituta unà cum ipsa Ecclesia Episcopo istius dioeceseos subesse intelligebatur, uti optimè notant Ant. Bengueus & Franc. Pinson. de benefic. tit. de dot. constit. §. 3. n. 5. quemadmodum & reliqua bona universa Episcopo commendata erant. Inde adeò in Concilio Gangrensi circa annum Domini CCCXXIV. can. 7. constitutum legitur: Si quis oblationes Ecclesiae extra Ecclesiam accipere vel dare voluerit, prater conscientiam Episcopi, vel ejus, cui hujuscemodi officia commissa sunt, nec cum ejus voluerit agere consilio, anathema sit. Et canone 8. Si quis dederit vel acceperit oblata prater Episcopum vel eum, qui constitutus est ab eo ad dispensandam misericordiam pauperibus, & qui dat, & qui accipit, anathema sit. Qui ambo Canones adversus Euthathianos quidem confecti sunt, notante Francisco Longo à Coriolano *ibid.* simul tamen officium Episcopi exponunt, & quod non liceat alteri alicui illud intervertere.

XII. Postquam ita propter auctas Ecclesiae opes, & acquisita subinde latifundia non difficilior tantum & inulto operosior quotidiè fieret administratio Episcoporum, sed etiam invidiae inluper haud raro exponeretur, atque ob id Cleri-

Clerici perquam acerbè traducerentur, huic malo suâ ætate mederi cupiens Augustinus, à populo Oeconomicam istam curam suscipi voluit, seque liberari ab administratione petiit, sed impetrare tamen nequicquam potuit. *Pauperibus erogabat, inquit Possidius in vit. Aug. vel ex redditibus possessionum Ecclesie, vel etiam ex oblationibus fidelium. Et cum fortè, ut assolet, de possessionibus ipsis invidia Clericis fieret, alloquebatur plebem DEI, malle se ex collationibus plebis DEI vivere, quam illarum possessionum curam vel gubernationem pati.*

Sed nunquam id Laici suscipere voluerunt. Pari modo Johannes Chrysostomus Episcopus Constantinopolitanus ut administrationem patrimonii Ecclesiastici à se removeret, populum Constantinopolitanum rogavit, ut eam curam in se suscipere vellet. *Quare rogo & obsecro, inquit ille homil. 86. in Matth. arcam & torcular vestram devotionem fieri. Sic enim & pauperes faciliùs alentur, & DEUS glorificabitur.*

XIII. Utriusque hæc verba ostendunt, non repugnare naturam rerum Ecclesiasticarum temporaliùm, quò minùs cura & administratio earum ab Laicis suscipi possit. Etsi enim suscipere eam populus noluerit; non tamen id factum est propterea, quòd se inhabilem crederet, sed devotioni ejus potius id adscribendum est, ut testatum faceret, & sperare se benè,

& optimè sentire de ministerio, nec attendere idcirco vanos malevolorum quorundam sermones. Id interim inde colligere licet, non esse istam Episcopi administrationem, & tertium hoc dotis Ecclesiasticæ privilegium ex jure divino, sed potius ex jure Ecclesiastico positivo, quòd pro re natâ mutari, & in aliam planè formam verti queat. Quin utiliùs sæpè erit, Laicos bonæ existimationis & intemeratæ fidei ærario Ecclesiastico præficere, quàm Clericis in luxum sæpè nimium propendentibus & fruges consumere natis ejus curam committere.

XIV. QUARTUM privilegium dotis Ecclesiasticæ est, quòd ita exeat dominio donantis, ut nullum omnino jus ei reliquum sit. Sic enim apud Gratianum *c. noverint. 10. q. 1.* constitutum legitur in concilio Toletano, *IV. Noverint conditores basilicarum, in rebus, quas eisdem Ecclesiis conferunt, nullam se potestatem habere: sed juxta canonum instituta, sicut Ecclesiam, ita & dotem ejus ad ordinationem Episcopi pertinere.* Quòd pertinet, quòd ex Canisii *tom. 6. antiq. lect.* de Guntherio Comite refert Nicolaus le Maistre *de bon. Eccles. l. 2. c. 7.* noluisse eum ab initio ad interrogationem Virgilio Episcopi, à quo consecrationem petierat, profiteri, cujus in dominio esse deberet, quòd construxisset, monasterium; tandem verò, postquam retinisset Episcopus

consecrationem facere, promississe, velle se monasterium istud perficere, & cum omni proprietate suâ eandem Ecclesiam, si consecrasset, ad Salzburgensem sedem Episcopatus & ad illam dominationem pleniter per omnia secundum Canones tradere &c.

XV. Admittunt tamen Canonistæ, posse patronum tempore foundationis consensu Episcopi sibi reservare & stipulari censum quotannis solvendum, & alias indictiones extraordinarias, aut certa commoda & emolumenta alia. Verùm ut id fieri possit, plurima necesse est, ut concurrant requisita. *Primum* hoc est, ut reservatio ista aut stipulatio fiat tempore foundationis. Eâ enim jam fundatâ & consecratâ nihil amplius residuum est patrono, quod reservare sibi possit. *Secundò* requiritur, ut reservatio ista fiat consentiente Episcopo, quandoquidem Rector Ecclesiæ sine autoritate Episcopi promittere hîc nihil potest. *Tertiò* requiritur, ut per istam stipulationem dos non desinat esse sufficiens. Et proinde *quartò* sibi reservare nequidquam potest, qui dotem tantummodò dat necessariam. Vid. Rochus de Curte *de jur. patron. sub rubr. de util. n. 6.* Cæs. Lambertin. *quest. 3. art. 16.* Julian. Vivian. *part. 1. lib. 2. cap. 4. n. 19. & cap. 8. per tot.* Quartum tamen & ultimum istud requisitum necessarium forte non est, si pactus fuerit pa-

tronus, ad se spectare debere fructus Ecclesiæ, quando contigerit eam vacare, quale pactum admittit Rochus de Curte *d. l. n. 7.* Tum enim nihil interest, sufficiens tantùm, an exuberans fuerit dos constituta.

XVI. Est verò hoc non civili tantùm, sed etiam naturali juri consentaneum, ut cuique rem suam, prout libuerit, alienare liceat, atque integrum adeò sit in rebus donatis aliquod jus reservare, quo frui deinceps sine cujusquam contradictione queat. *Legem, quam rebus tuis donando dixisti, iudex impleri provideat,* ait Imperator in *l. 9. C. de donat.* Quemadmodum enim liberum est cuique, rem suam donare & non donare: ita liberum etiam est, donare eandem cum certâ qualitate, & cum onere, atque cum certâ reservatione. Antequam enim res ista exeat ex meo patrimonio, non possum prohiberi, quò minus legem donationi dicam, & rem non aliter nisi cum onere aliquo dimittam, cum eo tempore ego adhuc dominus sim, meaque rei moderator & arbiter. Neque id negant Canonistæ; sed consensum tamen Episcopi requirunt, eumque, ut arbiter, non ideò, quòd Episcopo in eâ re, ante donationem perfectam, aliquod jus competere putent, sed ut examinet ille, utrum onus adjectum pietati & Ecclesiæ ipsi non sit adversum, & utrum servari id salvâ justitiâ queat. Salvo hoc Episcopi consensu,
con-

concludit Antonius Dadinus Alteserra *ad c. 8. X. de consuetud.* posse patronum in fundatione quascunq; conditiones imponere, etiam si sint contra jus commune, dummodo non sint aliàs illicitæ & improbabilis. In diplomate Rudolphi Comitis Helffensteinii, quo monasterii olim Wisensteinensis fundatio continetur, hæc legitur cum consensu Episcopi facta reservatio: *“Trado firmiter S. Cyriaco, & ipsi servis Dei, qui ibidem constare noscuntur, --- ut potestatem illarum rerum habeant, & post obitum meum filio meo Ericho censum talem singulis annis faciant. Hoc est, quando ad servitium pii Regis perrexerit, unum Saumarium onustum præsent cum homine, qui illum ducat. Similiter secundâ vice faciant, si iter in hostem eodem anno contigerit &c. apud Mart. Mager. de advocat. arm. cap. 9. n. 463.*

XVII. Reservationes tales etiam in aliis donationibus, & quidem in his facilius, quàm in dote constituenda admittuntur, quandoquidem donationes istæ ultra dotem accedunt, & auctiores plerumque faciunt facultates Ecclesiæ. Augmentum autem, quod ultra necessaria vitæ subsidia, ministris Ecclesiæ destinatur, cum aliis communicari, & sub hoc onere ab initio constitui potest. In antiquitatibus Tricasinis fol. 284. refertur Caroli Calvi diploma, quo

Comitis Aledranni donationem confirmat, in quo hæc inserta leguntur verba: *Et annis singulis volumus, sicut in eorum privilegio continetur, ut partibus Comitum, quia de suo iure ipsæ res quondam fuisse noscuntur, in festivitate S. Petri argenti, denarios viginti ejusdem loci abbas persolvat. Et fol. 303. Henrici Comitis recensetur rescriptum, in quo canonis Ecclesiæ B. Lupi jus piscandi largitur his verbis: Concessi etiam memoratis Canonicis totam aquam, quæ à molendinis de torrente infirmorum, usque ad grangiam (vid. de hoc vocabulo H. Spelmannus in glossario) S. Lupi, quæ vocatur bretonia juxta villers protenditur, ut nullus absque præcepto Abbatis vel Canonorum suorum in eâ piscari quocunque modo deinceps audeat, ita tamen, ut Ecclesia prædicta mihi meisque successoribus annuatim unum sextarium frumenti ad festum S. Remigii, perinde solvat. Et fol. 319. Clarendis Dominus de Capis donationi suæ hanc addidit clausulam: Prædicti vero fratres de Ripatorio propter accensivam istam reddere debent Domino de Capis vel mandato ejus, annuatim in perpetuum decem modios laudabilis bladi, qui capientur in grangiâ bellimontis ad terminos istos, in natali Domini medietas, & alia medietas ad sequens pascha &c.*

XVIII. Vi-

XXIII. Videntur autem istæ reservationes eum imprimis in finem additæ, ut conservaretur per eas, & identidem refricaretur memoria donantis. Sic enim se habet ingenium hominis, ut benefacta sua etiam post mortem celebrari exoptet, idque desiderium accenditur tantò magis, quantò fortior accesserit persuasio de salute æternâ per superstitem preces obtinendâ. Et sic namque edocti sunt in Ecclesiâ pontificiâ, qui pii & devoti esse cupiunt, multum sibi defunctis ad salutem professe preces vivorum, & has liberalitate atque beneficentiâ obtineri debere. Ut igitur preces istæ ne intermitterentur, utque perpetua consisteret memoria donantium, voluerunt illi per retributionem exigui cujusdam munusculi sibi ex rebus donantis reservatam, & heredibus suis quotannis præstandam, hanc sui memoriam renovare, & veluti per commonitorium aliquod instrumentum anniversariam nominis sui & bonorum operum à se præstitorum celebrationem injungere. Vid. Illephonsus Perez de Lara *de anniversar. lib. 1. cap. 1.* Sed de precibus istis quid sentiendum sit, videri potest Chemnitius *in exam. Concil. Trid. part. 3. p. 536. seq.* Joh. Gerhard. *Loc. de morte. numer. 281.* Dan. Chamier *panstrat. tom. 2. lib. 26. c. 24.*

XIX. Caterùm, quod ipsam Ecclesiæ dotem attinet, tantum abest, ut

extra conventionis regulas suprâ declaratas, quicquam juris Patrono reliquum sit, ut ne quidem administrationem ejus gerere licitum sit. Hoc tamen ei permittitur, ut si malè versari ministros deprehenderit, non solum admonere eos & increpare, verùm etiam deferre tam apud Episcopum, quam apud magistratum & Principem possit. *c. filiis. 16. q. 7.* Habet scilicet patronus, ut Gratianus iustic in verbis antecedentibus loquitur, jus providendi & consulendi, & sacerdotem inveniendi, sed non habet jus vendendi, vel donandi vel utendi tanquam propriis. Potest tamen insuper patronus impedire, ne reditus Ecclesiæ in alios usûs convertantur, quam ad quos tempore foundationis fuerunt destinati. item ne possit Episcopus Ecclesiam à se fundatam sine consensu suo alteri Ecclesiæ subicere, Panormitan. *ad c. suggestum. 20. X. de jur. patron.* Et quamquam Canonistæ admittere nolint, ut circa res temporales rationum redditio fiat patrono Laico, per *c. ex literis. 7. X. de jur. patr. & c. in Lateranensi. 31. X. de prebend.* Panormitan. *ibid.* Jo. Honorius *in summ. tit. de jur. patr. num. 42.* in nostris tamen Ecclesiis diversum obtinet, Sig. Finkelthaus. *de jur. patr. cap. 2. n. 25.* nec excludi patronus commodè potest, quippe cujus interest, salvam manere Ecclesiæ dotem, eò, quod ubi ad paupertatem redactus fuerit, ab Ecclesiâ

clesiâ temporalis vitæ suffragia ei debeant suppeditari, *c. quicumq.*, 16. q. 7. Carpzov. *in Jp. Consist. lib. 2. def. 316.*

XX. Ex quibus patet, res in dote Ecclesiasticam datas ex dominio donantis prorsus exire, & aliam planè qualitatè induere. Sed observandum tamen est, in antiquis chartis domini vocabulum sæpè improprie pro imperio, aut jure superioritatis accipi, nec proinde, ubi de reservato dominio verba concepta leguntur, illicò accipiendâ sunt de jure tali, quo res propria est, cum & intentio donantis & ipse verborum contextus huic explicationi sæpè repugnet. Exempli gratia, in diplomate WENCESLAI Electoris Saxonie gloriosissimæ memoriæ, quod supra *cap. 5.* recensui, hæc leguntur verba: *De quibus bonis præfatis dicti altaris Rector pro tempore existens Dominis capelle præfate tres sexagenas præcisorum grossorum, cum decem grossis latis, annis singulis ministrabit. Dantes proprietatem eorundem plenariè Ecclesiasticæ libertati: cedentes liberè pro nobis & heredibus nostris omnibus & singulis feudis & juribus, quæ nobis in dictis bonis hætenus competebant, seu quomodolibet competere possint in futurum. Jure tamen superioritatis, tuitionis & domini nobis & Successoribus in eisdem specialiter reservatis &c.* Ipsa verborum connexio manifestum facit, domini

vocabulum in hac reservatione nullo modo significare proprietatem, quippe quam in verbis antecedentibus plenariè translata voluit donator in Ecclesiam. Explicandum igitur istud erit de dominio generali, aut imperio potius, quod *πᾶν τὸ κτᾶν* dicitur Apollodoro. Quin etsi nihil omninò dixisset Princeps, nec superioritatem sibi expressè reservasset, verius tamen est, superioritatem istam à concedente reservatam intelligi, quamvis castrum Ecclesiæ dederit, uti multorum auctoritate confirmat Thomas Michael *de jurisdict. conclus. 25.* quibus addi potest Tiber. Decian. *respons. 5. num. 17. vol. 4.*

XXI. Propriè autem si domini vocabulum accipiatur, tantum abest, ut istud patrono in dote constitutâ competere possit, ut nec reservare istud per expressam conventionem ei liceat. Est enim istiusmodi dotis constitutio donatio quædam, quæ est species alienationis, & talis quidem, per quam de dominio transferendo agitur, unde rectè genus acquisitionis dicitur *pr. Inst. de donat.* Sive igitur ea domini acquirendi causa dicatur, §. 40. *Inst. de R. D. l. 1. §. 1. ff. de offic. procur. Caf. sive modus, §. fin. Inst. de us. & habit.* hoc tamen per eam agitur, ut dominium transferatur, & quidem in perpetuum, & proinde pacisci donator nequit, ut res donata in dominio suo maneat.

Hoc enim principaliter in dote constituenda exigitur, ut donator eam mente det, ut statim velit accipientis fieri, nec ullo casu ad se reverti, *per l. 1. ff. de donat.* Atque ex his principiis sine ulteriori interpretatione intelligi potest, quod scribit Modestinus Pistoris *cons. 45. numer. 11.* Wenn gleich einer eine Kirche selbst bauet/fundiret und dotiret/ so überkömmt er doch dadurch keine Gerechtigkeit zu den Kirchengütern/ sondern was er vorhin vor Gerechtigkeit gehabt an den Gütern/ so er der Kirchen gegeben/die verleihet er/und sobalden die Güter einmahl ad pios usus und zu einer Kirchen und Stifft gewendet/ so werden sie/ nach Ordnung der Rechten/ divini juris, und gehören nicht mehr den Lehen zu/ sondern sind gar extra commercium hominum.

XXII. QUINTUM dotis Ecclesiasticæ privilegium est, quod exempta ea sit jurisdictione seculari. Nolo hic excurrere in prolixam istam de origine & ratione hujus exemptionis disputationem, quandoquidem ratio instituti nostri hoc non patitur. Id verò certum est, non alia ejus fuisse initia, quam ex Principum sive concessione, sive permissione. Sæpè

enim invasam & occupatam istam ab Episcopis fuisse potestatem, historiarum nos docent monumenta. Secularis autem primis nulla omninò talia erant judicia, Ecclesiæ nulla jurisdictio, nullum forum Episcoporum; sed ultima animadversio per excommunicationem expediebatur, quæ tamen & ipsa nullam adjunctam habebat potestatem *αναγκαστικήν*, sed in eam rem implorandum erat, si poterat, brachium seculare. Antiquo hoc jure sublato jurisdictio Episcoporum cœpit esse maxima, & non æmula tantum jurisdictioni civili, sed ex affectatâ Episcoporum ambitione etiam superior. Vid. Jac. Sbrozzius *de Vicar. Episc. lib. 2. quest. 26.*

XXIII. Notandum tamen, jurisdictionem Ecclesiasticam non illicò & uno quasi momento ad *ἀκμην* istam pervenisse, sed exigua primum habuisse initia, & majora quotidiè incrementa cepisse, donec per Episcoporum *ἀλαζονείαν* principibus secularibus omnis omninò jurisdictio, quæ illis antehac in negociis Ecclesiasticis competierat, adempta & erepta fuit. Ita namque in personas primum jurisdictionis Episcopalis terminabatur. De bonis autem Ecclesiasticis nullam adhuc penes Clericos erat judicium, sed penes alios à Regibus singulariter ad id constitutos, quos Vicedominos, & Advocatos aliquando vocabant. Inter Leges Longobardorum *lib. 3. tit. 1. unde-*

undecima hæc est: *Volumus primò, ut neque abbates, neque presbyteri, neque diaconi, neque subdiaconi, neque quislibet de clero, de personis suis ad publica vel ad secularia judicia, trahantur, vel distringantur: sed à suis Episcopis iudicati iustitiam faciant. Si autem de possessionibus sive Ecclesiasticis, sive suis propriis super eos clamor ad iudicem venerit, mittat iudex clamantem cum misso suo ad Episcopum, ut faciat ei per advocatum iustitiam percipere. Si verò aliqua inter eos fuerit orta intentio, quam per se pacificare non velint, aut non possint, tunc per advocatum Episcopi, qualem iusserit, causa ipsa ante Comitum veniat vel iudicem, & ibi secundum legem finiatur, anteposito sicut dictum est de personâ Clericorum.* Eodem pertinet, quod habetur in *Capitular. lib. 3. cap. 11. de advocatis, Vicedominis, vicariis & centenariis pravis, ut tollantur: & tales eligantur, quales & sciant & velint iustè causas discernere & terminare.* Eo igitur tempore alia prorsus fuit rerum facies, & ne quidem de bonis Ecclesiæ in iudicio Episcopali disceptari potuit, sed apud Advocatum, qui utique de Clero non fuit, sed à principe postulabatur, *capitul. lib. 7. c. 308.* tantum abest, ut bona Clericorum patrimonialia eo tempore exempta fuisse dici queant, quæ tamen ad forum pertinere Ecclesiasticum, neque iudicio seculari amplius subesse, magno

cum applausu docent hodiè Canonistæ nonnulli. Vid. Michael Ferro Manrique *de diff. & concord. utr. for. quæst. 22. num. 3.* Thom. Sanchez *consil. moral. lib. 2. c. 4. dub. 55. & dub. 57.*

XXIV. Successu tamen temporis etiam de Ecclesiæ bonis in iudicio Episcopali cognitio institui cœpit, nec verò de quibuscunque illicitò, sed primitus, ut videtur, de illis, quæ in dotem data fuerant. Refero eò constitutionem, quam recenset Benedictus Levita *capitul. lib. 7. c. 213.* Multi contra canonum statuta Ecclesias, quas edificaverint, postulant consecrari, ut dotem, quam eidem Ecclesiæ contulerint, non censeant ad Episcopi ordinationem pertinere. quod factum est in præterito, displicet, & in futuro prohibetur; sed omnia secundum constitutionem antiquam ad Episcopi ordinationem & potestatem pertineant. Quæ eadem verba ex Concilio Toletano III. recenset Gratianus *c. Sic quidam. 10. q. 1.* Et in illis non solam administrationem, sed sublimius aliquod jus Episcopo commissum esse, colligitur ex eo, quod non ad solam ordinationem, sed etiam ad potestatem ejus, quæ de iudiciariâ commodè intelligi potest, pertinere dos constituta dicatur. Et hoc sensu accepisse verba ista videtur etiam Benedictus Levita, cum in ejus compilatione & præcedens

cedens & subsequens capitulum ad judicia formanda pertineat.

XXV. Sed & in aliis donationibus id maximè dederunt operam, ut res donata ab jurisdictione seculari exempta fieret. Quare, si ipse terræ Dominus, qui τὸ κῆριον tenebat, donator erat, plerumque is in chartâ donationis privilegium hoc immunitatis addebat, totumque locum, quem donaverat, liberum faciebat. Illustre hujus exemplum occurrit apud Nicol. Camuzat in *antiq. Triasfin. pag. 80.* ubi Childericus Rex monasterio à Berchario Abbate ædificato inter alia hoc largitur privilegium. *Concedimus, inquit, ut nullus judex publicus, quolibet modo, judiciariâ accinctus potestate incurret ipsius monasterii ubicunque ad præsens eorum maneat possessio vel dominatio, aut quod in antea, ut diximus, fuerit additum vel condonatum, nec ad causas audiendum, nec fidejussores tollendum, ne fredas exigendum, nec mansiones faciendum, nec rotaticum ----- exactione præsumatur, &c.* Apud eundem p. 84. Carolus calvus Monasterio puellari immunitatem concedit his verbis: *Hoc autem præcipue ex auctoritate DEI omnipotentis seu nostrâ regali auctoritate interdicimus, ut neq; Comes, neq; Advocatus, neque alia potens persona in omnibus villis & possessionibus monachorum placitum suum teneat,*

neque fredas exigat, vel aliquam distriktionem faciat, neque homines S. Petri & S. Bercharii pro aliquâ offensa vel pro aliquâ re bannum Comiti, in omni potestate suâ persolvant &c.

XXVI. Quod si τὸ κῆριον non haberet donator in terrâ illâ, quam Ecclesiæ donaverat, implorari solebat Princeps vel ab ipso donatore, vel ab Episcopo, ut talem immunitatem concederet. Formula istiusmodi concessionis extat apud Marculfum *lib. 1. num. 3.* In eandem sententiam reperitur apud Aubert. *Miræum in donat. Belg. lib. 1. c. 89.* donatio, quam fecit Alidis domina de Boular, ubi inter alia ait: *Locum autem prædictum & omnes eleemosynas, prout dictum est, eisdem collatas ab omni exactione servitio & justitiâ seculari volui, & firmavi liberas esse in perpetuum & exemptas. &c.* Hæc exemptio parum roboris haberet, nisi accessisset confirmatio superioris, quæ in hunc modum concepta additur: *Et nos MARGARETHA Comitissa præfatam eleemosynam & omnia alia in dictis literis domina de Boular comprehensa grata & rata habentes tanquam terræ domina confirmamus. Et porro: Nos GUIDO Comes Flandriæ & Marchisus Namurcensis notum facimus universis, quod nos eleemosynam & omnia alia contenta --- rata & grata habemus, & ea tanquam terræ dominus confirmamus. &c.*

§. I. Sed

§. 1. Sed & aliàs, qvi jurisdic-
tionem habet in fundo aliquo, &
fundum illum cum omnibus juribus
& qualitatibus, uti optimus maxi-
mus est, donat, vendit, aut quocun-
que modo alienat, cum juribus istis
etiam jurisdictionem, quæ fundo isti
inhæret, transire dubium nullum est.
Concessa enim re principali, censentur
etiam concessa rei cohærentia,
quæ sine principali non subsistunt,
nisi aliud actum sit. Didac. Covar-
ruvias *pract. quest. c. 1. n. 10.* H. Zoe-
sius *ad Pand. tit. de jurisdic. n. 34.*
Matth. Stephani *de jurisdic. lib. 1.*
c. 38. n. 7. seq.

XXVII. Quia autem judicia
criminalia, quæ poenam sanguinis in-
ferunt, ab Ecclesiâ & personis Ec-
clesiasticis expediri minimè possunt,
c. clericis. s. X. ne Clerici vel mona-
chi. solebant sibi terræ Domini haud
rarò merum imperium & cogniti-
onem de criminibus reservare. Apud
eundem Miræum *lib. 1. cap. 43.* Car-
olus Bonus Flandriæ Comes in con-
firmatione privilegiorum monaste-
rii Loënsis hanc facit exceptionem:
“*Si autem furta, duella, raptus mu-*
“*lierum, quod vulgo dicitur Wis-*
“*uerdragan, homicidia infra præ-*
“*dictos terminos venerint, & ho-*
“*rum quorumlibet reus inibi capia-*
“*tur, vel si Ecclesia de hujusmodi cla-*
“*morem mihi faciente, sententia ca-*
“*pitali, aut membrorum mutilationi*
“*justè damnetur, quod modum vel*

vires ejus excedit, hoc procul dubio,
ad jus meum pertinebit &c. Ita et-
iam apud Nic. Camuzat. *in antiq.*
Tricass. pag. 307. Henricus Comes
Trecensis de libertatibus S. Lupi ver-
ba faciens hunc in modum constituit:
Concessi, quod homines dictæ Ec-
clesiæ S. Lupi, quos habet apud,
Trecas & habitura est, undecun-
que veniant, quamvis maneant in,
justitiâ meâ, in civitate & potestate,
Trecensi non respondeant alicui de,
cætero coram me vel meis ministris,
nisi pro forefactis furti, vel muti-
re, vel raptus, vel inventi fuerint,
presentaliter in forefacto, quod di-
citur mellee, & hoc quando sangvi-
nis effusio intervenerit. &c. Pari-
modo in bibliothecâ Cluniacensi,
quam edidit Andreas Qvercetanus
pag. 1510. legitur instrumentum per-
mutationis inter Humbertum domi-
num Belli-joci, & Ecclesiam Clu-
niacensem transactæ, in quo Hum-
bertus omni suo juri renunciat sub
hâc exceptione: *In suprascriptis,*
mansis cum hominibus & terris &
eorum pertinentiis, non nihil aliud,
retinemus, nisi in quolibet Curtili,
unum jornale & gardam & justiti-
am adulterii, & furti, & homici-
dii & effusionis sanguinis cum enor-
mi lesione factæ.

XXVIII. Sed & in civili juris-
dictione solebat sæpè secularis cum
Ecclesiasticâ concurrere, prout pa-
ctum conventum ab initio, aut lite

motâ transacta res fuerat. In eâdem Bibliothecâ Cluniacensi pag. 1533. refertur instrumentum compositionis inter Johannem de Blensco Militem, Dominum Ussellarum & Yvonem Abbatem Cluniacensem, "in quo sic ait Johannes: Compositum est, quod blaeria sit mea & heredum meorum dominorum Ussellarum in perpetuum, in terris eorundem circa Malletum, & terris, quæ tenentur ab eisdem usque ad metas lapideas ibidem positas & infixas, exceptis condemenis eorundem: In quibus ego & heredes mei nullam habebimus blaeriam seu aliam jurisdictionem: nec ipsi etiam in dictis condemenis habebunt blaeriam, sed ibidem servientem ipsorum ad custodiendas condemenas habere poterunt, qui pro damno sibi inibi allato poterit pignorare. Item dictus Abbas & successores sui & Ecclesia Clun. ac ego & heredes mei habebimus perpetuo justitiam & cognitionem forefactorum & delictorum, quorum emenda & sexaginta solidorum & ultra in prædictis terris condemenis supradictis exceptis, & in omnibus hominibus, quos habent in villis de Cortramblem, de Ongies & de Bisfie, equaliter & communiter habebimus, quæ magna justitia tam in cognoscendo, quam in sententiando, exequendo & justiciando, qualitercunque per gentem Ecclesie Clun. & gentem meam

& heredum seu successorum meorum in loco dictæ Ecclesie & mihi, communi communiter exequetur. Jurisdictio verò, cognitio, & justitia in terris, hominibus & locis omnibus supradictis citra emendam, LX. solidorum, quæ vulgariter parva justitia appellatur, blaeria excepta, ut supra dictum, dictæ Ecclesie Clun. perpetuo remanebunt. &c.

XXIX. Nec verò sine consensu ejus, cujus est jurisdictio, bona per donationem in Ecclesiam translata hoc fori privilegium nanciscuntur, cum alteri per alterum præjudicari & iniqua conditio inferri haudquam debeat, l. 74. ff. de R. J. l. 27. § 4. ff. de pact. & in puncto jurisdictionis etiam Papa cuique sua jura inviolata servari velit, c. 2. X. de religios. dom. Idque multo magis hodie obtinet, quandoquidem magistratus & terrarum domini plerumque jurisdictionem patrimoniam habent, quibus proinde invitis auferri istud jus nec potest, nec debet, ne cogantur videlicet carere fructibus jurisdictionis suæ, ut loquuntur, puta multis aliisque pœnis pecuniariis, quæ lucro talem jurisdictionem habentium cedunt. quo facit c. ex transmissa. X. de for. comp. imò verò contingere quandoque solet, ut ipsa alicujus bona in fiscum cadant, qui hoc beneficio & emolumento cum injuriâ privabitur, nisi in privilegium exemptionis consenserit fisci dominus.

XXX. Con-

XXX. Consensus tamen iste quam maxime necessarius est in rebus Ecclesiae in dotem datis. Postquam enim non de personis tantum, sed etiam de bonis Ecclesiasticis cognitio institui coepit in judiciis Episcoporum, & bona Ecclesiastica, praeter ea, quae immediate cultui divino inserviunt, κατ' ἐξοχήν dicantur illa, quae in dotem data sunt, his potius, quam reliquis, quae ex liberalitate piorum superveniunt, fori istud privilegium erit impertiendum. Nec dubito faciles hic futuros dominos & magistratus seculares, quandoquidem in iudiciis Ecclesiasticis jura Ecclesiam concernentia cognita magis sunt, magisque exercita, quam in judiciis secularibus; & ipse denique favor Ecclesiae hoc exigit, ut, si fieri potest, seorsim ab fori secularis tritura, & promiscuo Laicorum strepitu, causae ejus examinentur, & sua tum ministerio pie magis conservabitur autoritas, si extra populares civium congregationes in foro plane separato de eorum litigiis circa bona Ecclesiastica disceptetur.

XXXI. Idem hoc constitutum est in hisce provinciis Saxonice, ubi peculiaria judicia Ecclesiastica, quae Consistoria dici consueverunt, instituta sunt, non eum tantum in finem, ut de personis Ecclesiasticis ibi judicetur, sed etiam, ut de bonis Ecclesiae concessis si oriatur contro-

versia, isthic terminetur. Sic enim legitur in Ordinatione Electoris Augusti Ecclesiastica sub rubr. von beyden Consistoriis zu Leipzig und Wittenberg art. 7. was Sachen in das Consistorium gehörig. num. 4. Alle Sachen/so der Kirchen/Schulen/Hospitalen und Gemeiner Kastengüter/Lehen/Einkommen/Nutzung/Gebend/und Besserung/darzu der Kirchendiener Besoldung betreffen. Et sub rubr. vom Synodo bey unserm Ober Consistorio constitutum porro est: Wie denn auch was der Kirchendiener Unterhaltung/Pfarr und Kirchengüter/und verordnete Besoldung anlanget/da in denselben den Pfarrern/Kirchē und Schuldienern Eingriff/Verhinderung/ Nachtheil und Schaden/ von wem es auch geschehen/begegnet würde/ und solches nicht alsbald durch unser Synodi Befehl in Richtigkeit gebracht werden könnte/sondñ diese Sache besser Erkundigung und Ausführung bedörffte/dieselbige an die Consistorien/darunter sie gehörig/gewiesen werden soll. Ac ne quis hanc constitutionem ad bona

bona

bona Clericorum patrimonialia extendat, disertè ea excepta fuerunt in eadem Ordinatione *sub tit. von immunitatibus und Freyheiten der Kirchendiener* / his verbis: **Was aber ihrer und ihrer Weiber angefallene / oder erkauffte eigenthümliche Erbgüter / und dergleichen actiones reales, dingliche Spruch und Forderung betrifft / sollen unsere Kirchendiener an Orten / da andere unsere Unterthanen schuldig seyn Recht zu geben und zunehmen / deren Auftrag gewarten.** Et de his bonis sæpè in Gallia iudicatum refert Bergeronius ad Joh. Papon. *lib. 1. tit. 5. ar. 15.* presbyterum debere cedere rebus secularibus, nisi malit solvere & renunciare. Add. Carpzov. *Jp. Consist. lib. 2. def. 311.*

XXXII. Disquirendum nunc est de hominibus, utrum scilicet villicis sacre Ecclesie competat privilegium fori Ecclesiastici, ne aliò, quàm ad pontificium tribunal evocentur? Non competere, ait Felinus vel potiùs commentator ejusdem in *cap. 2. X. de for. comp.* nisi in tribus casibus, 1. quando privilegium, quod habet Ecclesia, ad ipsos etiam villicos extenditur, 2. quando tales rustici habent generalem administrationem, cujus respectu stare necesse habeant

coram iudice Ecclesiastico, 3. quando rustici conveniuntur super re, quam tenent ab Ecclesia. Sed Rhenanus Choppinus *de privileg. Rusticor. lib. 3. c. 1. n. 4.* explosis istis limitationibus secundum mores Gallicos, plebejos omnes Regio ac profanae jurisdictionis foro subijci scribit, nec adeò licere eis in magistratum Pontificium consentire, alioquin abusus nomine provocationes ad supremam Curiam institui. Exceptos tamen vult Colonos, quales Antiquitas in usu habuit, Ecclesie adscriptitios, servosque perpetuos. Quia enim hi partem quasi faciebant terrae in Ecclesiam translatae, non magis quàm ipsa terra per privilegium exempta, iudici seculari subiecti erant. Et de his quidem nullum fortè est dubium.

XXXIII. Sed & priores Felini limitationes sua habent fundamenta juris, nec rejici temerè possunt. Quod enim primam attinet, præsupponendum est, privilegium Ecclesie ab ipso Principe sine ullius præiudicio concessum esse. Tale enim privilegium cur observari non debeat, nulla ratio subest, præsertim si istud forum privilegiatum, uti in nostris provinciis fieri solet, ab ipso Principe constituatur, & ex eius imperio dependeat. Princeps enim uti suae jurisdictionis æstimator est, Franc. Valens in *concord. jur. Pontif. disp. 3. quest. 4. sect. 4. n. 12.* ita eam exercere potest

potest per quoscunque & quando-
cunque vult, dummodo ea, quæ na-
turam processûs judiciarii constitu-
unt, non omittantur. Altera limi-
tatio probatur ex *Clementin. 2. §. ut
autem. de relig. dom. l. 19. §. 1. ff. de
judic. l. 1. C. ubi de ratiocin.* in quo
textu speciale reddendarum rationum
forum ab Imperatoribus constitutum
fuisse, notat Vulteius *ad d. l. 1. n. 4.*
Add. Francisc. Munnoz de Escobar
de ratiocin. administr. c. 7. n. 50. Joh.
Heeser *de ration. redd. loc. 5.* Tertia
limitatio nititur principio juris, illic
etiam forum competens esse, ubi res,
de quâ agitur, sita est, *l. 3. C. ubi in
rem act. l. un. C. ubi de possess. ag.* ad-
cò, ut etiam Clericus ex eâ ratione
in foro seculari stare teneatur, Ma-
rian. Socin. *ad c. 3. X. de for. comp. n.*
10. Andr. Gail. *1. obs. 37. n. 4.* & ibi
Bernhardus Greven. quia scilicet non
tàm persona, quàm res ipsa in judi-
cium trahi intelligitur. Non mirum
igitur etiam Rusticos actionibus rea-
libus conveniri posse coram iudice
Ecclesiastico, nec tàm ex privilegio,
quàm ex jure communi, quod forum
rei sitæ introduxit.

XXXIX. Quod nostros hodiè
attinet Dotales, difficile erit in hoc
articulo certi aliquid statuere, quan-
doquidem non diversæ tantùm eo-
rum existunt species, sed ex defectu
instrumentorum, incerta plerumque
eorum etiam est origo, uti supra
cap. 9. plenius exposui. Ausim ta-

men asserere, eos, qui agris paro-
chialibus colendis destinati sunt, ple-
rosque omnes olim, & ab initio,
cum donarentur, jurisdictione secu-
lari fuisse exemptos. Oportuit e-
nim, uti supra exposui, Ecclesiæ in
dotem mansum integrum, eumque
apsum, seu vestitum, h. e. cum man-
cipiis, qui eum colerent, dari. Atque
illi sine dubio partem faciebant ipsius
dotis, nec manumitti ab Episcopo pro-
lubitu poterant, ne destitueretur ager
suis cultoribus, neve defraudaretur
Ecclesia suis redditibus aut frugibus
inde speratis. Quapropter, quod to-
ti competit, privilegium, idem etiam
parti competere nulli dubitamus. Et
fuerunt ergò illi, à primâ sui origine,
cum ipso agro, magistratui Ecclesia-
stico subjecti, inque ejus forum trans-
lati. Nec obstat, quod plurimi eo-
rum hodiè sub Nobilium extent ju-
risdictione, neque foro privilegiato
amplius gaudeant. Id enim quibus
artibus contigerit, & quâ ratione pri-
vilegio isto suo privati fuerint, sequen-
ti capite exponam.

XXXV. Quòd si verò sint, qui
præter agros Ecclesiasticos, alios in-
super colant proprios, non nego, de-
bere eos agnoscere jurisdictionem
illius, cujus territorio agri isti con-
tinentur. Si enim Clericus pro-
pter rem, quæ privilegiata non est,
in foro seculari stare tenetur, quod
paulo ante dixi, & ulterius exponit

Kk

Dida-

Didacus Covarruvias *l. 1. var. resol. c. 4. n. 2.* Carol. Molinæ. *ad consuetud. Paris. §. 46. n. 20.* Anton. Fab. *Cod. l. 3. tit. 12. def. 15. n. 3. & def. 19. n. 7.* Nicol. Boër. *decis. 69. n. 6.* quanto magis Rustici illi, qui non Ecclesiasticis tantum, sed aliis etiam agris colendis operam suam impendunt, ad tribunal seculare vocati stare cogentur. Ubi-
cunque enim res aliqua sita est, ibi possessor ejus jurisdictionem agnoscere cogitur, si actione reali conveniatur, ut maximè privilegio exemptionis gaudeat, quia scilicet actio realis rem, non personam comitatur, *l. 24. ff. de obl. & act.* Frid. Hiltrop. *in process. part. 1. tit. 2. n. 49.* & magis ad rem, quàm ad personam habetur respectus; adeoque cum non tam reus, quàm res ipsa ab actore impetatur, defendere eam reus cogitur. Franzk. *ad tit. de judic. n. 48.*

XXXVI. Qui agros Ecclesiasticos titulo emptionis his conditionibus suos faciunt, ut in recognitionem dominii pristini quotannis vel certa servitia, vel censum certum præstent, non arbitror privilegio eos, quod rei inhaeret, privari debere. Retinuit enim Ecclesia sibi jus aliquod in re alienatâ, cujus intuitu res ista adhuc Ecclesiastica dici potest. Quod si verò nulla talis reservatio facta fuerit, & res pleno jure in Laicum transferatur, videtur ea recidere in pristinam causam & in jurisdictionem primitivam. Cessat enim

tum ratio, propter quam fundus ille antehac exemptus fuit, & quæ privilegio illi causam dedit. Quemadmodum igitur reliqui fundi omnes, qui in territorio sunt, nisi specialiter exempti sint, etiam de territorio esse intelliguntur, & ex hoc communibus territorii oneribus affecti sunt: ita etiam illi, qui in hanc causam recidunt, ad forum privilegiatum revocari amplius nequeunt, sed communi Laicorum jure deinceps utentur. Vid. Casp. Klock. *de contribut. cap. 11. num. 201.* Petr. Costal. *ad l. 17. ff. de usur. in fin.*

XXXVII. Regulariter igitur, qui verè & propriè dotales Ecclesiæ sunt, & in hunc finem ab initio Ecclesiæ agris in dotem datis mancipati sunt, aut adhuc mancipantur, jurisdictione seculari censeri debent exempti. Et tales in dubio intelliguntur omnes illi, qui vel ad censum perpetuo ex agris, quibus utuntur, Ecclesiasticis solvendum, vel ad servitia rustica uniformiter & in perpetuum præstanda, vel ad operas manuarum alias tenentur. Sed quia præsumptio ista non est juris & de jure, sed ferè hominis tantum, ideò quòd aliter sese res ea habere queat, & non ab initio tantum alia istorum hominum potuit esse conditio, sed etiam, si vel maximè verè dotales ab initio fuerint, hæc eorum conditio successu temporis variis modis amitti potuit, cautè utique & pro-

providè admodum agendum erit in judiciis, sicubi controversia status moveatur, ne vel eximantur illi temerè jurisdictione seculari, vel eidem sine justà ratione adjudicentur. Adque idcirco, nisi notoria planè & omninò certa esset hæc eorum qualitas allegata, noluerunt Antecessores nostri simpliciter & absolutè atque sine omni reservatione de jure isto pronunciare, sed salvum quandoque reliquerunt Domino jus, quod sibi ille vendicabat, cum onere tamen probandi, & præfixo in eam rem legali termino.

XXXVIII. Ex plurimis, quæ hanc in rem adduci possent, sententiis unam tantum adscribam his verbis conceptam: In Sachen Hanzen von Staupitz zu Dabrun an einem / und Henrich Lidiken Kirchen- und Pfarrmann daselbst am andern belangende verabschieden Wir verordnete Commissarien des Consistorii zu Wittenberg: Weil dieser Pfarren und Kirchen Lehen dem Churfürsten zu Sachsen und Burggrafen zu Magdeburg unsern gnädigsten Herrn unvermittelt alleine gehörig / so hat auch ermelten von Staupitz ohne seiner Churfürstl. Gnaden /

oder unsern als derselben verordneten Commissarien befehlich ermelten Pfarrer und Kirzman auszupfänden nicht gebühret. Derowegen der von Staupitz demselbigen das genommene Pfand ohn Entgeld / und unverschmälert fürderlichst hinwieder zustellen soll. Es wird Ihme aber dem von Staupitz hiermit vorbehalten / da er wie recht in Sächsischer Frist darthun und erweisen könte / oder wolte / daß die jurisdiction oder Bothmäßigkeit über solchen Kirchenbauer Ihme zuständig und gehörig / damit soll er gehöret und zugelassen werden / und erginge alsdenn ferner was recht ist. Verabschiedet im Consistorio zu Wittenberg den 23. Tag Novemb. 1575. Eaque sententia vires rei judicatz acquisivit, nec reperitur quicquam, quod intra terminum præfixum amplius movisset Nobilis.

XXXIX. SEXTUM dotis Ecclesiasticæ privilegium est, quod ab omni servitio, censu, tributo, aut aliâ quacunque exactione immunis esse debeat. De servitiis constitutum est in Concilio Wormaciensi

*can. 50. & repetitur à Benedicto Le-
vita Capitular. lib. 1. c. 91. & à Gratia-
no c. sancitum. 23. q. 8. his verbis:
Sancitum est, ut unicuique Ecclesie unus
mansus integer absque ullo servitio at-
tribuat, & presbyteri in eis constitu-
ti non de decimis, neque de oblationibus
fidelium, non de domibus, neque de atri-
is, vel de hortis juxta Ecclesiam positis,
neque de prescripto manso aliquod
servitium faciant, præter Ecclesiasti-
cum.* Tota ea constitutio de solo isto
manso, quem in dotem dare Eccle-
siae oportuit, accipienda est, ne quis
eam extendat ad fundos alios, qui
ultra dotem ex liberalitate Eccle-
siae donantur. Disertè enim in tex-
tu sequitur. *Et si aliquid amplius
habuerint, inde majoribus suis debi-
tum servitium impendant.* Pro vo-
cabulo *Majoribus* in ipso Concilii
textu & Capitularibus legitur: *Se-
nioribus*, quod & notavit Contius,
significatione planè eadem, quia
majorum & Seniorum appellatio-
ne domini designantur. Ant. Bengue-
us de benef. tit. de immun. Eccles. §.
6. n. 4. Franc. Hottomann. de verb.
Feudal. vocab. Senior. Et ex hoc in-
telligitur, non omnia promiscuè
immobilia, quæ Ecclesiae quocunque
titulo acquiruntur, à servitiis esse
immunia, sed illa tantùm, quæ do-
tem Ecclesiasticam constituunt,
quæque in hunc finem dantur, ut ha-
beat Ecclesia, unde cum suis mini-
stris sustentari & conservari queat,

quo caractere dos ab reliquis bonis
Ecclesiasticis distinguitur.

XL. Quod si ergo ultra dotem
necessariam bona aliqua donentur
Ecclesiae, non eodem illa privilegio
muniuntur, ut sint ab omni onere li-
bera, sicut munita est dos necessaria,
sed dominis territorii debita servitia
præstari perinde debent, ac si in manûs
Ecclesiae nunquam venissent. Quas
verò hîc faciant limitationes Canoni-
stæ, videri potest apud Joh. Bapt. Vi-
vianum ad c. 1. X. de censib. quas dein-
ceps, ubi de tributis & collectis agen-
dum erit, accuratiùs examinabimus.
Id tamen interim notandum, etiam
in rebus ultra dotem Ecclesiae donatis,
talem quandoque à servitiis immuni-
tatem reperiri, quandoquidem inte-
grum est domino, juri suo renunciare
& servitia sibi debita remittere. Un-
de in donationibus post concessam im-
munitatem ab collectis, gabellis atque
aliis consuetudinibus sæpè additur ge-
neralis clausula his verbis: *Quid plu-
ra? nullum prorsus mihi vel meis faci-
ant servitium.* Vid. Nic. Camez. in
antiq. Tricasf. pag. 302. & 303.

XLI. Sed necesse non est, ut la-
tiores hîc faciamus digressiones.
Sufficit nobis nosse, ex bonis dotem
Ecclesiasticam constituentibus nullum
præstari debere servitium, quæ pro-
inde domini non difficulter immu-
nia esse patientur, cum lege publi-
cà eis hoc privilegium sit concessum.

Præter

Præter constitutionem enim, quam ad suggestionem Concilii Wormacienſis ex Capitularibus adduxi ſupra, in iisdem capitularibus *lib. 5. cap. 45.* hæc legitur ſimilis: *De uno manſo ad Eccleſiam dato, de quo aliqui homines contra ſtatuta ſibi ſervitium exigunt, quicumq; pro hæc cauſa accusatus fuerit, Comes vel Miſſi hoc, quod inteſtractum eſt, præbyteris cum lege ſua reſtituere faciant.* Pertinent huc canon vigefimus primus, (apud Coriolanum & Caranzam vigefimus) Concilii Toletani III. adductus à Gratiano *c. Eccleſiarum. 12. q. 2.* *Quoniam cognovimus, in multis civitatibus Eccleſiarum ſervos & Episcoporum vel omnium clericorum à iudicibus vel actoribus publicis diverſis angariis fatigari: omne Concilium à pietate glorioſiſſimi Domini noſtri popoſcit, ut tales deinceps auſus inſubeat; ſed ſervi ſupraſcriptorum officiorum in eorum uſibus vel Eccleſiæ laborent. Si quis verò iudicum aut actorum clericum aut ſervum Clerici vel Eccleſiæ in publicis ac privatis negotiis occupare voluerit, à communionem Eccleſiaſticam (cui impedimentum facit) efficiatur extraneus.*

XLII. Qui apud nos hodiè ſunt, Dotales, cum diverſimodè ſe habeant, ut ſuprà dixi, nonnullorum etiam conditio primigenia, per incivilem magistratûs ſecularis oppreſſionem proſus immutata ſit, difficile erit unâ ſimplici reſponſione definire,

utrum illi ad ſervitia alia, præterquam Eccleſiaſtica, adhiberi poſſint aut debeant. Id tamen confidenter aſſero, illos, qui in fundis Eccleſiæ dotalibus habitant, quique præter iſtos fundos, nullas alias poſſeſſiones habent, ad nulla alia ſervitia teneri, præter ea, quæ Eccleſiæ aut ejus miniſtris debentur. Ratio ex sæpè dictis patet, quia ſcil. illi ſimiles ſunt veteribus colonis glebæ addictis, aut mancipiis manſo Eccleſiæ deſtinatis, & hinc quaſi partem faciunt ipſius dotis. In genere tamen de dotalibus verba facit Sereniſſimus Saxonæ Elector, quando in Decreto Generali §. 40. conſtituit: **Wo auch Pfarr-Dotales oder gewiſſe Frohn- und Dienſtleute der Pfarrer ſeyn/ die ſollen ihre ſchuldigen Dienſte zu leiſten ernſtlich von der Obrigkeit angehalten / darneben aber mit neuen Dienſten/ und Beſchwerung von andern keines weges beſeget werden.**

Quæ conſtitutio ab omnibus promiſcuè dotalibus, etiam illis, quorum antecellorum olim cum bonis ſuis doti jam conſtitutæ ſuperadditi fuerunt, quales hæc paucos extitiſſe veriſimile eſt, veluti panacea adverſus quacunq; ſervitorum exactiones in Conſiſtorio allegari ſolet. Et hinc multa sæpè lis eſt circa applicationem, dotalibus hinc ſibi libertatem, Domino illinc ſervitutem vin-

dicantibus, iudicibus ipsis sæpè rem atque diem diffidentibus. Et est sanè ea disceptatio multijugæ sæpè & sinuosa quæstionis, multaque & anxiam curam, & circumspicientia indigens, cum ex alterâ parte favor Ecclesiæ & libertatis, ex alterâ jus & potestas Domini pari certantium contentione allegetur, obscuritas verò & anceps causæ eventus ex eo cumprimis nascatur, quod incerta hodiè plerorumque Dotalium sit origo. Nec inter dominos tantum & dotales istiusmodi agitur controversia, sed sæpenumerò etiam inter dotales & rusticos vicinos, qui invidiosissimè illis insultare, & privilegium hoc intervertere quibuscumque argumentis toto die intendunt, ut mirum adeò non sit, inter tot insectantium conatus fatiscere subinde pauperimos dotales, miserèque succumbere, victores cæteroquin futuros, nisi invidiam declinare, & odium in se concitatum deprecari maluissent.

XLIII. Ne tamen id fiat, & ne temerè illi ad servitia trahantur, iudicis est prospicere. Sed quis ille? & quodnam hic forum competens? cum plerumque actorum partes sustineant rustici dotales, actor autem rei forum sequi teneatur. Ego hic iudicem Ecclesiasticum adeundum esse censeo, dum autem Ecclesiæ aut ministris ejus inserviendum à dotalibus fuerit. Servitia enim ista constituunt partem salarii Ecclesiæ mini-

stris constituti, & de tali salario in genere constitutum est in ordinat. Eccles. *sub rubr.* von beyden Consistoriis zu Leipzig und Wittenberg §. 7. n. 4. quòd causæ istud concernentes in Consistoriis Ecclesiasticis decidi debeant: *Alle Sachen/ so der Kirchendiener Besoldung betreffen* ut ita causæ istiusmodi habeant pro Ecclesiasticis, quarum intuitu forum competens, Ecclesiasticum nimirum, adiri oportet. Et quia hinc incertum est, utrum servitia à Domino imperata non impediant servitia ministris Ecclesiæ destinata, certum id quod est, servitium scilicet Ecclesiasticum, trahit ad se incertum, ut in uno foro de utroque disceptetur, nec tantum, utrum impediatur alterum ab altero, sed etiam in genere, utrum debeantur servitia à domino imperata, aut à Vicinis postulata, cum intersit Ecclesiæ, ædes habere liberas, quàm ab alio occupatas, aut onere gravatas.

XLIV. Et hæc est praxis in hisce terris quotidiana, neque nunc demum aut nudius tertius recepta aut introducta, sed patrum & avorum nostrorum tempore usitata atque exercita, qui in sententiis concipiendis nonnunquam magistratus, etsi hi præsentés aut citati non fuissent, commonebant, ut dotales sibi commendatos haberent, & adversus extorsiones aut attentata aliorum tuerentur. Sic enim ab Antecessoribus nostris pronunciatum invenio mens.

Ma-

Majo 1597. In Sachen die Pfarleute und dotales, so von alters hero mit Zinsen und Diensten zu der Pfarr zu Rotta seynd gewiedmet/ und gestiftet worden/ deren zwey zu Rotta/ und der dritte im Dorff Reuden gefessen sind/ Elägere an einem/ und denn dieser beyder Dörffer Einwohner Be- klagte anders Theils hal. ver- abschieden wir die Verordne- ten des Churfl. Sächs. Consi- storii zu Wittenberg: Weil in der Churfürstl. Sächsischer al- ter und neuer Visitation Regi- straturen und Kirchen- Ord- nung klärlich verordnet/ daß ermeldte Kläger ihren Pfar- rer treulich dienen sollen/ so können auch dieselbe von den Beklagten nach Ordnung er- meldter Registraturen/ son- derlich aber der Churfl. Säch- sischen Kirchen- Constitutio- nen Beschluß/ und Befehli- chen zu andern ihrer Nachba- ren Diensten nicht gedrun- gen/ noch gezogen werden. Sondern sollen hiermit des- sen hinfüro gänzlich befreyet und verschonet bleiben/ iedoch daß solche zu ihrer Kirchen

und derselben Diener Häu- ser gleich dem ganzen Kirch- spiel auch dienen helffen. Dar- über dann ihr der Amtschöffer samt der Universitet- Verwal- ter / als dieses Kirchspiels O- brigkeit die gedachten Dotales zu schützen / und ihre beklagte Nachbarn bey Vermeidung ernstler Straffe von ihren un- ziemlichen Vornehmen abzu- weisen sollet schuldig seyn. Ver- abschiedet/ auch zu Litz und mit des Consistorii Insiegel beste- gelt/ den 28. Maji Anno 1597.

XLV. Ipsi Electores Serenissimi propriis suis rebus atque prædiis adhi- beri noluerunt servitia dotalium, nisi hi non pastori tantum, sed insuper et- iam aliis præstare eadem obligati fuisset. Sic enim Elector Augustus, feli- cissimæ memoriæ, rescripsit ad Quæ- storem Seidensem, Lorenz Beckstein/ anno 1573. Lieber Getreuer/ wel- cher Gestalt sich an uns der Pfarrer zu Müglen beklaget/ daß seine zween Bauren zur Pfarr gehörig wider alten Brauch mit den Pferdendien- sten zu unsern neuen Schloß- bau alhier belegen werden wol- len/ das hast du aus seiner sup- plication zu vernehmen. Weil wir denn nicht gemeynet wider alten

alten

alten Gebrauch iemanden beschwehren zu lassen/ So befehlen wir dir hiermit / da sie vor alters niemanden als dem Pfarrer zu fröhnen schuldig gewesen / du wollest sie nochmahls darben geruhig bleiben / und hinfüro mit neuen Frohndiensten unbelegt lassen / daran geschieht unsere Meinung. Datum Annaburg den 7. Octobr. 1573.

XLVI. De censu & tributis sive collectis constitutum est in Concilio Meldensi *cap. 63.* anno CHRISTI DCCCXLV. *Ut secundum Canonicam auctoritatem & constitutionem Domini Imperatoris Ludovici, de agro Ecclesiastico & manso, ac mancipiis, quae ipse suis capitulis constituit, vel si quilibet pro loco sepulturae aliquid largitus Ecclesiae fuerit, neque de decimis & oblationibus fidelium cuiquam presbyteros aliquem censum persolvere cogat, nec quisquam cuiuslibet ordinis vel dignitatis exinde quicquam subtrahat, aut redhibitionem quamcunque exigat temporalem. Quod si fecerit, communionem usque ad satisfactionem privetur, & regia potestate hoc emendare legaliter cogatur.* Canonem hunc Gratianus *c. secundum. 23. q. 8.* Concilio Parisiensi adscribit, quo fundamento, ipse videat. Idem id repetitum legitur in Concilio Valentino *cap. 9.* anno

DCCCCLV. *Dotis à fidelibus designata basilicis ad hoc, quod statutum est ab eis, vendicentur: nullaque redhibitio census inde à quolibet seculari exigatur, sed quod canonicè tantum ordinatum est, suppleatur. Si quis autem secularium nostram hanc ordinationem confundere praesumpserit, ab Ecclesiâ noverit se canonicè feriendum, cuius institutionem temerè contempsit.*

XLVII. Sed hinc iterum probè observanda est, quam & notat Nicolaus le Maistre *de bon. Eccles. l. 3. c. 3.* distinctio praediorum Ecclesiasticorum. Quaedam enim, ut supra dixi, in dotem Ecclesiae erant destinata & tradita, quaedam verò ad dotem Ecclesiae non pertinebant, sed erant velut aliquod ejus incrementum, nec tam necessitatis Ecclesiasticae subsidium, quam splendoris & auctoritatis adminiculum. Atque eas terras, quae Ecclesiae dotis nomine obvenerant, omninò liberas esse oportuit, & à tributo quovis immunes. Reliquae verò vel tributariae erant, vel tributorum expertes. Ultimis his, sicubi ad Ecclesias pervenissent, non facilè tributa imposita fuerunt à Principibus Christianis, nisi quando vel necessitas id exegit, vel victoribus prima obedientiae rudimenta praestari oportuit. Sic enim Longobardicis Ecclesiis tributum impositura refert Sigonius. Tributaria verò quae sunt praedia, cum ipso onere in Ecclesiam

clesiam transeunt, neque facere potest Ecclesia per dominium aut possessionem suam, ut onus istud ablatum censeatur, sed perinde ut alii cives istud ferre & tributa exsolvere tenetur.

XLVIII. In capitularibus Karoli Magni lib. 4. num. 37. hæc legitur Constitutio: *Quicumque terram tributariam, unde tributum ad partem nostram exire solebat, vel ad Ecclesiam vel cuilibet alteri dederit, is, qui eam susceperit tributum, quod inde solvebatur, omni modo ad partem nostram persolvat: nisi forte talem firmitatem de parte dominicâ habeat, per quam ipsum tributum sibi perdonatum possit ostendere.* Idem habetur lib. 3. num. 86. *Ut de rebus, unde census ad partem Regis exire solebat, si ad aliquam Ecclesiam traditæ sunt, aut redantur propriis heredibus, aut qui eas retinuerit, illum censum persolvat.* Vid. Dd. ad l. 5. C. de SS. Eccles. Et ratio est, quia in rectigalibus ipsa prædia, non personæ conveniuntur, l. 7. ff. de publican. ut intelligamus scilicet onera ista prædiorum esse, non personarum, ac proinde quasi à prædiis exigenda, atque à possessoribus eo nomine conventis præstanda esse sine consideratione qualitatis aut dignitatis. Arn. Vinnius ad. §. 2. Inst. de act. Nec malè igitur Casiodorus lib. 1. Var. epist. 26. *Ea, quæ à tempore beneficii ad Ecclesiam est translata possessio, commune cum omnibus possessoribus onus agno-*

scat, & ejus subjaceat functioni, cuius nata est jura domini. Conf. Aug. Barbof. ad c. 1. X. de cens. Ant. Mornac. ad d. l. 5. C. de SS. Eccles. Henric. Canis. ad tit. de immun. Eccles. in fin. Goffredus de Trano in summ. ejus tit. num. 3.

XLIX. Sed quia omnis Ecclesiarum & bonorum Ecclesiasticorum immunitas ex Principum provenit beneficio, non erit hîc ἀπεσοδιόντων, si paulò attentius constitutiones Imperatorias, quæ de ejusmodi privilegiis extant, investigemus, & quatenus vel aucta ea vel imminuta fuerint, secundum anhorum seriem, breviter describamus. Primus igitur Constantinus in genere universas Ecclesias Catholicas tributorum oneri subduxit, & immunes esse voluit in l. 1. Cod. Theodos. de annon. & tribut. *Præter privatas res nostras, inquit, & Ecclesias Catholicas & domum clarissimæ memoriæ Eusebii ex Consule & Magistro equitum & peditum, & Arsacis Regis Armeniorum nemo ex nostrâ jussione præcipuis (h. e. immunibus, ἐξαιρέτοις, jure quodam præ aliis præcipuis, ut explicat Jacobus Gothofredus) emolumentis familiariter juvetur substantiæ. &c.* Constitutionem hanc edidit Constantinus anno Christi CCCXV. quo tempore maximè studuit Imperator, plurimasque rationes invenit, ut locupletaretur Ecclesia, quæ hæctenus variis suppressa persecutionibus in paupertate

vixerat, & in angustiis rebus animosa nihilominus atque fortis extiterat. Videtur tamen subinnuere Constantinus, immunitatem hanc Ecclesie jam antea fuisse tributam, & à se ipso fortè anno CCCXIII. uti ex *l. 1. C. Tb. de Episc.* conjecturam facit Jacobus Gothofredus.

L. Cùm verò intra paucissimos annos ex pietate & liberalitate eorum, qui religionem Christianam amplexi fuerant, non pecunie tantum, sed integra latifundia Ecclesiis donata essent, quibus in immensum auctæ fuerant earum facultates, brevi post tempore ipsæ quoque tributis obnoxie factæ sunt. Non tamen illicò, & simul, atque promiscuè omnibus, sed pedetentim, & primùm quidem canonicis sive ordinariis. Sic enim statuit anno CCCLX. Constantius in *l. 15. C. Theodos. de Episc. Eccles. & Cler.* postquam in Ariminensi synodo super Ecclesiarum & Clericorum privilegiis tractatu habito definitum esset, ab Imperatore postulari debere, ut juga, quæ viderentur ad Ecclesiam pertinere à publicâ functione libera essent, id eis haudquaquam concedendum, suamque sanctionem dudum hoc repulisse ait. Videntur, qui Arimini anno CCCLIX. conuenerant Episcopi CCC. iniquè tulisse legem aliquam Constantii anteriorem, quâ ille ordinariis collationibus Ecclesias subjecerat. Per syno-

dalem igitur petitionem aut intercessionem efficere se posse putabant, ut liberè deinceps atque prorsus immunes lege novâ declararentur Ecclesie. Sed petitionem istam parum pensi habuit Imperator, & à canonicis atque ordinariis muneribus immunes esse noluit, crediditque, satis eis prospectum esse, si ab extraordinariis & sordidis liberæ præstarentur.

LI. Quæ à Juliano Apostatâ ab eo tempore, quo rerum potitus est, ad finem usque vitæ, spatio vincti mensium, à mense Octobri anni CCCLXI, ad 6. Julii anni CCCLXIII. adversus Christianos promulgata fuerunt edicta, referre hic supersedeo, & quia ab hoste Christiani nominis ea profecta, & quia non adeò diuturna fuerunt, eùm à Successore Ioviano illicò revocata fuerint. Sic enim ait Philostorgius *lib. 8. c. 5. Iovianus Imperator veterem ornatum Ecclesiis reddidit, omniq; eas onere liberavit, quod eis Apostata imposuerat.* Revocavit eadem Valentinianus Imper. anno CCCLXIIIX. in *l. 18. Cod. Tb. de Episc.* his verbis: *Quam ultimo tempore Divi Constantii sententiam fuisse claruerit, valeat: Nec ea in adsimulatione aliqua convalescant, quæ tunc decreta vel facta sunt, cùm paganos animi contra sanctissimam legem quibusdam sunt depravationibus excitati.* Constantii autem sententiam hanc fuisse dixi, ut ab extraordinariis qui.

quidem, non autem à canonicis & ordinariis muneribus immunes essent Ecclesiæ. Videamus, quid à Christianis Imperatoribus sancitum fuerit porro.

LII. Anno CCCXXII. Ecclesiis etiam ista ab extraordinariis muneribus hætenus relicta immunitas ab Valentiniano juniore adempta fuit, per constitutionem, quæ extat in *l. 15. Cod. Theod. de extraord. sive sord. mun.* qualem similem anno CCCXC. edidit Theodosius Magnus in *l. 18. eod.* Exegisse istas constitutiones videtur necessitas Reip. & expeditio Illyriciana, cujus mentionem facit ipse Imperator in *d. l. 15.* Sunt autem munera extraordinaria, quæ præter canonica & consveta indicuntur, quæque pro rerum necessitate, & indigentia exiguntur, ut sunt angariæ, operæ, tyronum & eqvorum præstatio &c. de quibus vid. Gothofredus *ad Cod. Theod. d. tit.* Solùm igitur ab sordidis muneribus eo tempore immunes manserunt Ecclesiæ, quæ qualia fuerint, prolixè recensentur ab ipso Imperatore in *d. l. 15.* quæ est apud Justinianum *lex 10. Cod. de excusat. mun.*

LIII. Qui secutus fuit, Imperator Honorius anno Christi CCCXCVII. pristinam Ecclesiis libertatem quoad munera extraordinaria restituit, & ab illis eas immunes fecit, in *l. 21. & 22. Cod. Theod. de extraord. sive sord. mun.* Fuit namque Honorii Impera-

toris (vel Stelichonis potius, qui illum totum in potestate habebat, ut notat Philostorgius *lib. 11. cap. 3.* & Zosimus *lib. 5. pr.*) eximia hæc benignitas, ut imperii sui initio privilegia Ecclesiarum & Ecclesiasticorum ab anterioribus Principibus indulta omnia in genere confirmaret, additâ hæc ratione, quia temporibus nostris addi potius reverentiæ cupimus, quàm ex his, quæ olim præstita sunt, immutari, ut ait ipse in *l. 29. Cod. Theod. de Episc. Cler. & Eccles.* Quod & Sozomenus confirmat *lib. 8. hist. Eccles. c. 1.* Et quia plurimæ aliæ de non violandis Ecclesiæ privilegiis ejus extant constitutiones, facile inde conjicere licet, multorum impetitionibus creberrimè ea tum temporis fuisse exposita.

LIV. Idem Honorius anno CCCXII. speciali constitutione in *l. 5. C. de SS. Eccles.* quæ est *l. 40. Cod. Theod. de Episc.* singularim recensuit, quibus muneribus exemptæ esse debuerint Ecclesiæ. *Placet, inquit, rationabilis consilii tenore perpenso, destrictâ moderatione describere, à quibus specialiter necessitatibus Ecclesiæ urbium singularum habeantur immunes. Prima quippe illius usurpationis contumelia depellenda est, ne prædia usibus celestium secretorum dicata sordidorum munerum fasce vexentur. Nullam jugationem, quæ talium privilegiorum sorte gratulatur, muniendi*

itineris constringat injuriâ, nihil extraordinarium ab hac, superindictitumve flagitetur: nulla pontium instauratione: nulla translationum sollicitudo gignatur: non aurum, ceteraque talia poscantur. Postremò, nihil præter Canonicam illationem, quod adventitiæ necessitatis sarcina repentina depoposcerit, ejus functionibus adscribatur. Si quis contravenerit, post debite ultionis acrimoniam, quæ erga sacrilegos jure præmenda est, exilio perpetuæ deportationis utatur.

LV. Ex quâ constitutione patet, non per omnia à tributis exemptas aut immunes fuisse Ecclesias; quorsum enim singulari istâ recensione opus fuisset? & plerasque omnes subjectas mansisse collationibus perpetuis atque ordinariis. Imò nec patriarchales quidem exceptas fuisse, patet ex Theodosii junioris constitutione in l. 6. Cod. Theod. de patrociniis vicorum, quam promulgavit anno Christi CCCCXV. his verbis: *Quicquid autem in tempus usque dispositionis habitæ à Viro illustri decessere sublimitatis tuæ Ecclesiæ venerabiles, id est, Constantinopolitana atque Alexandrina possedisse deteguntur, id pro intuitu Religionis, ab his præcipimus firmiter retineri: sub eâ videlicet sorte, ut in futurum functiones omnes, quas metrocomiæ debent, & publici vici pro antiquæ capitacionis professione debent, sciant procul dubio subeundas. &c.* Solius Con-

stantinopolitanæ & Alexandriæ Ecclesiæ fit mentio, quia quæstio tantum erat de annonâ Alexandrina Constantinopolin subvehenda, quarum Ecclesiarum patrociniū quærebant illi, quibus onus subvehendi subeundum erat, ut hac ratione immunes fierent. Quod cum indignum & Reipublicæ perniciosum ac reliquis concivibus onerosum arbitraretur Imperator, hac demum sub conditione Metrocomiarum vel publicorum vicorum possessiones Ecclesiam Constantinopolitanam & Alexandrinam retinere voluit, si in futurum omnes functiones solitas & ordinarias pro iis præstent. Capitatio enim, cujus hic fit mentio, nihil aliud est, quàm tributum soli & possessionum, uti optimè explicat Jacobus Gothofredus in paratit. & ad l. 2. C. Theodos. de cens.

LVI. Idem verò Theodosius junior anno CCCCXXIII derogavit nonnihil privilegio, quod ab Honorio datum fuisse recensuimus supra. Honorius enim à munitione itineris & pontium instauratione immunes fecerat Ecclesias; Sed Theodosius immunes eas deinceps esse noluit, in l. 6. Cod. Theodos. de itin. mun. & l. 7. Cod. Justin. de SS. Eccles. quæ dictæ legis sextæ quædam veluti epitome est. *Ad instructiones itinerum, inquit, pontiumque, etiam divinas domos & venerabiles Ecclesias tam laudabili*
titu-

titulo libentes adscribimus: quia non est inter sordida munera numeratum. Ecclesiæ scilicet hæctenus ab sordidis muneribus semper immunes habitæ fuerunt. Inter sordida autem ejusmodi munera etiam viarum & pontium instructio atque refectio relata fuit l. 15. & 18. C. Theodos. de extraord. sive sord. Id verò correxit Theodosius, & ex sordidorum munerum numero eam exemit. *Absit, inquit, ut nos instructionem via publica & pontium stratarumq; operam, titulis magnorum Principum dedicatam inter sordida munera numeremus.* Atque idcirco nullum genus hominum, quantumcunque illi dignitatis fuerint, & nec proprias quidem domos aut prædia ab hoc munere præstando excipi voluit.

LVII. Sed & ipsum sordidorum munerum nomen displicuit aliquando Imperatoribus, quod sub isto colore multa negligenter, salutis Reip. maximè proficua. Inter novellas Constitutiones Theodosii & aliorum Imp. quas primùm edidit Petrus Pithæus sub tit. 20. quæ legi novæ obstare poterat, his verbis diluuntur: *An fortè contumeliosum putandum est inventum contra rationem nomen munerum sordidorum, quo instauratio militarium Virorum, quo armorum fabricatio, quo murorum, refectio, quo apparatus annonæ, quo reliqua opera, per quæ ad splendorem distinctionis publicæ pervenitur, pravâ appellatione censentur:*

sine quibus nullus maximarum rerum procedit eventus, quorum adminiculo statum pariter, & decus tuemur Imperii, ac, ne singula prosequamur, sine quibus nihil necessarii operis effici potest? &c.

LVIII. Dixi supra, ab collationibus ordinariis sive canonicis non fuisse immunes Ecclesiæ. Soli tamen fortè Thessalonicensi id privilegium contigit in l. 33. C. Theod. de annon. & trib. anno CCCCXXIV. (quam repetit Justinianus in l. 8. de SS. Eccles.) sub hæc tamen conditione, ut propriæ tantum capitationis modus remissus intelligeretur, nec externorum gravamine tributorum Resp. Ecclesiastici nominis abusione læderetur, hoc est, ne obtentu Ecclesiæ & Ecclesiastici nominis externi seu alii, sive privati, sive Clerici aut Ecclesiæ per fraudem & collusionem hæc immunitate potirentur. Quia enim impares erant solitis tributis Macedonicæ dioceseos provinciæ, non modum tantum civibus posuit Theodosius junior, & eum quidem secundum spontaneam illorum oblationem, sed etiam æquum esse putavit, ut in tantâ Illyrici indigentia Ecclesia Thessalonicensis, prorsus immunis esset. Sed iste tota constitutio localis fuit, & fortè etiam temporaria.

LIX. Nolo ad ulteriora insequentium Imperatorum tempora excurrere, atque eorum constitutiones prolixius compilare. Ex his

verò, quas recensui, duo imprimis observare licet. Primum est, immunitates Ecclesiasticas non ex jure divino, uti nobis hodiè persuadere volunt Ecclesiæ Pontificiæ Antistites, sed ex mero jure humano positivo provenire, & quidem ex concessione Principum. Neque enim tantùm temporis fuit Ecclesiæ potestas, quantam deinceps vel lumpfit sibi, vel a principibus accepit, ut illis invitis immunes facere posset vel personas vel terras Ecclesiasticas, quod exemplo Ariminensis Concilii supra ex *l. 15. C. Th. de Episc. Cler. & Eccles.* adducto patet. Secundum est, nondum eo tempore distinctam fuisse dotem Ecclesiasticam, aut mansum in dotem datum, ab reliquis bonis quacunqve liberalitate in Ecclesiam translatis. Quandoquidem promiscue ubiqve agunt Imperatores de prædiis Ecclesiæ acquisitis, atqve illa canonicis & ordinariis tributis subjecta volunt. Neque enim alia prædia magis usibus coelestium secretorum dedicata sunt, quæ Canonice illationi obnoxia esse voluit Honorius in *l. 5. C. de SS. Eccles.* quàm ipsa illa, quæ hodiè dicimus dotalia. Simul verò id etiam inde addiscitur, non vanam esse aut confictam Panormitani & reliquorum Canonistarum distinctionem, quæ Ecclesiam ad onera perpetuò insita & immutabilia teneri, ad variabilia autem & repentina non

teneri contendunt. Vid. Petr. Costal. *ad l. 17. ff. de usur.*

LX. Sed hic tamen notandum, inter extraordinarias illas collationes, quibus immunes fuisse dixi Ecclesias, non referri eas, quæ ex gravi aliquâ & urgente Reip. necessitate indicuntur. Sic enim constituèrunt Imp. in *l. 11. C. de SS. Eccles. Neminem ab angariis vel parangariis, vel plaustris, vel quolibet munere excusari precipimus: cum ad felicissimam expeditionem nostri numinis omnium provincialium per loca, quæ iter arripimus, debeant solita nobis ministeria exhiberi, licet ad SS. Ecclesias possessiones pertineant.* Repetitur ista constitutio & haud paulo extensius in *l. 2. C. de quibus muner. vel prestat. lib. X.* Et similis adscribitur Anastasio Imperatori in *l. 21. C. de curs. publ. lib. XII.* Ratio est, quia privilegium immunitatis generaliter concessum non includit casum necessitatis publicæ. Tùm enim æquum est, ut à summis sarcina ad infimos usqve decurrat, *l. 1. C. de quibus mun.* & necessitatibus subveniendum cum jacturâ universorum, non quorundam tantum.

LXI. Canonistæ, qui hanc improbare nequeunt exceptionem, non aliter tamen, quàm cum duplici eam admittunt limitatione. Primò, requirunt talem necessitatis communis gradum, cui sublevandæ non sufficiant bona Laicorum, adeoque volunt,

in

in subsidium demum teneri bona Ecclesiarum. Sed enim Constitutiones adductæ ostendunt, istis temporibus, quibus illæ promulgatæ fuerunt, ignotam planè fuisse hanc limitationem. Deinde verò, quis arbitrabitur, utrum sufficientia bona Laicorum, an minùs? Clericis qui id jus tribuunt, uti communiter faciunt Canonistæ, per *c. non minus. 4. & c. adversus. 7. X. de immun. Eccles.* Thom. Sanchez. *consil. moral. l. 2. c. 4. dub. 55. n. 38.* perpetuam hanc audient exceptionem, nondum satis esse excussa bona Laicorum, suumque sibi privilegium haudquaquam violari debere. Laici autem nunquam facient finem querelarum, seque ad facium & peram jam excusos, uno ore clamabunt, ut adeò in praxi difficilis admodum hinc sit peræquatio.

LXII. Secundò requirunt, ut accedat consensus summi Pontificis, *d. c. 7. X. de immun. Eccles.* Istumque consensum tam necessarium statuunt, ut excommunicationi succumbat, quisquis eum neglexerit. Audiamus ipsum Bonifacium VIII. *c. 3. immun. eccles. in 6. ex cathedra* minitantem, & excommunicationis fulmina vibrantem. *Statuimus, inquit, quod quicumque prelati, ecclesiasticæque persona, religiosa vel seculares quorumcunque ordinum, conditionis seu status, collectas vel tallias, decimam, vicissimam, seu centesimam suorum & Ecclesiarum proventuum vel bonorum Laicis solverint vel promiserint, vel se soluturos consenserint, aut quavis aliam quan-*

titatem, portionem aut quotam ipsorum proventuum vel bonorum estimationis vel valoris ipsorum sub adjutorii, mutui, subventionis, subsidii vel doni nomine, seu quovis alio titulo, modo, vel quavis colore absque auctoritate sedis ejusdem: nec non Imperatores, Reges seu principes, Duces, Comites vel Barones, Potestates, Capitanei vel Officiales vel Rectores quocunque nomine censeantur, civitatum, castrorum seu quorumcunque locorum constitutorum ubilibet, & quivis alii cujuscunque præminentia, conditionis & status, qui talia imposuerint, exegerint vel receperint, aut apud ades sacras deposita Ecclesiarum vel Ecclesiasticarum personarum ubilibet arrestaverint, saisiverint, seu occupare presumpserint, vel arrestari, saisiri aut occupari mandaverint, aut occupata, saisita, seu arrestata receperint, nec non omnes, qui scienter dederint in prædictis auxilium, consilium vel favorem, publicè vel occultè, eo ipso sententiam excommunicationis incurrant &c. Sunt tamen, qui huic pœnæ non aliter locum faciunt, nisi tum, quando res moram patitur, periculo autem imminente, etiam inconsulto summo pontifice ab Ecclesiis tale subsidium peti & recipi possit, statuunt. Vid. Anton. Perez *Cod. de quib. muner. num. 9.* Nobis iste consensus ideò non potest necessarius videri, quia universa ista immunitatis Ecclesiasticæ privilegia à solo Principe concessa fuerunt, qui proia-

proinde minuere & augere ista pro lūbitu potest sine cujusquam alterius consensu. Et ergò in solius Principis voluntate consistet, quousq; valere velit privilegia à se liberaliter concessa. Conf. Anton. Bengueus & Franc. Pinson. *de benef. tit. de oner. Eccl. §. 19.*

LXIII. SEPTIMUM dotis Ecclesiasticæ privilegium est, quòd ejus dominium transferatur in Ecclesiam absque traditione; quod quidem ei commune est cum reliquis rebus Ecclesiæ donatis aut venditis. *l. ult. C. de SS. Eccles.* Atque adeò, quæ supra de traditione vel verâ vel Symbolicâ dixi, non eò pertinent, ut eam ad dominii translationem statuamus necessariam, sed ut translationem istam inde faciamus magis solennem. Nec enim, quæ ad solennitatem aliquam externam conducunt, illicò etiam ad substantiam actûs pertinent, & quæ probationi inserviunt, non protinus, negocium ipsum constituunt. Cæterùm privilegium hoc tam amplum & latè patens faciunt Canonistæ, ut etiam eo casu dominium translatum statuunt, quando quis alicui fundum donat inter vivos, eâ lege, ut eum post certum tempus Ecclesiæ restituat; saltem lapso tempore isto, intra quod restitui debuit. Post alios Didacus Covarruvias *lib. 1. var. resolut. cap. 14.* Sed opinionem istam principiis juris repugnare ait Antonius Faber *de error. pragmat. decad. 48. err. 2.* multisque eam perstringit verbis. Sed ipse tamen contra plerorumque Interpretum senten-

tiam actionem illam utilem, quæ tertio illi donatario post tempus elapsum datur in *l. 3. C. de donat. quæ sub mod.* statuit esse realem. Ejus rationes executere nunc non vacat. Vid. Anton. Perez *C. d. t. n. 6. 7.*

LXIV. Denique OCTAVO, ut compendium faciam, competere volunt doti Ecclesiasticæ universa illa privilegia, quæ in jure concessa inveniuntur doti Uxoriz. Julian. Vivian. *de jur. patron. part. 1. lib. 2. cap. 5. n. 55.* qui ipse nonnulla eorum recenset *cap. anteced. 4. n. 11. seq.* Cumque dotis Uxoriz favor in jure ubique sit maximus, non minorem eum, imò haud paulo majorem impertiri volunt doti Ecclesiasticæ: ex ratione illâ, quod matrimonium spirituale & carnale æquivalentur. Nic. Everhard. *loc. 76.* quodque in comparatione matrimonium spirituale haud paulo præstantius sit. Quid verò de matrimonio spirituali sentiendum sit, supra abunde exposuimus. Et quanquam ratio ista nobis minus videatur accommodata; in thesi tamen ipsâ, quâ doti Ecclesiasticæ insignis tribuitur favor, & si non major, saltem æqualis illi, qui doti Uxoriz adscribitur, nolimus dissentire. Utique enim pro Ecclesiâ laborandum est, ut habeant ejus ministri, unde vivere, & unde cultum divinum peragere queant. Quam in rem si dos constituta fuerit, etsi, ut constituatur, præcisè necessarium non sit, uti supra exposui, interest Ecclesiæ, dotem eam salvam habere, & per concessa privilegia conservare.

CAP. XIII.

CAPUT XIII.

Ut infirmata & adempta fuerint dotis
Ecclesiasticæ privilegia, deque fraudibus circa
ea commisis.

SUMMARIA.

- D**E veteribus & hodiernis injuriis & invasionibus, quibus Ecclesia earumque bona sæpè impetita sint, atque etiamnum impetantur, in genere, n. 1.
- Leges, à Karolo M. & Ludovico Pio pro immunitatibus Ecclesiarum conditæ, quàm diu illesæ extiterint? n. 2.
- Semper extitisse, qui varia ex bonis ecclesiasticis quæsierint compendia, nec veriti adeò fuerint, ipsum quoque eorum dominium sibi vindicare, totumque id quocunqve titulò adimere, eòd.
- Per concessionem bonorum ecclesiasticorum autoritate Imperatoriâ laicis sub censu solvendo factam auctum esse id malum, eòd.
- Verba concilii Valentini eâ de re, n. 3.
- Ostenso ex istis verbis, maximam tum temporis in bonis ecclesiasticis fuisse potestatem Imperatorum, n. 4.
- Ipsas etiam possessiones dotales variis modis à Laicis impetitas esse tempore concilii Valentini, non solum prædia, quæ doti jam constituta accesserunt, n. 5.
- Mulieres aliquando altaribus adstitisse, & ipsò oblationis tempore coram omnibus accepisse, quod oblatum; & cur hoc factum? n. 6.
- Non bona tantum ecclesiastica, sed integras etiam Abbantias & monasteria laicis donata inveniri, n. 7, 8.
- Istas concessionem beneficia dictas esse, non aliter atque feuda; sed Ecclesiam provisores & præpositos idoneos requisivisse, n. 8.
- Integras quoque Ecclesias parochiales Militibus & Regni magnatibus haud aliter atque feuda secularia in beneficium datas esse, & quid sub nomine Ecclesiæ concessum intelligatur? n. 9.
- Auxisse bonorum ecclesiasticorum abusus tum imminutam Carolina stirpis potentiam, tum iteratas barbarorum irruptiones, Ecclesiam miserè affligentes, n. 10.

Mm

Exem-

- Exemplum Principum secularium ipsos etiam Episcopos quandoque secutos esse in distribuendis inter milites beneficiis ecclesiasticis, n. 11.*
- Necessitatibus extremis subvenire etiam debere ipsam Ecclesiam, eod.*
- Quod ab Imperatoribus bono consilio & bona intentione in conservationem Ecclesie & Reip. primum institutum, id successu temporis in meros degenerasse abusus, tenacissime sibi bona ista adserentibus, qui accepissent, n. 12.*
- Accessisse etiam insuper precarias non amplius in nativa sua conditione & qualitate subsistentes, sed multis itidem abusibus involutas, eod.*
- Episcopos nullò modo possessores bonorum ecclesiasticorum ad restitutionem adigere potuisse, nisi precibus interdum; Et quâ ratione hoc? eod.*
- Exempla & cessionis instrumenta in eam rem, n. 13, 14.*
- Quâ ratione laici rerum ecclesiasticarum possessores presbyteriales agros aliis piis locis, quàm quorum fuissent, indebitè assignarint, & quod pietate hæc suâ malum aliud produxerint, quod remedium ejusmodi translationibus adinventum sit? n. 15, 16, 18.*
- Episcopos Romanos insequentibus, audentiores jam factos & Imperatorie auctoritatis contemptores valde inverecundos, ne quidem eos exceptos amplius ab excommunicatione haberi voluisse rerum ecclesiasticarum possessores, quibus auctoritate Principum possessio fuisset confirmata, docetur exemplo Gregorii VIImi, & Alexandri III. n. 17.*
- Concilium Lateranense de decimis laicorum decernens, n. 18.*
- Usurpationem Laicorum, quæ in decimis, oblationibus & bonis ecclesiasticis aliis invaluit, etiam ad colonos & servos Ecclesiarum extensam fuisse, concilii Meldensis decreto probatur, n. 19, 20.*
- In legibus Bajuvariorum quomodo definiatur numerus dierum rusticis servitiis destinatus, per Concilium Meldense diminutus? n. 20.*
- Aliquando ipsas etiam personas ecclesiasticas laicis vel autores, vel adjuutores fuisse, ut ex rebus Ecclesie sibi compendia facerent; & quomodo concilium Meldense istud prohibuerit? n. 21.*
- Collatores nostrarum Ecclesiarum superiori seculò solitos fuisse quandoque homines nullius precii ad clericatum promoveri, eum in finem, ut morigeros sibi pastores haberent, aut in re sua familiari aliquod ab illis emolumentum perciperent, n. 22.*
- Corruptio & admonitio Electoris Saxonie eam in rem, eod.*
- Quantum laboretur à Collatoribus, Nobilibus & Quæstoribus, ut Colonos & rusticos dotales jurisdictioni suæ & imperio subjiciant, nonnulla ex Consistorii Wittenbergensis matricula de anno 1555. referuntur exempla, n. 23.*
- Ali-*

Aliquando Pastores ipsos, ut Nobiles sibi favorabiles redderent, dotales suos eorumque servitia sponte cessisse; Et utrùm licita sit Pastori alienatio aut translatio ejusmodi sine præscentu Episcopi aut Consistorii? n. 24.

Peccare pariter Pastores illos, qui sine præscentu Episcopi aut Consistorii fundos dotales quocumque titulò alienant; Et quomodò in tales sit animadvertendum? n. 25.

Dotales quoque ipsos privilegia dotalia imminuere & pervertere ausos fuisse & fundi dotalis dominium affectasse, nec veritos, eundem apud Censitores, aut per equatores profiteri, ut oneribus omnibus subjicerentur, & hac ratione jus dotale expiraret, sibi, & heredibus suis fundus iste comparatus intelligeretur, n. 26.

Aliquando parochianos & vicinos dolò intervertere suisque adjacentibus agris vindicare solere fundos Ecclesie dotales sive mansos ecclesiasticos, n. 27.

Vasallos etiam Ecclesie feuda, quibus investiti fuerunt, ab seculari sæpè domino lubentius, quàm ab Ecclesia & Episcopi recognoscere, fidemque illi potius, quàm huic, promittere satagisse, n. 28.

Decretum Concilii Vavrensis ad evitandam & coercendam ejusmodi jurium ecclesiasticorum interversionem. n. 29.

Pericula, damna & calamitates eorum, qui bona Ecclesie donata diripiunt & in suos usus vertunt, dotalemve colonum ab Ecclesia abstrahunt, n. 30.

Facti, quò quis Ecclesie bonis manum injicit, suasque fortunas inde ampliare studet, vitiositas, notatio & prohibitio n. 31.

Concilium Toletanum III. quando habitum sit? eòd.

Angariare quid sit? eòd.

Quà ex ratione sacrilegium Jure canonicò dicatur, quando quis res Ecclesie usurpat suisque usibus applicat? n. 32.

Sacrilegium quomodo Jure canonicò definiatur? eòd.

Dissuasio præfati facti & delicti, & castigatio audacia Advocatorum, Ecclesie Jura impugnantium & evertentium, cum Epicrisi de vindicta divine in eos animadversione, n. 33.

Exemplum Johannis de Maresis, Advocati Gallici; Cum Conclusionem per votum. n. 34.

MAllem ego ab enarratione hujus capitis prorsus abstinere, quàm veteres illas adversus instituta majorum in Ecclesias & earum bona sæpè illatas injurias, atque invasions recoquere, quæque super illis constituta sunt, longo ordine recensere. Nec enim sine ignominia

eorum, qui talia ausi fuerunt, legi possunt, quæ passim in antiquis memoriis prostant. Utinam non legerentur, & quæ Deo data atque dicata sunt, inviolata mansissent. Sed quia eadem hodiè sæpenumero luditur fabula, nec desunt etiamnum, qui Ecclesiasticas facultates attenuare, suasque ex illis augere non verentur, nec erubescunt, etsi id referre pudeat, non erit hîc alienum, ex historiâ Ecclesiasticâ nonnulla hîc adnotare, sed paucissima tamen, & quasi in compendio, ne nimium fœteat sæpiùs agitata Camarina.

II. Primùm observo, leges à Karolo Magno & Ludovico Pio pro immunitatibus Ecclesiarum conditas vix hominis ætatem illæsas extitisse, si modo extiterunt, quippe quas ipsis illis Imperatoribus adhuc viventibus non semel violatas fuisse, reperita earum arguit promulgatio. Semper enim extiterunt, qui susque deque habentes, unde sibi opes atque divitiæ compararentur, varia ex bonis Ecclesiasticis quæsiiverunt compendia, nec veriti adeò fuerunt, ipsum quoque eorum dominium sibi vindicare, totumque id quocunque titulo eis adimere. Isti conatûs multum deinceps aucti & promoti fuerunt, postquam bona Ecclesiastica Laicis autoritate Imperatoriâ concessa fuerunt, hæc lege atque conditione, ut ex illis decimæ aut census aliquis alius Ecclesiæ solveren-

tur. Cùm enim quarundam Ecclesiarum facultates ita auctæ fuissent, ut difficulter administrari illæ ab ipsis Ecclesiæ ministris possent, non malè cum illis agi putârunt Principes, si sub certo canone aut censu Laicorum culturæ subicerentur, quorum tamen intentionem permultæ deinceps fraudes excogitatae magno cum Ecclesiæ damno sæpissimè eluserunt.

III. Egerunt eâ de re Patres in Concilio Valentino sub Lothario Imperatore anno DCCCLV. c. 8 his verbis: *Placuit, ne prædia & possessiones Ecclesiarum, voto fidelium collatae, cupidis ad invadendum paterent, & ne tali fraude rebus suis vacuarentur & spoliarentur Ecclesie, ne & gloriosorum Principum animi subreptione quorundam talium deceptis callidisque mendaciis laderentur: ut si quis non metuens iudicium Dei & damnationem aeternam & possessiones Ecclesiarum sive exspoliare quæ pertinent ad jus earum presumpserit, excommunicationis sententiam, quousque presumptionis factum re corrigat, secundum Ecclesiasticam censuram ferat. Quod etsi prætenderit huiusmodi sibi indulta & concessa ab augustissimis Dominis nostris, nec sic à sententia Episcopi sit liber: multi enim probantur in similibus mentiri: donec rector ipsarum Ecclesiasticarum rerum, ad clementes aures Principis causam tam malefacti cum precibus Ecclesie deferat,*

rat,

rat, ut ejus iudicio & moderatione res unde agitur, deliberetur, & is, qui charitate fuerit privatus Ecclesie, tunc si dignus est, absolvatur.

IV. Ex quibus verbis patet, maximam tunc temporis in bonis Ecclesiasticis fuisse potestatem Imperatorum, quam hodiè non imminutam tantum, sed plane ademptam cupiunt Romanæ Ecclesie Episcopi. Nec enim potestatem eam in dubium vocant dicti concilii Patres, quippe qui concessionem eas nulliter factas pronunciare potuissent non minus, atque hodierna Pontificis mancipia, sed inquiri tantum voluerunt, qualiter se habeant istæ concessionem, & annon per modum subreptionis impetratæ fuerint. De istiusmodi verò prædiis decimas solvi oportuisse, & sub eâ lege fundorum concessionem factam fuisse, patet ex cap. 10. ejusdem Concilii: *Sed & de fisco & villis, quas constat dominio Ecclesie à fidelibus olim fuisse contraditas, & nunc potestati secularium subditas voluntate eorum ordinari, placuit, ut edictis Principum jussum est, nona & decima ipsis Ecclesiis, unde subtracta sunt, fideliter persolvantur: Hi qui eas retinuerint, ut sacrilegos noverint se ab Ecclesia liminibus pellendos.*

V. Ex ejusdem Concilii cap. 9. discimus, non ea tantum Ecclesiarum prædia, quæ ex liberalibus piorum donationibus doti jam consti-

tutæ accesserunt, sed ipsas etiam possessiones dotales variis modis à Laicis impetitas eo tempore fuisse. Item, ajunt, quia Parochiales presbyteri gravissimè & indignè à secularibus premuntur, nullaque reverentia sacerdotali gradui ab aliquibus servatur, et quia possessiuncula vel dotes basilicis collatæ irreverenter auferuntur, durissimog, servitio extenuantur, quod clamor sacerdotum et ruina etiam basilicarum produnt; placuit, ut ipsi presbyteri sub Episcopis quibus adjutores sunt, maneant & sub matre Ecclesia liberi & quieti officium Ecclesiasticum exequantur. Dotes verò à fidelibus designatæ basilicis ad hoc, quod statutum est ab eis, vendicentur: nullaque redhibitio census inde à quolibet seculari exigatur, sed quod canonicè tantum ordinatum est, suppleatur.

VI. Memorabile est, quod ex veteri Chartulario Ecclesie Cadurcensis à Stephano Baluzio in appendice conciliorum Gallie Narbonensis n. 10. edito discimus, mulieres aliquando altaribus adstitisse, & ipso oblationis tempore coram omnibus accepisse, quod oblatum fuerat. Verba hæc sunt: *Scimus, quod prædictam Ecclesiam (B. Genesii de Asnago) dudum possedit pro portione hereditatis suæ Ilgo de Fajedo vocatus, cum divisisset paternum honorem cum fratribus suis. Cui Ilgoni confirmaverunt idem fratres sui fide suâ, -- Habuit Ilgo Ecclesiam. Inde vixit plu-*

M m 3

ribus

ribus annis cum uxore & filiis filiabusque suis. Unde orta est seditio in populo, quod oblationes suas & Ecclesiastica negotia secularis & laicalis persona consumeret, & plerumque etiam ipso oblationis tempore coram omnibus mulieres, quod offerebatur, acciperent. &c. In sequentibus verbis refert, quomodo à sacerdote Geraldo redempta fuerit Ecclesia datis Ugoni CL. solidis, & nepoti ejus LX. Videtur autem Ulgo mulieres istas oblationibus præfecisse, non ut ipsæ emolumentum inde perciperent, sed ut ministerium tantum præberent, & sibi per eas commodum omne acquireretur.

VII. Nec bona tantum Ecclesiastica, sed integras etiam Abbantias & monasteria istâ tempestate Laicis donata invenio. Anno enim DCCCLVII. Hincmarus Archiepiscopus Remensis in Epistola ad Ludovicum Germaniæ Regem scripta cap. 8. monet eundem, ut restituat monasteria a fratre Carolo Calvo alienata: *Monasteria, inquit, religiosa atque præcipua Canonorum & Monachorum atque Sanctimonialium, quæ ab antiquo tempore sub religioso habitus rectore vel reëtrice fuerunt, & quando parentes vestri primatum regni tenuerunt, & etiam quando sanctus Remigius Francos ad fidem operante Domino convertit, & cum Rege ipsorum baptizavit, & frater vester dominus noster partim juven-*

tute, partim fragilitate, partim alicum callidâ suggestionem, etiam & minarum necessitate, quia dicebant petitores, nisi eis loca illa sacra donaret, ab eo deficerent, & ipse aliquando per vos, sicut nunc patet, aliquando per fratrem vestrum regnum destitutus ab eis perdere, talibus sicut scitis personis commisit, debito privilegio restituite.

VIII. De eodem Carolo Calvo jam Imperatore scribit Aimoinus *de gest. Francor. lib. 5. cap. 34. Dominus Imperator Carolus ad placitum suum in Salmoniacum, sicut condixerat, venit: ibique homines de parte Regni quondam Lotbarii, quam frater suus Ludovicus contra eum acceperat, ad se post fugam de Andrunaco venientes suscepit: & quibusdam Abbatias, sicut ut erant, integras dedit, quibusdam de Abbacia Martinianâ quam diviserat, beneficiola donavit, & sic ad se venire permisit. &c.* Post eum Ludovicus filius cognomine Balbus simili planè modo & in eundem finem ex monasteriis liberalem se exhibuit. Sic enim de eo *d. l. 5. c. 36.* refert Aimoinus: *Ludovicus accepto nuncio in Andriacâ Villâ de morte patris sui Caroli, quos potuit, conciliavit sibi, dans eis Abbacias & comitatus, ac villas, secundum uniuscujusque postulationem. &c.* Et tales concessiones dicebantur beneficia, non aliter atque feuda, nec improbabantur prorsus ab Ecclesiâ, dum tamen provisos & præ-

præ-

præpositi præficerentur non inidonei. Sic enim in Concilio Moguntino *cap. 25.* anno DCCCLXXXVIII. constitutum legitur: *De monasteriis Clericorum, monachorum atque puel- larum, quæ clericis sive Laicis benefi- cii jure donata sunt, placuit, ut tales eis præficiant provisores & præpositos, sicut in Cabilonensi concilio scriptum est, qui & præesse noverint, & prod- esse &c.*

IX. Sed & integræ Ecclesiæ pa- rochiales Militibus & Regni magna- tibus, haud aliter atque seuda secu- laria in beneficium dabantur. Idque factum fuisse ostendit prohibitio Ec- clesiastica, quam Severinus Binius Concilio Romano anno CMIV. ce- lebrato, cum aliis pluribus subjun- xit, cujus sub *num. 10.* verba conce- pta hæc sunt. *Ut plebes Ecclesiæ (h. e. Ecclesiæ parochiales sive parœciæ) nullatenus aut Comitibus aut Episco- porum vasallis aut ullis Laicis in be- neficia tribuantur.* Inde verò con- stat non tam ipsa ædificia, Ecclesiæ nomine, in beneficium concessa in- telligi, quanquam & hæc jure isto af- fecta fuisse eruditè ostendat. Petrus de Marca *ad Can. 7.* Concilii Claro- montani; quàm oblationes, decimas, aliosque redditus Ecclesiasticos, quos ita suos faciebant Laici, ut etiam in heredes transmitterent, & deni- que commercium ex iis facerent. Credebant illi, & consuetudine ita continuatâ confirmabantur, justo fe-

titulo bona ista possidere, & quam- vis sæpè eadem repeterent Ecclesia- stici, surdis tamen plerumque narra- bant fabulam, seu quod patrimonii partem crederent heredes, de titulo & acquisitionis modo parum solli- citi, seu quod fateri videretur rapi- nam, qui redderet, & latrocinia ma- jorum accusare censeretur, qui eorum prædam restitueret.

X. Augebant istos bonorum Ec- clesiasticorum abusûs tum imminu- ta Carolinæ stirpis potentia, quæ par- tim segnitie & vitiis, partim mutuis disidiis, partim hostilibus insultibus confecta paulatim deficiebat; tum ite- ratæ barbarorum irruptiones, quæ Ec- clesiam miserè affligebant, atque bona ejus atrocissimè dilacerabant. Sanè Normannicæ gentis infestatio quantas & imperiis & Ecclesiis clades intulerit, prolixum hîc esset recensere. Videri inprimis poterit Chronicon de gestis Normannor. *tom. 2. histor. Franc. scriptor.* ab Andr. du Chesne edit. in- tem Regino Prumiensis in *Chron. sub ann. 853. seq.* Eorum sævitiam brevi- ter descripsit Trajectensis Episcopus apud Andr. Qvercetan. in *not. ad bibl. Cluniac.* his verbis: *Dani, Svenique, quos Theotisci linguâ suâ North- man, id est Aquilonales homines appel- lant, subinde Galliarum provincias us- que adeò depopulati sunt, ut ubi quon- dam agri opulentissimi urbesque spe- ciosissimæ fuerant, nunc bestiarum atq;*
avium

avium vasta sint habitacula. Et ubi quondam paradisorum pulchrè vernantium seges voluptuosa pollebat, nunc è contrario carduus & spinis surgit paliurus acutis. &c. Inter istas Reip. calamitates, ut quoad fieri posset, res collapsæ restituerentur, & exiguæ reliquæ conservarentur, donis muneribusque sibi conciliare milites studebant ex Carolinâ stirpe prognati; cumque tot tantaque ipsis non suppeterent feuda, ut omnibus ex voto satisfacere possent, Ecclesiasticos in eam rem adhibebant reditûs, seu quod vacarent illi, Ecclesiis scil. destructis, & ministris ejus occisis aut ejectis, seu quod ampliores viderentur, quàm Ecclesiæ necessitas exigeret. Conf. Nicol. le Maître *de bon. Eccles. part. 2. lib. 1. cap. 8.*

XI. Exemplum hoc Principum secularium ipsi etiam quandoque sequebantur Episcopi. In querimoniâ, quam adversus Guifredum Archi - Episcopum Narbonensem in Concilio Tholosano anno MLVI. proposuit Berengarius Vicecomes Narbonensis, inter alia hoc ei imputat, quod inter milites beneficia Ecclesiastica distribuerit. *Tunc vero castra, inquit, & villas, pradia, & possessiones, quæ erant in dominium præfata Ecclesiæ, fiscos & possessiones Canonorum, & quæq; ex communia erant, abstulit DEO & famulantibus ei, deditq; Diabolo ac militantibus illi. Et ita alia omnia ad Laicalem vertit*

cenfuram, ut etiam omnes, qui ea possident, quasi per alodia habent paternâ &c. His autoribus cum in manus Laicorum pervenissent Ecclesiasticæ possessiones, non poterat ad eò improbari institutum Imperatorum, salutem publicam promoveri cupientium, atque necessitatibus extremis remedia sibi expetentium, quibus subvenire tenetur ipsa etiam Ecclesia.

XII. Interim tamen, quod bono consilio & bonâ intentione, ut nimirum mutuis his auxiliis & Ecclesia & Resp. conservari possent, ab Imperatoribus primùm institutum fuit, id deinceps successu temporis in meros degeneravit abusûs, tenacissimè sibi bona ista asserentibus, qui acceperant. Accedebant insuper precariæ non amplius in nativâ suâ conditione & qualitate subsistentes, sed multis itidem abusibus involutæ, quos copiosè perstringit Josephus Gibalinus *de usur. part. 2. lib. 4. cap. 2. art. 8.* Et quia neque increpationibus, neque minis & excommunicationis terrificamentis proficere quicquam poterant Episcopi, ut possessores bona ista restituerent, aut à possessione discederent, precibus id impetrare non unis vicibus tentaverunt, & quidem majore cum successu, ideò, quòd argumenta animarum salutem & exitium declarantia subinde proponerentur, quibus moti illi cedere maluc-

luerunt jure suo, sibi cæteroquin satis plano, quàm ejusmodi periculo sese committere, aut exponere diutius.

XIII. Illustre ejus rei exemplum exhibet Charta Rainaldi Remorum Archi-Episcopi, quæ extat in Bibliothecâ Cluniacensi pag. 1389. postquam ille ex manu Laici altare, quod is diu tenuerat, recepisset. Verba, quæ hûc faciunt adscribam: *Nove-
rit presentium posterorumq; soler-
tia, quod ego Rainaldus, Dei gratiâ
humilis & indignus Remorum Archi-
Episcopus diu multumq; laborans,
qualiter altare de Turre super Ma-
terna, quod manu laicali indebitâ
usurpatione diu fuerat occupatum,
adeò ut quidam potentes de Plagajo-
tri partes oblationum, decimæ re-
dituumque ad idem altare prove-
nientium municipibus suis mancipa-
rent, illique quod dedecorosius est,
uxoribus suis & filiabus in matri-
monium contraderent: Tandem au-
xilante Spiritu S. qui spirat, ubi
vult, me tali conditione ab eisdem
invasoribus retraxisse. Cum enim
sapissimè jam dictos dominos de Pla-
gajotri admonerem, & modis omni-
bus illis persvaderem, quod à posses-
sione sanctuarii Dei, quod diu inju-
stè possidebant, secederent, ne cruci-
fixi patrimonium injustè & violen-
ter usurpando, eternam incurrerent
damnationem, demum nostrâ crebrâ
admonitione & persvasione permo-*

*ri, nostroque adqviescentes consilio,
supradictum Altare eo tenore resi-
gnaverunt: videlicet, ut illud sanctæ,
Cluniacensi Ecclesiæ, quæ est quasi,
quoddam magnum totius Orbis lu-
minare, liberaliter impertirer, cum,
oblationibus & decimis, cæterisque ad,
se pertinentibus, atque jam dicti Cæ-
nobii venerabilibus fratribus perso-
naliter tenendum concederem &c.*
Factum id refertur anno MCXXV.

XIV. Simile cessionis instrumen-
tum anno MCXXXVIII. exaratum
in eadem Bibliothecâ Cluniacensi pag.
1403. his verbis legitur: *GVARI-
NUS Dei gratia Ambianensis hu-
milis Episcopus sanctæ Ecclesiæ fi-
liis presentibus & futuris feliciter,
niti ad bravium supernæ vocatio-
nis. Sciat charitas & dilectio ve-
stra, quoniam Bernardus de Ballo-
liomiles strenuus, consiliis divinis &
hortatibus nostris & religiosorum vi-
rorum sapienter acqviescens & ani-
mabus prædecessorum suorum &
proprie salutis & successorum suo-
rum providè consulens, quædam
altaria ad ipsum & ejus antecessores,
hereditario jure pertinentia, quæ li-
cet injustè, utpote laicus, adpericu-
lum animæ suæ diu ipse tenuerit, Mo-
nasterio Cluniacensi, Dei tactus ad-
spiratione concessit. &c.* Consimi-
lia cessionum instrumenta passim
occurrunt plura, quæ tamen plera-
que non tam justitiæ, quàm pieta-
tis argumenta ostentant, autoresque

Nr

corum

eorum non tam restituendi, quàm donandi animum habuisse haud obscure produnt.

XV. Hæc tamen ipsa pietas malum produxit aliud, & sæpissimè vel paupertati vel invidiæ materiam ministravit. Cum enim liberalitatis potius, quàm restitutionis titulo uterentur Laici rerum Ecclesiasticarum possessores, liberum sibi esse censuerunt, qualemcunque primum locum eligere, cui res istas concederent. Et sic factum, ut agri presbyteriales non ipsis Ecclesiis, quarum antea fuerunt, sed nova planè donatione monasteriis plerumque & cœnobiis, aut aliis Ecclesiis pro lubitu assignarentur. Id verò & invidiam excitabat apud Episcopos, qui bona sua in alios transferri iniqum esse ducebant, & ad extremam sæpè inopiam redigebat Ecclesias parochiales, quæ agris suis & manfis presbyterialibus hæc ratione privabantur. Ex quo factum, ut in Concilio Melitano anno MXC. statueretur, ne ullus Laicus decimas suas, aut Ecclesiam, aut quicquid Ecclesiastici juris est, sine consensu Episcopi vel Romani concessione Pontificis, monasteriis aut Canonicis offerre præsumeret. Quod itidem paulo ante in Concilio Claromontano constitutum refert Gratianus *c. congregato. 16. q. 7.* Et huc pertinet, quod scribit Ivo Carnotensis *epist. 192.* *Est tamen, in quo Abbatibus &*

præpositis Monasteriorum parcendum esse non æstimo, si ab illis, ad quos non pertinent, id est, à Laicis decimas & oblationes accipiant, si inordinatè eas à quibuscunque personis requirant, si terminos transgrediantur antiquos, id est, si stipendia presbyterorum antiquitus instituta minorent, ac sibi usurpent. Add Nicol. le Maître *de bon. Eccles. l. 3. c. 2.*

XVI. Fuit verò autoritas Episcoporum necessaria etiam tùm, quando titulo oneroso, (emtionis e. g.) Ecclesiæ & altaria de manu Laicorum redimerentur. Comprobat id epistola Fulberti Episcopi Carnotensis, quam nuperè in lucem prodidit Stephanus Baluzius *in appendice ad concil. Gall. Narbon.* his verbis: *Monachi S. Martini Majoris monasterii nostram adierunt præsentiam, humiliter deprecantes, ut ab amore DEI omnipotentis & sanctæ Mariæ Dei genitricis, simulq; jam dicti Confessoris Martini quandam Ecclesiam, Navoil nomine, ad altare sanctæ ac beatissimæ virginis Mariæ pertinentem, eis emere, emptamq; possidere in perpetuum concederemus. Quod ita fecimus. &c.* Putat verò Baluzius, ideo necessariam visam fuisse interventionem auctoritatis Episcoporum, ut purgarent vitium simoniæ, quod in redemptione beneficii Ecclesiastici commissum credebatur. At verò generalis est definitio concilii Melitani supra adducta ad universas

verfas

verfas translationes beneficiorum Ecclesiasticorum, sive cum, sive sine pretio factas se extendens, ut adeò non tam simoniæ vitium ejus prohibitionis causa sit, quàm præsumptum damnum, quod Ecclesiæ metuendum erat, sicubi his suis bonis & beneficiis privari oporteret.

XVII. Suprà diximus, in concilio Valentino modestè admodum excommunicationi subjectos fuisse Laicos rerum Ecclesiasticarum possessores, & exceptos eos, quibus auctoritate principum possessio fuerat confirmata. Sed neque hos quidem eximios amplius haberi voluerunt Episcopi Romani insequentibus, audentiores jam facti & Imperatoriæ auctoritatis contemptores valdè inverecundi. Gregorius enim septimus in c. *decimas*. 16. q. 7. disertis verbis statuit: *Decimas, quas in usumpietatis concessas esse canonica auctoritas demonstrat, à Laicis possideri apostolicâ auctoritate prohibemus. Sive enim ab Episcopis vel Regibus vel quibuslibet personis eas acceperint, nisi Ecclesiæ reddiderint, sciant, se sacrilegii crimen committere, et aeternæ damnationis periculum incurrere.* Nec aliter Alexander III. in cap. 7. X. de *prescript.* *Mandamus, quatenus causam ipsam debito sine decimas, non obstante prescriptione temporis, vel concessione Ecclesiastica, secularisve personæ, si idem G. eam opponere voluerit, quia cum*

Laici decimas detinere non possint, eas nullâ valent prescribere ratione.

XVIII. Quia verò nec tùm quidem jussibus Episcopalibus parere semper volebant Laici, atque decimas, quibus infeudati erant, mordicus retinebant, periculumque erat, ne crebris excommunicationibus intervenientibus vilesceret tandem fulmen hoc Ecclesiasticum, in Concilio Lateranensi, quod in annum MCLXXIX. conjiciunt Severinus Binius, Franciscus Lunghus à Cariolano in *summâ*, Didacus Covarruvias *var. resol. l. 1. c. 17. n. 5.* Henric. Canisius *ad c. 13. X. de decim. n. 6.* cum de hac re disputatio incidisset, prohibitum quidem est, ne quis Ecclesias & decimas de manu Laicorum sine consensu Episcoporum reciperet, eum scilicet in finem, ne quis in aliam Ecclesiam, quam cui alias competeant, præsertim in religiosum locum sine consensu Episcopi decimas resignaret, oborta tamen deinceps nova fuit controversia, utrum cogi deberent Laici ad istiusmodi resignationem. Et quia Innocentius III. in cap. 7. X. de *bis, quæ fiunt à prelat.* Canonem concilii Lateranensis de illis decimis accipit, quæ Laicis in feudum perpetuò sunt concessæ, Interpretes porrò inde conficiunt, Laicos decimas ante concilium Lateranense in feudum receptas licitè quidem possidere, sed non sine periculo animæ, utpote cessante Ecclesiæ necessitate, ob quam

eas in feudum acceperant, nec tamen propterea invitos cogi ad resignationem. Vid. H. Canis. *d. l. n. 8. Add. Car. Molinæus ad consuetud. Paris. §. 46. num. 19.*

XIX. Quæ ita Laicorum in decimis, oblationibus & bonis Ecclesiasticis aliis invaluit usurpatio, eadem illa etiam ad colonos & servos Ecclesiarum extensa fuit. Fidem hujus rei facit canon 62. Concilii Meldensis, in quo Patres, cum revocare servos Ecclesiæ ex potestate Laicorum in totum non possent, temperamentum aliquod excogitarunt, ut non omni prorsus emolumento destituerentur Ecclesiæ. *Servi, ajunt, Ecclesiarum quibuscumq; potestatibus subditi, unde melior consuetudo, vel devotior commendatio ex tempore & jussione Domini Ludovici vel certè Domini Karoli, seu etiam Pipini non existit, saltem viginti diebus in anno, eidem Ecclesiæ ad reficiendas ipsius ruinas servire sinantur. Ubi autem & amplior commendatio & melior consuetudo inde habetur, pro hac nostrâ necessitudinis consideratione non decidat.* Hoc Concilii decretum approbatum fuit à Carolo Calvo Rege atque refertur inter ejus capitula in Sparnaco villâ collecta atq; recepta, *sub num. 18.* cum pleraque decreta reliqua ex Principum instinctu prorsus rejecta fuissent.

XX. Oppidò autem exiguum id est tempus, quod servitiis Ecclesiasti-

cis impendi oportuit, eum sine dubio ex primâ foundatione haud paulò laxius atque amplius exactum fuerit. In legibus Bajuvariorum *tit. 1. cap. 14. n. 6.* multò aliter definitur numerus dierum rusticis servitiis destinatus. *Servus Ecclesiæ secundum possessionem suam reddat tributa. Opera verò tres dies in hebdomadâ in Dominico operet, tres verò sibi faciat. Si verò Dominus ejus dederit ei boves, aut alias res, quas habet, tantum serviat, quantum ei per possibilitatem impositum fuerit, tamen injustè neminem opprimat.* Quod de Domino hic dicitur, non accipiendum de Domino seculari, sed Ecclesiastico, uti ex rubricâ tituli, quæ de colonis vel servis Ecclesiæ, qualiter serviant, concepta est, & ex ipsâ descriptione subjecti in adductis verbis apparet. Multum verò istis servitiis detractum fuit in concilio Meldensi, uti diximus, non quòd debuerit, sed quòd oportuerit ita fieri, cum servos istos & colonos omninò sibi vindicarent tum temporis Proceres Imperii, Magnates & Nobiles, qui & ipsos illos paucos in Ecclesiæ emolumentum destinatos dies sibi eripi ægrè ferebant.

XXI. Aliquando autem ipsæ etiam personæ Ecclesiasticæ Laicis vel autores vel adjutores erant, ut ex rebus Ecclesiæ sua sibi facerent compendia. Certè in precariis obtinendis prohiberi oportuit in Concilio Meldensi *cap. 22.* ne Clerici tale quid auint,

aufint, neve in gratiam Laicorum præceptum Regium impetrent. *Idem autem Custos Ecclesie solertissime caveat, ne sui ordinis & Ecclesiasticae communionis forsè immemor contra auctoritatem præceptum Regium pro quacung; assentatione fieri petat, qui etsi fecerit, non audiatur. Si autem & obtinuerit, Regiâ discretionem & Episcopali iudicio idem rescindatur, & petitor injustus, pro Principis injustâ suggestionem dignè corripatur.* Talia verò sæpe accidisse, & clericos vel precio vel prece corruptos in usûs istos Laicorum consensisse, antiqua pariter & nova prodit Historia. Videamus, quid in nostris contigerit Ecclesiis.

XXII. Primum de Collatoribus observandum fuit superiori seculo, solitos eos fuisse quandoque homines nullis precii ad clericatum promoveri, eum in finem, ut morigeros sibi pastores haberent, aut in re suâ familiaris aliquod ab illis emolumentum perciperent. Quod indignè ferens Serenissimus Saxonie Elector, acerbissime & penetrantibus verbis corripuit, hac addita admonitione in den Generalibus bey der visitation anno MDLV. *Es sollè auch die Edel- leute und andere Lehnherren/ denen Kirchendiener mangeln/ hiermit vermahnet seyn/ daß sie dieselben in den wohlbestallten Schulen oder Universiteten Leipzig un Wittenberg suchen/*

und nicht allenthalben ungelehrte Gesellen/ oder verdorbene Handwercks- Leute uffklauen/ oder ihre Schreiber/ Reuter/ oder Stalljungen Priesterschleiden/ und uff die Pfarren stecken/ uff daß sie bey denselben desto leichter erhalten können/ daß sie etwas vom Pfarr- Gut/ das dem Juncker gelegen ist/ fahre lassen/ oder aber sonst dem Juncker zu ver hinderliche Hofdiensten mit schreiben Register halten/ Kinder lehren &c. verbunden seyn. Simile quid olim in Gallia usu venisse, ex Agobardi Lugdunensium Episcopi libro probavi supra cap. 9. num.

XXIII. Circa colonos verò & Rusticos dotales perpetuò id male habuit collatores, intra limites jurisdictionis suæ illos vivere, & jurisdictione tamen sua esse exemptos. Quocirca nullo non tempore occasiones captarunt, quibus illi imperio suo subijci possent. Plurima talia in matricula Consistorii Wittebergensis de anno 1555. referuntur exempla, quorum nonnulla hic addere libuit, ne frustra hoc dixisse videar. Sub rubricâ Ratsch hæc inveniuntur verba: *Dieser Mann ist des Gotteshauf Mann/ und hat d Pfarr die Lehn von wegen*

N n 3

gen

gen des Gotteshaus. Aber die Edelleute wollens dem Pfarrer entwenden / und habens selber geliehen / geben vor / sie sind die Obersten Lehnherren / das doch nicht ist / Es ist aber das Lehn dem Churfürsten gehörig in Kloster Brena. *Item sub rubrica Trebitz*: Dieser Mann muß der Kirchen den Wein holen / und die Kirchväter auf die Rechnung führen / und hat angezeigt / wie das Jhn J. L. zu seinen Dienstmann machen wolte / dar auf J. L. Bericht gethan / wie vormahls nicht der Brauch gewesen / daß auf demselben Gute weren Pferde gehalten worden / weil aber dieser Mann Pferde halte / und gleich wie andere Nachbarn auf der Weide gehen liesse / habe er Jhme neben den andern Nachbarn zur Bitte etliche Führen zum neuen Gebeude zu thun angemuthet / Sonst beschwehre er Jhn gar nicht / wolle Jhme auch nicht mehr auflegen. *Nec de Nobilibus tantum, sed etiam de Quæstoribus similis consignata est querela sub tit. Mögeln.* Der Pfarrer hat geklaget / daß er zweene eigene Baur en

zur Pfarre habe / die Jhme dienen müßten / als zu Mögel Mas Pubel / und zu Lindwerder Paul Strust / würden aber durch den Schösser zu Schweinitz und den Schösser zu Seida mit Herrendiensten verhindert / daß sie Jhme seine Dienste nicht thun könnten.

XXIV. Aliquando Pastores ipsimet, ut Nobiles sibi favorabiles redderent, Dotales suos eorumque servitia sponte cesserunt, non animadvertentes, quanta inde vel sibi, vel successoribus suis in re familiari exortura fuerint detrimenta; ut jam taceam, nec licitum quidem esse Pastori sine præscitu Episcopi aut Consistorii quicquam harum rerum alienare aut in alios transferre. Peccavit eâ in re Pastor in dem Filial Ufro / qui Collatori suo paucorum dierum servitia cesserat, sed parum prudenter & infelici hoc eventu, ut ipse deinceps omni isto servitio destituere-
 rur. Sic enim habet particula: Dieser Mann ist seinem Erb-
 Herrn F. V. M. gar nicht zu dienen schuldig / Es hat aber F. S. etwan dieser Pfarr Pastor dem Juncker zu gefallen ohne vorwissen der Herrn Commissarien des Consistorii zu Wittenberg /

berg/ oder des Ampts Schlie-
ben diesen Pfarrmann mit 14.
Tage Frohndiensten dem Jun-
cker nachgegeben / derhalben
auch dieser Er Franz der Pfarr
entsagt ist/welchen Mann nun
der Juncker neben den andern
seinen Unterthanen daselbst
nicht öfter/denn schier alle Ta-
ge gebraucht/ daß er also dem
Pfarrer gar nicht dienen kan.

XXV. Non minus peccant etiam
Pastores illi, qui sine præcitu Episco-
pi aut Consistorii fundos dotales quo-
cunque titulo alienant. In quos equi-
dem eò magis animadvertendum erit,
quò minus illi facti hujus sui rationes
reddere poterunt, fundusque ipse re-
vocandus & in pristinam conditionem
reponendus. Exemplo esto, quod
contigit in pago Vaserin / his verbis
notatum: Dieser Pfarr ist von
Churfürsten zu Sachsen
hochlöblicher Gedächtnis mit
einem Ackergut versehen/ und
begnadet/ samt einem grossen
Gehöfte und Garten und 2.
Hufen Landes / und etlich
Morgen Wiesen und Hufe-
schlag / samt etlichen gerin-
gen Holz/ welches der vorige
Pfarrer / (qui propterea re-
motus fuit) unvorsichtig/ mit

grossen Abbruch un Nachtheil
der Pfarre / vor ein gering /
baufällig/alt Eosstatengut ver-
kauft und verbeutet hat. Das
selbe Pfarrgut hat iezund
Blasius Krüger / und giebt
der Pfarr jährlich 18. Schl.
Korn/ 18. Schl. Hafer/ ein alt
Schock am Gelde / soll ihm
auch wie andere des Pfarrers
eigene Leute davon dienen.

XXVI. Vidimus hætenus, ut
Collatores, deinde ut Pastores dotem
Ecclesiasticam, & privilegia dotalia
imminuerint, atque perverterint. Sæ-
pè verò ipsi etiam dotales tale quid
ausi fuerunt, non intelligentes con-
ditionis suæ felicitatem, & mutabi-
lem rerum fortunam. Et sanè fue-
runt, qui fundi dotalis dominium af-
fectarunt, nec veriti sunt eundem a-
pud Censitores aut peræquatores pro-
fiteri, ut oneribus communibus sub-
jiciantur, eum in finem, ut hæc ra-
tione jus dotale expiraret, sibi que ut
heredibus suis fundus iste compara-
tus intelligeretur. Tale refertur ex-
emplum in eadem Matriculâ ex pa-
go Oskeln: Hans Koppe hat 2.
Pfarrhufen --- --- hat solche
wollen vorzeigen und Erbgüter
inne haben / hat auch dieselbe
als eigen im Amte Wittenberg
angezeigt/ und verschagt/ so er
doch

doch überwiesen ist/ daß solche 2. Hufen Laßgüter/ der halben Thime untersagt ist/ solche Hufen forthin nicht mehr zu verschaffen. Auch ist der Schöffer darum angeredet worden/ daß er dieselben Pfarrhufen aus dem Schatzungs Register wolte außthun/ welches er zu thun gewilliget/ und Hans Koppengescholten/ daß er Güter hat verschaffen dörfen/ die nicht sein eigen und erblich weren.

XXVII. Aliquando etiam parochiani & vicini fundos Ecclesie dotales sive mansos Ecclesiasticos dolo intervertere suisque adjacentibus agris vindicare solent. Accidisse id eadem testatur matricula sub rubr. Sanderßdorff: Auch ist zu Thalheim eine Pfarrhufe/ welche vorzeiten von andächtigen Leutē zur Pfarre testirt/ und von Bauern unterschlagen ist/ besage einer sehr alten Schrift in einem Pergamen Meß-Buche/ darinnen diese Wort nach vielen anderen stehen: Pro quibus laboribus est collata & attributa una mansa agri ad Ecclesiam Thalheim in fructum Sacerdotum ibi habitantium & in salutem fidelium animarum anno

Domini 1369. Talia exempla etiam alibi contigisse, & in Consistorio Ecclesiastico ventilata fuisse memini, adeo, ut perquam difficile sapenumero sit, finium regundorum iudicium iustā sententiā absolvere & finire, præfractè plerumque negantibus Rusticis, Pastore autem probationibus sufficientibus destituto.

XXVIII. Sic etiam Vasalli Ecclesie feuda, quibus investiti erant, ab seculari sæpè domino lubentius, quam ab Ecclesia & Episcopo recognoscere, fidemque illi potius quam huic promittere satagebant. In Concilio Biterrensi anno MCCXCIX. habito, qui congregati fuerunt Episcopi & Prælati, literas ad Philippum IV. Francorum Regem scripserunt, multumque conquesti sunt de fluxā fide Amalrici Vicecomitis Narbonensis, quod Regis Vasallum se constituens subtrahere se conatus fuerit homagio & fidelitati, quam Archiepiscopo & Ecclesie Narbonensi à pluribus annis & exemplo majorum suorum debebat. Epistolam integram refert Stephanus Baluzius in recensione Conciliorum Gallie Narbonensis pag. 87. & epistolam aliam Bonifacii VIII. Papæ ad eundem Philippum Regem in not. pag. 49.

XXIX. Ut hanc interversionem jurium Ecclesiasticorum in prædiis affectis evitarent & coërcerent Episcopi, in concil. Vavrensi A. MCCCLXVIII. cujus

cujus statuta inter dicta Galliae Narbonensis Concilia edidit Stephanus Baluzius, c. 43. hanc posuerunt legem Ecclesiasticam: *Quia quidam suae salutis immemores, tenentes ab Ecclesia castra, villas, domos, terras, nemora, vel praeta, seu quasvis alias possessiones, in emphyteosim, vel sub certo feudo, dominio, senhoriâ, censu, servitio, pensione, vel prestatione quâcumq; plerumq; illas & illa vendunt, permutant, vel donant, seu aliâs ignorante Domino distrabunt, nullâ de emphyteosi, feudo, dominio, senhoriâ, censu, servitio, pensione vel prestatione, quod ab Ecclesia teneatur, mentione, quin imò interdum ipsas seu ipsos tanquam ab omni censu, servitio, & pensione, vel minori parte, seu quovis alio jure Ecclesia debito liberos, alienant; nos tam salutis talia volentium attentare, quam indemnitati Ecclesiarum providere volentes, statuimus, quod quicumq; tenens ab Ecclesiis nostris vel aliis personis Ecclesiasticis nobis subiectis castra, villas, domos, possessiones, vel alias res immobiles seu loca, vel jura, cum ad venditionem, donationem, permutationem, seu quamvis aliam alienationem eorum vel earum duxerit procedendum, de feudo, emphyteosi, etiamsi cautio vel pensio propterea non solvatur, censu, servitio, dominio, vel senhoriâ, pensione seu quâvis aliâ prestatione eisdem Ecclesiis debitis, etiamsi in alienatione de jure vel consuetudine non sit illius, à*

quo tenentur, requirenda scientia vel consensus, plenam & expressam debeant facere mentionem. Aliâs, si aliquid praedictorum in toto vel in parte Ecclesiis debitorum in contractu vel alienatione hujusmodi celaverint, vel scientes omiserint, excommunicationis incurrant sententiam ipso facto. Eandemq; poenam incurrat Notarius, qui sine expressione hujusmodi jurium de contractu scienter vel fraudulenter facit instrumentum.

XXX. Sentiunt verò illi, qui bona Ecclesiae donata diripiunt, & in suos usûs vertunt, magno suo malo, quanta sibi rebusque suis inde quotidiè nascantur pericula atque damna, quibus equeidem juxta Lutheri sententiam idem accidit, quod Aquilae olim obveniebat, cui videnti, Jovi sacrificium in arâ fieri carne agnina, & advolanti, bonamque partem auferenti, carbo igneus alis adhæserat, quo postmodum & nidos & pullos, quibus praedam advexerat, comburi faciebat. Sanè mirantur sæpè Patresfamilias cæteroquin assidui & omni ex parte prudentes, qui fiat, quod post tot immensos labores & accuratè præstitas ex artis suæ regulis operas, decrescat magis, quam augeatur res familiaris, nec attendunt, aurum Tholosanum se inter bona sua habere, h. e. rem aliquam Ecclesiasticam, aut Ecclesiae donatam, exigui quantumvis precii aut momenti, tali tamen qualitate prædi-

præditant, ut reliqua bona omnia perdat & consumat. Leve hoc esse videtur, rusticum aut colonum dotalem suis adhibere servitiis aut communibus subicere oneribus. Et hoc ipsum tamen ingentes sæpè in re familiari parit calamitates, maximè si cum execrationibus et imprecationibus talis colonus Ecclesiæ primitus donatus fuerit, quæ certè nunquam ferè suo carent effectu, & in feros usque nepotes eundem continuant.

XXXI. Quod si porrò quis factum hoc suum, quo Ecclesiæ bonis manum injicit, istasque fortunas inde ampliare studet, juris examini subjecerit, vereor ego, ne turpissimam nefarii criminis notam referat, aut rubore saltem perfusus recedat. In Decreto Gratiani *sub caus. 12. q. 2.* plurimæ tales habentur sententiæ, quæ temerarios hominum in rebus Ecclesiasticis ausûs & contumelias atro carbone notant, & pessimis nominibus insigniunt. Nul-
li (dicitur ibi can. 3.) liceat ignorare, omne, quod Domino consecratur, siue fuerit homo, siue animal, siue ager, vel quicquid semel fuerit consecratum, sanctum sanctorum erit Domino: & ad jus pertinet Sacerdotum: propter quod inexcusabilis erit omnis, qui quæ à Domino & Ecclesiâ, cui competunt, aufert, vastat, & invadit, vel diripit; & usque ad emendationem, ecclesiæque satisfactionem, ut sacrilegus

judicetur: & si emendare noluerit, excommunicetur. Similia referuntur *can. 5. Prædia divinis usibus tradita quidam humanis usibus applicant: & DEO nostro, cui tradita sunt, ea subtrahunt, ut sibi inserviant: quapropter ab omnibus illius usurpationis contumelia depellenda est, ne prædia usibus secretorum cælestium dicata à quibusdam irruentibus vexentur. Quod si quis presumpserit, ut sacrilegus judicetur.* De servis verò Ecclesiæ aut Conciliorum specialiter constitutum fuit in Concilio Toletano III. ne oneribus aut servitiis graventur, uti idem refert Gratianus *Can. 68.* his verbis: *Ecclesiarum servos, & Episcoporum vel presbyterorum vel omnium Clericorum à iudicibus vel exactoribus publicis in diversis angariis fatigari dolemus: propter quod omne Concilium à pietate gloriosissimi domini nostri poscit, ut tales usus deinceps inhibeat, sed servi supradictorum officiorum in eorum usibus vel Ecclesiæ laborent.* Si quis vero iudicum vel Actorum Clericum aut servum Clerici vel Ecclesiæ in publicis ac privatis negociis occupare voluerit, à communione Ecclesiasticâ, cui impedimentum facit, efficiatur extraneus. Habitum fuit istud concilium anno Domini DLXXXIX. ne nudius tertius demum tale quid prohibitum, & animadversione notatum quis opinetur. Angariare autem generali significato idem est, quod cogere ad munus aliquod & onus

onus subeundum. Itaq; Svidas ἀγγα-
 γίαν interpretatur ἀνάγκην ἀγκισίον,
 καὶ ἐκ βίας γενομένην ὑποχρεσίαν, in-
 voluntariam necessitatem & violentum
 servitium.

XXXII. Inter sacrilegos ita nume-
 ratur, quisquis res Ecclesiae usurpave-
 rit, suisque usibus applicare haut veri-
 tus fuerit. Et si enim, si forum exter-
 num spectes, & ex jure civili rem aesti-
 mes, poenamque pro merito investiga-
 re velis, locum non inveniunt, quae à
 Doctoribus congesta reperiuntur, quia
 bona ejusmodi Ecclesiastica, praedia,
 frumentum, pecunia, servi &c. ad
 communem ministrorum ac paupe-
 rum sustentationem & templorum
 fabricam deputata, non ita proprie ac
 simpliciter inter res sacras recensentur,
 sicut illae, quae vel speciatim ad
 DEI cultum consecratae vel benedi-
 ctæ, vel specialiter institutæ sunt,
 veluti instrumenta divini cultus. Ni-
 hilominus in jure Canonico ita pas-
 sim delictum istud appellatur, quippe
 ex quo sacrilegium definitur, quod sit,
 si quis quod venerabilibus locis relin-
 quitur, pravæ voluntatis studio, suis
 tentaverit compendiis retinere, *c. sa-
 crilegium. 18. q. 4.* Ratio est, quia
 bona ista ex primâ sui institutione, at-
 que offerentium voluntate, eam
 conditionem habent, ut quia ad DEI
 & Christi honorem oblata ac desti-
 nata sunt, non in alium usum, nisi
 pium convertantur. Non simpli-

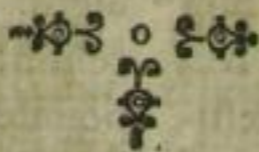
cem igitur committunt injustitiam,
 qui bona istiusmodi intervertunt, sup-
 primunt, atque defraudant, sed qualifi-
 catam & acriore censura dignam. Vid.
 Paul Laymann. *theol. mor. lib. 4. tr.*
10. c. 7. n. 15. Joh. Azor. *Instit. mor.*
lib. 9. c. 27. p. 1132.

XXXIII. Quæ cum ita sint, no-
 lim profecto svasor esse, ut quisquam
 rei cujuscunque Ecclesiasticæ usum at-
 tentet, ut maximè incertum sit, utrum
 ad dotem constitutam ea pertineat, an
 verò ex superveniente liberalitate &
 donatione antecessorum profecta fue-
 rit. Et si enim hoc ultimo casu reservari
 à donante jus aliquod potuerit, nec re-
 pugnet adeo conditioni Ecclesiasticæ,
 potestati civili & jurisdictioni seculari
 subiectum esse, cum reliquus usus ni-
 hilominus Ecclesiæ totus relictus sit,
 ipsa tamen illa incertitudo, quia
 cum perpetuâ formidine oppositi
 conjuncta est, plerumque & faculta-
 tes attentantis & conscientiam ejus
 periculo & metui exponit, ne à divi-
 no numine severa aliquando vindi-
 cta statuatur. Eoque magis miror
 infrunitam quorundam Advocato-
 rum audaciam, qui gloriæ sibi du-
 cunt, sicubi Ecclesiæ sibi adversantis
 jura impugnaverint & everterint,
 digni profecto, qui Ecclesiasticæ
 censuræ subjiciantur, & publicâ
 poenitentia crimem hoc expiare ju-
 beantur. Graviter verò etiam in
 hos sæpè animadvertit vindicta di-
 vina,

vina, quippe quæ non patitur Ecclesiæ suæ damnum inferri impunè, facitque, ut sentiant illi tandem magno suo malo, non esse litem Ecclesiis temerè intentandam.

XXXIV. Temperare mihi nequeo, quin hic commemorem exemplum Johannis de Maresiis, Advocati apud Gallos disertissimi, de quo cum supplicium capitis sumptum fuisset, quod rebellionis reus cum aliis crederetur, hoc insigne addit judicium, qui vitam Clementis VII. Pontificis consignavit, quemque ex MS. Bibliothecæ Regiæ edidit Franciscus Bosquetus: *Quia*, inquit, *inter ceteros hujus rei culpabiles notus fuisse dicitur unus Advocatus parlamenti Regii, aliàs nobilis & solemniter reputatus, qui Magister Johannes de Maresiis dictus est, sententiam subiit capitalem. De ejus tamen damnatione varii vario modo sunt locuti. Nam plures ipsam voluntariam potius, quam justam dixerunt, ipsum sibi super impositis innocentem asserendo; alii verò eum reum & culpabilem opinantes, ipsam æquam & laudabilem existimarunt. Quod autem horum verum sit, hoc DEI judicio relinquitur, qui quandoquæ delatos super certos*

licet de ipsis innoxios, aliorum tamen reos hic corporaliter damnari permittit, ne super commissis impuniti hic remaneant, & hic presenti in corpore de delictisq; compuncti, æternam in anima effugiant ultionem. Quod ideo hic inserui, quod licet, ut præactum est, hic per prius satis commendabilis in aliis diceretur, tamen judicio plurimorum in uno DEUM fortè non modicum offendebat. Cum enim famosus Advocatus existeret, quotiens occurrebant causa, quæ Ecclesiarum jura aut libertates concernerent, ut plurimum & libentiùs contra ipsas patrociniùm assumebat, qui si sub occasione quandoquæ gravata fuerunt, DEUM in hoc ultorem præsumitur habuisse, qui facta suis, sibi facta reputans tales consuevit deprimere aut ultione simili radicitus extirpare &c. Hactenus ille. Ego ut nunquam tales existant, qui Ecclesias diripiunt & evertunt, sed ut perpetuè illæ usque ad diem supremi judicii perdurent, & ipsa in illis fidelium universitas quotidiè augeatur, calidis & ardentibus votis atque suspiriis DEUM Ecclesiæ autorem exoro.

INDEX

INDEX RERVM ET VERBORVM MEMORABILIORVM,

In quo numerus major s. Romanus
Caput, minor s. Barbarus paragraphum
- indicat.

A.

ARBO Floriacensis,

S. Benedicti ad Ligerim in dioecesi
Aurelianensi Abbas, quò tempore
vixerit? I. 7.

ACREN.

vid. Acra.

ACRA

quale vocabulum sit, & quid denotet?
VII. 35.

Per illud Germanicorum *ACREN*
exprimi, ibid.

ACRATURA

quid sit? VII. 35.

ACTA.

Apud Acta insinuatio rerum Eccle-
siæ donatarum, X. 22.

Actorum vice in Ecclesia quid sit? ibid.

ACTIO.

ACTIONIS realis natura, XII, 35.

ADIAPHORORUM

natura & conditio IV. 20.

Adiaphora, longò usu recepta, dif-
ficulter, & non nisi gravibus de
causis abrogari aut mutari posse,
VII. 7.

ADMINISTRATOR

rationibus reddendis obnoxius est,
XI 36.

ADSCRIPTITII

utrùm differant à colonis? IX. 19,
20, 21.

qui fuerint, & quomodo differant à de-
dititiis, & inquilinis? IX. 21.

ADVACATI.

De *ADVOCATIS* Ecclesiarum, XII. 23.

ÆDES.

Utrùm *Ædes* publicas & divini juris A-
postolicis jam temporibus Christia-
ni habuerint, in quibus cultui divi-
no vacarent? II. 1, 2, 7, 8, 9, 10, 11,
12, 13, 14, 15, III. 1, 6, 8.

ÆDIFICATIO, ÆDIFICATOR.

Per *Ædificationem* Ecclesiæ fit patro-
nus, V. 1.

Ædificatori num injungere necesse

O o 3

fit

INDEX RERUM ET VERBORUM

- sit dotandæ Ecclesiæ onus? V. 1, 2, 3. VI. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7. VII. 6.
 Ædificari Ecclesia non debet sine consensu Episcopi, V. 4.
 Ædificatoris & heredum ejus obligatio ad perficiendum opus semel cœptum, ibid.
 -- item ad constituendam dotem, VI. 6, 7.
 Ædificantis, sed non dotantis Ecclesiam pœna, moribus apud nonnullas gentes recepta, VI. 10.
 ab ÆRARII præfæctis
 valdè miserum est pendere, VIII. 15.
 AGAPÆ
 Christianorum olim, XI. 28.
 AGRICULTURA,
 ejusque studium & æstimatio apud Romanos, IX. 10. junct. n. 11, 12, 13.
 Agriculturæ pro certa pensione origo, IX. 16.
 Agricultura ministrorum Ecclesiæ apud nos, IX. 53, 61.
 ALEXANDER SEVERUS.
 Quâ ætate Imperator fuerit? III. 7.
 Ejus imperium cur *ἀναίματος* dictum sit? ibid.
 Ipse in larario suo Christum coluit, ibid.
 Num ipsius tempore Christiani haberint loca certa cultui divino destinata, itemque prædia, ex quibus alimenta ministri Ecclesiæ vel pauperes caperent? ibid.
 ALIMENTA.
 Ministris Ecclesiæ olim ex oblationibus & collationibus fidelium comparata fuisse, IV. 18.
 ministrorum Ecclesiæ quanta esse debeant? VII. 32, 33.
 -- à manso ecclesiastico sumenda, VII. 33. IX. 4.
 Ob Alimenta in pauperes arctiori tempore eroganda alienari possunt vasa, ornamenta sacra, VIII. 3.
 Alimentorum potissimam habitam fuisse rationem in dote ecclesiastica constituenda, quibus Clerici sustentari possent, VIII. 12.
 Alimentorum ex publico Sacerdotibus præstatio, Constantini lege, VIII. 13. 15.
 Alimenta Clericis ex proventibus prædiorum ecclesiasticorum ministrari cœpta, XI. 4.
 ALPHONSUS GARSIAS de SANCTA MARIA,
 Compostellanæ & Segobienfis Ecclesiarum Decanus, II. 7.
 ALTARE
 contradistinctum Ecclesiæ, I. 8.
 præcipua Ecclesiæ pars, I. 9.
 Ei impositas esse res donatas Ecclesiæ vel traditas, aut saltem instrumenta earum & oblationes in eo jactas, ibid. & X. 5.
 Ejus reservatio in donationibus Ecclesiarum, ibid.
 Altaria temeraria de cespite primorum Christianorum, III. 6.
 Altarium dotatio, V. 10, 19.
 numerus antiquitus & hodiernò

MEMORABILIORUM.

- diernò tempore, V. 10, 12, 13, 14, 15, 17. junctò n. 18.
- Altarium multiplicatio quò tempore cœperit, & quæ ratio multiplicationis fuerit? V. 11.
- Utrum per Altaria memoriæ martyrum intelligendæ sint? V. 12, 13, 14, 15, 16.
- Altare num semper & ubiqve erigi consueverit, ubi martyr sepultus? V. 16.
- Altare aliquod sequioribus temporibus consecratum non fuisse, quod non contineret reliquias alicujus Sancti. ibid.
- Altarium redditus & obventiones hodiè, V. 19.
- Altaris S. Wenceslaj Martyris in templo omnium Sanctorum Wittebergensi dotatio à Wenceslao Electore facta, ibid.
- Altarium ab integris opificum societatibus & collegiis fundatorum exempla, V. 29.
- Altaria istiusmodi alicubi *Zechn* dici, ibid.
- Altare cum consensu Episcopi construens acquirit jus patronatûs in istud, ibid.
- Super Altarium foundationibus & dotationibus instrumenta & diplomata confecta, V. 19, 20, 21, 22, 23.
- AMOR*
- Christi erga Ecclesiam, IV. 2.
- Sponsi & Sponsæ. ibid.
- Dei & proximi conjunctim exigitur, XI. 44.
- ANGARIA, & ANGARIARE* quid fit? XIII. 31.
- ANNUI REDITUS.*
- Vid. Reditus.
- APODOSIS.*
- Inter Apodosin & Protasin æqualis debet esse respectus, IV. 1.
- APOSTOLUS.*
- Num Apostolorum jam temporibus habuerint Christiani ædes publicas, & divini juris, in quibus cultui divino vacarent? II. 1, 2.
- Ex Apostolorum ætate & usu omnem ecclesiasticum apparatus sacraque omnia arcessunt Pontificii. ibid.
- Apostolorum Vitæ, quæ sub nomine Johannis Evangelistæ circumferuntur, II. 5.
- Apostolici Canones. Vid. Canones Apostolici.
- Apostoli *σύλοι* mundi & Ecclesiæ dicti, XI. 2.
- APPARATUS.*
- Apparatum Ecclesiasticum omnem sacraque omnia ex Apostolorum ætate & usu arcessunt Pontificii, II. 1.
- ARBITER*
- pro speculatore aut spectatore, X. 21.
- ARCHIPRESBYTER.*
- Archipresbyteri & Archidiaconi num in aliis, quàm cathedralibus Ecclesiis constituti fuerint Concilio Bracarenfis I. tempore? XI. 18.
- Archipresbyterum & Archidiaconum

INDEX RERUM ET VERBORUM

num unicum tantum in urbe Roma fuisse per aliquot secula, ibid.

ARMA.

Armorum & insignium dejectio, statuarum detractio, nominis expunctio, sepulchrorum de loco constituto sublatio &c. VI. 10.

ATTRACTUS

acquisitionis genus, IX. 46.

AVARITIA

indignos facit ministerio ecclesiastico, IV, 14.

Clericorum, VIII. 18. XI. 16.

AUGUSTINUS,

Hipponensis Episcopus, I. 5.

Ipsi prima Canonorum regularium origo tribuitur, XI. 6.

B.

BAPTISTERIUM.

Utrum sine baptisterio Ecclesia possit esse, & num, ubi fons baptismalis est, semper Ecclesia parochialis intelligatur? II. 24.

BARBARIES.

Barbaries linguarum & obscuritas verborum apud priscos, I. 6.

BASILICA.

Basilicæ quò tempore extrui cœperint? II. 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14.

quomodo distingvantur per Canonistas ab Ecclesiis & Oratoriis? II. 15.

quomodo à Memoriis & Oratoriis juxta Samuelem Petitem? II. 16.

BENEFICIUM.

Beneficiorum ecclesiasticorum abusus, IV. 15, 16.

Beneficium ecclesiasticum recentioribus temporibus à Canonistis ex Officio sacro & ejus reditu conflatum esse, IV, 16.

In insanum Beneficiorum ecclesiasticorum aucupium investiva Annæ Roberti, IV, 17.

Beneficia olim planè ignota fuisse, VII, 17.

Beneficii nomen in reliquis Ecclesiis, quæ parochiales non sunt, maximè vulgare esse, & non tam ministerium in illis, quàm quod ministerio debetur, isto nomine insigniri, VII, 19.

Beneficium quam largò pede metantur, quousque extendant ejus sufficientiam, & intra quos terminos concludant Canonistæ? VII, 19.

Vid. etiam Præbenda.

BLADUS

quid denotet? VIII. 12.

BONA.

Bonorum mobilium natura & conditio, VIII. 2.

Cur in Bonis mobilibus fideicommissa familiarum nobilium consistere nequeant? ibid.

Bonorum immobilium ratio, VIII. 2. conf. n. 40.

- - - - - differentia ratione securitatis, ibid.

Bonorum mobilium dotem ecclesiasticam

MEMORABILIORUM.

fiasticam ingredientium alienatio, VIII. 3.
 Bonorum injustè acqvisitorum donatio ad pias causas, VIII. 9. 10. 11.
 - Ecclesiasticorum multitudo, VIII. 30. 33. 37.
 - - exemptio. Vid. Exemptio.
 Bona Ecclesiastica præter dotem num sint immunia, & cui cum bonis clericorum patrimonialibus subjecta? VIII. 38.
 -- mobilia donata vendi, & ex precio fundos & prædia comparari necesse fuit, VIII. 40.
 Bona immobilia usibus sacris & ceremoniis expediendis destinata quandoque fuisse, IX. 50.
 Bonorum parochialium apud nos ratio, IX. 49, 50, 51.
 -- ecclesiasticorum dominium, administratio & distributio apud primos Christianos, XI. 1.
 Bona ecclesiastica utrùm in alios usûs, quàm quibus ab initio destinata fuerunt, converti queant? XI. 44. XII. 2.
 -- utrùm administrari à laicis possint? XII. 13.
 Num Bona ecclesiastica κατ' ἐξοχήν dicantur ea, quæ in dotem data sunt? XII. 30.
 Bona Clericorum patrimonialia à Jurisdictione Consistoriorum excepta, XII. 31.
 Num omnia promiscuè Bona immobilia Ecclesiæ à servitiis immunita sint? XII. 40, 41.

Bonorum ecclesiasticorum concessio laicis sub decimis vel alio censu ab Imperatoribus facta, XIII. 2, 4.

BRANDEVUM

quid fuerit? V. 16.
 Brandeorum appositio & vice reliquiarum inter pios fideles dispensatio, ibid.

BUDÆUS Guiselmus

quis fuerit? VIII. 30.

BUINNARIUM, sive Buunarium aut Bunuarium

quid sit? VII. 41.

C.

CAMPANA.

Campanæ cujusdam baptizatae & appensa vindicatio, relata ab Antonio Mornacio, XII. 3.
 Campanæ utrùm referri debeant inter res sacras? XII. 4.

Campanarum baptizatio apud Pontificios, ibid.

CANONES APOSTOLICI

quem & qualem Autorem habeant? III. 5.

CANONICI

sunt veluti assessores & Consilarii in Ecclesia cathedrali, VII. 18.

Canonicorum regularium prima origo Augustino tribuitur hodiè à plerisque omnibus, XI. 6.

Canonici distincti in regulares & Canonicos simpliciter dictos s. seculares, XI. 7.

Pp

Cano.

INDEX RERUM ET VEBRORVM

Canonicorum Collegium utrū ordinis ecclesiastici, an politicæ societatis species dici debeat? *remisfrue* ibid.

CANONISTARUM

placita pleraque originem rebus nostris ecclesiasticis dedisse, VII, 14.

CANTICUM CANTICORUM

totum agit de amore Christi erga Ecclesiam, IV. 2.

CAPITATIO

pro tributo foli & possessionum, XII. 55.

CAPTIVUS.

Ob Captivorum redemptionem vasa sacra & ornamenta Ecclesiæ alienari possunt, VIII. 3.

CARDINALIS.

Cardinales cum Papa Ecclesiam denotant, I. 3.

Cardinalis pro presbytero proprio, in Ecclesia certa incardinatio & ministerio ejus affixio, II. 24.

Cardinales quid fuerint olim, Romæ nominatim? ibid.

Cardinales hodierni Regibus à Curia Romana æquiparantur, VII. 19.

CARRUCATA

quid denotet? VII. 36.

CASA

quid significaverit Longobardis? IX. 40.

CASAMENTUM

pro feudo, IX. 40.

CASATA

quid denotet? IX. 41.

Casatas etiam nostri temporis Ecclesias aliquando possidere, ibid.

CASATI

cujus conditionis fuerint? IX. 36, 37, 38, 39, 40, 41.

Vasalli & casati servi qui? IX. 39, 40.

Casatorum nominis continuatio & propagatio ad rusticos hodiernos, *Cosaten* dictos, IX. 41.

CASTIGATIO

episcopalis qualis esse debeat? IX. 27.

CASTRUM.

Castro Ecclesiæ à Principe donato, superioritatem reservatam intelligi, etiam si nihil de hoc dictum sit, XII. 20.

CATHEDRALIS ECCLESIA.

Vid. Ecclesia.

CATHEDRATICUM

s. Synodaticum quid sit? VII. 2.

CASTONIS CENSORII

præconia, IX. 10.

CAUSA PIA.

Huic quod semel deputatum est ab homine laico, id revocari ab eo haudquaquam potest, II. 22.

Causa pia non subjacet dispositioni laicorum, neque illi ab his adimi quicquam potest, ibid.

respuit subtilitatem legum, VI. 14.

Causarum piarum magnus est favor, ibid.

Causæ piæ & dotis favore sæpe sustinetur

tinetur

MEMORABILIORUM.

tinetur actus aliàs parùm sibi constans & dubius, X. 11.

CENOTAPHIA

quid fuerint? V. 13.

Honorarii tumuli Svetonio appellata, ibid.

CEREMONIA.

Ceremonias Mosaicæ non mortuas tantùm, sed mortiferas etiam agnoscere scholasticos, IV. 22.

Ceremoniales leges Mosaicæ in quo differant à judicialibus? num repeti queant sine crimine in Rep. Christiana? Et utrùm necessitatem obligandi adhuc habeant? ibid.

Frustrà hodiè ex Vet. Test. peti argumenta, quibus *Ceremonia* in nostris Ecclesiis usitatæ confirmentur, ut necessitas earum stabilietur, ibid.

Vid. etiam Ritus.

CEREUS.

Cereorum usus apud Pontificios & necessitas IV. 20, 28, 29.

Eorum necessitas ad cultum divinum unde probetur? & num probari possit ex ritibus Mosaicis? IV. 22.

Cereorum ardentium usus apud Gentiles, IV. 23.

Eorundem imitatio apud Romanos, IV. 24, 25.

Cereorum usus diurnus unde sit? IV. 27.

- ex privilegio libertatis Christianæ primitus receptus, IV. 28.

Cereorum ceremonia in quantas

degeneraverit superstitiones apud Pontificios? IV. 29.

Ad Cereos num haberi debeat respectus in constituenda dote? VII. 7.

Cereorum adiaphoria, ibid.

Vid. etiam Luminaria.

CHARITATIVUM SUBSIDIUM

qualis sit præstatio? VII. 2.

CHEVAGIUM

quale sit tributum? IX. 30.

CHRISTIANUS.

Utrùm Christiani Apostolicis jam temporibus publicas ædes & divini juris, in quibus cultui divino vacarent, habuerint? II. 1, 2, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15. III. 1, 6, 8.

Christianorum congregationes & sacrorum exercitia, II. 3, 4, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14. III. 7, 8. V. 12.

Christiana religio à Constantio, patre Constantini, liberè excoli permissa, II. 12.

tempore Constantini Magni in ipsam Imperatoris aulam recepta & per totum Orbem propagata, II. 13.

Christianorum communio, XI. 1, 2, 3, 4.

CHRISTUS

Sponsus Ecclesiæ. IV. 2, 3, 8.

Ejus amor erga Ecclesiam, ibid.

Ordines Clericorum quomodo exercuisse dicatur? VII. 27.

CIBORIUM

distributio inter Clericos in agapis Christianorum olim, XI. 28.

CIVITAS.

Ejus & Ecclesiæ favor, æquiparatio-

INDEX RERUM ET VERBORUM

- que earundem quoad privilegia, VI. 5.
- De Civitati factis pollicitationibus, VI. 4, 5.
- Civitati ipsi legatum intelligitur, quod civibus legatur. VIII. 15.
- CLERICIS.
- De Clericorum multitudine superstitiosa, VII. 8, 9.
- De Clericorum numeri definiendi arbitrio, VII. 12, 13.
- In Clericorum uni Ecclesie adscribendorum numero definiendo considerari quid oporteat? VII. 13.
- Distinctio Clericorum in regulares & seculares, VII. 17.
- Clericorum in Ecclesiis cathedralibus numerus & ordines, VII. 20. lautitia, ibid.
- Ob Clericorum numerum auctum dotem constitutam tandem non sufficisse; Et quomodo istum numerum Justinianus contraxerit iterum, & ad pristinam formam & statum redegerit? VII. 21, 25.
- Clericorum numerus in Constantinopolitana Ecclesia constitutus, VII. 21, 22, 23, 24.
- De Clericorum numeri laxatione interdum & contractione necessaria, VII. 26.
- Clericorum ordinum instituendum necessitas juxta Canonistas, VII. 27.
- Ordines istiusmodi quomodo ab ipso Salvatore exerciti dicantur? ibid.
- Ordines minores in primitiva Apostolorum Ecclesia non fuisse, ibid.
- Clericorum ordines reliqui quando coeperint? *remissive* ibid.
- Clericorum ratio vivendi ante factam prebendarum distinctionem, VII. 29.
- numerus immensus ad sacrificium missaticum peragendum unice hodie a Canonistis requisitus, VII. 30.
 - vita qualis esse debeat, & qualis sustentatio? VII. 32, 33.
 - luxus in victu, vestitu & comitatu, ejusque coercitio, VII. 33. VIII. 30.
 - avaritia hereditatum & ejus coercitio, VIII. 18, 19, 20, 21, 22, 23.
 - Dominatus externus, VIII. 33 bona patrimonialia num ab jurisdictione Laicorum exempta sint? VIII. 38.
 - ruditas in literis & ignorantia, IX. 5, 6.
 - communio vitæ, XI. 5, 6.
 - Species duæ, Canonici sc. regulares & Canonici simpliciter dicti, XI. 7.
 - officium in provisionibus pauperum, XI. 23.
 - portio ex redditibus Ecclesie, XI. 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33.
- Clerici

MEMORABILIORUM.

Clerici num domini sint reddituum suorum? XI. 30, 32, 33.

COACTIO.

In Coactionis vinculum aliis cedere non debent, quæ liberè recepta sunt, VII. 29.

COEMETERIUM.

In Coemeteriis Christiani sacra sua habuerunt persecutionum tempore. V. 12. jung. XI. 37.

COHERENS.

Concessa re principali, censentur etiam concessa rei *coherencia*, quæ sine principali non subsistunt, nisi aliud actum sit, XII. 26.

COLLATIO.

Vid. Collecta.

COLLATOR.

Collatorum technæ & nisus in diminuenda dote ecclesiastica, XIII. 22, 23.

COLLECTA.

Collectæ sive Collationes veterum Christianorum à quibus, quando & quomodo factæ sint, & in quem finem atque usum? III. 2, 3, 4, 5. conf. IV. 18.

Per quem dispensatæ sint? III. 5.

Ad Collectas ordinarias num teneantur conductores fundorum privilegiatorum? IX. 60.

Vid. etiam Oblatio.

COLLEGIATA ECCLESIA.

Vid. Ecclesia.

COLONICA.

quid denotet? VII. 36, 38. conf. IX. 24.

vestita quid? VIII. 41. junct. IX. 22, 23, 24.

Vid. etiam Mansus.

COLONI

alienorum agrorum triplices, IX. 12.

Colere fide dominicâ quid sit? IX. 15.

Colere, ut extranei solent, quid sit? IX. 15.

Colonorum origo, IX. 16.

Coloni domestici, IX. 17, 18, 19, 20, 21, 22.

Colonos partem fructuum regulariter dominis in natura dedisse, IX. 17.

Coloni adscriptitii s. originarii, coloni in specie sic dicti, coloni dedititii & inquilini quomodo differant? IX. 21.

Coloni Ecclesiæ donati, IX. 26.

In Colonos alienos etiam exercuisse Ecclesiam sæpè jus aliquod, IX. 27.

Colonos alienos fieri potuisse clericos, IX. 28.

Colonorum & servorum liberi, IX. 30.

Coloni Ecclesiæ num fruuntur forò Ecclesiastico? XII. 32, 33.

COMMUNE, COMMUNIO.

Communium votorum & precum vis, II. 3.

Communio primorum Christianorum, XI. 1, 2, 3, 4.

quæ pariat mala? XI. 2.

Communis vita Clericorum, XI. 5, 6.

Communio num fundetur magis in

INDEX RERUM ET VERBORUM

proportione Arithmetica, an in Geometrica? XI. 8, 9, 10. - Vavrensis, XIII. 29.
- Toletani III. XIII. 31.

CONCILIUM.

Concilii Elibertini s. Eliberitani tempus & autoritas, IV. 28. IX. 27.
- Bracarenfis II. tempus, IV. 31. V. 8. XI. 17.
- Aurelianensis IV. tempus, V. 6.
Concilium Valentinum, V. 7. XII. 46.
- Antisiodorense, V. 11.
- Aqvense provinciale, V. 17.
- Parisiense, VII. 11.
- Nannetenfe, ibid. & XI. 14.
- Toletanum, VII. 15.
- Epaunense, VII. 16.
Concilium pro ipsa Ecclesia, VIII. 15.
Concilium Turonense, III. quando habitum sit? XI. 5.
Concilii Romani II. tempus & autoritas, XI. 14.
- Wormatiensis tempus, XI. 13.
- Triburiensis, ibid.
- Aurelianensis I. XI. 14.
- - III. ibid.
- Tarraconensis, XI. 15.
- Bracarenfis I. XI. 16.
- Toletani IV. ibid.
- - XVI. XI. 20.
- Gangrensis, XII. 11.
- Ariminensis, XII. 50.
- Moguntini, XIII. 8.
- Tholosani, XIII. 11.
- Melfitani, XIII. 15.
- Claromontani, ibid.
- Lateranensis, XIII. 18.
- Biterrensis, XIII. 28.

CONDITIO

quid significet in materia colonorum? IX. 19.

Conditionale instrumentum, ibid.

CONFESSIO

locus Ecclesie, V. 16.

CONGREGATIO.

Congregatio in unum commendata, II. 3.

CONJUGIUM.

De Conjugio spirituali inter Episcopum aut presbyterum atque Ecclesiam Pontificiorum commentum, IV. 2, 3, 4, 5, 8. VI. 8.

Ejus examinatio & confutatio, IV. 6, 7, 8.

Ad Conjugium spirituale applicari, quicquid de conjugio carnali dispositum invenitur, IV, 10.

Vid. etiam Matrimonium & Nuptia.

CONSISTORIA

Ecclesiastica in provinciis hisce Saxonis, XIII, 31, 33, 34.

Num ad ea pertineant rustici Ecclesiarum & dotales hodierni? XII. 32, 33, 34, 43, 44.

CONSTANTINUS MAGNUS.

Hujus temporibus Christiana religio in ipsam Imperatoris aulam recepta & per totum Orbem propagata, ocium & quies Ecclesie facta, & libertas Christianis restituta templaque aedificata, II. 14.

Librorum de Constantini vita conscriptorum autor incertus, ibid.

Ejus

MEMORABILIORUM.

Ejus profusa liberalitas in extruendis augustissimis templis, *ibid.*

- constitutio de alendis Sacerdotibus ex publico. VIII. 13.

- concessio immunitatis Ecclesiis à tributis facta, XII. 49.

CONSTANTIUS

pater Constantini permisit Christianis potestatem liberè suam religionem excolendi, II. 13.

CONSTITUTIONES

Apostolicæ, XI. 28.

CONSULES

& Dictatores ab aatro apud Romanos accersitos esse, XI. 2.

CONTENTIO.

Propter Contentiones res plerumque ad divisionem pervenit, XI. 2.

CONTINENTES, VIII. 18.

CONTRIBUTIONES

civiles & ecclesiasticæ pro ratione facultatum & patrimonii contribuentium faciendæ, VI. 13.

CONVENTUALIS ECCLESIA.

Vid. Ecclesia.

Cossaten

qui hodiè, & unde dicantur, cujusque conditionis sint? IX. 41.

Cossaten Bûter etiam nostri temporis Ecclesias quandoque possidere, IX. 41.

CULTUS

templorum pro cultu gentilitio, II. 10.

divinus totus consistit in pietate & charitate Christiana, ut &

Deo & proximo inserviat? XI. 44.

In Cultum divinum quod impenditur ex redditibus ecclesiasticis qualiter à Deo æstimetur? *ibid.*

CURA.

Curam animarum annexam non habet Ecclesia simplex, VII. 18.

Cura animarum in Ecclesiis parochialibus maxima habetur, vel certè haberi debet, *ibid.*

- est principalis ministrorum Ecclesiæ finis, *ibid.*

D.

Δάδα ἰσάνων

quid fuerit apud Græcos? IV. 23.

Δαδεχεῖν τὰ μυστήρια, *ibid.*

DECIMÆ.

Utrùm Decimæ prædiales à deductione impensarum exceptæ sint? XI. 24.

Decimarum pensio ex prædiis ecclesiasticis, Laicis concessis, XII. 2, 4.

De quibus Decimis prohibitio Concilii Lateranensis sit intelligenda? XIII. 8.

DEDICATIO

rerum sacrarum, XII. 1.

Dedicare num licuerit pluribus Diis rem unam eandemque? *ibid.*

DEDITITII

coloni, IX. 21.

DEUS.

Utrùm DEO aliquid dari possit, quod non jam antè ejus sit? XI. 44.

DIA-

INDEX RERUM ET VERBORUM

DIACONISSARUM

status & conditio, item testamen-
ti factio, donatio, VIII. 21, 22,
23, 24, 25.

DICTATORES

& Consules ab aratro apud Roma-
nos accersitos esse, IX. 10.

DIVISIO.

Ad Divisionem plerumque res perve-
nit propter contentiones, XI. 2.
Divisio reddituum Ecclesiæ & distri-
butio sive dispensatio, XI. 8, 9,
10, 11, 12 - 40. it. 44.
- pecuniæ diebus festis communi-
cationis tempore in Ecclesiis
ex collatione piorum collectæ,
in Hispaniæ regno, XI. 22.

DOMINATUS

Episcoporum & Papæ externus, VIII.
32.

DOMINICA

quid differant à memoriis Marty-
rum? II. 16.

DOMINIUM.

Dominii transferendi modus natura-
lissimus est traditio, X. 20.

Ad Dominium acquirendum non est
necessaria adeptio possessionis,
ibid.

Dominium bonorum ecclesiastico-
rum apud primos Christianos,
XI. 1.

Dominium divinum generale s. su-
pereminens, & speciale, XII. 8.

Dominii vocabulum quomodo acci-
piatur sæpè in chartis antiquis?
XII. 20.

Num Dominium possit competere
patrono in dote ecclesiastica, XII.
21.

DOMUS.

Domus Dei Ecclesia dicitur; Et quo-
modo Domus accipiatur? II. 2.

DONATIO.

Donationes Ecclesiarum & res ipsis do-
nata, l. 8. VIII. 5, 6, 7, 8, 9, 12, 13, 27,
30, 39. IX. 22, 23, 24, 25, 26 - 47.
X. 15.

- rerum injustè possessorum, VIII.
9, 10, 11.

à Donatione unius non licet argu-
mentari ad Donationem alteri-
us, VIII. 12.

Donationes Ecclesiæ à Juliano apo-
stata prohibita, ab aliis iterum per-
missa, coercita tamen, VIII. 16, 17,
18 - 26.

Donationes cum contractu precariæ
facta, VIII. 28, 29.

Ex Donationibus nimis quæ mala in
Remp. redundarint? VIII. 30, 31,
32, 33.

Donationum forma ceremoniæ, so-
lennia & requisita, X. 3 - 24.

Donationem Ecclesiæ factam, etiam
nondum ab Ecclesia & ejus Recto-
re acceptam voto quàm proximam
esse, X. 11.

Donationis actus sine eo, cui dona-
tur, perfici nequit, X. 14.

In Donationibus piis sufficere, si
transferatur conditio usucapien-
di, X. 16.

ad

MEMORABILIORUM.

- ad perficiendam Donationem necessaria num sit traditio corporalis? X. 20.
- Quod donatur Ecclesiæ, juxta Canonistas eximitur jurisdictione seculari, X. 22.
- Donatio Mathildis, Tusciæ & Lotharingiæ Ducissæ, X. 24, 25.
- Donationum munitio & firmatio per dirarum imprecationes & execrationes, item pœnas temporales, X. 28 - 34.
- Donationes Ecclesiarum unde provocatæ sint? XI. 45.
- In Donatis aliquod jus reservare sibi posse donatorem, XII. 16, 17.
- Donatio dicitur genus acquisitionis, causa acqvirendi, & acqvirendi modus, XII. 21.
- Donator num pacisci queat, ut res donata in dominio suo maneat? ibid.
- Donatarum rerum exemptio à jurisdictione seculari, XII. 25, 26, 27.
- Donata Ecclesiæ non nanciscuntur fori Episcopalis privilegium sine consensu ejus, cujus jurisdictio est. XII. 29.
- D O S.
- Dotem omninò nullam habuit Ecclesia primitiva, III. 1. 6, 8.
- Num Dos Ecclesiæ necessariò sit constituenda? IV. 1, 13, 18, 19, 30, 31. V. 1. XII. 64.
- Dotis vocabulum nuptiis proprium. IV. 1.
- Utrùm Jure civili nullum sit conjugium legitimum sine dote? IV. 1. VI. 8.
- Dotis ad Ecclesias applicatio pontificia, ibid.
- Dotis constitutio ex commento conjugii inter Episcopum aut presbyterum & Ecclesiam, IV. 8.
- Dotis ecclesiasticæ finis juxta Canonistas, IV. 9. VII. 7. jung. XI. 1, 44.
- in matrimonio carnali usus præcipuus qui sit? IV. 9.
- Dos quanta & qualis requiratur? IV. 9. VII. 1. per tot. it. VIII. 2.
- Dotem non esse de substantia nuptiarum, nec ejus dationem Juris naturalis, IV. 10.
- Ejus favor & privilegia apud Romanos, ibid. & XII. 64.
- Dotis constituendæ ratio ejusque dandæ ritus originem unde videatur sumpsisse & introductus esse? IV. 11. junctò n. 12.
- Dotatas esse foeminas necessarium ad sobolem procreandam replendamque liberis civitatem, ibid.
- ad Dotem dandam quæ personæ cogantur? ibid.
- Utrùm dos Ecclesiæ constituenda sit, ut procum inveniat? IV. 13, 14.
- ad Dotem magis respici hodiè, quàm ad ipsam Ecclesiam, IV. 15.
- Dotis quantitatem hodiè nubere volentes ante omnia velle scire, ibid.
- Dotis ecclesiasticæ constituendæ ratio præcipua est, ut alimenta habeant

INDEX RERUM ET VERBORUM

- beant ministri sacris inservientes, IV. 18. VII. 7, 8. XII. 7.
- Dote uxoris perditâ aut consumptâ non desinit matrimonium inter eam & maritum, IV. 30.
- Quas præter Dotem habeant obventiones alias Clerici? ibid.
- Dotis constitutionem utilem esse & Ecclesiæ maximè proficuum propter ministrorum salaria, V. 1.
- Num dotandi onus ædificatori injungere necesse sit? ibid. & VI. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11.
- Dotis constituendæ necessitas ante consecrationem Ecclesiæ, V. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8. VI. 1, 3, 4.
- Dos Oratoriorum, V. 9.
Altarium. Vid. Altare.
- Ex Dotatione Jus patronatûs nascitur, VI. 1, 2.
- Dotis constitutio etiam præcedere debet Ecclesiæ ædificationem, VI. 3.
- Dotatio num intelligenda cum effectu, aut cautio sufficiat? VI. 3.
- Ante Dotem constitutam Episcopus non debet consentire in ædificationem Ecclesiæ, VI. 4.
- Dotis constituendæ necessitas etiam post consecrationem, VI. 6, 7, 8.
- Dotium in matrimonio carnali & spiritali differentia, VI. 8. VIII. 2.
- Num si Doti constituendæ is, qui consecrari fecit Ecclesiam, aut heredes ejus non sufficiunt, subsidiaria actio detur adversus Episcopum, qui eam consecravit, VI. 9.
- In Dotatione deficientis ædificatoris pœna, apud nonnullas gentes recepta, VI. 10.
- Dotandæ Ecclesiæ onus aliquando parochianis fuisse impositum, VI. 11. junctò n. 12.
- Num is, qui *dotavit* semel congrue Ecclesiam, *dote* istâ casu deperditâ & extinctâ, *dotare* denuò teneatur? VI. 13.
- Dotem Ecclesiæ utrùm sine decreto Magistratûs minor constituere possit? Et num huic liceat *dotem* dare propter matrimonium carnale? VI. 14.
- Ex Dote modica & insufficiente non acquiritur jus patronatûs, neque dos modica pro dote habetur, VII. 1.
- Dos sufficiens quæ sit? VII. 2. seqq.
- Dos Ecclesiæ cathedralis, collegiatæ, conventualis, parochialis & simplicis, VII. 18.
- Dos sufficiens quæ putetur ab Autore? VII. 32. junct. VIII. 1.
- Dotatio per mansum unum, quandoque etiam alterum & plures, VII. 34. 39, 40, 42. it. lxx. 1.
- Dos Ecclesiæ non absolvitur in hoc, ut tantum sufficiat Eucharistiæ faciendæ, VII. 38.
- in quibus rebus consistat? VIII. 1. seqq.
- Dotis Ecclesiasticæ præcipua affectio est perpetuitas. VIII. 1. X. 1.
- In Dotem utrùm computari soleat mundus muliebris? VIII. 4.

In

MEMORABILIORUM.

- In Dote ecclesiastica constituenda potissimam habitam fuisse rationem alimentorum, quibus Clerici sustentari possent, VIII. 12. XI. 11.
- Dos extenuata apud nos per invasiones hostiles & amissionem Instrumentorum publicorum inde secutam, IX. 51.
- Dotis ecclesiasticæ constituendæ solennitates, X. 2, 3.
- & causæ piæ favore sustinetur actus aliàs parùm sibi constans & dubius, X. 11.
- Dos Ecclesiæ alienari num possit? XI. 6.
- accessio Ecclesiæ est, ibid.
- Ad dotis alienationem necessariam quæ solennitates requirantur? XII. 7.
- Dos in secularibus tam in mariti, quàm in uxoris dominio esse dicitur, XII. 8.
- Dotis ecclesiasticæ privilegia, XII. 8, 10, 14, 20, 21, 22, 25, 26, 39 - 62, 63, 64.
- In Dote constituenda num reservare sibi dotans jus aliquod possit? XII. 15, 16, 17.
- In Dotem data κατ' ἐξοχήν dici bona ecclesiastica, præter ea, quæ immediatè cultui divino inserviunt. XII. 30.
- Dos Ecclesiæ ejusque privilegia quibus modis & fraudibus imminuta & interversa fuerint? XIII. 1 - 28.
- Ejus interversionis evitatio & coercitio, XIII. 29.
- Intervertentium pericula & damna, XIII. 30, 34.

DOTALIS.

- Dotalium incertitudo, & qui Dotales hodiè dicantur, quæque eorum differentia sit? IX. 52. jung. XII. 34, 35, 36, 37, 42.
- genera, IX. 53, 54, 55, 56, 57, 58. XII. 34.
- Dotales num & quatenus fiant, patrocinioque judicii ecclesiastici fruuntur prædiorum & bonorum ecclesiasticorum emptores? IX. 55.
- non dici possunt, qui certâ mercede constitutâ agros ecclesiasticos conducunt, etsi ad longius aliquod tempus contraxerint, IX. 59.
- qui propriissimè videantur esse? IX. 62.
- Illos dici in Matriculâ Consistorii Wittembergensis de anno 1555. eigene Månner/ eigene Leute/ eigene Dienstleute/ ibid.
- Dotales ad quod forum pertineant? XII. 34, 35, 36, 37, 43.
- In eorum causis quomodo olim Consistoriales Wittembergenses pronunciaverint? XII. 37, 38, 44.
- Num ad alia servitia, præterquam ecclesiastica, adhiberi possint aut debeant? XII. 42, 44, 45.
- In Dotalium causis servitia Laicorum concernentibus quis Judex competens sit? XII. 43, 44.

Qq 2

Do-

INDEX RERUM ET VERBORUM

Dotalium rusticorum subjugatio à collatoribus tentata, Xlll. 23.
- cessio à Pastoribus facta, Xlll. 24.

E.

ECCLESIA.

Ejus Etymologia & Homonymia, I. 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8. ll. 1.

Differentia à Synagoga, I. 2.

Inter ἐκκλησίαν & ἐκκλησιαστικόν distinctio, I. 5.

Ecclesiarum donationes & in beneficium laicis hominibus collationes exque redivitibus æstimatio & possessio, I. 8, 9.

Ecclesia altari contradistincta, I. 8.

Ἐκκλησία quid significet apud Paulum I. Cor. XI. vers. 18. ll. 1, 2.

Ecclesiarum congregatarum loca quælia Apostolorum temporibus fuerint? ll. 2, 4, 7, 8, 9, 10, 14.

Ecclesia domus DEI dicitur, ibid.

De Ecclesia Glastoniensi, ll. 6.

Ἐκκλησία τῷ ἱερῷ quandoque opposita apud Græcos, ll. 10.

Ecclesiam quomodo Canonistæ distingvant à Basilica? ll. 15.

- Differentia à memoriis Martyrum, ll. 16.

Ecclesia parochialis quam habeat prærogativam præ Oratoriis publicis, ll. 20, 21, 25.

Utrum possit esse sine baptisterio, & talis semper intelligatur, ubi habetur fons baptismalis? ll. 24.

Unde sit, quòd ab Ecclesia distingvatur Oratorium publicum, & tamen ab ea dependeat? ll. 25.

Ecclesiam num habuerint olim Monachi, aut Oratorium? ll. 26.

Ecclesiæ dos. Vid. Dos.

Ecclesia dicitur CHRISTI Salvatoris Sponsa in Scripturis, IV. 2. conf. num. 8.

Quæ sit ratio comparationis, remissivè, & quòd fundamentum? ibid.

Quid hic statuatur Pontifex Romanus in Episcopis & presbyteris? IV. 3, 4, 5.

Ecclesia secundum Canonistas tres sponfos aut maritos habet, Christum, Episcopum & presbyterum, IV. 5.

Ecclesia quævis particularis in universali comprehenditur, & eundem habet sponsum, quem universalis habet, ibid.

Ecclesiæ onera, IV. 9.

- Pontificiæ conformitates cum paganismo, IV. 25, 26.

Ecclesia non debet ædificari sine consensu Episcopi, VI. 4.

Ecclesiæ favor & civitatis earundemque æquiparatio quoad privilegia, VI. 5. conf. n. 14.

Ecclesia Justitiæ cultrix est, VI. 14.

Ecclesiis collapsuris aut ruinam minantibus quâ ratione consuli debeat, & quibus impensas eam in rem facere deceat? remissivè VII. 6.

Ecclesiæ in quem finem erectæ & extractæ olim fuerint; Et qui hodiè celebres sint inter Canonistas fines? VII. 13.

Eccle-

MEMORABILIORUM.

- Ecclesiæ descriptio Cypriani, ibid.
 Ecclesias olim omnes fuisse parochiales, VII. 13, 17.
 Ecclesiarum parochialium secutum vilipendium, ibid. jung. IX. 48.
 De Ecclesia Suburrana, VII. 14.
 Ecclesiasticis rebus nostris pleraque canonistarum placita originem dedisse, VII. 14.
 Ecclesiæ primogeniæ & seqvioris diversitas, VII. 17.
 Ecclesiæ quando & unde distingvi cœperint in cathedrales, collegiatas, conventuales & parochiales? Et de dote cujusque, VII. 17, 18.
 In Ecclesia parochiali cura animarum maxima habetur, vel certe haberi debet, VII. 18.
 Ecclesia simplex curam animarum annexam non habet, ibid.
 Ecclesiæ spacium circum circa extra muros, VII. 37.
 parochialis mutatio in conventuale aut collegiatam ob aucta bona, VII. 40.
 In Ecclesiam bonorum alienationes, VIII. 34, 35, 36.
 Ecclesia utrum immunis sit ab omnibus oneribus civilibus? VIII. 38. XII. 39 - 64.
 Ecclesiarum parochialium familia & paupertas, IX. 9, 48.
 Ecclesiarum plerarumque ignota origo apud nos, IX. 51.
 Ecclesiæ res ad aliquod tempus locari prohibitæ, IX. 59.
 Ecclesia tota, pro omnibus Christianis, qui in unum cœtum conveniunt, IX. 1.
 Ecclesia titulata, XI. 37.
 Ecclesia religionis & fidei mater perpetua est, XII. 6.
 num possit alienari? XII. 6.
 est corpus aliquod mysticum, cujus caput est ipse Christus & Deus, XII. 8.
 Ecclesiarum & bonorum ecclesiasticorum immunitas ex Principum provenit beneficio, & non ex jure divino, XII. 49, 59, 62.
 Ecclesiasticæ conditioni non repugnat, potestati civili & jurisdictioni seculari subjectum esse, XIII. 33.
 ELEEMOSYNA
 quò casu imperari possit? VII. 5.
 num putanda sit dispensatio rerum illicitè acqvisitarum? VIII. 9, 10, 11.
 In Eleemosynis erogandis utrùm decentia statûs sui à dante attendi debeat? XI. 35.
 Eleemosynæ in abscondito dari debent, XI. 36.
 De EMPHYTEUSI ecclesiastica remissivè, IX. 54.
 ENCÆNIA.
 Encæniorum festum apud Judæos, IV. 21, 22.
 ENTESIS s. Entheca pro capsula, XI. 38.

INDEX RERUM ET VERBORUM

EPISCOPIUM

quid sit? XI. 42.

EPISCOPIUS.

Episcopi supellex, victus & mensa qualis debeat esse? VII. 4. XI. 35.

Episcoporum avaritia, XI. 16.

- officium in provisionibus pauperum, XI. 22, 34, 35.

- portio ex redditibus Ecclesiae, XI. 25, 26.

- Hospitalitas, XI. 26.

Episcopi sex circa latus Pontificis agentes, XI. 43.

Episcoporum administratio rerum ecclesiasticarum, XII. 10, 11, 12.

- ex quo Jure sit? XII. 13.

EPITHALAMIUM

nuptiarum spiritualium à Christo cum Ecclesia contractarum in Psalmo 45. IV. 2.

EUARISTI

Pontificis epistola 2. de figmento nuptiarum spiritualium inter Ecclesiam & Episcopum, IV. 3, 4.

EUSEBIUS,

Antistes Pelusiotarum, I. 5.

EXECRATIONES

additæ donationibus, Ecclesiae factis, X. 28. - 34. XIII. 30.

in Psalmo 109. X. 33.

EXEMPTIO

bonorum ecclesiasticorum à seculari jurisdictione quæ mala Reip. generet? VIII. 30, 31, 32, 33.

quomodo coerceatur? VIII. 34, 35, 38.

à collectis & omni alio onere civili, VIII. 38. XII. 39, 40, 41.

personarum à jurisdictione Laicorum per additionem sui & mancipationem Ecclesiae fieri solitam, IX. 47.

Exemptio à Jurisdictione seculari unde sit? XII. 22, 23, 25.

Exemptionis dotis approbatio & svasio, XII. 30.

Exemptio non præsumitur, XII. 36.

F.

FABRICÆ

Ecclesiae portio ex redditibus ecclesiasticis, XI. 38, 39.

FABULA.

Fabulæ de templo S. Johannis Evangelistæ, Vitis Apostolorum, & de Petri, Jacobi ac Johannis templis, II. 5.

de Glastoniensi Ecclesia, II. 6.

FALCIDIA

num detrahatur ab iis, quæ piis causis relinquuntur & legantur? VIII. 26.

FAMILIA

Ecclesiae, IX. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 12. 46. strictè sumta pro servis, IX. 5, 8.

Ditiorum apud Romanos urbana & rustica, IX. 13. junct. n. 16.

Familiae rusticæ copiositas apud Romanos, IX. 14.

Familiae Ecclesiasticæ quibus modis comparatæ fuerint? IX. 46.

Familiae ecclesiasticæ amplitudo apud Pontificios hodiernos, quod Ecclesias Episcopales & monasteria attinget, IX. 48.

Fami-

MEMORABILIORUM.

Familiae ecclesiasticae apud nos incertitudo, IX. 52.

FANORUM gentilium
in Christianos usus conversio, VIII. 14.

FEBRUA.

Hujus festum apud Romanos, & ejus mutatio in festum purificationis Mariae, IV. 24, 25, junctio n. 26.

FIDEICOMMISSA

familiarum nobilium cur in bonis mobilibus consistere nequeant? VIII. 2.

FISCUS.

Fisco vindicata praedia titulis insignita esse, VIII. 39.

FORMULARUM

antiquarum collectores, X. 1.

FORUM

rei sitae Clericorum. XII. 33, 35.

FRUCTUS

quatenus intelligantur? XI. 24.

Jurisdictionis, XII. 29.

FRUMENTUM

num contineat legumina & quomodo differat a legumine? VIII. 12.

FUNDUS.

Fundi Dotalis alienatio & obligatio, VIII. 24.

FUNDUS cum instrumento & *FUNDUS* instructus quid differant in legatis? VIII. 42, 43.

G.

GELASIIUS.

Hujus pleraque esse, quae apud Gratianum inveniuntur, XI. 37.

GRADUS.

Gradus ecclesiastici quid primam in-

stitutione fuerint, & quid hodie sint? VII. 17.

H.

HIDA

quanta terrae portio sit? II. 6. conf. VII. 36.

num comprehendat etiam villam & aedificia, in quibus habitare possint coloni seu villici? VII. 38.

HOBA, HOBUNNA

in Germanicis scriptis diplomatibus & instrumentis quid denotet? Et quomodo Anglis dicta? VII. 36. conf. IX. 24.

Vid. etiam Mansus, it. Colonica.

HOMO

pro Vasallo in Jure Feudali, IX. 35.

HONESTUM.

Honesta publico semper gaudent, scelera secreta sunt, II. 7.

HOSPITALITAS

Episcopi, VII. 2, 4, 5, XI. 26.

HOSPITES

olim ad Ecclesiae familiam relati, IX. 31, 32, 33, 34, 35.

HOSPITIOLUM

quid? IX. 35.

HIDE

ab Hida derivatum, VII. 38.

I.

JACOBUS USSERIUS,

Archiepiscopus Armachanus, II. 6. VIII. 32.

IMMUNITAS

Ecclesiarum. Vid. Ecclesia.

Immuni-

INDEX RERUM ET VERBORUM

Immunitatis privilegium generaliter
concessum non includit casum ne-
cessitatis publicæ, XII. 60

IMPENSARUM

deductio, XI. 24.

IMPERATORIUM

potestas olim in bonis Ecclesiasticis,
XIII. 4.

IMPRECATIONES

donationibus Ecclesiæ factis additæ, X.
28. 34. XIII. 30.

in Psalmo 109. X. 33.

INQUILINI

quomodo differant ab adscriptitiis
s. originariis, colonis in specie sic
dictis, & dedititiis? IX. 21. jung.
n. 29.

num in Ecclesia fuerint & ad ejus fa-
miliam pertinuerint? IX. 29.

INSIGNIA.

Insignium & armorum dejectio, &c.
VI. 10.

INSTRUMENTA rustica

utrum partem prædii faciant ita, ut
necessario id sequantur & ab
eo prorsus inseparabilia sint?
VIII. 4.

INSTRUMENTUM

quid contineat, & quid differat fun-
dus cum instrumento legatus à fun-
do instructo? VIII. 42, 43. conf. IX. 15.

quomodo definiatur ab Ulpia-
no? IX. 15.

Instrumentorum publicorum super
prædiis ecclesiasticis confectorum
amissio unde sit & quod malum
Ecclesiis nostris creet? IX. 51.

INVASIONES

hostiles quantum extenuaverint pa-
trimonium Ecclesiæ ejusque do-
tem in nostris provinciis? IX. 51.
XIII. 10.

INVENTARIUM.

Inventarii sine pastoris culpa immi-
nuti & deperditi restitutio cui in-
cumbat? VI. 13.

JOSEPHUS

ex civitate Arithmæa oriundus num
templum Glastoniense in Britannia
extruxerit, & Christum crucifixum
prædicaverit ibi? II. 6.

IRNERIUS

Epitomator Novellarum, IX. 28.

ISIDORIUS

quando vixerit? I. 5. VII. 23.

JUDÆIS

num relinqui possit in testamento?
II. 15.

num liceat in dominio habere man-
cipium Christianum? IX. 19.

JUDICIA

criminalia in donationibus Ecclesiæ
factis reservata, XII. 27.

JUDICIA Ecclesiastica in provinciis
Saxonicis, XII. 38.

JUGERUM

quantum terræ mensuram contineat?
VII. 35.

JULIANUS

Apostata, VIII. 16, 17. XII. 51.

JURISDICTIONIS

Ecclesiasticæ & Episcopalis ini-
tia,

MEMORABILIORUM.

tia, incrementa & ἀκμή, XII. 22, 23, 24.

Jurisdicção transit cum fundo, cui in-
hæret, XII. 26. §. 1.

Jurisdicção criminalis reservatio
in donationibus Ecclesiæ factis,
XII. 27.

- secularis & ecclesiasticæ in civili-
bus concurrentia, XII. 28.

Jurisdicção cujus est, sine ejus consen-
su bona Ecclesiis donata non exi-
muntur à Jurisdicçãoe seculari,
XII. 29.

Jurisdicçãoes hodiernæ patrimonia-
les sunt, ibid.

JUS NATURÆ.

Ex Jure naturæ quæ resultant præce-
pta, non habent eandem obligandi
vim, si per modum comparationis
applicentur illis rebus, quæ ex
institutione hominum veniunt,
V. 1.

L.

Λαμπαδικίας

certamina apud Athenienses, *remissive*
IV. 23.

LAMPAS

cur præferatur Imperatori Constanti-
nopolitano, etiam tum, quando
in Oratorium adscendit, *remissive*
IV. 27.

Lasgüter

pro fundis parochialibus, IX. 49.
unde sic prædia ecclesiastica dicantur,

et quomodo eorum locatio fieri
debeat? IX. 59.

LASSI

Saxonici cujus conditionis sint, & un-
de sic dicantur? IX. 32.

LEGATUM

corpori, cui coire non licet, non valet,
nisi singulis legetur, VIII. 15.

De Legato civitati ad spectaculum pu-
blicè prohibitum relicto, *remissive*
XI. 44.

LEGUMEN

utrum veniat sub appellatione fru-
menti, & quomodo differat à fru-
mento? VIII. 12.

Ἐξήνη

pro altari usurpatum quid significet?
V. 20.

LIBERTUS.

De Libertis Ecclesiæ, IX. 42, 43, 44,
45.

Libertorum ad sacros ordines pro-
motorum conditio & status, IX. 45.
§. 1.

LOCATIO

operarum in colendis agris alienis
pro certa mercede in perpetuum
facta num libertati sit contraria?
IX. 12.

rerum Ecclesiæ ad longius aliquod tem-
pus prohibita, IX. 59.
- quomodo fieri debeat? IX. 59.

LUMINARIA

num ita sint necessaria, ut sine illis
Ecclesia consistere nequeat? IV. 20,
28, 30. VII. 7.

Luminum festum apud Judæos, &
mira-

R r

mira-

INDEX RERUM ET VERBORUM

- miraculum, quod in eo contigisse volunt, IV. 21, 22.
 - apud Romanos, IV. 24, 25.
 Luminarium usus diurnus unde fit? IV. 27, 28.
 - superstitio, IV. 29.
 Ad Luminaria num haberi debeat respectus in constituenda dote? VII. 7.
 Luminarium adiaphoria, ibid.
 Vid. etiam Cereus.
- LUXUS*
- Clericorum. Vid. Clericus.
- M.**
- MAJOR.*
- Majorum & Seniorum appellatione domini designantur, XII. 39.
MALLEOLVS Felix
 quis fuerit, & quò tempore vixerit? VII. 31.
MANSUS.
- Mansum unum, quandoque etiam alterum & plures in dotem Ecclesiae datum, legeque publica, ut id fieret, aliquando cautum fuisse, VII. 34. junct. n. 39, 40, 42. it. VIII. 1, 41. IX. 49.
 Mansus quid fit? VII. 35, 38.
 - utrum denotet idem, quod colonica, VII. 36.
 - de quali terra & in quem finem dari debuerit? VII. 37, 38. VIII. 1. IX. 1.
 Mansi civilis definitio Cujaciana, VII. 38.
- Mansum ecclesiasticum ab omni censu immunem esse, & sufficere debere familiae alimentis, pro cujusque instituto, ibid.
 Mansi vocabulum num etiam comprehendat villam & aedificia, in quibus habitare possunt coloni seu villici? ibid.
 Modus & mensura, VII. 41, 42.
 Mansus qualiter dari debuerit? VIII. 41. IX. 22. XII. 34.
 - vestitus quid notet? VIII. 41, 42, 43. IX. 22, 23.
 - apfusus? VIII. 41. & IX. 22.
 - indominicatus? VIII. 46.
 Quid de Manso in plurimis apud nos parochiis, praesertim illis, quae suburbicariae & rurekres sunt, observetur? IX. 49.
- MANUMISSIO.*
- De manumissionum modis & ritibus, it. de Manumissionibus, quae fiunt in Ecclesia, remissive IX. 43, 44.
 Manumissionis, quae in Ecclesia facta, utilitas, IX. 43.
 In Manumissionibus num Episcopi auctoritatem intercedere oportuerit? IX. 44.
 Manumittere quatenus potuerit Episcopus? IX. 44.
 Manumissio directa quae vocetur? IX. 45. §. 1.
 Manumissionis directae exemplum, ibid. §. 2.
 - formula alia Marculfi, ibid. §. 3.

MA-

MEMORABILIORUM.

MANUS MORTUA.

Vid. Mortuum.

MARITUS

lucratur fructus dotis & tenetur ferre onera matrimonii, IV. 9.

MARSILIUS PATAVINUS

quando scripserit & qualis vir fuerit? I. 3.

Ejus memoria & scripta damnata à Johanne XXII. inque indicem expurgatorium relata, ibid.

MARTYR.

Martyrum Memoria. Vid. Memoriae Martyrum.

MASSARII

Longobardis servi rustici dicti, IX. 24.

MATHILDIS,

Tusciae & Lotharingiae Ducissa, ejusque donatio Ecclesiae Romanae facta, X. 24, 25.

MATRIMONIUM.

Matrimonium spirituale inter Ecclesiam & Episcopum aut presbyterum. Vid. Conjugium, it. Nuptiae.

Matrimonii onera maritus ferre tenetur, IV. 9.

Μεγάλη

appellatio & titulus apud Graecos, XI. 41.

MEMORIA.

Memoriae extinctio, armorum & insignium dejectio &c. VI. 10.

MEMORIAE MARTYRUM

quid sint & quomodo differant à basilicis & oratoriis, item dominicis? II. 16. num intelligendae sint per altaria? V. 12, 13, 14, 15, 16.

MINISTER.

Ministorum Ecclesiae, itemque pauperum & egenorum necessitatibus quomodo subventum sit ante introductionem dotis? III. 2, 5. conf. IV. 18.

Ministorum Ecclesiae salaria hodie apud nos constituta, IV. 18. VI. 12, 13.

- Stipendia apud Graecos, IV. 19.

Ministorum Ecclesiae primæ numerus, VII. 17.

Ministorum Ecclesiae finis principalis est cura animarum, VII. 18.

Quales Ministri nostratum sint Ecclesiarum, & ad quid respiciatur in numero eorum constituendo? VII. 30.

De Ministorum Ecclesiae s. Sacerdotum numero relatio faceta, VII. 31.

Ministorum Ecclesiae alimenta quanta esse debeant? VII. 32.

- res angusta hodie in plurimis locis unde sit? IX. 51.

- jus protimiseos in dote ecclesiastica, XI. 11.

An Ministro Ecclesiae, qui aliunde habet, ex quo vivat, nihilominus stipendia accipere liceat, an verò de suo vivere teneatur? XI. 30, 31.

Rr 2

MINOR

INDEX RERUM ET VERBORUM

MINOR

utrum Ecclesiae sine decreto magistratus dotem constituere & propter matrimonium carnale eam dare possit? VI. 14.

Quod Minorum & personae & bona defendi & servari debeant, donec ad perfectam aetatem pervenerint, ex Jure naturali resultare axiomata. ibid.

MISERIA.

Propter Miseriam humanam elemosyna potest imperari, VII. 5.

MISSA.

Missarum celebrandarum numerus uno die & in uno altari, V. II. 17. 18.

Missarum solitariarum superstitio, multiplicatio & finis, VII. 8. junct. n. 9. XI. 45, 46.

- refutatio & rejectio, VII. 10, 11.

Ad missaticum sacrificium peragendum unice hodie Clericorum immensum numerum requiri à Canonistis, VII. 30.

Missarum lucrificatio, XI. 45. 46.

MONACHI

num habuerint olim Ecclesiam, aut Oratorium? II. 26.

MONOECIAE

quae dicantur? II. 25.

MORTUUM.

Mortua manus apud Gallos, VIII. 34. 35.

Mortuum nemus, X. 16.

Mortuum dicitur, quod in Ecclesiae manum pervenit, ibid.

MULIERUM

alienatio, donatio, consensus, obligatio, natura avara, VIII. 24.

MUNDUS muliebris

utrum in dotem computari soleat? VIII. 4.

MUNUS.

Munera extraordinaria quae sint? XII. 52.

- sordida qualia fuerint? *remissive* ibid. & n. 56.

Munerum sordidorum nomen reprobatum, XII. 57.

N.

NECESSITAS.

Necessitatis publicae casum non includit privilegium immunitatis generaliter concessum, XII. 60.

Necessitatibus subveniendum cum jactura universorum, non quorundam tantum. ibid.

NICOLAUS FULLERUS.

vir in antiquitate & politiore literatura versatissimus, II. 1.

NORMANNORUM

infestatio Imperii & Ecclesiae, XIII. 10.

NOTA.

De descriptione per Notas & sigla, X. 18.

NOTARIUS.

Notarii publici adhibitio necessaria num fuerit in conscribendis donationum ecclesiasticarum instrumentis? X. 17.

Eorum

MEMORABILIORUM.

Eorum officium, X. 19.
taxatio, X. 27.
comparatio cum pica & psittaco, ibid.

NUPTIÆ.

Nuptiarum spiritualium à CHRISTO cum Ecclesia contractarum epithalamium in Psalmo 45. IV. 2.

De nuptiis spiritualibus inter Episcopum & Ecclesiam, interque hanc & presbyterum secundum Pontificios, IV. 2, 3, 4, 5.

Nuptias sine dote consistere posse, IV. 10.

Vid. etiam Matrimonium, it. Conjugium.

O.

OBLATIO.

Oblationes in altari fieri solitæ, I. 9.

Ex Oblationibus istis tantum accepisse Sacerdotes, quantum sustentationi suæ sufficere opinati sint, ibid.

Oblationes quomodo, à quibus & quando factæ sint, & in quem finem atque usum? III. 2, 3, 4. conf. IV. 18, 31.

Vid. etiam Collecta.

OBSCURITAS.

Hujus studium apud priscos, I. 6.

OBVENTIONES

Clericorum præter dotem, IV. 30.

Obventionum casualium incertitudo, VII. 18.

OECONOMIA.

Ex Oeconomia civili pleraque omnia in ecclesiasticam transumpta fuisset, IX. 9.

De *OECONOMIS*, XI. 40, 41, 42, 43.

OFFICIALIS.

Officiales inter Clericos Ecclesiæ Constantinopolitanæ, VII. 24.

OFFICIUM.

Officium ecclesiasticum ambientes non ipsum propter se expetunt, sed magis annexos redditus & hos quidem principaliter, IV. 15, 16. conf. VII. 17.

Ex Officio & redditu conflatum beneficium ecclesiasticum, IV. 15.

Officia ecclesiastica minora cur olim distinctis personis commissa fuerint? VII. 29.

Quid circa illa hodiè obtineat? VII. 28, 29.

OLEUM.

Olei & salis in Ecclesia pontificia usus, IX. 50.

ONUS.

Onera matrimonii maritus ferre tenentur, IV. 9.

Onera Ecclesiæ, ibid.

Episcopalia, VII. 2, 3, 4, 5.

ab Oneribus civilibus utrùm exempta sit Ecclesia & ejus bona? VIII. 38.

In Oneribus realibus non tam personæ & possessores, quam res ipsæ & prædia tenentur, IX. 60. XII. 48.

R r 3

OPE-

INDEX RERUM ET VERBORUM

OPERARIIS.

Operarii in Evangelio qui dicti? VII.
16.

OPUS.

Ad Opus inchoatum perficiendum ædificatoris vel ejus, qui promisit, heredumque obligatio, VI. 4, 5.

Opus quomodo quis intelligatur ceppisse? ibid.

- ceptum perficere detrectans quomodo compellatur, & qualis sit Actio, quæ adversus eum datur? VI. 5.

ORATIO.

Oratio multorum consentientium apud DEUM gratior & acceptior est, II. 3.

ORATORIVM.

Oratoria quæ dicantur, & quomodo per Canonistas distingvantur à Basilica & Ecclesia? II. 15.

Eorum differentia à memoriis & Basilicis juxta Samuelem Petitem, II. 16.

- discrimen ex usu s. exercitio pietatis, quod ibi peragitur, petitem, II. 17, 18, 19. conf. V. 9.

Oratorium etiam templi partem dictum fuisse, II. 20.

Oratoria privata quæ, & quæ publica? ibid.

- Publica num distincta fuerint ab Ecclesiis parochialibus? ibid. & n. 21.

Requisita ad Oratorium publicum, II. 21, 22.

Oratorium tali modo adornatum, ut in illo sacra administrantur, utrum causis piis annumeretur? II. 22.

Oratoriorum species tertia, eorum scilicet quæ consecrata quidem ab Episcopo fuerunt, in cæteris autem cum merè privatis & solius orationis gratiâ institutis convenerunt, II. 23, 24.

Unde sit, quod Oratorium publicum distingvatur ab Ecclesia parochiali, & ab ea nihilominus dependeat? II. 25.

Utrum Oratoria tantum, & non Ecclesiam olim habuerint monachi? II. 26.

In Oratoria graviter insurrexisse Ecclesie Patres, II. 27.

Oratoriorum dotatio, V. 9.

ORDO.

Clericorum. Vid. Clericus.

ORIGINARII

coloni, IX. 21.

ORNATUS

ecclesiasticus in quibus consistat, & num ad dotem Ecclesie pertineat? VIII. 3, 4.

OSTIARIUS.

Hujus officium quod sit? VII. 22.

Ostiariorum numerus in Ecclesia Constantinopolitana, VII. 21, 22, 23.

Num Ostiarii in Clericorum numero habiti sint? VII. 23.

Ostia-

MEMORABILIORUM.

Ostiariorum ordinatorum apud Pontificios taxatio, VII. 28, 29.

P.

PAGANISMUS.

Paganismi conformitates cum Ecclesia pontificia, IV. 25, 26.

PAPA ROMANUS

cum Cardinalibus suis Ecclesiam denotat, I. 3.

Solus hodie & unicus Ecclesie nomine etiam in fidei dogmatibus apud Pontificios intelligitur. ibid. juncto §. seq.

Vid. etiam Ecclesia.

PARKERUS *Matthæus*

Cantuariensis Archiepiscopus, X. 35.

PAROCHIA

quæ dicatur? II. 25.

Parochialis Ecclesia. Vid. Ecclesia.

PAROECIANI.

Horum dubium in reficiendis aut restaurandis templis, & constituendis salariis pastorum & ministrorum Ecclesie, vel si inventarium sine culpa pastoris imminutum aut deperditum fuerit, VI. 12, 13.

item in procurationibus faciendis & collationibus ad hospitalitatem ab Episcopo exercendam, VII. 5.

- in agris parochialibus colendis,

in defectum dotalium & aliorum, IX. 61.

Parochiani quomodo dotem Ecclesiasticam ejusque privilegia imminuere & pervertere ausi fuerint? XIII. 27, 28.

PASSUS.

Passus triginta Ecclesie olim circumcirca extra muros assignari soliti, VII. 37.

PASTOR.

Pastores quomodo dotem ecclesiasticam ejusque privilegia imminuerint aliquando & perverterint? XIII. 24, 25.

- num habeant potestatem rusticos aut fundos dotales alienandi & transferendi? XIII. 24, 25.

PATER

cogitur filiam dotare, IV. 11.

ducit filium à non esse ad esse, eumque alere tenetur, V. 1.

PATRONUS, PATRONATUS

JUS.

Patronus fit per ædificationem Ecclesie, V. 1. & per dotationem, VI. 1. comparatur cum patre, V. 1.

utrum teneatur alere Ecclesiam ejusque ministros? ibid.

altaris fit per constructionem istius, V. 20.

Patronatus Jus *Pfarrlehn* oder *Geistlich Lehn* Germanis quandoque dici, V. 20.

alius fundatione, alius ædificatione,

INDEX RERUM ET VERBORUM

- tione, dotatione alius consequitur, VI. 2.
- Jus Patronatus ex dote modica & insufficiente non acquiritur, VII. 1.
- Jus Patronatus ex manumissione constituisse vel in obsequiis libertorum, vel in operis eorundem, vel in eorum bonis, IX. 45. §. 1.
- num locum habuerit in liberto ad sacros ordines promotus? ibid.
- Num Patronus possit foundationis tempore sibi reservare & stipulari censum quotannis solvendum, vel alias indictiones extraordinarias, aut certa commoda & emolumenta alia? XII. 15, 16, 17.
- Num illi præterea etiam aliud jus reliquum sit in dote? XII. 19.
- Utrum & cur Patrono laico rationes reddendæ sint apud nos? ibid.
- Num ipsi competere possit dominium in dote? XII. 21.
- PAULINIANUS*
- in diaconatum & presbyteratum invitatus eVectus, IV. 13.
- PAUPER, PAUPERTAS.*
- Pauperum & egenorum, itemque ministrorum Ecclesiæ necessitatibus quomodo subventum sit ante introductam Ecclesiarum donationem, III. 2, 5.
- Paupertas Christianorum, III. 6.
- Ob Pauperum alimenta arctiori tempore vasa & ornamenta sacra alienari possunt, VIII. 3.
- Paupertas Ecclesiarum parochialium, IX. 9.
- In Paupertate Ecclesiam Christianam fuisse optimam, ibid.
- Pauperes num exclusi fuerint à participatione reddituum Ecclesiæ in Hispaniæ regno? XI. 23.
- Pauperum patrimonia res Ecclesiæ appellantur, ibid.
- Pauperes Episcoporum & Clericorum provisioni & curæ commissi, ibid.
- Pauperum portio ex redditibus Ecclesiæ, VI. 34-36.
- PECUNIÆ*
- diebus festis communicationis tempore in Ecclesiis ex collatione piorum collectæ divisio in Hispaniæ regno, XI. 22.
- PERPETUA*
- quæ esse debent, certis plerumque cum solennitatibus initium capere, X. 1.
- PERSONALE.*
- Personalium & realium natura & differentia, IX. 60.
- PERTICA*
- pedis Luitprandi quanta ferræ portio sit? VII. 35.
- PETRUS de MARCA*
- Archiepiscopus Parisiensis, I. 7.
- Pfarr*

MEMORABILIORUM.

Pfarrhäuser/Pfarr Güter/
Pfarr-oder Kirchen-Hu-
fen / IX. 49, 50.

ΠΡΑΞΕΩΝ

pro Jure patronatûs, V. 20.
pro bonis parochialibus, IX. 49
Φιλοξενία Episcopi, XI. 26.

PHOTIUS

Patriarcha Constantinopolitanus,
II. 3.

PIA CAUSA.

Vid. Causa pia.

POLLICITATIO.

De Pollicitationibus, VI. 4, 5.

PONTIFICIUS.

Pontificii ex Apostolorum ætate &
usu omnem Ecclesiasticum ap-
paratum sacraque omnia arces-
sunt, II. 1.

POSSESSIO.

Possessionis adeptio necessaria non
est ad acquirendum dominium,
X. 20.

POTESTAS

νομοθετικὴ penes Principem est,
IV. 22.

PRÆBENDA.

Ante Præbendarum factam distinctio-
nem quæ vivendi ratio Cleri-
corum fuerit? VII. 29.

An per Præbendas liceat res Eccle-
siæ dividi, ut annuos redditus
quisque sibi specialiter vendicat?
XI. 39.

De Præbendis ipsis iudicium, ibid.

PRÆDIA

non tantum rustica, sed etiam ur-
bana doti Ecclesiasticæ augmen-
tum dedisse, VIII. 39.

In Prædiis rusticis plus cautionis & se-
curitatis, quam in urbanis. VIII.
2, 40.

Prædia parochialia apud nos, IX. 49,
50, 51.

Eorum titulus incertus; unde hoc sit?
& quod malum inde natum?
IX. 51.

= locatio ad longius tempus prohi-
bita, IX. 59.

Prædia ecclesiastica à locatione dicun-
tur Leßgüter / IX. 59.

Eorum conductorem omnibus im-
munitatibus & privilegiis, quæ
ipsis inhærent, frui, & idcirco
ad collectas ordinarias non te-
neri, IX. 60.

Prædia ecclesiastica num sint immu-
nia à censu & tributis, XII. 46,
47 - 62.

Eorum differentia, XII. 47.

PRÆJUDICARI

alteri per alterum, aut conditio ini-
qua inferri non debet, XII. 29.

PRÆCARIÆ & PRÆSTARIÆ

contractus & ejus degeneratio in
beneficia diuturniora & tandem
perpetua, VIII. 18, 29. conf.
XIII. 12, 21.

PRÆCES.

Præcum communium vis & gratia a-
pud DEUM, II. 3.

INDEX RERUM ET VERBORUM

Preces pro mortuis apud Pontificios,
XII. 18.

PRINCEPS

habet potestatem νομοθετικὴν, IV.
22.

suae jurisdictionis aestimator est, &
eam exercere potest per quos-
cunque & quandocunque, XII.
33.

Principis solius in voluntate confi-
sit, quousque valere velit pri-
vilegia à se liberaliter concessa,
XII. 62.

PRIVILEGIA

praediorum ecclesiasticorum realia
sunt, IX. 60.

Privilegiorum realium & personalium
natura, ibid.

Privilegium immunitatis. Vid. Im-
munitas.

PROCURATIO

s. praestatio propter visitationem,
VII. 2, 3, 5.

PROHIBERE

frequentius solent Legislatores,
quod quis facit facilius, VIII. 24.
ubi exempla ab obligatione mu-
lierum.

PROSPER

Aqvitanus quando scripserit? XI.
29.

PROTASIS.

Inter Protasin & Apodosin aequalis de-
bet esse respectus, IV. 1.

PROTIMISEOS JUS

habent Ecclesiae ministri in dote Ec-
clesiastica, XI. 11.

PSALMUS CIX.

imprecationibus & execrationibus
refertus, X. 33.

Q.

QVAESTORUM

hodiernorum Φιλοτίμων taxatio,
XI. 41.

R.

RATIONES

cur in nostris Ecclesiis patrono lai-
co sint reddendae? XII. 19.

REALE.

Realium & personalium natura & dif-
ferentia, IX. 60.

In Realibus non tam personae & pos-
sessores, quam res ipsae & pra-
edia tenentur, ibid. & XII. 48.

Realis actio, XII. 36.

REDITUS.

Reditus annexos, & hos quidem
principaliter expetere, qui of-
ficiis ecclesiasticis ambiunt,
IV. 15.

Reditus annui perpetui, praesertim ir-
redimibiles, inter bona immo-
bilia referuntur, VIII. 1.

Redituum, qui in Ecclesiarum usus
ex donationibus cesserunt, va-
rietas, VIII. 7.

Redi-

MEMORABILIORUM.

Reditus etiam saepe injuste acquisitos
sacris destinari ædificiis & mini-
steriis, VIII. 9.

Redituum annuorum Ecclesiastico-
rum opimitas, VIII. 37.

Eorum calculus, ibid.

Reditus annuos ex prædiis in dotem
Ecclesiæ constitutos, manente
dominiõ prædii apud constitu-
entem, regulariter censeri irre-
dimibiles, nec liberari debito-
rem, sicubi pro eis sortem ad ra-
tionem usurarum computatam
solvere velit. IIX. 44.

Redituum Ecclesiæ divisio & distri-
butio, XI. 8, 9, 10, 11, 12 - 40.
it. 44.

Num Redituum suorum domini sint
Ecclesiastici, an administrato-
res tantum? XI. 30, 32, 33.

REISITÆ forum, XII. 33, 35.

RELIGIO

Christiana à Constantio, patre Con-
stantini, liberè exerceri permissa,
II. 12.

- à Constantino Magno in ipsam
aulam Imperatoriam recepta,
II. 13.

quanti fuerit Gentilibus? XII. 1.

RELIQVIÆ.

Sine Reliquiis alicujus Sancti nullum
Altare sequioribus temporibus
consecratum fuisse, V. 16.

Reliquiarum vice brandea dispensa-
ta esse inter pios fideles, ibid.

RESERVATIO.

Reservationes in donationibus & do-
tationibus Ecclesiarum num sint
licitæ? XII. 15, 16, 17.

- in quem finem imprimis fiant?
XII. 18.

RES sacre

in nullis bonis sunt, neque in com-
mercium veniunt, XII. 1, 2, 8.
quæ dicantur? XII. 1.

Earum dedicatio, ibid.

- species, divisio & differentia,
XII, 4, 5. junct. XIII. 32.

num possint alienari? XII. 5, 6.

quâ religione observatæ fuerint?
XII. 9.

num à Laicis administrari possint?
XII. 13.

RITUS.

Rituum gentilitiorum receptio & in
meliorem sensum & devotio-
nem immutatio utrùm queat
excusari? IV. 26.

Inter Ritûs Christianorum & Gentili-
um discrimen quod sit, si in ali-
quibus eorum externis convene-
rint? ibid.

Vid. etiam Ceremonia.

ROMA

Hujus lustratio quintò quòque annò
facta, IV. 24.

S.

SACERDOS.

Vid. Minister.

INDEX RERUM ET VERBORUM

SACRA.

Sacra omnia apparatusque ecclesiasticum omnem ex Apostolorum ætate & usu arcessunt Pontificii. II. 1.

Sacra sua ubi & quando Christiani primi peregerint? II. 4. III. 8. V. 12.

Ut Sacra cum magnificentia aliqua peragantur, utve ministri, qui ista obeunt, honestè cum auctoritate quadam transigant, Reipublicæ & Ecclesiæ interest, IIX. 38.

Sacræ res. Vid. Res sacræ.

SACRILEGIUM

quomodò definiatur Jure Canonico? XIII. 32.

SAL.

Salis & olei in Ecclesia pontificia usus, IX. 50.

SALARIA

Ministris Ecclesiæ hodiè apud nos constituta, IV. 18. VI. 12, 13.

apud Græcos olim, IV. 19.

Propter Salaria ministrorum utilem esse Ecclesiæ dotis constitutionem & maximè proficuum, V. 1.

Salariorum causæ in Consistoriis ecclesiasticis decidi debent, XII. 43.

SCELUS.

Scelera secreta sunt, honesta publico gaudent, II. 7.

SCOTATIO

unde dicatur, & quid fuerit? X. 6.

SCRIBARUM

officii præconium, X. 10.

SCRIPTURÆ

utilitas, X. 10.

Scriptura num requiratur non ad probationem donationis tantum, sed etiam ad solennitatem & substantiam ipsius actus? X. 11.

Scripturæ donationum requisita, X. 13, seqq.

Scripturarum materiæ, X. 19.

SENATUS

quid differat à senaculo? I. 5.

SENATUS CONSULTUM

Vellejanum

cur donanti mulieri non succurrat, sed tantum obliganti? VIII. 24.

SENIOR.

Seniorum & majorum appellatione domini designatur. XII. 39.

SEPULCHRUM.

Sepulchrorum de loco constituto sublatio, &c. VI. 10.

SERVI

Ecclesiæ eorumque in clerum receptio & manumissio, item qualitas & dignitas, IX. 3, 4, 5, 6, 7, 9. testes non adhibiti & intervenire omninò prohibiti fuerunt, IX. 8.

Servorum numerus quantus fuerit apud Romanos? IX. 14.

Servi fundo colendo destinati an in ipsius fundi partibus numerati

&

MEMORABILIORUM.

- & pro ejus instrumentis habiti fuerint? IX. 15.
Servi donati Ecclesie cum prædio donato, IX. 22, 23, 24. item sine eo, IX. 25.
- rustici Longobardis massarii dicti, IX. 24.
Servorum & colonorum liberi, IX. 30.
Servi censiti qui fuerint dicti? IX. 33. casati - IX. 39.

SERVITIUM.

- A Servitiis Laicorum num immunitia sint bona Ecclesiastica? XII. 40, 41.
Utrum ad Servitia alia, præterquam ecclesiastica, adhiberi possint aut debeant dotales? XII. 42, 44, 45. XIII. 31.
Servitia ministris Ecclesie debita constituere partem salarii iis constituti, XII. 43.
Servitorum dotalium causæ ad forum Ecclesiasticum pertinere, ibid. & n. seq.
Servitia colonorum Ecclesiasticorum in Concilio Meldensi definita, XIII. 19, 20.

SIGILLUM.

quomodo differat à signo? X. 35.

SIGLA.

De descriptione per Sigla & notas, X. 18.

SIGNUM.

- Signa traditionis in donationibus Ecclesie, X. 5-9.
Signum & Sigillum quomodo differant? X. 35.

Signum aliquando idem fuisse, quod nomen, ibid.

De more & modo signandi apud Veteres, *remissive* ibid.

SOLENNITATUM

adhibitio cui usui sit, quantumque iis tributum in rebus alicujus momenti apud Romanos & alias gentes moratiores, itemque per imitationem in Ecclesia? X. 1.

Solennitates constituendæ dotis, X. 2, 3.

- donationum Ecclesie, 4-24.
- alienandi res & dotem Ecclesie, XII. 7.

Ad Solennitatem aliquam externam quæ conducunt, non illicò etiam ad substantiam actûs pertinent, XII. 63.

SPLENDOR.

Ad Splendorem quæ inventa sunt, necessitatem nullam inferunt, VII. 29.

SPONSA, SPONSUS.

- Sponsa Christi Ecclesia, IV. 2, 8.
Sponsi & Sponsæ amor, ibid.
Differentia inter Sponsum & Sponsæ custodem, IV. 7.
- inter Sponsos Ecclesie ex Cardinale Bellarmino adducta & refutata, ibid.

STATUA.

Statuarum detractio &c. VI. 10.

STIPENDIA

apud Græcos olim Ministris Ecclesie constituta, IV. 19.

INDEX RERUM ET VERBORUM

SUBSIDIUM

charitativum quæ sit præstatio?
VII. 2.

SUPELLEX

sacra num inter bona immobilia re-
feratur? VIII. 4.

SUPERIORITAS.

Hanc reservatam à Principe intelli-
gi, donatō castrō Ecclesiæ, eti-
am si is nihil de hac dixerit. XII.
20.

SUPERSTITIO

ab Ecclesia non debet admitti, XI.
44.

quanta fuerit majorum ætate? XI.
45.

SYMBOLA

traditionis in donationibus Eccle-
siæ, X. 5-9.

SYNAGOGA.

Ejus significatio, & differentia ab Ec-
clesia, I. 2.

In Synagogis Judæorum quandoque
etiam Christianos convenisse,
II. 2.

SYNODATICVM

s. cathedraticum quid sit? VII. 2.

SYNODVS

Sexta, alias quinisexta dicta, ubi ha-
bita sit, & unde quinisexta dica-
tur? II. 19.

T.

TABELLIONES

qui dicti sint olim? X. 19.

TEMPLVM.

De Templo S. Johannis Evangelistæ,

item de Templis Petri, Jacobi
& Johannis fabulosis, II. 5.

De Templo Glastoniensi, quod à Jo-
sepho ex Arimathæa civitate
oriundo extructum dicitur,
II. 6.

Utrùm Tempia habuerint primi Chri-
stiani? II. 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14,
15. III. 1, 6.

Temporum cultus pro cultu gentili-
tio usurpatus, II. 10.

Templi duæ partes, *θυσιαστήριον*, seu
sacrarium, & *ἐκκλήριον*, s. Ora-
torium, II. 20.

In Temporum refectione aut restau-
ratione quid observetur in pro-
vinciis nostris? VI. 12.

Tempia in quem finem olim erecta &
extructa fuerint; Et qui hodiè
inter Canonistas sint fines cele-
bres? VII. 13.

Gentilium num conversa sint in
usûs Christianos? VIII. 14.

Templo datum intelligi in ultimis vo-
luntatibus, ministerium autem
quandoque designari, II. 15.

TERRITORIUM.

In Territorio qui sunt fundi, etiam
de Territorio esse intelliguntur,
nisi specialiter exempti sint.
XII. 36.

TESTAMENTUM

Ex Testamento Veteri frustra hodiè
peti argumenta, quibus ceremo-
niæ in nostris Ecclesiis usitatæ
confirmantur, ut necessitas ear-
um stabiliatur, IV. 22.

TE-

MEMORABILIORUM.

TESTIS.

Testium adhibitio in donationibus
Ecclesiæ faciendis, X. 21.

TITULUS.

Per Titulorum affixionem vindicatio
prædiorum in fiscum, VIII. 39.

Tituli prædiorum ecclesiasticorum in-
certitudo apud nos, IX. 51.

Titulus pro ipsa Ecclesia, titulata inde
dicta & Oratoriis privatis contra-
distincta, XI. 37.

TRADITIONIS

Symbola in donationibus; X. 5-9.

Traditionibus symbolicis possessio
rerum transferri & acquiri sine
actu aliquo corporeo num possit?
X. 9, 20.

Traditio rerum corporalium mobi-
lium & immobilium, X. 20.

- num necessaria sit in donationi-
bus? ibid. & XII. 63.

- est naturalissimus dominii trans-
ferendi modus, ibid.

Traditio ficta & symbolica repræsen-
tat veram, ibid.

TRIBUTUM.

à Tributis num immunita sint prædia
ecclesiastica? XII. 46, 47-62.

V.

VASA

Christianorum primorum qualia
fuerint? III. 6.

Vasa & ornamenta sacra ob redem-
tionem captivorum & alimen-
ta in pauperes arctiori tempo-
re eroganda alienari possunt,
VIII. 3.

VETUS TESTAMENTUM.

Vid. Testamentum.

De VICE DOMINIS, XI. 42, 43.
XII. 23.

VILLA

portio terræ, VII. 36.

VISITATIO.

Hujus necessitas, VII. 5.

VITA

Communis Christianorum primo-
rum, XI. 1, 2, 3, 4.

- clericorum, XI. 5, 6.

VITÆ APOSTOLORUM.

Vid. Apostolus.

VOTUM.

Ex Voto obligatio nascitur jure civili
& canonico, X. 11.

URBANUS I.

quò tempore vixerit? III. 7. XI. 4.

Ejus epistola ad omnes Episcopos,
III. 7.

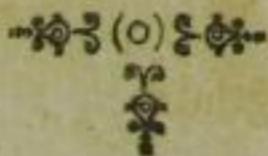
- ad omnes Christianos,
XI. 4.

W.

WILDFANGIATUS

in Palatinatu usitatus quid fuerit?
IX. 46.

F I N I S.

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page. Some faint words like "Vil. T. de..." and "X. d." are visible.

Dr

Aus Caron 188

Aus Caron 703

